„În fiecare paragraf aproape,
intervine, obsesivă,
drama pământului,
așa-numita diplomatic
«chestiune țărănească».
Intuiția genială a naratorului
e că nimic nu se poate
povesti fără sentimentul ei.“

Ov. S. Crohmălniceanu

ISBN 978-973-21-0844-4
ISBN 978-973-21-0845-1

9 789732 108444

edituraminerva.ro

Biblioteca Pentru Toți

serie nouă
7
(1601)
*

LIVIU REBREANU • răscoala • se mișcă țara

BPT

LIVIU REBREANU

răscoala

se mișcă țara

*

BPT

CLUBUL CĂRȚII DIGITALE
BIBLIOTECA ALEPH

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
REBREANU, LIVIU
Răscoala / Liviu Rebreanu ; pref.: Al. Săndulescu –
Bucureşti : Editura Minerva, 2007
2 vol.
ISBN 978-973-21-0844-4
vol. 1 - ISBN 978-973-21-0845-1
I. Săndulescu, Alexandru (pref.)
821.135.1-31

Noua serie a colecţiei „Biblioteca pentru toţi"
apare datorită cooperării dintre
Ministerul Culturii şi Cultelor,
Uniunea Scriitorilor din România,
MEGApress holdings S.A.

MINERVA S.A.
Redacţia şi sediul social:
Bd. Metalurgiei nr. 32-44, cod 041833, sector 4, Bucureşti
O.P. 82 – C.P. 38
Tel.: (021) 461.08.08, 461.08.10; Fax: (021) 461.08.09
www.edituraminerva.ro

Tipărit la *MEGApress holdings S.A.*

LIVIU REBREANU

răscoala

*

se mişcă ţara

Prefaţă de **Al. Săndulescu**

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 2007
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

Coperta colecţiei: Cristina Dumitrescu
Ilustraţia copertei: HONORÉ DAUMIER,
Răscoala (detaliu)

Redactor: Dragoş Cristea
Corectură: Gabriela Ilincioiu
Tehnoredactare computerizată: Cristian Dănuţ Neacşu

PREFAŢĂ

Din trunchiul viguros al lui *Ion* s-au desprins două tulpini ale operei lui Rebreanu, două mari teme: una este problema conştiinţei naţionale, care va fi dezbătută în *Pădurea Spânzuraţilor,* alta, problema pământului, care va căpăta noi şi copleşitoare dimensiuni în *Răscoala.*

Ceea ce se întâmplase în Vechiul Regat al anului 1907 proiecta în alt chip destinul miilor şi milioanelor de Ioni, într-o perspectivă care elimina individualismul exacerbat al Glanetaşului, punând întreaga situaţie numai sub legea de fier a *necesităţii.* Nu pentru a avea cât mai mult pământ se răsculaseră ţăranii Munteniei şi Moldovei, ci pentru că nu aveau deloc, nu patima, ci foamea îi scosese în drum cu topoare şi coase. Drama lui Ion (cu temeiurile ei obiective) devine o dramă colectivă, în care elementul motor nu-l mai constituie nici egoismul, nici ambiţia, ci *nevoia,* mai precis, instinctul vital de apărare şi conservare a speţei. Ancestralul pământ, care pentru ei se tot micşorase, le apărea ţăranilor ca o problemă de viaţă şi de moarte. Şi aceasta n-o ştiau numai ei. Problema fundamentală a timpului plutea în aer, şi ea face ca în primele sute de pagini *Răscoala* să se constituie ca o amplă *dezbatere.* Acuzatori şi apărători, probe şi contraprobe ne aduc în faţa unui proces, cu semnificaţii multiple. Mai întâi, ne sunt prezentate câteva din personajele importante ale cărţii, şi prin intermediul lor, diversele opinii şi atitudini privind chestiunea ţărănească. Discuţia începe în tren, cu afirmarea unei păreri incitante, acea frază-cheie, care-l

chinuise nopți și săptămâni de-a rândul pe autor și care imprimă tonul polemic al întregii cărți: „Dumneavostră nu cunoașteți țăranul român, dacă vorbiți așa! Ori îl cunoașteți din cărți și din discursuri, și atunci e mai trist, fiindcă vi-l închipuiți martir, când în realitate e numai rău, și prost, și leneș!" Așa gândește arendașul Ilie Rogojinaru, unul dintre cei mai aprigi acuzatori. Cineva îi răspunde, invocând o prea evidentă realitate, că „noi toți, dar absolut toți, trăim de pe urma trudei acestui țăran, așa prost, și leneș, și rău cum îl categorisești dumneata". În vechi raporturi, și desigur nu cele mai bune cu țăranii, Rogojinaru nu renunță la ideea, în fond conservatoare, pe care, ca un om cu experiență, și prea bine cunoscător al orânduielilor vremii, va întări-o mai târziu cu o completare, semnificativă și pentru tema în dezbatere, și pentru acțiunea și construcția romanului. Din tren, unde se găsea și Grigore Iuga, fiul boierului de la Amara, discuția se mută în jurul unei mese de cafenea. Îl reîntâlnim pe Titu Herdelea, erou din *Ion*, abia descins la București și care, cu timiditate provincială, încearcă să-și găsească o slujbă. Nădejdea lui stătea în deputatul Gogu Ionescu, a cărui soție era sora lui George Pintea, cumnatul său, bărbatul Laurei. Acum, după ce-și etalase identitatea, în păienjenișul atâtor încrengături, se descoperă a fi un soi de rudă chiar cu Grigore Iuga, prin soția acestuia, Nadina, soră a deputatului, pe care-l cunoscuse la băile Sângeorz. Un arbore genealogic, sau măcar un indice al personajelor din cele două romane, ar proba, o dată mai mult, unitatea de concepție a lui Rebreanu. Dar să ne întoarcem la masă, unde alături de Grigore Iuga și de Titu se află avocatul Baloleanu. Chestiunea la ordinea zilei, firește,

este şi aici chestiunea ţărănească. Deşi el însuşi cumpără moşii, Baloleanu consideră că aceasta nu se poate rezolva fără concesii din partea marilor proprietari. „Ţăranul vrea pământ. Scurt. El atâta ştie şi asta îl doare." Este rândul lui Grigore Iuga să-şi spună cuvântul, exprimând punctul de vedere al clasei lui, al moşierimii legate de pământ prin tradiţie, păstrând cu sfinţenie vechile aşezări şi încercând să reziste infiltraţiilor capitaliste. Indirect, îl cunoaştem pe bătrânul Miron, în a cărui portretizare autorul utilizează tehnica modernă a descrierii unui personaj de către alte personaje. Primele elemente le fixase în tren Rogojinaru: „Şapte mii de pogoane, prima calitate, în Argeş, jos, în apropiere de Teleorman!... Şi nişte gospodari cum nu-s alţii în toată Muntenia. Bătrânul nu ţi-ar arenda un petec de pământ, mai bine să-i tai mâinile". Grigore dezvoltă portretul, accentuând marele ataşament al bătrânului pentru proprietăţile sale: „Tata n-ar consimţi niciodată să se despartă de moşia lui de care-l leagă un trecut de greutăţi şi de mândrie. *Pentru el pământul înseamnă viaţa însăşi, ca şi pentru ţăran"* (s.n.). Boierul Miron e în esenţă un Ion evoluat, la care sentimentul posesiunii s-a transmis şi s-a fixat printr-un şir de generaţii. Deşi pe alte coordonate sociale şi pe alte dimensiuni, el se simte cu picioarele înfipte la fel de adânc în glie. Mai moderat, cum avem să vedem, Grigore se situează undeva în apropiere. El combate pe cei proaspăt îmbogăţiţi, ca Baloleanu, care-i împiedică pe ţărani să cumpere pământ, îndemnându-i însă pe marii proprietari să-şi cedeze moşiile, se pronunţă împotriva înstrăinaţilor şi a arendaşilor spoliatori, în fapt contra economiei agrare de tip capitalist. Aceasta e făcută culpabilă de agravarea

stării sociale a satului: „...dacă nu apăreau arendaşii între proprietari şi ţărani, azi n-am avea chestie ţărănească în România". Tânărul Iuga împărtăşeşte o ideologie conservatoare, patriarhal-romantică ce s-a teoretizat în epocă, fiind sincer de partea ţăranilor şi conştient că starea lor trebuia ameliorată. El este un boier „ţărănist", „poporanist": „Nu ne-a trebuit ţăran-cetăţean, ci ţăran-animal"; „noi vorbim mereu despre ţărani şi ne mulţumim cu vorba goală şi niciodată nu facem nimic cinstit şi dezinteresat pentru dânsul".

Cadrul se schimbă, de astă dată, la ţară, unde Grigore îl ia pe Titu să-i arate moşia şi discuţia continuă, se diversifică. Scriitorul simte nevoia unei adevărate analize socio-economice, care să motiveze evenimentele de mai târziu, strânge dovezi după dovezi, pregătindu-şi lent, răbdător, materia epică. Se evidenţiază, astfel, procesul de destrămare a proprietăţii, înmulţirea absenteiştilor şi a arendaşilor, Grigore neputându-şi ascunde regretul (pe care-l încerca în felul său şi Ion) pentru pământurile ce au aparţinut odată familiei sale. Ca pe o hartă (pe care, de altminteri, scriitorul o alcătuise minuţios în proiectele romanului) sunt identificate rând pe rând moşia lui Gogu Ionescu din Lespezi şi a Nadinei din Babaroaga, amândouă arendate de Aristide Platamonu. Satele parcă au fost bântuite de calamităţi, scoţând la iveală un obraz boţit şi anemic: „două uliţe încrucişate, nişte căscioare murdare, printre ogrăzi mulţi copii şi orătănii, ici-colo vreun ţăran pipernicit". După ce mai sunt numite o serie de proprietăţi, printre care şi a prefectului Boerescu, ajung la moşia Iuga din Amara, sat „copleşit de aceeaşi sărăcie, cu aceleaşi căsuţe umplute cu paie, aceleaşi

ogrăzi pline de bălării". Trecătorul are sentimentul pustiului, al unei țări a nimănui. Lângă conacul bătrânesc, „înfipt până pe jumătate în pământ, cu un cerdac sprijinit pe stâlpi care împodobeau fațada cu un portic primitiv", se înălța conacul lui Grigore, în fața căruia se așternea un rond de flori roșii în formă de inimă, expresie a iubirii sale pentru nestatornica Nadina. Relatările, destul de amănunțite, veritabile indicații de scenă pentru dramaticul spectacol ce va urma, îi lasă lui Titu o nedumerire, pe care i-o și comunică lui Grigore printr-o întrebare frontală: „Mi-ai arătat atâtea moșii, boierești, moșii peste moșii, mari și frumoase. *Dar pământurile oamenilor unde sunt?*" (s.n.). Răspunsul vine dureros, dintr-un suflet onest, care nu are cum ocoli realitatea și nici trece pe lângă ea cu indiferență. În vorbele tânărului se aude un oftat și se simte o stinghereală: „Apoi vezi, pământurile oamenilor, asta e chestia țărănească! Pământurile! Nu prea sunt și unde au fost s-au cam spulberat... Dar asta-i altă poveste!" Poveste pe care bătrânul Miron Iuga o vede cu un ochi mult mai sever decât liberalul său fiu. Portretul se completează nuanțat, construit din elemente ce armonizează energia frustă cu o distincție aristocratică: „Mustața groasă, românească, puțin căruntă, îi împodobea fața, iar glasul metalic, energic și totuși cald, te cucercau. Mâinile osoase, puternice păreau în stare să țină coarnele plugului, cu toate că erau fine și degetele foarte delicate". Figura nu este idealizată, cum s-a spus cam în grabă, ci fixată într-o ramă omenească, din care să nu iasă o brută sau un monstru. Scriitorul nu putea face abstracție de educația și rafinamentul clasei, care distanțează considerabil patima de pământ a lui Miron

Iuga de aceea a lui Ion. Dar acuza de idilism ne apare falsă privind integral structura şi comportamentul personajului, începând cu discuţia, care, din tren şi de la cafenea, a ajuns în conacul boieresc de la Amara. Voluntar, obişnuit să poruncească şi să fie ascultat, Miron Iuga socoteşte că nemulţumirile ţăranilor sunt un rezultat al agitatorilor politici. „Cei din bătrâni nu mai râvneau la pământurile boierilor şi au trăit mai bine!" El se consideră un părinte autoritar al satului, dorind ca nimeni să nu iasă din cuvântul său. Când Nadina vrea să vândă moşia, pe bătrân îl bate gândul s-o cumpere el, înlăturând şi concurenţa lui Platamonu şi, mai ales, pe a ţăranilor, căci „o moşie flancată de ţărani e condamnată la moarte". Mentalitatea lui rămâne feudală, de autocrat care stăpâneşte satul nu cu îngăduinţă de tată iertător, ci cu o straşnică mână de fier: „Mulţimii îi trebuie stăpân şi frâu, altfel vine anarhia". De aici şi unele neînţelegeri cu Grigore, care intervine ca oamenii să nu mai fie schingiuiţi de pomană de jandarmi, din cauza unui furt imaginar, şi care preferă ca moşia neveste-si să fie cumpărată de ţărani. Bătrânul înclină să creadă că fiul îi sapă autoritatea în faţa lumii şi că se lasă pradă publicaţiilor şi discursurilor demagogice. De aceea îl şi moralizează, atrăgându-i atenţia asupra pericolului pe care l-ar prezenta pentru latifundiari o ţărănime stăpână pe mari suprafeţe arabile: „Când vor ajunge cele două mii cinci sute de pogoane de la Babaroaga în mâinile ţăranilor, aş vrea să te văd ce învoieli ai să mai poţi face cu dânşii. Au să-ţi râdă în nas şi au să-ţi dea cu tifla, băiete!" Spirit evoluat, libertin, Grig are o înţelegere mai largă a lucrurilor, văzând ceea ce stăpânul Amarei refuză să vadă: „că şi ţăranii au dreptul să trăiască".

Raționamentul său, deloc filantropic, așa cum s-a spus, e determinat de chiar interesele clasei: „Decât să am de vecin pe Platamonu sau alt asemenea boier, mai bine niște țărani flămânzi de pământ, care așa cel puțin își vor mai astâmpăra foamea și ne vor lăsa și pe noi în pace". Dar bătrânul se arată intratabil și obstinat în a păstra *statu quo*-ul.

Titu, care venea cu experiența lui de ardelean, pune chestiunea într-un plan ce depășește economicul. Dragostea țăranului de pământ înseamnă o garanție că va ști oricând să și-l apere. Era sugerat sentimentul național și patriotismul, elemente esențiale, care scăpau deocamdată posedanților din Amara și Babaroaga, cu excepția lui Miron Iuga, dezgustat de gazetăria și demagogia patriotardă și visând și el unirea cu țara a românilor de peste munți. Dar în problema pământului rămânea opac, chiar și la considerațiile de bun-simț ale tânărului Herdelea. Acesta se făcea purtătorul de cuvânt al lui Ion: „Așa e țăranul pretutindeni, mă rog. Și la noi, în Transilvania, tot după pământ se zbate. Și niciodată nu-i ajunge. Și e bine că e așa. Cât țăranul va iubi cu atâta patimă pământul, e sigur că nimeni nu i-l va putea smulge". Cum Titu reprezintă ochiul atoatevăzător, personajul privilegiat, care circulă prin diverse medii sociale, însoțind meandrele acțiunii când într-un plan, când în altul, el urmărește mersul dezbaterii și dincolo de zidurile conacului și perdeaua cafenelei. La București, în cizmăria lui Mendelson, unde se întâlneau nemulțumiți de convingeri vag socialiste, îl cunoscuse pe țăranul, pe atunci caporal în termen, Petre Petre. Avea, ca și Ion, o „față osoasă, negricioasă, din care scăpărau doi ochi aprinși". Frapau „mâinile mari,

noduroase" şi răspunsurile lui, amestecând acea sete nicicând potolită de pământ cu speranţa şi naivitatea: „Ba pământ nu prea avem şi tare ne-ar trebui! răspunse căprarul cu lăcomie. Pe-aici se-aude că poate s-or îndura boierii..." Scena e doar un scurt preludiu la ceea ce „se auzea" prin sate, inclusiv în Amara, unde Titu, fiu de învăţător, caută să se informeze de la învăţător. Acesta, Ion Dragoş, îl pune de îndată în temă, fără ezitările şi rezervele, altfel explicabile social vorbind, ale lui Grigore Iuga: „oamenii vor pământ, nu mai pot trăi din ceea ce prisoseşte boierilor. Jumătate din rodul muncii merge în mâinile proprietarului". Dacă vizita de la o moşie la alta, în trăsura tânărului Iuga, fusese un *„vol d'oiseau"*, contactul cu învăţătorul îi descoperă lui Titu cu adevărat faţa crispată a satului. Plutonierul Silvestru Boiangiu şi primarul Ion Pravilă bat oamenii, ca să-i înfricoşeze, din ordinul boierului; fiul arendaşului Platamonu, un soi de obsedat sexual, necinsteşte fetele şi femeile tinere: „tatăl despoaie pe bărbaţi şi băiatul pe femei", comentează cu indignare Dragoş, personaj cu o mare înălţime în vederi, formulând idei revoluţionare: „Şi totuşi vezi bine şi d-ta – i se adresează lui Titu – că suntem de fapt robi! Nu din pricina lui Miron Iuga, ci din pricina situaţiei în care ne aflăm. Iar asta nu se poate schimba prin dispariţia unui om". Dragoş conchidea cu o prevestire istorică. O vreme, ţăranii se mai încred în vorbe, cu inocenţă: „Pe aici se aude că vodă vrea să împartă moşiile la oameni şi că boierii nu-l lasă!" Apoi, se încumetă s-o spună verde boierului, reluând tema, ca pe un ecou ce se repetă la infinit: „Am tot răbdat, conaşule! Şi tot mai rău ne-am cufundat în sărăcie, dacă n-avem pământ".

În epopeea lui Rebreanu, frumoasa Elena este pământul – averea lui Vasile Baciu în *Ion,* moşia Nadinei în *Răscoala,* pentru a cărei cumpărare începe o înverşunată competiţie. Oamenii sunt încă temători, ca nu cumva să-i supere pe boieri, fapt care-l face pe Luca Talabă să-i şi ia la rost: „Aşa aţi făcut mereu şi d-aia nu ne mai putem scutura de sărăcie... Tot de frică să nu greşiţi şi să nu se supere boierii, aţi lăsat pe alţii să ne ia pământurile de sub nas. Nu-ţi fie frică, moşule, că oameni de muncă or găsi boierii totdeauna, numai moşii să aibă, că oamenii se tot înmulţesc, dar pământul nu se întinde ca pelteaua..." Totuşi se hotărăsc să se ducă la boierul Miron, să pună vorbă pentru ei la Nadina, ca să le vândă moşia: „Că doar dumneavostră sunteţi părintele nostru..." „Altfel nu-i chip să trăim, boierule, că ne-a cotropit calicia." „Părintele" însă mai întâi se preface că nu ştie că noră-sa ar vrea să vândă şi apoi, când e încolţit de stăruinţe, declară imperturbabil că vrea el să cumpere moşia, dând iarăşi glas mentalităţii lui autoritar-senioriale: „Aşa e cinstit, măi băieţi! Boierul să cumpere de la voi, nu voi de la boier!" În acelaşi timp, bagă de seamă că „privirile lor stăruitoare îl frigeau", că ceva s-a schimbat în orânduielile îndătinate, că începe să piardă teren: „Văzând străfulgerările flămânde, care răzbăteau prin obişnuita plecăciune a privirilor lor, bătrânul Iuga avu pentru întâia oară impresia că oamenii aceştia pe care i-a socotit totdeauna credincioşi îi sunt vrăjmaşi în inimile lor".

Nadina e asaltată de cumpărători: pe de o parte, ţăranii, susţinuţi de Grig şi pe care ea îi dispreţuieşte şi-i refuză, pe de alta, Platamonu şi, în surdină, deocamdată, nedeclarat, socrul său. Petre Petre, care se instituie

într-un fel de căpctenie, bombăne amenințător: „Apoi stai, cucoană, c-om mai vorbi noi împreună", și în fruntea unei cete, pornește la București, la minister, unde amărâții oameni, după ce așteaptă stingheriți și neajutorați pe la mai multe rânduri de uși, sunt bruftuiți ca și țăranii din schița *Proștii:* „V-ați învățat să umblați cu jalbe nedrepte în loc să vă învoiți cu boierii voștri și să fiți oameni de omenie. Ba acum v-a mai intrat în cap să cereți și pământurile boierilor pe prețuri de batjocură ori chiar de pomană". „Ați apucat pe căi rele, nenorociților."

În sate, atmosfera începe să se încingă; din faza *dezbaterii* romanul intră din cc în ce mai mult pe făgașul acțiunii, al *faptelor epice,* deocamdată răzlețe, dar semnificative, și care se adună văzând cu ochii. Planurile interferente și alternante fac să se schimbe tot mai des decorul: de la Amara, unde bântuie o iarnă cumplită, încât oamenii sunt siliți să pună pe foc gardurile și să taie pomii din grădini, suntem purtați într-un bar de noapte bucureștean, unde excentrica Nadina evolucază în dansul apașilor; de la pertractările pentru cumpărarea moșiei trecem la discuțiile politice aprinse, la manevrele opoziției, ca să ajungem în redacția ziarului „Drapelul", unde, prin intervenția celor sus-puși, Titu Herdelea a căpătat un post de redactor. Planurile se intersectează și momentele se succed, numeroase, nu numai pentru a realiza vasta frescă socială care este romanul *Răscoala,* dar ele își răspund reciproc, scot mai bine în relief, de obicei prin *contrast,* prin *contrapunctare,* însăși tema fundamentală: drama pământului. De aceea prezența și destinul Nadinei se integrează perfect structurii romanului, în care se

confruntă nu numai clase sociale, dar şi mentalităţi şi instincte. Competiţia pentru moşie se dublează, în cele din urmă, de o pornire obscură a posesiunii carnale, mânată de un Eros animalic, răzbunător şi tragic. Unul din *elementele şocante* ale cărţii, de care scriitorul se foloseşte în *Răscoala,* îl întrupează frumoasa şi aţâţătoarea stăpână a moşiei Babaroaga. Conştientă de irezistibilul ei farmec feminin, alintatei Nadina îi place să pozeze în odaliscă, imagine dintr-o fotografie ce parcă ar vrea să-i ţină locul în lungile-i absenţe de lângă tot mai îndepărtatul Grig: „Prăvălită, trei sferturi goală, pe o blană de urs, cu braţul răzimat pe capul fiarei, sânii ei mici păreau încremeniţi într-un spasm voluptos, iar şoldurile-i calde se alintau cu îndemnuri, în vreme ce întreaga-i figură surâdea, cu o candoare virginală, prefăcută". Capricioasă şi frivolă, ea caută mereu senzaţiile tari, în compania unei „bande", şi a unui amant, pe care nu se jenează să-l aducă la ţară, să petreacă sărbătorile împreună. În sania ce aleargă vijelios, purtată de caii struniţi cu mână dibace de Petre Petre sau în salonul unde bărbaţii roiesc în jurul ei, Nadina se răsfaţă şi se amuză, cochetează şi surâde cuceritor, dominată mereu de un mare egoism al simţurilor. De aici falsitatea şi banalul adulter al voluptoasei Venere, personaj care-i va prilejui scriitorului pagini de violentă manifestare a „libido"-ului, într-un context contradictoriu, ce sugerează teoria freudiană. Dar Nadina reprezintă în roman şi altceva decât expresia unui temperament. Venirea şi plecarea de la moşie, prelungitele tratative de vânzare accentuează contrastele şi, în special, adversitatea ţăranilor. Maşina ei ucide câteva păsări ale babei Ioana şi o stropeşte pe biata

bătrână de noroi. În timp ce frumoasa femeie, dezinteresându-se de ce se petrece în jurul ei, își flutura dezinvolt, pe geamul portierei, o mână albă „ca o turturică", un copil se aude scâncind: „Mi-e foame, mamă!" Noi cantități de electricitate se acumulau în atmosfera din ce în ce mai apăsătoare a satului.

Divorțul intentat de Grig și soluționat repede îi deschide bătrânului Miron perspectiva achiziționării moșiei, pe care Nadina refuză în continuare s-o vândă țăranilor. Aceștia continuă și ei să se agite, întărâtați de încăpățânarea cucoanei de la Babaroaga, de isprăvile scandaloase ale tânărului Platamonu, de potrivnicia sorții care-i înconjoară de peste tot. Învățătorul Dragoș vine la boier să-i tălmăcească suferințele oamenilor, dar Iuga îl primește ostil, cu vorbe aspre, de admonestare. El rămâne inflexibil în ideea că nu starea economică dezastruoasă a adus țărănimea în pragul unei crize, ci opera agitatorilor politici și a speculanților electorali: „Mijlocitorii de teapa dumitale sunt pacostea sătenilor. În loc să fiți luminătorii poporului, îi otrăviți sufletul și încurajați toate nemulțumirile, ca din exploatarea lor să vă creați merite și popularitate". Dragoș e arestat, gest care va îndârji pe toată lumea, inclusiv pe tânărul Iuga. Are loc o discuție aprinsă între tată și fiu, bătrânul rămânând neclintit în înverșunarea de a nu-și modifica atitudinea dură. Luciditatea și omenia lui Grigore îi apar ca o piedică. De aceea îl îndeamnă să plece: „Frâna sunt eu, Grigoriță..." „Întoarce-te liniștit la București și lasă-mă pe mine să-mi apăr pământul. Cât trăiesc eu, asta e datoria mea..." Miron Iuga se pregătea pentru marea înfruntare, de care acum era el însuși conștient că se apropie. Faza *dezbaterilor* din roman se încheia; în

locul unor glasuri sfioase şi izolate se aude tot mai dur vocea viguroasă şi ameninţătoare a eroului principal: *mulţimea,* care preface cuvintele, dovedite neputincioase, în acea mişcare epică de proporţii uriaşe, inundând întreg spaţiul romanului. Mulţimea preia iniţiativa, ea decide şi imprimă tonalitatea neagră-verde, ca urletul mării, de care vorbea G. Călinescu. Ea absoarbe tot rămurişul de aluviuni, de suferinţe şi de revolte, într-o singură albie, în care spumegă o singură şi mare mânie. Trifon Guju, Toader Strâmbu, Serafim Mogoş, ca şi atâţia alţii, nu ştim cum arată, n-au individualitate. Fiecare în parte săvârşeşte un gest semnificativ în numele mulţimii, erou ale cărui reacţii urmează alte legi decât ale insului izolat, legi mai aspre, mai imprevizibile. După ce am întors ultima filă a cărţii, aproape că nu ne mai amintim care dintre ţărani a rostit o anumită vorbă sau a participat la o anume acţiune. Le putem foarte bine schimba numele, căci rezultatul rămâne acelaşi. Vocile burzuluite, învolburate, mohorâte, insinuante sunt anonime; „– Da' noi ce facem, măi creştini? Şezătoare ori?... – Aşa-i, ce facem? răspunseră alte glasuri desţelenite. Că de vorbă şi de sfaturi ne-am săturat". *Vocile* devin simbolice, căpătând o funcţie epică precisă. Oricât ar fi de variate, ele sugerează unisonul şi voinţa mulţimii, pornite să-şi facă dreptate spontan, fără un cap conducător. Şi neavând pe cineva care s-o îndrume cu o singură voce, lasă ca să se audă o puzderie, semnale de înaltă frecvenţă ale răscoalei. Până de curând şovăitoare, glasurile încep să se ridice îndrăzneţe, colţoase; „Las' să se mai supere şi dumnealui, că noi ne-am supărat destul!" „Nu mai putem, cucoane, cu învoielile vechi!" „Ba să le mai fie

frică și de noi." „De bunăvoie cine își împarte averea?" „Mai bine le dăm foc."

Proiecție fabuloasă a sufletului colectiv, se răspândește vestea că „ar fi trecut prin sat doi călăreți pe cai albi cu porunci de la vodă" și anume ca să se împartă moșiile la oameni, boierii și arendașii să fie alungați, să fie arse conacele și curțile. Oamenilor atât le trebuie ca să prindă curaj. Mai apare și câte un incident colateral, care inflamează și mai rău spiritele. Un copil sta în mijlocul drumului când trece mașina Nadinei și șoferul îl urechește, ceea ce atrage pasagerilor huiduieli și înjurături. Mulțimea se păstrează încă în pragul amenințărilor, al pregătirilor, conduse pe îndelete de autor, cu acea *răbdare epică,* de care vorbea cu îndreptățire Lucian Raicu. Tehnica acumulării gradate se asociază cu una a *instantaneelor sincronice,* ca și când s-ar lucra cu mai multe obiective deodată. Asemenea secvențe au mai întâi rolul *prevestirii,* procedeu psihologic pe care l-am întâlnit și în *Ion.* Iată un dialog în care vorbele sunt spuse cu tâlc, lesne de înțeles în contextul evenimentelor:

„– Bați coasa, Trifoane, ai?... întrebă Leonte, fără mirare.

– O bat să fie bătută! zise Trifon fără să ridice capul.

– Mi se pare că vrei să cosești înainte de a semăna?

– Apoi dacă trebuie?... Da!"

Starea de lucruri încordată, lipsurile, mizeria au generat o mentalitate, care exista, firește, de mai nainte, dar care acum a ajuns într-o fază acută, a rostirii pe față

şi cu tot veninul. Un om necăjit vrea să oprească boii care o luaseră razna spre fundul ogrăzii:

„– Fire-aţi ai dracului de zăpăciţi, unde vă duceţi?... Hooo! ho! Ia seama că am să-ţi dau bătaie! Ce, nu ţi-e bine? *Te-ai boierit,* ai? (s.n.).

Îi plesni cu codiriştea biciului peste bot, pe unul, apoi pe celălalt, scrâşnind:

– Să nu fii boier, că te-a luat dracul!"

Instantaneele sincronice, simultanele, au şi menirea de a construi atmosfera de panică, de creştere continuă a tensiunii, de a sublinia reacţiile diverselor personaje şi categorii sociale. În genere, domneşte spaima şi îngrijorarea, care-i cuprinde pe şeful de post, ca şi pe logofătul Bumbu, pe primarul Pravilă, ca şi pe cârciumarul Busuioc. Arendaşul Cosma Buruiană părăseşte în grabă conacul, cu toată familia. Numai Miron Iuga dă porunci să fie curăţată grădina şi parcul (prevestirea, de astă dată, va fi o ironie a sorţii), iar colonelul Ştefănescu îşi mai îngăduie să vorbească de sus cu ţăranii. În timp ce Toader Strâmbu ar vrea să ia niţel porumb de la boier, că-i mor copiii de foame, Serafim Mogoş pune la cale o *răfuială* cu şeful de post, căruia să-i dea „numai două scatoalce". Petre Petre e necăjit de prezenţa Nadinei la moşie, tocmai acum. În alt plan, la Bucureşti, pe Calea Victoriei, nu se aude altceva decât „răscoale", „ţărani", „tulburări", „arendaşi". La redacţia „Drapelului" sosesc ştiri că răscoalele ar fi izbucnit şi că au şi început să fie trimise trupe de represiune. Organele administrative caută să ia măsuri, deocamdată paşnice, sub forma unor discursuri pline de vorbe umflate, ca al prefectului Boerescu. O admirabilă imagine a eroului-mulţime, de fapt un singur

erou, multiplicat la nesfârşit, cu aceeaşi voinţă arzătoare, o aflăm acum: „Ţăranii ascultau şi-l priveau nemişcaţi, cu ochi ca de sticlă. Sutele de feţe cu aceeaşi expresie păreau a fi ale aceluiaşi cap, cu aceleaşi gânduri şi simţiri, un singur şi acelaşi om în infinite exemplare, ca un produs în mare al unei uzine uriaşe". Prefectul îşi încheie cuvântarea cu false şi dulcege îndemnuri părinteşti, care sună deplorabil: „Aşa, copii! Şi-acum să-mi daţi îndată o dovadă că sunteţi buni români şi cetăţeni vrednici!..." „Să vă întoarceţi degrabă la plugurile voastre, la munca voastră cea frumoasă care e temelia ţării!..." „Copiii" însă nu mai pot fi „ascultători" şi nu mai pot crede în fraze ieftine ca „munca voastră cea frumoasă..." *Vocile* îşi cer dreptul, cu strigare înaltă: „Nu putem, cucoane! N-avem pământ!... Pe ce să muncim?" „Cum a fost nu mai putem, dom'le prefect, că ni-e munca în zadar şi ne omoară sărăcia!" Intervine şi boierul, autoritar, cum îi e felul, dar „glasul mulţimii părea un cor în multe voci, repetând la nesfârşit acelaşi refren: – Pământ!... Pământ!... Pământ!..."

Cum stăpânii nu mai sunt capabili să dea vreun răspuns, mulţimea trece la atac. În alte sate apăruseră incendiile. Cei din Amara aşteaptă cu înfrigurare să se întindă pârjolul şi la ei, închipuindu-l ca pe o mântuire, ca pe un leac ce urma să ardă rănile, vechile şi adâncile răni sociale. Spectacolul îmbină ciudat sentimentul de groază cu o mare nădejde: „În tăcerea grea parcă se auzeau trosniturile flăcărilor ce se răsuceau şi se zvârcoleau pe bolta cerească. Împrejur, satul dormea sau se prefăcea că doarme într-o linişte de mormânt, sporind fiorii de groază ce stăpânea văzduhul. Şi totuşi cei din uliţă simţeau că în fiecare casă şi la fiecare geam ochi

lacomi priveau luminile focului aşteptând un semn sau o chemare tainică..." Se aud blesteme („apoi las' să se aleagă scrum şi cenuşă"), zgomote surde, oamenii punând mâna pe topoare, hotărâţi, în sfârşit, să se răfuiască. Dialogurile păstrează încă un cifru simbolic, specific gândirii metaforice populare:

„– Luaşi toporul, Toderiţă?... Nu cumva pornişi tocmai acuma la pădure după uscături?...

„Apoi cu uscăturile trebuie să începem, măi nea Iosife, că doar aşa ne-am învăţat!"

Dar dominant rămâne fundalul, acea viermuială de glasuri, de sudălmi, ocări şi ameninţări, „toate topite într-un vacarm asurzitor din care nu se înţelegeau decât frânturi de vorbe murdare..." Mulţimea invadează curtea lui Platamonu ca să-i plătească spurcatului de fecior, care le necinstise fetele şi femeile. Asistăm acum la o suită de scene de violenţă şocantă, comparabile cu acelea din romanul unui sud-american, ca Marquez. Ţăranii nu vin să ucidă, ci să pedepsească batjocura cu batjocură. Tânărul Platamonu este evirat, operaţia desfăşurându-se cu vervă şi cu aplomb profesional: „Aideţi, voi, Terentc cu Vasilică, ţineţi-i mâinile, tu Costică şezi pe el să nu se mişte, voi ţineţi-l de picioare, aşa!... Ţineţi bine, băiete! Hai, nea Chirilă, hai, scoate cuţitul c-ai jugănit destui porci şi eşti meşter!" Deznădăjduit, Platamonu îşi încarcă odrasla şi porneşte cu ea la spital, în timp ce careva comentează cu o ironie groasă, ţărănească; „Duceţi-vă, duceţi-vă că poate să i le puie la loc doftorii!"

Un alt grup se apropie de conacul Nadinei, care avusese capriciul să vină tocmai acum la moşie, unde, în mijlocul evenimentelor ce se precipitau, trăia ceasuri de

groază. E surprinsă în dormitor, în toată frumoasa ei goliciune: „Apoi uşa se deschise furtunos, parc-ar fi sărit din ţâţâni şi în faţa ei apăru un ţăran tânăr, voinic, osos". Era Petre Petre, în fiinţa căruia clocotesc acum două instincte, luptându-se între ele. Femeie până în vârful unghiilor, cu simţurile treze, chiar în aceste clipe vecine cu moartea, Nadina bagă de seamă de îndată schimbarea pe care trupul ei o produsese asupra bărbatului: „Observă în clipa următoare că i se îneacă glasul şi în privirea lui o strălucire nouă în locul încruntării. Strălucirea aceasta lacomă şi tulbure a remarcat-o de atâtea ori în ochii mai tuturor bărbaţilor şi totdeauna a măgulit-o, socotind-o ca dovada cea mai sigură a pasiunilor ce le deşteaptă frumuseţea ei. Privirea ţăranului o ardea ca o flacără. O simţea cum i se plimbă pe corp şi deodată înţelese că corpu-i e dezvelit". Biruit de pofte, de un „libido" care ajunge să pună pe el o tiranică stăpânire, încât aproape că uită scopul venirii la conac, Petre Petre o siluieşte pe Nadina, în scena de atâtea ori acuzată de naturalism. Aprecierea trebuie făcută cu circumspecţie. Această dragoste carnală, în care se amestecă instincte contradictorii, plăcerea şi răzbunarea, îl umanizează totuşi pe bărbat. Frumoasa moşiereasă, trăind ca însăşi o clipă de inconştientă fericire senzuală în braţele vânjoase ale ţăranului, va fi pentru moment cruţată: „Fă ce te-o îndrepta Dumnezeu, cucoană, numai nu zăbovi deloc". Manifestările bestiale se produc de aici înainte, în ciuda opoziţiei lui Petre Petre, prin uciderea Nadinei de către Toader Strâmbu şi profanarea trupului inert, act la care este invitat cu o linişte batjocoritoare şi următorul: „Hai, du-te şi tu, Ilie, că poate să mai fie caldă". Flăcăul se va

desolidariza de crimă, sub impulsul obsesiei erotice care-i va reveni în vis (cazul este vizibil psihanalitic), tulburându-i subconştientul. Plăcerea pierdută se însoţea de mângâierile şi reproşurile femeii lăsată de el pradă pierii. Instinctul se adânceşte în dureroasă căinţă: „Azi-noapte a şi visat pe cocoana. Parcă o ţinea în braţe şi ea nu mai ţipa, ci îl mângâia şi-i zicea: «De ce lăsaşi să mă omoare?» S-a deşteptat din somn cu glasul ei mustrător în urechi... Acum cioplea şi bocănea de zor ca şi când ar fi vrut să uite sau cel puţin să înăbuşe amintirea întâmplării. Dar oricât se trudea, mereu îi săgeta în creieri câte o întrebare şi fiecare îl durea şi-l ustura şi-l chinuia..." Dar acestea sunt frământările unui singur individ. Mulţimea nu are timp de reflecţii, ea găsindu-se în momentul paroxistic al răzbunării, năvălind ca o forţă dezlănţuită, rupând orice zăgazuri, într-o neorânduială anarhică şi mânată mereu de pornri obscure, care se substituie, în asemenea împrejurări, puterii de judecată. A urmări în planuri vaste mişcarea masei, aflată sub acţiunea unor curenţi incontrolabili, a unei stihii, acesta e marele dar al lui Liviu Rebreanu. El ne apare ca un Poseidon, sub al cărui trident, valurile mulţimii se înfurie sau se domolesc, făcând să se audă vuietul negru al adâncurilor abisale. Nestăpânite în uriaşa lor fierbere, îşi găsesc un singur stăpân în zeul puternic şi imparţial, care le porunceşte şi le veghează, cu un ochi atotcuprinzător. Un ochi demiurgic simbolizând „facerea", creaţia. Căci *Răscoala,* cu sutele ei de personaje, de episoade contrapunctice şi instantanee sincronice, cu înaintarea ei de lavă incendiară, care-şi sporeşte treptat flăcările ameninţătoare, aparţine unui *creator* cum literaturii noastre nu i-a mai fost dat să

aibă. Trecând prin adevărate convulsii vulcanice, mulțimea se revarsă acum, dând foc, jefuind, cu dorința instinctivă de a se „răfui", dar și de a schimba vechile așezări, de a intra în posesia pământului. Mai nuanțat construită, punând mai bine și mai diferențiat în lumină factorul psihologic și renunțând la spectaculosul *shocking,* este scena memorabilă a confruntării dintre țărani și Miron Iuga. Aprigul bătrân e derutat, reflectând asupra evenimentelor, cu bune observații privind instinctualitatea, caracterul anarhic al mișcării, chiar dacă termenii sunt îngroșați: „În realitate, nici el nu știe ce să facă cu oamenii aceștia care, numai în câteva zile, au ajuns să dărâme toate zăgazurile autorității și, dintr-un sat organizat, să se transforme într-o turmă inconștientă, trasă și împinsă de pofte primitive după bătaia vântului". O dispută are loc în conștiința sa între convingerea că „dânsul singur nu mai poate lupta cu mulțimea care și-a pierdut cumpătul" și voința „de a nu dezerta de la datoria de a-și apăra pământul". Dintotdeauna atât de sigur pe sine, acum e bântuit de îndoieli: „A înfrunta o ceată de răzvrătiți care și-au pierdut judecata nu e oare din partea-i o nebunie, când nu se bazează pe altă armă decât teama și rușinea ce poate să le inspire persoana lui?" Această ultimă ipoteză nu era total greșită, pentru că oamenii, cel puțin unii dintre ei, îi mai poartă respect, recunoscându-i încă autoritatea. Pătrunderea lor în curtea conacului nu e lipsită de anume sfială. Cineva din mulțime le atrage atenția, cu grija pentru grădina abia curățată: „Ferește, măi creștine, nu strica iarba, că-i păcat de muncă!" Vestit că s-a adunat satul și dorește să-i vorbească, Iuga își face apariția în cerdac, după ce se întoarce din drum (semn rău), să-și ia

o haină mai groasă. Întregul tablou, proiectând figurile umane pe fundalul asfinţitului sângeriu, este prevestitor şi simbolic. Boierul încă impune: „Apariţia bătrânului Miron Iuga în cerdac stinse subit toate glasurile. Câteva căciuli şi pălării se ridicară instinctiv. În marginea cerdacului, la nivelul oamenilor, Iuga se opri. Dintr-o singură privire observă că ţăranii au cuprins toată împrejurimea conacului până la castelul lui Grigoriţă şi toată ograda argaţilor. Soarele coborâse spre asfinţit în spatele caselor, adumbrind cerdacul şi însângerând sutele de capete cu privirile strâmbate de puterea luminii". Crezând că mai poate avea cuvânt asupra lor, îi admonestează cu obişnuita lui asprime boierească: „Cine v-a chemat pe voi aici, să-mi stricaţi straturile şi rondurile şi potecile la care am muncit din greu cu oamenii? Cine v-a dat voie?... Adică, dincolo în curte, nu puteţi aştepta? Acolo nu mai e bine? V-aţi boierit, ai, de când umblaţi cu revoluţia şi blestemăţiile?" Replicile încep să cadă naive, dar profund ofensatoare pentru boier: „– Cucoane, s-au dus vremurile alea... Mata n-ai auzit porunca lui vodă, ori nu vrei s-o asculţi?" Vorbise Trifon Guju, a cărui îndrăzneală făcu din Iuga un pachet de nervi. Continuă să-i moralizeze, deşi conştient că în felul acesta învenina spiritele: „dar nu se mai putu opri întocmai ca alergătorul, care din greşeală şi-a dat vânt pe-o coastă piezişă şi e dus la vale irezistibil". Discuţia se poartă acum numai cu Trifon Guju, care e şi el din ce în ce mai înverşunat. I se cere să tacă, dar ţăranul răspunde colţos: „Da' de ce să tac? Iaca nu vreau să tac! Ai să-mi poruncești dumneata? Ce, sunt sluga dumitale?" Iuga, orb de mânie, îi cere să iasă din curte. Trifon se îndârjeşte mai tare, comunicându-i boierului – dorinţă a

mulțimii – că în fapt este ca și expropriat: „Uite, că nu ies, cucoane! Nu vreau să ies! Că nici nu mai e curtea dumitale și nici n-am poftă să ies, uite-așa!" Iuga, „cu ochii umflați și roșii ca cepele", smulge pușca din cui și după ce-l somează încă o dată și țăranul refuză să-i dea ascultare, trage asupra lui, gest care tulbură și mai adânc apele învolburate ale mulțimii. O măciucă anonimă îl lovi în cap „cu atâta sete, că se auzi împrejur un pârâit. Căciulița boierului se turtise în creștet". Moartea bătrânului boier o amintește pe aceea a lui Ion, ambii răpuși de aceeași patimă și încheindu-și destinul, deși pe alte coordonate, în aceeași dramă a pământului. Apărându-și moșia, Miron Iuga își apără individualismul închistat, egoismul, dar cu o dăruire și o credință care-l diferențiază de absenteiștii sau arendașii ce dăduseră de mult bir cu fugiții. Această legătură cu pământul, atât la Ion, cât și la Miron Iuga, depășește ca semnificație, în viziunea lui Rebreanu, sfera economicului. Anacronică în 1907, o boierime de țară, ca și aceea din romanele lui Duiliu Zamfirescu, avusese un rol de jucat în conservarea însăși a ființei naționale. Comănești și Mileștii deveneau eroi în războiul de independență. Nu știm ce evoluție ar fi avut, în epopeea lui Rebreanu, Grigore Iuga, cel atât de favorabil țăranilor, dacă ar fi participat la războiul de întregire a neamului. E sigur însă că ar fi fost unul dintre partizanii reformelor. Cu bătrânul, atât de conservator ca mentalitate, murea un trecut, care crescuse și păstrase un atașament, o iubire. Oare să nu fie simbolică această contopire a trupului său cu glia strămoșilor? Asprul, neînduplecatul Miron Iuga ar fi apărat-o împotriva oricui. El reprezenta o treaptă istorică depășită, peste

care călca, în chip firesc, revoluția, dar în același timp o formă de afecțiune, care-l înnobila prin trăinicia și consecvența ei. Pământul nu constituise pentru el o simplă valoare de schimb; fusese însăși viața, care acum lua sfârșit într-o ultimă și sângeroasă îmbrățișare: „După numai câteva clipe, cei ce se oțărau împrejurul bătrânului Iuga îl părăsiseră unul câte unul, răcoriți sau flămânzi de alte fapte. Fără sprijinul țăranilor, Miron Iuga se prăbuși cu fața în jos, scormonind pământul și mirosindu-i mai lacom ca totdeauna aroma dulce-amară, pentru ultima oară. Nimeni nu se mai sinchisea de dânsul. Țăranii, îmbrâncindu-se fără odihnă, treceau peste trupul lui, îl călcau în picioare, apăsându-l și frământându-l cu pământul în care-și înfipsese din viață toate rădăcinile". Mulțimea pătrunde vijelios în conac și în acareturi, jefuind hambarele și certându-se pe pradă. Încă respectuos față de boier, Petre Petre e mulțumit că n-a fost de față la uciderea lui și chiar îi ține de rău pe oamenii care, năvălind prin odăi, profanau mortul. Când ajunge în dormitorul Nadinei și-i vede fotografia-nud, buimăcit de parcă ar fi fost vie, rămâne o clipă sub fulgerul obsesiei sale erotice. Însă în privirile femeii descoperă un dispreț jignitor, care „îi sfredelea inima și i-o otrăvea". I se păru că-l batjocorește și, dintr-odată, lovi portretul cu barda. Instinctele fierbeau acum în alt chip. Gestul lui Petre Petre dădu țăranilor un semnal pe care tocmai îl așteptau: „În câteva clipe, sfărâmară tot ce era în odaie, zvârlind pe ferestrele scoase din pervaze picioare de scaune rupte, rufe sfârtecate, oale de noapte, perne spintecate și cu fulgi împrăștiați, rame de tablouri...", devastarea e în toi, condusă de Petre

Petre, care strigă sălbatic: „Foc! Foc!... Praf și cenușă să se aleagă!"

În timp ce lava mulțimii se revarsă tot mai aprinsă și amenințătoare, țăranii amăgindu-se că „au isprăvit cu boierii", guvernul se pregătește să raporteze și să facă ordine. Într-o ședință a parlamentului, primul ministru, având „un glas de văduvă necăjită", vorbește înecat de plâns precum Cațavencu. Nu mai știe altceva decât „Scumpa noastră țărișoară", „țărișoara noastră scumpă", după care propune „măsuri energice" și se îmbrățișează cu fostul prim-ministru, scenă amintindu-l încă o dată pe Caragiale, a cărui influență nu trebuie neglijată în opera lui Rebreanu. „Pupăturile astea o să usture teribil spinarea țăranilor", comentează semnificativ un redactor de la „Drapelul". Avocatul Baloleanu, care pledase cândva pentru împărțirea moșiilor la țărani, se așază în fruntea represiunii: „Domnilor, în maximum trei zile, vreau să avem ordine, liniște și pace în județ". Se trimite armata, pentru moment ca mijloc de intimidare. Țăranii sunt hotărâți să reziste. Celor șovăielnici, Petre Petre, ajuns un fel de căpetenie, le vorbește cu o ironie tăioasă și cu o convingere de revoluționar spontan, care nu mai lasă nici urmă din propriile lui șovăieli de mai înainte: „– Apoi dacă vi-i frică de armată, de ce n-ați stat molcom?... Nu trebuia să vă sculați asupra boierilor dac-ați crezut că boierii or sta cu mâinile în buzunar și ne-or lăsa pe noi să le luăm moșiile, ba să-i și cotonogim ici-colo! Pământ de pomană nu se află nicăiri! Ori îl plătești cu bani, ori cu altceva, dar fără plată nu se poate!" Mulțimea e încrâncenată și scriitorul o surprinde într-o nouă și excelentă secvență, care a putut inspira pe

pictorii lui 1907. Liniile sunt ferme, tonurile aspre, dând expresie mâniei, care se citea pe toate feţele şi se deslușea din toate vocile: „Furia ţâșnea din ochi şi din gâtlejuri, ca un abur otrăvit, încingând sutele de oameni în aceeaşi ceaţă invizibilă. Coase, topoare, furci, sape se învârteau în aer, cercând parcă să sperie şi să oprească prin ameninţări apropierea primejdiei. Glasuri ascuţite de femei şi copii spintecau lărmuirea bărbaţilor ca împunsături de ace într-o pânză groasă de cânepă". E un scurt moment de cumpănă, după care urmează fierberea intrării în luptă. Mulţimea păru deodată „ca o apă bătută de un vânt nehotărât. Era o legănare într-o parte şi în alta căreia clocotul de urlete îi împrumuta o înfăţişare războinică". Se aud proteste ascuţite şi huiduieli: „Nu ne trebuie boieri!... Aţi venit să ne omorâţi?... Noi nu ne speriem de soldaţi!... Destul ne-au batjocorit ciocoii! Huo!... Huo!... Să nu trageţi, fraţilor!" Femeile îşi arată fundul. Petre Petre se află mereu în frunte, încurajându-şi oastea de ţărani: „N-aveţi frică, fraţilor! Staţi pe loc! Nu trageţi! Înainte, oameni buni! Pe ei!... Să le luăm puştile şi gloanţele!" Dar soldaţii primesc ordin să tragă, cu toate recomandările lui Baloleanu de a se păstra calmul. „Foc!... Foc!... Foc!..." ţipa furios maiorul Tănăsescu. Oamenii cad, seceraţi unul câte unul, printre ei şi Petre Petre, care-şi dă duhul, fără să fi terminat sudalma, rostită alături de cuvântul ce numea drama ţărănească însăşi: „– Dumnezeu... soarele... pământul..." Tot aşa, cu o frântură de blestem pe buze, se prăbuşeşte baba Ioana, cea pe care o stropise cu noroi maşina Nadinei: „Fire-aţi ai dra..." Mulţimea nu poate ţine piept şi apele ei încep să se retragă însângerate, lăsând în urmă imaginea sinistră a groazei şi a morţii colective. Citim

acum una din paginile cele mai tragice ale romanului: „Țăranii fugeau mâncând pământul, îmbulzindu-se, strivindu-se, urlând. Se îngrămădeau mai ales spre șosea, dar mulți se împrăștiau și prin grădini, prin curțile caselor de pe margine, fiecare grăbit să dispară din fața gloanțelor. Pe câmp rămâneau doar câteva zeci de trupuri, unele zvârcolindu-se și văitându-se, altele înțepenite cum le-a găsit moartea. Lângă șanțul șoselei, Anghelina zăcea cu fața-n sus, nemișcată, lovită de un glonte în frunte: copilașul în brațele ei moarte plângea și mișca din mânuțele goale parc-ar fi căutat să se smulgă de la pieptul mamei. Aproape de ea, un bătrân se zvârcolea între un băiețel ucis, cu fața strâmbată de spaimă, și Chirilă Păun care horcăia nemișcat, vărsând la fiecare horcăit sânge negricios, năclăindu-i barba, gâtul, pieptul, închegându-se în dungi groase... Pete albe însemnau pe pământul gras de la marginea Amarei numai trupurile țăranilor morți reci sau agonizanți..." Curând, maiorul Tănăsescu „avea onoarea să raporteze că în Amara s-a restabilit liniștea și ordinea". Urmează anchetele, schingiuirile, execuțiile. „Două echipe de soldați cu vergi și cu pari băteau fără alegere și cu rândul, spre a nu obosi." Țăranii imploră iertare, dar maiorul, instrument orb al represiunii, acționează cu „mână forte": ordonă împușcarea pe loc, fără judecată: „– Sergent!... Tu! Da!... Ia șase oameni!... Duceți pe tâlharul ăsta în fundul grădinii!... Acolo să fie împușcat!... Împușcat! Ai înțeles, sergent?..."

Mulțimea parcă a fost sorbită de un duh al răului, *vocile* au amuțit și apele răscoalei s-au retras într-o albie nevăzută. Evenimentele epice se epuizează odată cu omorul în masă, ultimele pagini ale cărții întorcându-se

la faza *dezbaterilor,* mai exact, a comentariilor şi reflecţiilor. Indignat, ziaristul Roşu, de la „Drapelul", rosteşte o diatribă, în care se denunţă atrocităţile, ca şi substratul lor social. Cuvintele sunt ale unui *raisonneur,* scoase parcă din presa democrată şi socialistă a vremii: „...a fost o baie de sânge colosală, ceva cum nu s-a mai pomenit nicăiri în lume în veacul din urmă, nici chiar în colonii sau faţă de triburile sălbatice. Şi toate pe tăcute, să nu afle Europa şi lumea. Tunurile au bubuit, au nimicit din temelii sate multe, puştile au trosnit neîncetat... Victimele sunt aruncate în gropi colective, fără cruce, să nu lase nicio urmă... Şi nimeni nu poate protesta, nimeni nu cutează să crâcnească, fiindcă sunt în joc interesele ţării şi fiindcă interesele ţării cer ca atâtea milioane de ţărani să muncească flămânzi şi goi pentru a procura câtorva mii de trântori bogăţiile care să fie risipite în lux şi luxură!" Un ţăran, Lupu Chiriţoiu, exponent al înţelepciunii populare, exprimă cu tâlc nădejdea că dreptatea va trebui „să sosească odată şi-odată, că lume fără dreptate nu se poate". Construită circular, acţiunea romanului atinge punctul ei iniţial, prin apariţia lui Rogojinaru, care pune un fel de concluzie discuţiei începute în tren, mândru că trista lui profeţie se adeverise: „Nu vă spuneam eu că ţăranii sunt ticăloşi? V-aduceţi aminte?" În consens cu oamenii de bine, Grigore Iuga, sincer ataşat celor năpăstuiţi, pare sceptic în legătură cu destinul clasei lui, care şi de astă dată ignorase cruda realitate a satului românesc: „Dacă noi nici dintr-o nenorocire ca asta nu învăţăm nimic, atunci..."

„Roman al gloatei", „roman monumental", „epopee tragică", *Răscoala* se situează în imediata

succesiune a lui *Ion,* atât prin temă, cât şi prin concepţia arhitectonică. Mişcările ţărăneşti din 1907 nu s-au consumat în perimetrul îngust al satului, ele au implicat aproape întreg sistemul de relaţii sociale. De aici, ideea de *frescă.* Moşieri şi arendaşi, primari şi jandarmi, prefecţi şi deputaţi, gazetari şi mici amploiaţi se perindă prin faţa noastră, prinşi în acelaşi grav context al dramei pământului. Sigur că eroul proeminent, epopeic al romanului este mulţimea şi că meritele cele mai mari, de excepţie, ale autorului constau în a-i stăpâni talazurile înviforate. Dar nu trebuie să ignorăm că plasma epică e mai bogată şi mai diversă şi că absenţa lui Platamonu sau Rogojinaru, a Nadinei sau a lui Titu Herdelea s-ar fi resimţit, micşorând imensul arc de boltă al cărţii. S-a spus că Rebreanu reuşeşte mai puţin ca pictor al mediilor urbane. Faptul e adevărat pentru romanele lui de rangul al doilea şi mai ales pentru cele oarecum eşuate ca *Jar* sau *Gorila.* Când e să vorbim de *Ion,* de *Răscoala* şi de *Pădurea spânzuraţilor,* afirmaţia nu mai stă în picioare. Satul românesc îşi dezvăluie adevărata lui faţă de acum un veac, tocmai pentru că alături şi uneori în opoziţie cu eroul colectiv, apare lumea mondenă a Nadinei sau cea politică a lui Gogu Ionescu şi Baloleanu, în planuri diverse, dar comunicând mereu între ele. Şi aici, elementul de legătură cel mai trainic rămâne Titu Herdelea, care circulă din redacţia „Drapelului" în satele răsculate şi de acolo în societatea familiei Iuga, ca mai apoi să ajungă în modesta lui odaie dintr-un vechi şi pe atunci sordid cartier bucureştean. Nu vom spune că scriitorul abordează psihologii complicate (nici Caragiale n-o făcuse cu aceeaşi faună), dar personajele, fie şi episodice, au rolul de a fixa

atmosfera sau de a crea contrastul. Așa trebuie înțeleasă prezența cochetei doamne Alexandrescu, gazda lui Titu, sau a ridicolului contabil Isbășescu, cel care, de frică, se ascunde sub patul lui Miron Iuga. Satul din *Răscoala* e înconjurat de o largă orbită, vizibilă mai ales acum, cu prilejul frământărilor țărănești. De aici, dimensiunile uriașe ale planurilor, multitudinea secvențelor sincronice, înaintarea epică gradată și din ce în ce mai plină, mai debordantă. Pregătirea din faza *dezbaterilor, acțiunea* insurgentă a maselor, constituind punctul culminant și *represiunea,* aceste trei mari momente ale cărții nu erau de conceput într-o lume închisă. *Mulțimea* lui Rebreanu amintește de *poporul* lui Tolstoi, fiind angajată într-o acțiune istorică, ce zguduie din temelii întreaga națiune. Romanul românesc ne dă acum plenar sentimentul *totalității.* Viziunea și ritmul epopeic din *Ion* dobândesc în *Răscoala* forță titanică, monumentalitate. Viața pare a nu mai avea taine, renăscând într-o nouă și impresionantă formă din mâinile scriitorului. Căci pe mările prozei realiste, obiective, Rebreanu rămâne, cu tridentul nopților sale de veghe, atotstăpân, ca Poseidon...

Al. Săndulescu

Tot pentru Fanny

L.R.

CAPITOLUL I

Răsăritul

1

– Dumneavoastră nu cunoaşteţi ţăranul român, dacă vorbiţi aşa! Ori îl cunoaşteţi din cărţi şi din discursuri, şi atunci e mai trist, fiindcă vi-l închipuiţi martir, când în realitate e numai rău, şi prost, şi leneş!

Ilie Rogojinaru sfârşi, gâfâind de convingere. Îşi şterse chelia sfătoasă cu o batistă mare tărcată şi îşi smuci mustaţa groasă, pleoştită, din care câteva fire i se încurcaseră, supărându-l, în colţurile gurii. Era arendaşul moşiei Olena-Dolj. Slăninos şi burtos, cu gât de taur şi capul rotund, avea nişte ochi căprui săltăreţi şi o figură jovială, parcă pornită mereu numai spre bucurii.

Se uită la tovarăşii de compartiment, văzu că nu i-a convins şi continuă să gâfâie mai tare. Atunci Simion Modreanu, director în Ministerul de Interne, îmbrăcat cu multă cochetărie, tuşi uşor, să-şi dreagă glasul, şi rosti sentenţios:

– Domnul meu... domnule Rogojinaru, un lucru rămâne indiscutabil: că noi toţi, dar absolut toţi, trăim de pe urma trudei acestui ţăran, aşa prost, şi leneş, şi rău cum îl categoriseşti dumneata!

Arendaşul fu atât de uimit, că nici nu mai putu răspunde. Scoase iar batista, să-şi răcorească tâmplele. În clipa aceea, apăru conductorul trenului, reclamând cu respectul cuvenit clasei întâi, biletele pentru Bucureşti. Rogojinaru se însenină, ca şi când i-ar fi venit mântuirea:

– Cum, şefule, sosirăm? Ei, bravo! Bine-am mers, n-am ce zice...

– Adineaori am lăsat Chitila, observă conductorul, schiţând un zâmbet drept răspuns la bonomia arendaşului şi luând biletele de la ceilalţi călători.

În răstimp, dintr-un portofel ca o geantă, Rogojinaru scoase o foaie galbenă pe care o arătă conductorului cu o mândrie ostentativă:

– Poftim, şefule!... În vremurile astea grele se mai cârpeşte omul cu câte-o economie, că n-o să se facă gaură în cer fiindcă un creştin merge gratis cu trenul...

Numai conductorul surâse iarăşi, retrăgându-se cu degetele la cozoroc, milităreşte. Arendaşul, însă, cuprins subit de griji, se apucă să-şi adune

geamantanele, coşurile şi legăturile pe care le resfirase în compartiment, profitând că ceilalţi nu prea aveau bagaje. Modreanu îşi luase mai demult, pe genunchi, geamantănaşul de piele fină cu cartea de vizită scoasă în evidenţă. Un căpitan de jandarmi, înalt, cu figura speriată, care se urcase numai la Găesti, n-avea decât sabia şi o mapă, iar tânărul brun, cu mustăţile mici, negre, retezate englezeşte, îşi aşezase trusa de voiaj pe mescioara de la fereastra compartimentului.

Trenul duduia şi fumega ca un animal apocaliptic. Directorul regreta că s-a coborât să discute cu un om atât de vulgar. Căpitanul urmărea ostenelile lui Rogojinaru cu o curiozitate plină de admiraţie. Tânărul, de când plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului, în care apăruse silueta capitalei. De-a lungul liniei răsăreau şi piereau table cu reclame pe stâlpi anume, ori pe calcane de case singuratice. Perechile de şine se multiplicau, se apropiau, se întretăiau. Roţile pocneau tot mai des peste încrucişări, treceau de pe o linie pe alta, cu o siguranţă maşinală. Pe urmă se iviră suburbiile murdare, case dărăpănate, uliţe desfundate, contrastând violent cu sclipirile ce vesteau mai încolo palatele.

După ce umplu cu bagajele-i prețioase locurile libere de pe canapele, după ce scoase și pe coridor vreo două coșuri ce nu mai încăpuseră înăuntru, arendașul se ghemui cum putu pe o margine, lângă un geamantan, și se adresă direct tânărului, care privea pe fereastră, reluând firul convorbirii de adineaori:

– Și uite-așa, domnule, cum vă spuneam, cu țăranii... Pe mine mă puteți crede pe cuvânt și fără greșeală, că am o experiență veche de tot în chestii de agricultură și de țărani. Sunt acuma de șaizeci de ani fără unul și din ei vreo patruzeci tot la țară i-am irosit și între săteni. Am luat-o de jos, cum se cuvine, și la treizeci de ani țineam cu arendă o moșioară de peste cinci sute de pogoane în Teleorman. Iar de atunci mi-au mai trecut câteva și mai măricele prin mână, așa că îmi cunosc țăranii cum nu cred să-i mai cunoască mulți în țara românească. Nu zic că toți sunt ticăloși, cum zic alții, nu. Doamne ferește, sunt creștin și m-ar bate Dumnezeu. Dar mărturisesc cu mâna pe cruce: să te ferească Dumnezeu să ai nevoie de țăran, că țăranul atunci te strânge de gât, când te doare mai tare!

Băgă de seamă că nici chiar căpitanul nu-l mai asculta. Fiindcă tocmai și trenul începu să-și încetinească goana, își aduse iar aminte de bagaje, se

sculă să treacă în coridor, să fie mai aproape de ieşire şi să poată prinde negreşit un hamal şi o trăsură. Din uşă se întoarse, însă, să-şi ia rămas bun. Întinse mâna lui Modreanu, cu care venise de la Craiova împreună, şi socotea că se împrietenise de ajuns, ca să poată găsi la dânsul un sprijin de s-ar întâmpla să aibă vreo nevoie pe la Interne. Deşi cu tânărul care se suise la Costeşti vorbise mai puţin şi nici nu i se recomandase, arendaşul chibzui că la despărţire trebuie să ştii cu cine ai călătorit şi deci îi zise încrezător:

– Îmi dai voie, domnule, sunt Ilie Rogojinaru... Mi-a părut bine că am venit împreună, cu toate că nu ne-am prea lovit în păreri.

Nu tocmai încântat, tânărul se ridică totuşi puţin şi, strângând mâna întinsă, răspunse:

– Grigore Iuga.

Arendaşul tresări, se îndreptă şi strigă:

– Iuga?... Iuga ai zis?... Te pomeneşti că eşti chiar feciorul domnului Miron Iuga de la Amara?

– Te pomeneşti! surâse tânărul, intrigat puţin de entuziasmul patetic al arendaşului.

– Fugi, nu mă nebuni!... D-apoi bine, boierule, eu cunosc pe conu Miron de când eram copil, aş putea zice, măcar că trebuie să fim cam de aceeaşi vârstă! Că doar acum vreo douăzeci şi cinci

de ani am ţinut o moşie numai la câteva poşte de proprietatea dumneavoastră de la Amara. Ce mai face conu Miron? Bine, voinic, sănătos?... Straşnic om, ce să vă spun! adăugă cu mândrie, întorcându-se brusc spre căpitanul de jandarmi şi Modreanu. Ştiţi, boier sadea, nu d-ăştia de au umplut ţara şi târgurile! Ei, bată-te să te bată toate noroacele! Urmă apoi iar către Iuga, clipind din ochi cu mare bucurie. Dar văd că sosim... Să trăieşti, cucoane, şi să-ţi trăiască părintele, că-i un om şi jumătate!

Îi scutură mâna încă o dată şi, apucând un coşuleţ la care ţinea mai mult, se repezi afară, în coridor, mormăind în treacăt către căpitan: „Salut, salut!" Modreanu, cu geamantănaşul în mână, aşteptase nerăbdător să isprăvească arendaşul, ca să poată ieşi. Pentru că nici el nu făcuse cunoştinţă cu Iuga, dădu indiferent din cap şi se strecură după Rogojinaru, care se înfipsese chiar lângă uşa vagonului.

– Cine-i individul, domnule Rogojinaru, că te văzui prea mulţumit de cunoştinţă? întrebă Modreanu, plecându-se la urechea arendaşului fiindcă pufăitul locomotivei sub bolta gării înăbuşea vocile.

– Ehei, iubitule! făcu Rogojinaru cu mai mare respect parcă decât adineaori în faţa tânărului Iuga.

Şapte mii de pogoane, prima calitate, în Argeş, jos, aproape de Teleorman!... Şapte mii, domnule Modreanu, înţelegi? Şi nişte gospodari cum nu-s alţii în toată Muntenia. Bătrânul nu ţi-ar arenda un petec de pământ, mai bine să-i tai mâinile. Aşa ceva mai rar, ce să-ţi spun... Ei, te-am salutat, cucoane, că văd că ne-am oprit, şi să ne mai întâlnim sănătoşi!... (Deschise portiera.) Aide, hamal, hamal!... Aici, băiete!... N-auzi, bre? Ce, eşti surd?... Unde te uiţi, zăpăcitule? Nu mă vezi? Ce, eşti orb?... Vino repede şi ia astea!

Locomotiva gâfâia rar, extenuată. Printre respiraţiile ei dominatoare, glasurile oamenilor ce coborau din vagoane şi ale celor ce-i aşteptau pe peron umpleau cuprinsul gării cu un zgomot aspru din care se ridicau, ici-colo, izbucniri de râsete, câte-o vorbă veselă, câte-o pupătură mai pleoscăită şi mai ales ţipete stăruitoare după hamali. Călătorii zoreau spre ieşire, cei mulţi cu bagajele în mână, cei puţini cu hamalii în urma lor. Toată lumea era grăbită, unii chiar fugeau, ca şi când i-ar fi alungat cineva din urmă.

Grigore luga rămăsese liniştit la locul său, aşteptând să se dea jos cei ce se îmbulziseră pe coridoare. Din geam, văzu pe Modreanu cum îşi ferea geamantănaşul de insistenţele hamalilor, pe

căpitanul înalt cum, depărtându-se, se uita speriat împrejur, parcă ar fi căutat pe cineva, pe Rogojinaru, umeros și legănat, ținându-se după omulețul împovărat cu geamantane și legături, dăscălindu-l necontenit atât de energic, că glasul lui parcă domina tot vacarmul gării.

În sfârșit, când se mai potoli vălmășagul, tânărul Iuga coborî și el, găsi anevoie o trăsură și porunci să-l ducă acasă în strada Argintari. Birjarul apucă pe Calea Griviței, lată, murdară și gălăgioasă, cu fel de fel de magazine, în fața cărora vânzătorii se războiau cu trecătorii șovăitori să-i facă negreșit clienți, cu zeci de hoteluri, hanuri și ospătării menite să adăpostească scump și prost pe călătorii pe care Gara de Nord îi vărsa capitalei, mereu alții, și mereu mai mulți. Pe trotuarele largi se vânzolea o lume pestriță într-un amestec oriental: muncitori și funcționari, apoi țărani umblând în grupuri ca niște oi speriate, servitoare în costume țărănești ungurești, soldați pirpirii, vagi domnișoare foarte fardate, trăgând cu ochiul la toți bărbații, ucenici și elevi de liceu hârjonindu-se și izbindu-se de oameni și de ziduri, bragagii, bulgari de lux cu clopoței de alamă, turci cu acadele...

În vreme ce trăsura alerga pe cuburile de granit, Grigore Iuga, ca totdeauna când sosea de la

țară în București, privea furnicarul de oameni de pe străzile zgomotoase cu un simțământ de sfială. După viața molcomă de la moșie, forfoteala aceasta îl obosea și-l întrista, cel puțin în primele momente, până se reobișnuia cu ea.

Pe bulevardul Colței, aproape de întretăierea cu strada Argintari, unul din caii trăsurii alunecă și căzu. Birjarul se repezi întâi cu sudălmi, apoi cu biciul. Degeaba. Trebui să sară de pe capră, să dea drumul streangurilor... Cum nu mai erau decât vreo sută de metri până acasă, Grigore coborî, plăti și continuă drumul pe jos.

A doua casă din strada Argintari era a lor, adică a ei, a nevestei lui. Grilajul de fier cu vârfurile poleite avea o poartă monumentală la mijloc. În fața casei, o grădiniță îngrijită, cu câteva ronduri de flori, cu poteci prundite. Clădirea însăși, cu etaj, arătoasă și înzorzonată, oprea atenția trecătorilor mai ales prin scara de marmoră roșie apărată sus de o uriașă scoică de sticlă lucitoare.

2

Intrând pe poartă, Grigore Iuga văzu în capul scării pe servitorii lui în conciliabul cu un domn străin.

Feciorul, într-o livrea puţin grotescă (fantezia Nadinei), veni să-l întâmpine şi-i raportă îndată că tânărul înăltuţ şi blond e un domn din Ardeal, că a mai fost pe-aici de câteva ori şi caută pe conaşul Gogu. Între timp şi străinul coborâse treptele şi se apropia de Iuga, iar când servitorul plecă cu trusa stăpânului, scoase pălăria şi zise foarte încurcat:

– Mă recomand: Titu Herdelea, poet...

Grigore răspunse numai cu un zâmbet nehotărât, care pe tânărul Herdelea îl zăpăci mai rău. Lavaliera vânătă cu picouri albe îi acoperea gulerul tare şi înalt. Îşi trecu pălăria în mâna stângă şi încercă să zâmbească şi el fără a reuşi. După o pauză, care i se păru un secol, îşi luă inima în dinţi şi, potrivindu-şi pălăria în cap cu băgare de seamă, ca şi când n-ar fi fost sigur dacă face bine sau nu că se acoperă, urmă cu un glas învăluit de emoţie:

– Să mă iertaţi, domnule, că mă găsiţi aici, dar am fost poftit să trec negreşit, încă astă-vară, adică acum vreo două luni, de către domnul deputat Gogu Ionescu, la băile din Sângeorz, în Transilvania...

– A, din Transilvania? murmură Grigore cu un interes care încurajă pe interlocutorul său să confirme mai apăsat:

– Da, mă rog, din Transilvania... Aş putea adăuga că sunt chiar puţin neam cu domnul deputat

fiindcă, nu știu dacă știți, sora mea Laura e măritată cu preotul George Pintea din Sătmar, iar sora lui George e soția domnului deputat Ionescu.

– Așa? făcu Iuga mai înviorat, luându-i mâna și scuturându-i-o. Încântat!... Și află că, atunci, ești și cu mine puțin neam, cum ziceai, pentru că nevasta mea e sora lui Gogu Ionescu.

Titu Herdelea dădu din cap surâzând. Cunoștea relațiile casei. Venind deseori să se intereseze de Gogu Ionescu, aflase de la servitori toate amănuntele și chiar mai multe decât ar fi vrut.

Lui Grigore îi plăcu înfățișarea modestă a tânărului și mai ales timiditatea lui, pe care zadarnic se silea să o ascundă. El însuși era sau cel puțin se socotea tot așa de dezarmat când întâmplarea îl punea în situații neașteptate. Îl luă de braț ca pe un vechi prieten, zicându-i:

– Fiindcă ne-am întâlnit aici, aidem până sus să stăm puțin de vorbă!

Titu roși de bucurie.

Urcară împreună până pe platforma de sub scoică, unde Grigore se opri să-i lămurească împărțirea casei, să nu-și închipuiască tânărul cumva că el ar fi putut avea asemenea fantezii arhitecturale. Clădirea cuprindea două case complet deosebite, care însă în loc să aibă intrările laterale separate și

numai fațada comună, avea o singură intrare principală. Socrul lui Grigore, când a făcut casa, cu vreo zece ani în urmă, a pretins cu orice preț o scară monumentală de marmoră cu o scoică deasupra, cum avea și Nababul, deși palatul – așa-i zicea dânsul – era destinat de zestre celor două odrasle ale sale, când se vor așeza, fiecare cu gospodăria proprie. Nadina, soția lui Grigore, se și tânguia acuma și-i imputa bătrânului că a construit casa înadins ca locatarii să se poată spiona reciproc și permanent. Ușa colosală, de stejar și fier împletit, dăruind aparent casei o înfățișare unitară, de fapt o despărțea: aripa dreaptă închidea domeniul lui Gogu Ionescu, cea stângă, pe care o ținea larg deschisă feciorul, introducea în apartamentele Nadinei.

– Nevastă-mea e plecată în străinătate de vreo trei luni și casa e toată în naftalină, adăugă Iuga, trecând cu mosafirul său din hol spre etaj unde, într-o cameră de rezervă, i se improvizase un dormitor, ca să aibă un refugiu când vine în București în lipsa Nadinei. De altfel, eu numai iarna sunt bucureștean, și încă și atunci cu intermitențe; restul anului stau la țară și pentru că trebuie, și pentru că acolo mă simt mai bine. Nevastă-mea are oroare de țară, tocmai cum mie mi-e silă de oraș. Dar ia șezi, te rog! Mă vei ierta dacă eu, printre vorbe, am să mă primenesc

şi să mă curăţ puţin... E unu şi jumătate! Şi la trei am întâlnire cu negustorul meu. De-abia va fi timp să îmbuc ceva, undeva, la repezeală...

Titu Herdelea îi povesti apoi pe îndelete cum a debarcat în capitală de aproape patru săptămâni, cu mari speranţe în sprijinul lui Gogu Ionescu, care îi făgăduise că-i va face rost să intre la un ziar, ca astfel să-şi îndeplinească visul de-a îmbrăţişa cariera scrisului, şi cum a avut dureroasa surpriză de a nu-l găsi în ţară. Mai grav e însă că, până una-alta, a cheltuit peste o treime din puţinii bănişori cu care a sosit, ba i-e frică să nu fie silit, tot aşteptând zadarnic, să cheltuiască şi bruma de rest înainte de a afla vreo ocupaţie, şi să se pomenească într-o bună zi vagabond prin străini.

– N-aş vrea să-ţi spulber iluziile – zise Grigore aproape gata primenit – dar bunul meu cumnat nu prea e omul în care să-ţi poţi pune toate nădejdile. E foarte simpatic, un suflet minunat, numai că-i cam lasă-mă să te las. Doar dacă nevastă-sa s-ar ţine de capul lui poate că s-ar mai mişca, fiindcă ea singură are farmecul şi darul de a-i stimula energia somnolentă...

După o clipă de spaimă, tânărul Herdelea spuse cu nouă încredere:

– Atunci tot aş putea spera, căci cumnată-mea mi-a arătat mare simpatie când ne-am întâlnit, astă-vară...

– Nici prea multă să nu fie, surâse Iuga. Gogu e gelos ca un turc şi ar fi în stare să te expulzeze din ţară, dacă ar intra la bănuială că...

În visările lui, Titu întrezărise o zi când Eugenia, pe care la Sângeorz o văzuse ca o rară frumuseţe, îi va cădea în braţe, cucerită de versurile lui devenite celebre. Dar să abuzeze de sentimentele femeii iubite pentru a dobândi avantaje i se părea atât de ruşinos, că se făcu deodată palid până-n vârful urechilor. Grigore observă amărăciunea lui şi se grăbi să-l potolească:

– Eşti naiv, amice, şi tare mă tem că n-ai să te procopseşti la noi! Îţi trebuie îndrăzneală, şi cinism, şi aroganţă, dacă vrei să reuşeşti, cel puţin în vremurile astea. Cine umblă cu scrupuluri feciorelnice e osândit mai dinainte să fie strivit de cei ce nu cunosc nici măcar din nume astfel de sentimentalisme romantice!

Gata de plecare şi luându-şi servieta, adăugă cu alt glas:

– Ai luat masa?

– Încă nu, bâlbâi, surprins, Titu.

– Dacă-ţi face plăcere, să mergem să mâncăm împreună!

Deşi foarte măgulit, tânărul răspunse că el ia masa la o familie ardeleană şi, fiindcă n-a anunţat, oamenii l-ar aştepta nemâncaţi cine ştie până când, încât n-ar vrea să... Nu s-ar fi prăpădit el de grija gazdelor, dacă nu s-ar fi sfiit să meargă cu Iuga la vreun restaurant mare, îmbrăcat slăbuţ, cum era acuma. Purta un costum cam costeliv, ca să nu-şi strice hainele cele bune până ce va avea posibilitatea să-şi cumpere altele. De altfel şi Grigore îl poftise numai de formă, căci nu mai stărui, ci adăugă repede:

– Fireşte, fireşte... Cu toate astea aş vrea să ne mai vedem. Ştii ce?... Luăm masa împreună diseară! Îţi convine? Ai timpul şi dumneata să-ţi vesteşti gazda, voi fi şi eu mai liber şi mai liniştit... Atunci aşa! Să fie, să zicem, la Enache! Cunoşti?... În strada Academiei. La opt!... Aşa!

3

Titu Herdelea alerga pe trotuar cu pălăria puţin pe ureche şi cu faţa atât de strălucitoare de bucurie, că oamenii întorceau capul după el, parc-ar

fi fost beat. Îi bătea straşnic inima... Şi bâlbâia întruna:

– În sfârşit, mulţumesc lui Dumnezeu!... Ce om de treabă! Se cunoaşte îndată că e boier... În sfârşit mi se pare că mi-a ajutat Dumnezeu...

Prin strada Romană ieşise în Calea Victoriei. Coti acuma spre strada Verde, ca să ajungă mai drept în Buzeşti, unde avea o cameră mobilată şi unde, în vecini, lua masa la familia Gavrilaş.

De baştină din Amaradia, Gavrilaş se găsea în ţară de vreo zece ani şi era agent secret în poliţia capitalei, însărcinat cu controlul hotelurilor. Cunoştea pe învăţătorul Herdelea, cu care fusese odinioară coleg de şcoală. Astfel, când, într-o dimineaţă, a descoperit în registrul de călători de la „Hotel English" numele Herdelea printre cei sosiţi în ultimele zile şi când a văzut mai ales că a venit din Ardeal, a ghicit imediat că trebuie să fie feciorul lui Zaharia. Fără multă ezitare s-a urcat la camera lui Titu şi l-a sculat din somn să-i ureze bun sosit şi să-i ofere serviciile lui prieteneşti, ca să nu fie jumulit ca toţi străinii care pică în acest oraş frumos, dar foarte stricat. În aceeaşi zi i-a găsit o odăiţă bună şi ieftină, chiar alături de locuinţa lui, iar pe înserat l-a dus şi l-a instalat. Pe urmă l-a poftit să cineze în familia lui, să-l cunoască şi nevastă-sa. În afară de soţii Gavrilaş,

din familie făcea parte şi domnişoara Marioara Rădulescu, o fetiţă de vreo optsprezece ani, drăgălaşă şi vioaie ca o veveriţă, elevă la şcoala profesională. Din pricina ei n-a putut Gavrilaş să-i propuie lui Titu să locuiască chiar la dânşii. Doamna Gavrilaş, mărunţică, grasă şi roşie, cu faţa veşnic lucioasă, socotise totuşi că ar fi putut lua în gazdă şi pe domnul Titu. Odaia în care sta Marioara avea două paturi şi tinerii s-ar fi învoit cum e mai bine, că doar amândoi sunt cuminţi. Gavrilaş însă s-a împotrivit, spunând că aşa ceva nu se cuvine şi ar putea stârni vorbe urâte... Peste câteva zile, pentru că Titu nu se obişnuise cu mâncările de pe aici, s-a înţeles cu doamna Gavrilaş să-l primească şi pe el la masă, plătind o sumă modestă şi potrivită. Venind astfel zilnic în casă, Marioara i-a mărturisit că se simte slăbuţă la limba română şi ar avea nevoie de o meditaţie serioasă. Galant, Titu s-a oferit să mediteze el gratuit, spre marea bucurie a doamnei Gavrilaş, care o iubea ca pe copilul ei şi ţinea mult să-şi treacă bine toate examenele. Lecţiile le-au început chiar din seara aceea, după cină, în odaia lui Titu, unde puteau fi mai liniştiţi şi nesupăraţi de nimeni. Prima lecţie s-a prelungit până la miezul nopţii. Tânărul a explicat a doua zi doamnei Gavrilaş, care fusese cam îngrijorată, că a ţinut-o mai mult, fiindcă, într-adevăr,

fata a fost foarte neglijată. Marioara însăşi a recunoscut că mai plăcute lecţii ca Titu încă nimeni nu i-a dat şi că ar fi bucuroasă dacă Titu ar putea să o înveţe cât mai des, ca să fie sigură de izbândă.

Când sosi acuma Titu Herdelea îi găsi la cafea.

– Ţi-am pus lingurile în brâu, nenişorule! îl întâmpină Gavrilaş, pufnind rar dintr-o ţigară răsucită de el însuşi cu multă meticulozitate.

– Numai fata asta-i de vină, domnu Titu, se scuză doamna Gavrilaş, trăgând cu ochiul spre Marioara care zâmbea şiret. Că zicea că e moartă de foame şi că ea nu mai aşteaptă nici pe prinţul...

Titu se simţea atât de fericit, că trebuia să se răcorească. Se repezi deci la Marioara, o luă în braţe şi începu s-o sărute pe gură, pe ochi, pe obraji, până ce toată o ciufuli, ba-i mai răsturnă şi ceaşca de cafea pe faţa de masă, spălată şi călcată de însăşi doamna Gavrilaş şi pusă numai atunci întâia oară.

– Na, apoi astea mie nu-mi plac, se supără Gavrilaş, silindu-se să-şi apere propria-i cafeluţă ameninţată, în vreme ce doamna Gavrilaş îşi frângea mâinile amuţită, parc-ar fi asistat la un cataclism.

Fata însă se arăta măgulită de explozia aceasta şi primea vijelia de sărutări gângurind ca o turturică.

– Victorie, domnule Gavrilaş! răcni în cele din urmă Titu, zvârlindu-şi pălăria pe pat cu un gest de general triumfător.

Şi povesti pe nerăsuflate cum a întâlnit pe Grigore Iuga, ce-au vorbit, cum era gata-gata să nu mai vic deloc la dejun şi cum diseară va mânca la Enache. Pozna cu răsturnarea cafelei şi prăpădirea feţei de masă fu repede iertată şi uitată. Gavrilaş fusese câţiva ani un fel de ajutor de administrator la o moşie de prin Vlaşca, unde a făcut şi ceva gologani, încât avea mare respect de moşii şi moşieri, singurele instituţii solide din România, împotriva restului nutrind eterne nemulţumiri, deoarece, în trei ani, de când intrase în poliţie, n-a izbutit să dobândească nicio avansare, deşi ar fi meritat cu vârf şi îndesat, fiind un funcţionar conştiincios şi cu mai multă carte decât alţii, dar fără proptele la cei sfinţi.

– Dacă ai putea să te înfigi administrator la moşia lui măcar vreun an, doi, ştiu că ţi-ar pune Dumnezeu mâna-n cap şi te-ai face om! observă Gavrilaş, mai târziu, gânditor şi cu o privire de admiraţie invidioasă spre Titu, care înfuleca zdravăn din tocana ardelenească păstrată caldă. Gavrilaş era tot atât de mic la statură ca şi nevastă-sa, avea nişte mustăţi groase şi prea mari pentru chipul lui, fruntea

foarte încreţită şi o roşcaţă pe toată faţa, parc-ar fi fost vopsit pentru o reprezentaţie de circ.

Urmă o dezbatere amplă asupra perspectivelor tânărului. Se amestecă şi doamna Gavrilaş cu amintiri discrete despre administratorul din Vlaşca. Numai Marioara tăcea, pufnea din când în când spre Titu şi-l bombarda cu cocoloaşe de pâine, la care însă el nu lua seama, fiind acuma ocupat cu chestii serioase.

Încetul cu încetul, totuşi, entuziasmul proiectelor se potoli. Gavrilaş, obişnuit să aţipească după-amiază câte un ceas, începu să caşte şi apoi se întinse, oftând, pe pat. Marioara se cărăbăni la şcoală, iar doamna Gavrilaş se apucă să spele vasele. Plecă şi Titu acasă la el, să se pregătească pentru masa de la Enache.

Locuinţa lui era chiar în corpul de case de alături. O poartă de lemn dărăpănată dădea într-o curte lungă, murdară, cu sumedenie de cămăruţe, toate închiriate. Apartamentul dinspre stradă, două odăi cu antreu la mijloc, era ţinut de doamna Elena Alexandrescu, femeie trecută de patruzeci de ani, încă arătoasă, văduva unui ofiţer pe care ea îl pomenea când maior, când colonel şi care murise locotenent. În camera din faţă, şedea doamna împreună cu Jean Ionescu, copist la Interne, tinerel şi

berbant. În antreu se găsceau numai două lăzi cu cărți, biblioteca doctorului Vasile Popescu de la Pitești, soțul fiicei doamnei Alexandrescu, Mimi. Odaia din fund, cu două ferestruici spre curte, un pat de tablă, un lavabou, o masă rotundă, trei scaune, un dulap hodorogit și câteva fleacuri, botezate bibelouri de familie, era a lui Titu. În curte, mai încolo, stătea un cizmar evreu, Mendelson, cu cinci copii, printre care cel mare își termina armata la artilerie, apoi un plăcintar bulgar cu dugheana în vecini, un croitor rămas văduv de curând cu patru copii mici, un pensionar cu soție tânără, având în gazdă un student...

De cum păși în curte, tânărul Herdelea auzi ciripirile mulțumite ale doamnei Alexandrescu și înțelese că Jean trebuie să fi plecat la birou. Ușa dinspre antreu era larg deschisă, iar doamna se aranja în oglindă cu puful de pudră într-o mână și batonul de roșu în cealaltă, ca o porumbiță bătrână și cochetă.

– Sărut mâna, doamnă Alexandrescu! strigă Titu amabil ca totdeauna, scoțând din buzunar cheia de la camera lui și potrivind-o în broască.

– Bonjur, bonjur, domnule!... răspunse gazda încântată de chiriașul ei, care se purta atât de cuviincios. Dar ce ești așa de grăbit? Poftim încoace

niţel, că doar n-am să te mănânc, adăugă apoi cu glas de sirenă răguşită, continuând operaţia de pictură facială, în vreme ce Titu, din pragul camerei lui, după ce deschisese uşa, îşi aruncă pălăria pe masă. Sunt singură. Jenică, sărăcuţul, s-a dus la minister... Vino, vino, n-ai frică! Jenică nu-i gelos, cu toate că mă adoră...

Îşi aduse aminte de pat, văzu nişte adâncituri şi se repezi să le netezească, murmurând cu o satisfacţie plină de mândrie:

– Uite – aşa-s bărbaţii de neastâmpăraţi... Parcă poţi scăpa de insistenţele lor?

Titu se simţi jenat şi, ca să schimbe vorba, se grăbi să-i spuie că diseară va veni acasă, poate mai târziu, pentru că arc să petreacă la restaurantul Enache cu un domn.

– Ah, Enache, ce delicios se mănâncă la Enache! suspină romantic doamna Alexandrescu. N-am mai fost însă de când trăia răposatul, fie iertat...

Se pierdu un răstimp în glorificarea bietului Mache, care s-a prăpădit aşa de tânăr. Îi arătă o fotografie, să-i dovedească ce frumos bărbat a fost. Îi spuse că numai graţie zestrei ei reglementare a putut mărita pe Mimi, căci altfel, prin câte necazuri a trecut, nici n-ar fi avut cu ce s-o urnească din casă. Pe urmă, sfârşindu-şi pictura, începu să-i istorisească

pe larg câte certuri şi aproape scandaluri a avut bietul Jenică din pricina ei cu părinţii lui, care sunt nişte oameni foarte bine, dar cu idei foarte învechite în unele privinţi şi n-au vrut să-i admită în ruptul capului să trăiască cu ea, ci au umblat din răsputeri să-l însoare cu o urâţenie despre care ziceau că ar fi o partidă strălucită. Jenică însă, cât e dânsul de drăguţ altfel, are o fire foarte voluntară şi le-a declarat categoric că mai degrabă rupe cu toată familia orice relaţie, decât să se despartă de iubita lui care, pe lângă că e o femeie superbă, îl şi îngrijeşte admirabil şi-l iubeşte cu adevărat. Şi aşa, bătrânii au fost siliţi să cedeze, încât azi sunt buni prieteni şi absolut intimi. De altminteri şi ea a avut destule mizerii şi mai are, din cauza lui Jenică, cu ginerele ei. Mimi n-ar zice nimic, fiindcă ea ştie cât a suferit sărmana maică-sa şi s-a jertfit, şi că măcar acuma are dreptul să-şi trăiască şi ea traiul. Dar ginerele e băiat de la ţară, cu moravuri de la patruzeci şi opt, şi i-a declarat verde că el nu-i va mai trece pragul cât va fi cu Jenică, nedorind să se găsească faţă în faţă cu peştele ei. „Auzi, Jenică peşte, el care e funcţionar şi..." Ba a oprit şi pe Mimi să o vază, aşa că drăguţa de ea, când vine prin Bucureşti, trebuie să se întâlnească aproape pe furiş cu mama ei, care a născut-o şi a crescut-o.

– Of, Doamne, greu se mai plăteşte şi puţina fericire ce i-e scrisă omului! suspină sfârşind doamna Alexandrescu, cuprinsă de îndoioşare.

Tânărul se zăpăci de tot ascultând destăinuirile atât de intime, mai ales când luară o întorsătură tristă. Se sculă încet, gândindu-se ce-ar putea să-i spuie ca să-i şteargă amărăciunea. Doamna Alexandrescu îşi regăsi singură vioiciunea, pornindu-se să-şi laude fata, frumuseţea ei, inteligenţa ei, drăgălăşia ei şi făgăduind lui Titu că-l va prezenta negreşit, ca să o cunoască şi să-şi dea seama ce înseamnă o fiinţă într-adevăr adorabilă... Neavând nicio treabă, doamna l-ar fi ţinut la taifas până noaptea, ca şi alte dăţi. Titu ardea de nerăbdare să se pregătească pentru întâlnirea de diseară care poate să însemneze o întorsătură în viaţa lui. Tocmai chibzuia cum să se retragă fără să o jignească cumva, când auzi în curte o voce strigând:

– Domnul Titu Herdelea!

Câteva glasuri răsunară îndată afară:

– În faţă, în faţă!

– E factorul, explică doamna Alexandrescu.

Titu făcu numai trei paşi până în antreu, unde se şi ivise factorul. Era o scrisoare de acasă. Salută pe doamna Alexandrescu şi intră în odaia lui, cuprins subit de emoţie. Prima scrisoare de când s-a aşezat în

Bucureşti... Rupse plicul şi sorbi cu înfrigurare cele şase pagini de scris mărunt în care doamna Herdelea, în stilul ei evanghelic, presărat cu maxime morale şi poveţe înţelepte pentru „dragul mamei înstrăinat", îi spunea toate câte s-au petrecut prin Amaradia după plecarea lui, de la moartea lui Ion Glanetaşu şi până la logodna Ghighiţei cu învăţătorul Zăgreanu.

„Cununia însă vom face-o tocmai după Crăciun, ca să ne putem înfăţişa cu vrednicie. O să le dăm lor casa din Pripas, să nu mai stea aşa pustie şi să le poarte şi lor noroc, cum ne-a purtat nouă... Ne-ar fi drag să fii şi tu la nuntă, biata copilă şi acum plânge gândind că tu poate n-ai să poţi veni. Dar tu să-ţi vezi de soarta ta şi să cauţi să te chiverniseşti cât mai bine şi să nu pierzi nădejdea în Dumnezeu, că Dumnezeu nu lasă pe cei drepţi şi cu credinţă. Trebuie să ai răbdare multă, dragul mamei, că nici pe acolo nu zboară pui fripţi şi plăcinte calde, omul să nu despereze, ci să lupte cu toate piedicile până ce izbândeşte cu ajutorul lui Dumnezeu... Are să înceapă în curând frigul şi iarna, şi nu ştiu dacă tu ai haine grosuţe. Să iei seama şi din cei dintâi bani să-ţi cumperi ori, dacă pe acolo-s prea scumpe, să trimiţi bani, să-ţi facă Ştrulovici, că-l ştii ce frumos lucrează, şi ieftin..."

Într-un post-scriptum, Ghighi adăuga că ea nu se cunună, orice ar face bătrânii, dacă nu vine şi el la nuntă, şi-i mai spunea că va merge negreşit la balul studenţilor, dar încă nu ştie cu cc rochie, că ea ar vrea să-şi facă una nouă, mai ales că e şi logodită, şi toţi ochii vor fi pe ea.

În alt post-scriptum, bătrânul Herdelea îl îndemna să nu uite a scrie ceva pentru *Tribuna Bistriţei,* cum a făgăduit când a plecat, căci directorul şi acuma aşteaptă dările de seamă despre serbările „Astrei". De asemenea să-i trimită gazete din ţară, să vadă şi domnii noştri foi româneşti adevărate, iar când va publica de ale lui, să poată arăta tuturor ce face feciorul lui în România.

Titu reciti scrisoarea de câteva ori, parc-ar fi vrut s-o înveţe pe dinafară. Complecta din sufletul lui toate veştile. Se simţea din nou acasă, în Ardeal, în lumea unde fiece amănunt, oricât de neînsemnat, avea o rezonanţă vie pentru întreaga lui fire; sub farmecul amintirilor, cuprins de o nostalgie dureroasă, vru să se apuce pe loc să răspundă, ca şi când numai astfel şi-ar fi putut uşura inima. Pe masă erau câteva cărţi aduse de acasă, biblioteca lui, apoi caiete cu însemnări, cu crâmpeie de poezii, cerneală, tocuri... Numai hârtie de scrisori n-avea. Căutând un petec de hârtie potrivită îşi aduse aminte de Iuga,

coborî în realitate şi hotărî să amâne răspunsul până ce va putea comunica lucruri mai multe şi poate mai bune.

De altfel, se făcuse ora şase şi, deci, era momentul suprem să se gătească pentru diseară. Mai cu seamă că trebuia să-şi aranjeze unele mici lucruri, să-şi mai coasă câte ceva, să-şi lustruiască ghetele, să-şi perie costumul negru de camgarn pe care nici nu l-a prea îmbrăcat aici, încât s-ar putea duce cu el şi la Palat. Voia să fie foarte exact la întâlnire, căci omul civilizat întâi după exactitate se cunoaşte. Mai bine să aştepte el câteva minute decât să fie aşteptat.

4

– Ai întârziat, prietene! zise Grigore Iuga zâmbind şi întinzându-i mâna. Mi se pare că te-ai bucureştenizat şi dumneata?... Dar ia loc colea, lângă mine!... Noi nu te-am aşteptat, că ne-a fost foame...

Un chelner luă pălăria şi pardesiul lui Titu în vreme ce el, uluit, nu ştia dacă să mărturisească adevărul sau să lase pe Iuga să creadă că n-a fost exact la întâlnire. Se pomeni murmurând cu un glas străin, confuz:

– Ba eu sunt pe aici de mult, mi-am şi azvârlit o dată ochii înlăuntru, iar pe urmă m-am plimbat prin faţa restaurantului tot aşteptându-vă, de mă şi mir cum nu v-am văzut când aţi intrat...

– Nu te scuza, că şi noi am întârziat un sfert de oră! îl întrerupse Grigore amical. Aşa suntem noi românii toţi... Dar să cunoşti pe prietenii mei!

Făcu prezentările. Avocatul Baloleanu, deşi numai cu câţiva ani mai mare ca Iuga, era foarte voinic, avea o bărbuţă cafenie tunsă energic şi un început de chelie pe care o ascundea cu fire de împrumut. Ochii albaştri-verzui îi sticleau inteligent şi şiret. Mânca mult, se văita că băutura îl balonează şi nu se putea reţine oricât medicii îl preveniseră că e predispus la obezitate. Îl pasiona politica. Fusese deputat când i-a fost partidul la putere, devenind şef de organizaţie la Ialomiţa, unde avea, dobândită mai recent, o moşie de vreo şase sute de pogoane. Clientela puţină, dar solidă, îi asigura venituri considerabile, care îi dădeau faima de mare avocat, pe când de fapt el nu pleda decât prea arareori şi privea chiar cu puţin dispreţ pe confraţii de bară, pe lătrători, cum îi porcclise el în glumă. Totuşi se bucura de trecere la Palatul de Justiţie, pentru că era socotit om politic de viitor şi făcea multe servicii prin influenţa lui la mărimile zilei. Celălalt tovarăş

de masă, Constantin Dumescu, directorul Băncii Române, cu ochelari de aur, spân, părul blond-cărămiziu, smead şi puţin adus de spinare, parcă trupul i-ar fi fost prea lung, părea un taciturn. Era burlac şi prieten bun cu tatăl lui Grigore.

Cei doi primiră pe Titu fără entuziasm, ca şi când le-ar fi stricat atmosfera. Tânărul, după invitaţia lui Iuga, se adânci în studiul listei de bucate, înfricoşat, necunoscând încă mâncările din ţară şi mai ales numirile lor. Îi era apoi necaz şi nu se putea dumeri cum de n-a observat pe Grigore când a sosit, încât acuma are să crează că nu e om de cuvânt, deşi el a venit cu o jumătate de ceas mai înainte, numai ca să nu întârzie, dar n-a îndrăznit să intre şi să ocupe o masă.

După o scurtă tăcere, Baloleanu reluă convorbirea întreruptă de apariţia tânărului, zicând cu un aer de superioritate:

– Aşa, dragă Grigoriţă, cum îţi spuneam... Problema ţărănească nu se poate rezolva fără sacrificii din partea celor ce stăpânesc pământul. Asta-i lege! Toate celelalte, toate consideraţiile secundare sunt paliative. Ţăranul vrea pământ. Scurt. El atâta ştie şi asta îl doare.

– Iartă-mă, Alexandre – răspunse Iuga, calm, cu o lucire în ochi, care arăta că discuţia îi frământa

sufletul – dar aşa cum o pui tu, problema devine un simplu pretext de propagandă electorală sau de demagogie ieftină şi primejdioasă. A stârni pofte e foarte uşor. Mai greu e să le şi împlineşti. Cum vrei tu să mă convingi pe mine, proprietar, să dăruiesc ţăranilor pământul pe care-l muncesc, împreună cu dânşii din moşi-strămoşi, când în acelaşi timp tu însuţi cumperi moşii şi...

Puţin vexat, avocatul nu-i dădu răgaz să continue:

– Pardon, pardon! Să punem lucrurile la punct! Înainte de toate să fim înţeleşi că nu discutăm chestia din punct de vedere particular, personal. Eu am vorbit făcând abstracţie că tu, întâmplător, eşti mare proprietar sau că eu, tot întâmplător, fac politică. Suntem, mai presus de orice, oameni care cunoaştem problema ţărănească şi din cărţi, şi din experienţă, care ne interesăm de ea cum se interesează toată lumea, fiindcă de rezolvarea ei depinde soarta noastră şi chiar viitorul ţării, nu-i aşa? Vasăzică o dezbatere academică. Sunt sigur de altfel că, de-ar fi nevoie de sacrificii, conu Miron şi cu tine aţi fi cei dintâi să faceţi gestul...

– Ba te înşeli grozav, dragul meu! protestă Grigore. Tata n-ar consimţi niciodată să se despartă de moşia de care-l leagă un trecut de greutăţi şi de

mândrie. Pentru el pământul înseamnă viaţa însăşi, ca şi pentru ţăran, ştii prea bine, că ai fost pe la noi şi cunoşti situaţia. Dar nici eu, cu toate că nu mă simt atât de intransigent, n-aş fi dispus să fac cadouri, nu ţăranilor, care nu le cer, ci demagogilor mărunţi de la oraşe, care vor să-şi creeze merite electorale agitând pe sub mână teorii pe care cei cu răspundere le repudiază şi pe care nici înşişi agitatorii nu se gândesc să le puie în practică!

– Uite conservatorul! zâmbi Baloleanu către Dumescu, apoi întorcându-se iar la Iuga: Un moment, iubitule! Pentru că adineaori m-ai pus în cauză pe mine, ţin să precizăm lucrurile... Ei bine, crezi tu că mica mea proprietate, câştigată cu sudoarea unei munci cinstite de zece ani, de încă şi azi mai am datorii pe ea, crezi tu că tocmai cele câteva biete sute de pogoane ale mele au să rezolve problema? Şi totuşi, iacă, declar aici solemn, deşi sunt om sărac, că într-un caz de nevoie, eu pun la dispoziţia ţării petecul meu de moşie, fără să crâcnesc! Eşti mulţumit? Am fost clar?

– Evident, cum să n-o oferi şi statului, dacă ai putut s-o arendezi îndată ce ai luat-o? făcu Iuga apăsat, fără a-şi ascunde dispreţul.

Jignit şi scandalizat că s-a găsit cineva, ba încă un bun prieten, care să-i pretindă lui, avocat cu vază

şi om politic, să se înfunde la ţară, Baloleanu zise ironic:

– Doar n-ai să-mi ceri acuma, puiule, să mă las de meseria mea pe care, de, o cunosc niţeluş, ca să mă apuc de agricultură?

– Îţi cer, dacă vrei să ai pământ! Cine are pământ să-l muncească şi să-l iubească, ori să renunţe! Tu, dragul meu, ai luat moşia ta de sub nasul sătenilor care umblau s-o cumpere şi s-o împartă între ei. Te-ai dus, i-ai înlăturat şi a treia zi ţi-ai trimis arendaşul să stoarcă bani din ea pentru tine şi pentru el. Pe de o parte împiedecaţi pe ţăran să cumpere pământ când se oferă prilejul, iar pe de altă parte mă îndemnaţi pe mine, care asud alături de ţărani, să mă despart de moşie, s-o arunc, uite aşa, ca pe un dinte stricat!

– Ei, dragă Grigoriţă – observă avocatul mai moale – sunt prea puţini proprietari ca voi. Marea, imensa majoritate a pierdut de mult contactul cu pământul. O măsură generală nu se poate lua după cei puţini, ci după ceilalţi.

– De ce n-ai lua întâi măsuri faţă de cei ce s-au înstrăinat de moşiile lor? De ce vă gândiţi numaidecât să distrugeţi o clasă socială, poate cea mai loială, cea care reprezintă bogăţia de bază a ţării? A, firește, n-au rămas mulţi proprietari la

datorie. A început să le vie unora greu să stea la țară, să li se pară dezonorant a munci pământul sau chiar a munci în general. Preferă să tragă venituri grase și să le risipească în petreceri. Locul lor l-a luat arendașul, care stoarce arenda pentru boier și alta, mai bună, pentru el însuși. Atunci evident că țăranul geme, și se zvârcolește, și amenință, când în surdină, când fățiș. În vreme ce eu, proprietar, muncind și economisind, de-abia scot din moșia mea cât să pot trăi onorabil, arendașul, vecinul meu, plătește zeci de mii de galbeni proprietarului și își umple și el dăsagii. De unde diferența? Din buzunarul arendașului sau din mizeria țăranului?... N-am dreptate, nene Costică? sfârși Grigore, adresându-se deodată lui Dumescu. Spune dumneata, am ori n-am dreptate?

Directorul de bancă ședea cu ochii în farfurie și asculta jenat, fiindcă amândoi vorbeau tare, încât lumea de la mesele dimprejur se uita la ei. Întrebarea totuși îl surprinse. Nu urmărise discuția decât superficial. Lui, om de cifre, dezbaterile la un pahar de vin i se păreau cam futile, dacă nu comice. O problemă gravă nu se limpezește între un șnițel vienez și o plăcintă cu mere. Cel mult se încurcă și mai rău. Înainte însă de a răspunde el, de la masa de alături interveni cineva cu glas familiar:

– Îmi daţi voie...

Toţi întoarseră capetele, miraţi de amestecul unui străin în conversaţia lor.

– Sunt Ilie Rogojinaru şi am avut fericirea să ne cunoaştem azi în tren cu domnul Iuga.

Arendaşul era singur la masă. Venise mai târziu şi, vrând-nevrând, a auzit discuţia. Neturburat de mirarea lor, îşi mută scaunul puţin mai aproape şi urmă, parcă i-ar fi cunoscut pe toţi de când lumea:

– Numai pentru că domnul Iuga spunea că arendaşii ar fi aşa şi pe dincolo... Acu, nu că sunt şi eu arendaş, dar cred că dumnealui greşeşte vorbind rău despre nişte oameni care nu merită atâta hulă. Să nu fie cu supărare, cucoane, dacă iarăşi nu ne lovim în păreri, zău aşa! Arendaşul nu e chiar o pacoste pe ţară, cum ziceţi dumneavoastră şi cum scrie prin gazete. Nu, nu! Ca să poată scoate arenda, plus un oarecare venit pentru ostenelile lui, arendaşul trebuie să muncească de trei ori cât un proprietar. Ţăranul nu lucrează nici mai mult, nici mai ieftin la arendaş ca la boier, ba mai degrabă dimpotrivă. Iau martori chiar pe domnul Iuga să vă spuie cinstit dacă învoielile la arendaşii vecini cu Amara sunt mai grele ca pe moşiile dumnealor. Arendaşul însă, împins de nevoi, a făcut economii la cheltuieli, a cultivat mai intens pământul, a pus în circulaţie terenuri care

înainte erau pârloage, a introdus maşini, în sfârşit, a ridicat nivelul exploatării agricole. Toate astea nu valorează nimica? Or fi ei şi arendaşi ticăloşi care asupresc pe ţărani, cum sunt şi printre proprietari, dar să-i osândim aşa, în bloc, fără circumstanţe uşurătoare, nu e drept şi nici bine!

Grigore Iuga, enervat de intervenţia insolită a arendaşului, răspunse apăsat şi dispreţuitor:

– O fi, stimate domn, dar dacă nu apăreau arendaşii între proprietari şi ţărani, azi n-am mai avea o chestie ţărănească în România! Naşterea arendaşilor a împiedecat trecerea pământului în mâinile ţăranilor, cum ar fi fost natural şi sănătos. Proprietarul care s-a săturat de moşie ar fi vândut-o sătenilor dacă nu se îmbulzea arendaşul, oferindu-i un venit mare şi sigur, fără nicio muncă şi bătaie de cap pentru dânsul!

– Asta se poate, admise Rogojinaru cu un surâs candid. Se prea poate. Nu zic ba... Cu condiţia ca ţăranul să fi fost într-adevăr harnic şi întreprinzător. Mie însă, care am o veche experienţă în privinţa asta, daţi-mi voie să rămân convins că arendaşul a intervenit tocmai fiindcă ţăranul român e leneş şi nepăsător, aşteptând să-i vie totul de-a gata de la boier sau, în vremea din urmă, de la stat...

Uite-așa, domnilor! Scuzați-mă dacă sunteți de altă părere, dar eu...

Baloleanu avu un gest de consternare, fără a putea protesta. Grigore, abia stăpânindu-și revolta, întrerupse vehement pe arendaș:

– Te-am auzit și în tren vorbind cum vorbișI acuma, onorate domn. Nu ți-am răspuns, fiindcă mi se părea monstruos ca un om care trăiește și se îmbogățește din exploatarea țăranului să afirme totuși, cu atâta insistență, că țăranul e leneș. Dar chiar presupunând că ar fi cum zici dumneata, imputarea sau ocara dumitale n-ar privi pe țăranul nostru, ci pe cei ce l-au emancipat numai de formă și l-au lăsat, în fapt, mai încătușat ca pe vremea robiei. În loc să-i fi dat învățătură și educație cetățenească, a fost menținut cu sila în întunerec. Nu ne-a trebuit țăran-cetățean, ci țăran-animal. Și acuma, culmea batjocurii, îl mai și insultăm că e rău și trândav... A, întreabă-l pe dumnealui – continuă arătând brusc pe Titu, care încremeni – că-i ardelean și-a venit de curând încoace, întreabă-l dacă țăranul dumnealor e leneș și lipsit de inițiativă! Și nu uita că acolo românul se află sub jug străin! A avut însă conducători cu tragere de inimă, care l-au învățat și i-au deschis mintea, a avut pilde care l-au îndreptat pe calea cea bună. Noi vorbim mereu despre țărani și

ne mulţumim cu vorba goală şi niciodată nu facem nimic cinstit şi dezinteresat pentru ei!

Avântul lui stârni mici surâsuri ironice primprejur. El însuşi îşi dădu seama că a devenit patetic, că tonul lui nu cadrează cu locul, şi tăcu mai jenat chiar decât Dumescu, care începuse să dea semne de nerăbdare. Rogojinaru, deşi avea replica gata, ca să nu mai învenineze lucrurile, se mulţumi să mormăie ceva în farfuria lui. Doar Baloleanu zise încet, ca pentru masa lor:

– Foarte just, dragă Grigoriţă, foarte adevărat! Bietul ţăran nu ştie decât să rabde, fiindcă nimeni nu l-a învăţat altceva. Iar când nu mai poate şi-i ajunge cuţitul la os, atunci e natural să izbucnească în iureş de foc şi sânge. Numai la noi se mai pomenesc, în plin secol de civilizaţie occidentală, răscoale de ţărani exasperaţi, când ici, când colo, pentru că numai la noi ţăranul nu găseşte nicăieri dreptate. Până ce avem să ne trezim cu o catastrofă să zguduie ţara din temelii!

Tot el însă, înţelegând că discuţia s-a împotmolit, căută să schimbe făgaşul. Aduse vorba despre recolta care ar fi fost destul de bună, dar nu se poate valorifica din pricina crizei financiare, apoi despre situaţia guvernului, pe care el o socotea şubredă, în speranţa că în curând va reveni la cârmă

partidul lui. Trecând la politica externă, ajunseră la fraţii ardeleni şi la Titu Herdelea. Acuma se mai învioră şi Dumescu, naţionalist fervent, care visa veşnic numai cucerirea Transilvaniei. Grigore le spuse că tânărul Herdelea ar dori să-şi găsească un rost în ţară şi Dumescu, fiind vorba de un ardelean, îi oferi îndată un loc de funcţionar la banca lui, deocamdată modest, firește, rămânând să se vază ulterior dacă va merita mai mult. Iuga mulţumi refuzând: ce să caute un poet la bancă, afară, cel mult, de vreun împrumut de franci, fără girant, fără dobândă şi fără termen de plată? Titu însuşi tăcuse, dar se bucură că Grigore n-a primit. N-a trecut el Carpaţii, ca să ajungă funcţionar la bancă. Mai curând la vreun ziar ar fi să i se găsească vreo întrebuinţare, adăugă Iuga. „Da, da, la vreun jurnal", repetă şi tânărul cu însufleţire. Baloleanu era bun prieten cu directorul *Universului,* căruia îi câştigase un proces dubios. Făgădui că va interveni, numai Titu să aibă grijă să-i reamintească, dacă cumva ar uita.

– Pe mine să mă iertaţi acuma, zise pe urmă avocatul, pregătindu-se de plecare. Mi-am lăsat nevasta să mănânce singură numai de dragul tău, Grigoriţă, că nu te-am mai întâlnit de un veac. Sper că şi tu ai să-mi faci plăcerea să vii într-o zi să

dejunezi la noi, să te mai vază şi Melania mea, că mereu vorbim de tine. Pofteşti când vrei tu, oricând, nici n-ai nevoie să anunţi, ca acasă...

Între Grigore şi Dumescu se încinse o controversă asupra notei, fiecare revendicând pentru sine obligaţia de plată. Grigore ieşi biruitor, numai ameninţând cu o supărare eternă. În faţa restaurantului se despărţiră. Iuga rămase cu Titu. Chiar atunci apăru în uşă şi Rogojinaru, cu o ţigară de foi între dinţi, cu o umbrelă străveche la subţioară.

– Cucoane! zise dânsul către Grigore, cu glas dulce, părintesc. Dumneata eşti tânăr şi te aprinzi iute, pe când eu sunt bătrân şi nu mă supăr cu una cu două. Nu ştiu când ne-om mai întâlni, dar să dea Dumnezeu să nu zici niciodată: „A avut dreptate afurisitul de Rogojinaru..." Noapte bună!

Grigore Iuga îl privi o clipă şi nu răspunse nimic. Familiaritatea arendaşului îl sâcâia. De altminteri se simţea obosit şi, mai ales, plictisit. Discuţia de la masă îi răscolise nervii. Îşi propusese de atâtea ori să nu mai vorbească despre lucrurile acestea şi totuşi mereu îşi călca hotărârea.

Coborâră în Calea Victoriei fără a schimba un cuvânt. Se pornise un vânt aspru, prevestitor de ploaie rece. Norii se lăsaseră jos, aproape până pe acoperişele caselor. Câte un vârtej de aer se răsucea

pe stradă, măturând praful, ridicându-l şi aruncându-l pe trotuare, între picioarele rarilor trecători. Grigore îşi aduse iar aminte de Rogojinaru: „Vezi, el a presimţit schimbarea vremii şi a venit cu umbrela..." O trăsură venea în goană dinspre şosea cu un domn între două femei, hohotind de veselie, parcă toată lumea ar fi fost a lor.

Titu Herdelea păşea tăcut şi prudent. Vedea că Iuga n-are chef de vorbă şi nu voia să-l supere. Îşi făcu în gând bilanţul serii şi chibzuia că poate fi mulţumit. Dacă ar intra la *Universul,* s-ar putea socoti angajat definitiv şi bine. Nu e un ziar subţire, dar pare a fi solid şi răspândit. Ar fi preferat *Adevărul,* care e mai simpatic, mai opozant şi mai intelectual. Pentru început e bine şi aşa. Numai să nu uite avocatul să vorbească cu directorul. Are să treacă mâine negreşit pe la Baloleanu... Adică nu, să se consulte întâi cu Iuga. Trebuie să ia seama, să nu facă vreo gafă, să-l ofenseze şi să-l piardă. Când i-a scos Dumnezeu în cale un om atât de extraordinar, nu mai contează câteva zile de aşteptare...

Prin piaţa Palatului Regal i se păru totuşi că tăcerea a fost prea lungă. Cumpănind despre ce i-ar putea vorbi, îşi aminti cu cât interes a discutat

Grigore despre nevoile țărănești. Îi zise deci, ezitând, parcă i-ar fi pipăit sufletul:

– Nici n-am pomenit, atâta ce se vorbește pe aici despre țărani și mereu despre țărani. Toată lumea, pretutindeni, întruna: chestia țărănească, problema țărănească, să facem așa, să facem altfel... De ce atâta discuție? Până și la mine, în curte, toți chiriașii, cum se adună la taifas, repede ajung la țărani, ș-apoi dă-i și dă-i cu problema și cu chestia... Barem un cizmar jidov și mai ales feciorul lui, care-i mare socialist, nu mă întâlnesc o dată să nu-mi bată capul cu fel de fel de soluții și cu proorocirea că, de nu se rezolvă chestia țăranilor, are să vie revoluția să facă praf și cenușă Bucureștii!

Grigore tresări ca trezit dintr-o visare. În aceleași clipe, aceeași întrebare și-o pusese și el, căutându-i răspunsul. Murmură cu privirea spre norii mânioși ce se vâltoreau peste capetele lor:

– Poate să fie numai o modă trecătoare, dar poate să fie și o durere străveche, care apasă sufletele ca o pâclă năbușitoare. Cine știe?

5

Grigore Iuga se perpelea în pat fără somn. Răsfoisc gazetele de seară și nu reținuse nimic.

Gândurile îi rătăceau tulburi, neostoite, răscolind amintiri, amărăciuni, planuri, speranţe şi izgonind mereu liniştea sufletului. Stinsese becul de pe noptieră de câteva ori şi tot de atâtea ori îl reaprinsese, ba să refacă un calcul salvator, ba să controleze un preţ al zilei, ba să observe un amănunt pe fotografia Nadinei, care, din perete, deasupra patului, îl urmărea cu ochi galeşi. Prăvălită, trei sferturi goală, pe o blană de urs, cu braţul răzimat pe capul fiarei, sânii ei mici păreau încremeniţi într-un spasm voluptos, iar şoldurile-i calde se alintau cu îndemnuri, în vreme ce întreaga-i figură surâdea, cu o candoare virginală şi prefăcută. În ramă grea, fotografia mărită aproape natural era un cadou de ziua lui din partea ei. Atunci, cu trei ani în urmă şi numai un an după cununie, a minţit că-l bucură cadoul ei, i-a mulţumit şi a îmbrăţişat-o, dar în sineşi a fost întristat şi decepţionat. Avea pretenţia, nemărturisită, să-i aparţie exclusiv lui măcar goliciunea ei trupească. Îl indigna închipuirea că soţia lui, dragostea lui cea mare, s-a putut arăta astfel unui bărbat străin, fie el chiar fotograful.

Sosise în Bucureşti plin de încredere că toate vor merge strună. A încasa rata a doua şi ultima din preţul grâului vândut şi livrat, a aranja cu Dumescu, la Banca Română, poliţa care ajunge luni la scadenţă

erau treburi ce se puteau lichida în două ore. După ce va isprăvi afacerile, proiectase să mai stea vreo două-trei zile, să se întâlnească cu prietenii, să le reamintească prin prezenţă că trăieşte. Pe urmă, înapoi la Amara cu restul de bani, care va fi suficient pentru nevoile curente până la valorificarea porumbului. Era ordonat şi meticulos. Cu atâta se alesese din cei doi ani petrecuţi în Germania. Îşi întocmise programul de acasă în toate amănuntele. Poliţa cerealistului o avea în buzunar cu scadenţa pentru mâine. O considera aur curat. Semnătura celei mai importante firme de export de cereale din România se bucura de respect în toată Europa.

În strada Bursei, primul punct din program, soarta a tras o dungă brutală peste combinaţiile lui. Şeful firmei, un armean înalt, bătrân şi rigid, l-a poftit în biroul său particular, i-a oferit cafea şi o havană de contrabandă şi l-a rugat confidenţial şi stăruitor să-i îngăduie o amânare de o lună, una singură, pentru plata ratei. Grigore a încercat să obiecteze că e vorba de o poliţă, că... Au urmat explicaţiile şi considerentele. Timpuri excepţionale. Preţurile au scăzut brusc pe pieţele străine în ultimele săptămâni, aproape o prăbuşire. A căzut în balanţă concurenţa rusească, neaşteptată; recolta muscalilor, de unde se anunţase compromisă, a ieşit deodată

arhiabundentă. Rusia e totdeauna cu surprize. Nu l-ar fi durut capul de asta. El, negustor prevăzător, a făcut toate aranjamentele în timp util. L-au nenorocit însă căile ferate, care n-au putut executa transporturile când a trebuit. Apoi vapoarele care au stat, unele mai stau şi azi, la Brăila, de pomană, fiindcă n-au avut ce să încarce. Pierderile se ridică la peste treizeci la sută din valoarea mărfii. Şi, vârf la toate, criza financiară, stupidă, care s-a abătut aşa din senin, a zdruncinat tot creditul şi paralizează orice posibilitate de mişcare.

Grigore asculta şi nu auzea. Precis era doar faptul că nu va primi banii; restul erau vorbe. Ascultând îşi zicea întruna că, în ciuda tuturor explicaţiilor, dacă el ar refuza amânarea, armeanul totuşi ar plăti, căci n-ar putea lăsa să i se protesteze polița şi astfel să-şi ruineze toată întreprinderea. Refuzul însă ar însemna ruptura cu firma cu care tatăl său lucrează de douăzeci de ani şi care de multe ori, în momente grele, le-a făcut destule înlesniri. Poate el să-şi ia răspunderea unui refuz? Sau, dacă acceptă amânarea, cum să aranjeze datoria de la Banca Română şi cum să se întoarcă acasă cu mâna goală? Nici n-a refuzat, nici n-a acceptat. Va răspunde mâine, după reflexiune matură.

De la armean s-a dus la Dumescu, la bancă, să-i ceară sfat şi ajutor. Era într-o consfătuire gravă şi nu l-a putut vedea. I-a lăsat un cuvânt, poftindu-l la masă. Ştia că Dumescu nu discută lucruri serioase decât la birou. Şi-a închipuit că poate se va ivi totuşi un prilej favorabil să pregătească măcar terenul. De aceea l-a luat şi pe Baloleanu. Acuma, târziu, îşi dă seama că toată combinaţia, care i s-a părut foarte ingenioasă, a fost o nerozie. Dacă ar fi fost înţelept, văzând că nu poate vorbi cu Dumescu la bancă, ar fi aşteptat liniştit până mâine, ar fi mâncat cu tânărul transilvănean şi acuma ar dormi în loc să se zvârcolească zadarnic.

Când a intrat în odaie, după ce s-a despărţit de Titu Herdelea, a întâlnit îndată privirea Nadinei din fotografie. S-a înfuriat. Şi-a adus aminte că din pricina ei (altă dată ar fi zis: de dragul ei) a făcut datoria la Banca Română, puţin înainte de surpriza ei cu cadoul. A crezut atunci că refuzul ei de a sta la ţară mai mult de douzeci şi patru de ore ar fi numai din cauză că i-e silă de „cocioaba fără gust şi fără confort", cum spunea ea că este conacul bătrânesc de la Amara. Ca să o ademenească, s-a gândit să clădească un castel demn de frumuseţea ei. Bătrânul era mâhnit că vechiul conac, în care s-au născut şi au trăit patru generaţii de înaintaşi, nu mai

mulţumeşte pe Grigore. Socotea planul lui drept începutul destrămării. Construcţia s-a început şi s-a terminat cu bani împrumutaţi de la Banca Română. Nadina a găsit foarte gentilă atenţia lui, a petrecut două săptămâni să-şi inaugureze castelul, apoi s-a întors, plictisită, la Bucureşti. Nimeni nu-i poate pretinde să se înmormânteze de vie nici chiar într-un cavou de lux. O fotografie, soră geamănă cu cea de deasupra patului, numai cu rama ruralizată, potrivită locului, a rămas acolo ca să-i ţie de urât lui Grig. Şi datoria la Banca Română, din care nu s-a putut amortiza nici jumătate în cei trei ani trecuţi de atunci.

Pe Nadina a descoperit-o Miron Iuga pe când Grigore era la Berlin. Tatăl ei, Tudor Ionescu, cumpărase mai demult de la Teofil, fratele lui Miron, cele două moşii, Babaroaga şi Lespezi, vecine cu Amara. Noul proprietar a venit, foarte prietenos, îndată ce a iscălit actele, şi a cerut lui Miron poveţe asupra mijloacelor de exploatare cât mai bună a pământurilor. A fost un simplu pretext de cunoştinţă: nu-i trecuse lui niciodată prin minte să-şi bată capul cu muncirea moşiilor. Îşi găsise arendaş şi se înţelesese asupra venitului înainte chiar de a fi încheiat cumpărarea. Miron a aflat mai târziu că Ionescu ar fi un bogătaş de origine obscură, stabilit

de puţin timp în Bucureşti, unde achiziţionase câteva case de raport. Asta a fost cu vreo douăzeci de ani în urmă. Apoi, de nişte Paşti, acum câţiva ani, a primit iar vizita vecinului, de astă dată însoţit de fiul său Gogu şi de Nadina. Între cele două odrasle era mare deosebire de vârstă, feciorul putea să aibă peste patruzeci de ani, fata cel mult douăzeci. Tudor Ionescu i-a povestit c-a fost însurat de trei ori şi că Gogu e din prima căsătorie, iar Nadina din a treia. Fiindcă a schimbat arendaşul, i-a adus şi pe ei să vază proprietăţile, mai ales că ale lor vor fi, în curând, Babaroaga a Nadinei şi Lespezi a lui Gogu. Deocamdată atâta vrea să le dea, când se vor căsători, şi câte o casă în Bucureşti. Ce mai are tot al lor va fi, parte dreaptă, dar numai după moartea lui. „Mult n-au să mai aştepte, că am bătut şaptezeci", a adăugat zâmbind fără regrete. Numai de nu s-ar săvârşi înainte de a-i vedea aşezaţi. Mai frică i-e de Gogu, că atâta a amânat însurătoarea până ce i-a cam trecut vremea. Despre Nadina n-are nicio grijă; o fată ca ea nu poate rămâne nemăritată, pentru că n-ar lăsa-o peţitorii. Miron Iuga s-a uitat atunci mai bine la ea şi a răspuns că da, aşa este... Până peste vreo trei luni, când s-a întors Grigore din Germania, bătrânul Iuga s-a gândit deseori la Nadina, viitoarea stăpână a moşiei Babaroaga. Cât l-a mâhnit pe el

fărămiţarea şi înstrăinarea pământurilor părinteşti şi cum le-ar mai fi luat dânsul dacă Teofil n-ar fi pretins bani gheaţă! Cu limbă de moarte se gândea să dea în grijă lui Grigore să reîntregească domeniul lui Iuga, dacă Dumnezeu nu-l va învrednici pe el însuşi să-şi împlinească dorinţa cea mai fierbinte.

Grigore avea atunci douăzeci şi patru de ani. Plecase în Germania să se specializeze serios în agronomie, după ce îşi luase licenţa în drept la Bucureşti, nu ca să practice, ci să aibă un titlu. A plecat pentru trei ani, maică-sa a murit după primul şi bătrânul i-a cerut să rămâie acasă, să dea dracului ştiinţa ceca zadarnică. De-abia s-a învoit să-l mai lase încă un an.

S-a întors din străinătate cu capul plin de planuri îndrăzneţe şi cu soluţii sigure pentru toate greutăţile. Bătrânul l-a ascultat de câteva ori fără să se supere, cum se aştepta Grigore. Îşi zicea că generozităţile acestea sunt ale tinereţii şi că băiatul se va cuminţi când se va izbi el însuşi cu capul de pragul de sus. Ba în loc să-i combată „teoriile", într-o zi i-a spus că s-ar bucura dacă i-ar plăcea fata lui Tudor Ionescu. Grigore a înţeles îndată de ce s-ar bucura bătrânul şi i-a răspuns că, în alegerea tovarăşei de viaţă, nu se poate lăsa condus de anume

utopii, căci trecutul nu se mai întoarce oricât am vrea noi să-l întoarcem.

– Tu să vezi fata, utopiile le iau asupra mea, a zis Miron ironic.

Când a văzut-o, Grigore a uitat tot şi i-a rămas numai ea. Luna până s-a făcut cununia şi apoi celelalte trei, cât au călătorit împreună, singuri, în Grecia, Italia şi Spania, a cunoscut fericirea cea mai mare. Atunci Nadina a fost într-adevăr nevasta lui, numai şi numai a lui. Aşa ar fi vrut el să fie totdeauna; în sufletul şi în gândurile ei să nu existe nimeni şi nimic afară de dânsul. Suferea de o gelozie cu atât mai chinuitoare cu cât mai mult îi era ruşine s-o mărturisească. A încercat s-o ademenească la ţară nu ca să îndrăgească ea pământul, ci ca să-şi ferească iubita de tentaţiile oraşului. Patru ani iubirea lui a îndurat toate durerile, până ce şi-a destrămat speranţele. Dacă a consimţit el ca Nadina lui să plece singură în străinătate a doua oară! Şi, în trei luni, de când e dusă, a primit de la ea exact trei scrisori şi în toate trei îi cerea numai bani...

Cu becul electric aprins pe noptieră, Grigore privea umbrele imobile ce împestriţau odaia ca nişte amintiri împietrite. Din când în când, cu coada ochiului, se uita la Nadina, care surâdea în ramă, încântată de ea însăşi.

– Câte ceasuri să fie?... Două! murmură dânsul amărât. La nouă mă aşteaptă Dumescu şi eu visez treaz la Nadina!... Doamne, Doamne, cât sunt de idiot!

6

A doua zi, până la prânz, Grigore a isprăvit cu bine toate afacerile. (Dumescu a fost amabil, ca totdeauna, a scontat poliţa armeanului şi a reţinut pentru amortizarea datoriei numai cât i s-a oferit.) Trecu pe urmă, să zică bună ziua, pe la Victor Predeleanu, prietenul lui cel mai bun, unde fu oprit la masă. Se simţea ca acasă în familia Predeleanu.

Era mulţumit că a scăpat de grijile care azi-noapte luaseră proporţii catastrofale. Insomnia nu e chinuitoare doar pentru că îţi scurtează odihna, ci mai ales pentru gândurile negre ce-ţi inspiră şi care te înfăşoară într-o reţea tentaculară. În atmosfera caldă de la Predeleanu, aducându-şi aminte cât l-au amărât închipuirile, zâmbi în sineşi, dar cu o umbră de tristeţe. Îşi recunoştea o slăbiciune în ezitările eterne care îi răsuceau nervii şi-l împiedecau să înfrunte cu siguranţă viaţa. Ca tatăl său, de pildă, sau cel puţin ca Predeleanu.

De-abia pe la cinci, când ajunse acasă, își aminti că dăduse întâlnire pentru ora trei tânărului transilvănean. De unde să-l mai ia acuma? Se simțea vinovat că a jignit un om care poate a crezut într-însul. Porunci servitorilor să-l reție, dacă ar reveni, sau barem să-i afle adresa.

Se duse apoi la mătușă-sa, Mariuca, văduva generalului Constantinescu, care nu l-ar fi iertat nici pe lumea cealaltă dacă ar fi auzit că a umblat prin București și pe ea a ocolit-o. Era o femeie plină de bunătate, primitoare, veșnic veselă și cunoscând toate cancanurile amoroase și militare din România. Grigore la ea a stat cât a fost student, iar bătrânul Iuga la ea trăgea și acuma. Pentru că n-a vrut să rămâie la cină, l-a pus să-și dea cuvântul de onoare că va veni negreșit mâine la dejun, când vor fi singuri și are să-i povestească o sumedenie de lucruri extrem de importante.

Ziua următoare se întâmplă să fie duminică și Grigore se sculă mai târziu. Coborând grăbit să plece, întâlni în poartă pe Titu Herdelea, care, după o noapte de amărăciune și decepție, revenise să-și mai încerce norocul. Luară o nouă întâlnire pe după masă, spre marele regret al Mariucăi, fiindcă n-a avut răgaz să-i spuie lui Grig nici un sfert din câte ar fi dorit și ar fi trebuit. Ca să repare uitarea de ieri,

Grigore stătu apoi cu Titu Herdelea până seara, îl pofti a doua zi să-l ia la masă în familia Predeleanu (pe care i-a şi vestit pe când se întorcea de la mătuşa Mariuca), îi promise că se va duce la Baloleanu să se intereseze dacă a făcut vreun demers la *Universul* şi, mai presus de toate, îi propuse să fie oaspele lui la moşie pentru vreo săptămână sau două sau oricâte, până când i se va aranja ceva în Bucureşti, să nu-şi cheltuiască banii degeaba pe aici...

Numai când s-a văzut în casa Predeleanu s-a convins Titu Herdelea că n-a visat şi că promisiunile lui Grigore sunt serioase.

Şi înainte, dar mai ales după masă, Victor Predeleanu a ţinut să arate oaspetelui său şi prietenului lui Grigore tot ce avea mai de preţ în bibliotecă, socotind că pe un poet trebuie să-l intereseze ediţiile rare, cărţile româneşti cu însemnări de demult sau feluritele hrisoave şi documente vechi. Se bucura văzând emoţia lui Titu şi ar fi vrut să-l dea de exemplu lui Grigore, care nu se prăpădea deloc după comorile lui.

Deşi mare proprietar care-şi iubea şi cultiva cu pasiune pământurile, Predeleanu îşi avea reşedinţa în capitală. Pe domeniul său Delga din Dolj, cuprinzând trei sate, realiza ceea ce Grigore râvnea şi nu putea din pricina bătrânului. De altfel şi

tatăl lui Victor la fel s-a împotrivit. La Craiova, unde s-a născut, a trăit şi a murit, a fost socotit printre oamenii cei mai bogaţi. Zgârcenia lui a rămas proverbială. Numai după moartea bătrânului a putut angaja un administrator specialist, a introdus maşini care să micşoreze mâna de lucru, a început în sfârşit o exploatare mai modernă pe proprietăţile ce-i reveniseră lui. Mare parte a anului o petrecea şi el la ţară, iar în timpul muncilor nu se mişca de acolo săptămâni întregi. Cu ţăranii se purta corect, fără a se amesteca prea mult între ei. Făcea învoieli cum se obişnuiau primprejur, nici mai grele, dar nici mai uşoare. Le vânduse câteva sute de pogoane de pământ nu din nevoie, căci era dintre cei puţini proprietari care n-aveau niciun fel de datorie, ci din dorinţa de a-i emancipa şi, în acelaşi timp, de a se emancipa şi el de dânşii. Obişnuia să spuie că adevărat mulţumit va fi numai atunci când va fi scăpat de ţărani şi ţăranii de el.

Mama lui Victor mai trăia şi şedea la Craiova împreună cu Elena, sora lui, măritată cu un profesor de liceu, tinerel, frumuşel, inteligent şi foarte sărac, pe care l-a luat din dragoste, dar numai după moartea bătrânului, care n-ar fi consimţit niciodată să-şi dea averea pe seama unui calic. De altfel, şi Victor, când s-a însurat, a trebuit să cam forţeze mâna bătrânului,

care ar fi dorit să-i aleagă o nevastă după placul lui, adică cu o zestre cel puțin egală. Tecla, însă, afară de nume și frumusețe, n-a avut avere. Era fiica președintelui Curții de Apel din Craiova, Nicolae Postelnicu, vlăstarul unei vechi familii boierești, sărăcit de tot.

Cu toate că moștenise virtuțile economice ale tatălui său, inclusiv zgârcenia, lui Victor îi plăcea să se mândrească, mai mult chiar decât cu experiențele agricole, cu biblioteca lui și cu colecția de pictură ce și-o înjghebase de câțiva ani și pentru care nu se codea a cheltui, ba și a risipi.

– Lasă-l să mai răsufle, Victore, că l-ai asasinat! zise într-un timp Grigore, care se întreținea cu doamna Predeleanu și cu sora ei.

– Din fericire am observat că domnul Herdelea nu s-a plictisit prea rău în mijlocul cărților frumoase, ca alții! răspunse Predeleanu ironic.

– Ca mine, adică! recunoscu Iuga dând din cap. Eu, cc-i drept, prefer altc frumuseți, mai ales în casa voastră...

Titu Herdelea încercase să murmure o protestare, dar foarte timid, să nu facă cumva o gafă. Aceeași teamă a avut-o mereu și în timpul mesei, încât doamna Predeleanu a trebuit să-i vie în ajutor cu un surâs de aur, care să-i mai stingă emoția.

Înăltuţă, zveltă, de o feminitate mângâietoare, doamna Tecla Predeleanu răspândea atâta seninătate şi bunătate, că lumina şi locul pe unde trecea. Ochii ei albaştri-verzui păstrau o candoare feciorelnică. Deşi măritată de nouă ani, făcea impresia unei fete cuminţi, iar cei doi copilaşi ai ei, Mircea şi Ioana, voinici şi ştrengari, ar fi părut fraţi şi cu ea, dacă mândria şi dragostea de mamă n-ar fi strălucit atât de fierbinte în privirile ei.

– Mulţumesc de compliment, dacă ai făcut aluzie la noi – interveni sora doamnei Predeleanu, cu o cochetărie familiară – dar nu primim, fiindcă...

– Atunci, îl retrag în ce te priveşte pe dumneata şi-l ofer numai Teclei, căci ea cu siguranţă nu-l va refuza! întrerupse Grigore.

– Aşa e, eu primesc orice, chiar şi complimente! zise doamna Predeleanu.

Sora ei, Olga Postelnicu, avea douăzeci de ani şi era zglobie şi drăgălaşă ca o porumbiţă. Cu un veşnic surâs vesel pe buze, care-i şedea foarte bine, cu ochii negri, sclipitori de curiozitate şi adumbriţi de gene lungi, cu nasul mic şi obraznic, cu obrajii bucălaţi şi fragezi de copil, o răsfăţau şi părinţii ei, şi toţi câţi o cunoşteau. Puţin mai scundă ca Tecla, avea o supleţă felină, pe care o evidenţia mai ales când

dansa. Îi plăcea să danseze mai mult ca orice. Idealul ei ar fi fost să se facă dansatoare.

– Dar n-ai observat, Tecla – insistă Olga cu o încăpățânare de copil – că a fost numai un pretext din partea lui ca să poată vorbi cu Victor iarăşi despre chestia țărănească?

Toată lumea râse. Într-adevăr Grigore, cât au stat la masă, n-a vorbit decât despre moşii, arendaşi, țărani şi învoieli, din ce în ce mai avântat, cu toate că nimeni nu-l contrazicea. Doamna Predeleanu îl conjură acuma să nu mai reînceapă. Chiar şi Titu găsi oportun să-l roage să mai lase în pace eterna chestie țărănească ce-l urmărea pretutindeni ca o obsesie.

– Pe dumnealor nu zic să le intereseze, că le-am plictisit de atâtea ori – spuse Grigore resemnat – dar dumneata, care eşti încă nou pe meleagurile noastre?

– Voi prefera să mă iniţiez la faţa locului! replică tânărul Herdelea, profitând de ocazie să provoace o nouă confirmare a invitaţiei ce i-o făcuse Iuga.

– De asta să fii sigur că nu scapi! strigă Grigore, adăugând către ceilalţi: Îl iau cu mine la Amara să-mi ţie de urât şi nici nu-i mai dau drumul până ce nu va fi tobă de chestia țărănească!

Predeleanu, după ce își așează la loc comorile, spuse că tocmai și ei se pregătesc să plece cu toții la Delga, pentru vreo două săptămâni, sfârșind:

– Cu ocazia asta, vom lăsa și pe Olguța acasă la ea, să nu se înstrăineze prea tare de Craiova noastră iubită!

– O, dacă-ți închipui că am să rămân la Craiova exact când începe sezonul la București! se revoltă fata.

De doi ani, de când era socotită fată mare, Olga mai mult a stat în București decât acasă. Victor avea ambiția s-o mărite el, cu un bărbat care să-i placă și lui. Fiind cam plin de sine, se gândea negreșit la cineva care să-i semene. De aceea îi și zicea mereu: „Dacă vrei să fii fericită, să aștepți până ce voi zice eu: acuma!" El însuși era brun, cu mustăți fine, cu niște ochi puțin bulbucați în care lucea mai multă bunătate decât inteligență.

Apoi veni vorba despre Nadina. Întrebarea s-a pus convențional, căci Nadina n-avea nicio simpatie pentru familia Predeleanu și o frecventa numai la zile mari și din pricina lui Grigore. De altfel, simțămintele erau reciproce. Dacă Nadina socotea pe Tecla o ipocrită fără înțelegere pentru viața mondenă, Tecla o găsea pe Nadina mai mult aventurieră. Ea cunoștea multe din câte circulau

asupra doamnei Grigore Iuga şi ştia că sunt mai multe pe care nu le cunoştea şi nici nu dorea să le afle. Din toată familia, singură Olga admira pe Nadina, dar numai în taină şi pentru că era o excelentă dansatoare, care găsea prilejul să danseze mereu.

Grigore vorbea despre nevastă-sa pe un ton glumeţ, în care totuşi se simţea amărăciunea. Spunea că o vede aproape mai rar decât pe Olguţa' şi că discută împreună mai cu seamă de afaceri; Nadina îşi administrează singură averea aşa de bine, că totdeauna are deficite pe care el, firește, trebuie să le acopere spre a-i dovedi că e soţul ei şi că o iubeşte. Speră că, zilele acestea, are să se întoarcă din străinătate, deoarece începe sezonul şi ea n-ar putea lipsi. Apoi brusc, cu alt glas, parcă şi-ar fi despicat inima:

– Cât vă invidiez eu pe voi, dragii mei!... Casa voastră e casa fericirii. Eu, care sunt un sentimental, uite aşa ceva am visat pentru căsnicia mea. Idealul meu de femeie a fost o fiinţă ca dumneata, Tecla! În adâncul sufletului meu... Nu te superi, Victore?

– Dimpotrivă, mă măgulcşte! zise Predeleanu. Adică mai mult pe Tecla. Dar cum Tecla e a mea şi noi doi suntem unul...

Tecla surâdea. Iuga adăugă:

– Da, aşa cu surâsul dumitale, cu blândeţea dumitale, cu copilaşii dumitale... Cum să nu te invidiez, Victore? Mai ales când pe urmă mă uit la mine...

Cum Grigore devenea prea sumbru, Predeleanu îl întrerupse, glumeţ:

– De, Grigoriţă, dacă te-ai pripit? Cine-i de vină? Iacă, ţi-aş fi dat acum o nevastă mai straşnică decât Tecla. Uite, pe dumneaei!

Olga se roşi până-n vârful urechilor, dar izbucni totuşi în râs, ca să-şi ascundă încurcătura. Grigore o privi lung şi răspunse:

– Evident, evident... Cine ar fi bănuit că din strengăriţa de acum cinci ani are să iasă o domnişoară aşa de nostimă?... Regrete zadarnice, dragă Victore!

– Nu te grăbi cu regretele, onorate domn! protestă Olga revenindu-şi. Întâi ar trebui să te întrebi dacă te-aş fi luat eu!... Şi pentru că m-aţi pus în joc, ei bine, să vă spun: bărbatul meu va trebui să fie un tip vesel, elegant şi, mai presus de toate, dansator perfect... Iată!... Nu un ursuz ca dumneata!

– Bravo! strigă Victor. Bine că te-ai demascat, domnişoară! Vasăzică un dansator doreşti?... Poate să-ţi procurăm unul de la operetă, ce zici?

Grigore o privea stăruitor, ca și când gluma i-ar fi răscolit în suflet crâmpeie de visuri ce s-au înăbușit înainte de a se contura în forme. Olga i se părea completarea Teclei. Avea toate calitățile ei, dar colorate mai viu și, în ochii ei, sub scânteierile șăgalnice, parcă palpita o umbră sentimentală. Clătină din cap, să-și alunge închipuirile, și rosti domol:

– Prea târziu...

7

– Domnu Titu... Ghici ce surpriză am să-ți fac? zise doamna Alexandrescu misterios, oprindu-l în antreu. Nu ghicești?... Atunci poftim încoace!

Titu Herdelea tocmai se despărțise de Grigore Iuga după masa de la Predeleanu. Era, firește, în costumul cel bun, pimpant și elegant ca un mire. Doamna Alexandrescu îl introduse în camera ei, unde aștepta o doamnă micuță, foarte blondă și mirată, drăgălașă și simpatică.

– Uite! făcu doamna Alexandrescu, arătând-o triumfătoare.

Tânărul îi sărută mâna ceremonios, zicând:

– Sunt fermecat, doamnă Mimi!

– Cum ai cunoscut-o aşa dintr-odată? se minună doamna Alexandrescu.

– După frumuseţe şi încă după ceva! răspunse Titu.

Mimi râse. Era măgulită de galanteria tânărului. Gânguri:

– Mi-a spus mama că eşti poet. M-am convins acum şi eu.

Îi ceru insistent, secondată de maică-sa, să explice şi restul. Tânărul Herdelea mărturisi că, scotocind prin lăzile din antreu, a dat peste un roman pe care nu-l cunoştea şi a vrut să-l citească. Doamna Alexandrescu îi permisese să examineze biblioteca ginerelui ei, numai să aşeze toate la loc cum au fost. Pe câteva file din carte a găsit o întrebare scrisă cu creionul: „Puişorule drag, mă iubeşti?" A înţeles că Mimi trebuie să fi făcut întrebarea viitorului ei soţ. După scris şi după întrebare, el a încercat să şi-o închipuiască şi a văzut-o în închipuire aşa cum este. Ba, fiindcă în carte n-a găsit niciun răspuns la întrebarea aceea gingaşă, şi-a luat voie să răspundă el: „Te iubesc mult, puişorule drag!"

– O, o! adevărat? făcu Mimi cu o surpriză plăcută. Vezi, eu nici nu-mi mai aduc aminte!

– Ascultă, domnu Titu – interveni doamna Alexandrescu. Să nu te apuci să faci curte lui Mimi,

că ginere-meu e gelos foc şi ar fi în stare cine ştie ce să...

– Fugi, mămică, nu mai ponegri aşa pe Vasile, să crează domnul că bărbatul meu e un bădăran!

Titu se apără că nu şi-ar permite să crează nimic, adăugând că soţul unei doamne atât de încântătoare n-ar fi de mirare să facă şi crimă pentru ea. Află apoi că doctorul a fost mutat la Bucureşti într-un post foarte bun, la primărie, că au venit să se intereseze de locuinţă, fiindcă peste vreo două săptămâni, el trebuie să se prezinte la slujbă şi că ea va rămâne aici câteva zile până va găsi o casă potrivită...

– Ţi-am spus eu, domnu Titu, că e un băiat foarte distins, zise doamna Alexandrescu. Dacă n-ar fi aşa de sălbatic... Adineaori a adus-o pe Mimi până aci, a intrat doar să zică bonjur şi a şters-o... Ştii dumneata de ce. I-am spus – adăugă către fiică-sa – ce-mi face din cauza bietului Jenică...

Mimi schimbă vorba. Titu îi veni în ajutor, oferindu-se să o însoţească, dacă are nevoie, în căutarea casei şi regretând că tocmai acuma, zilele astea, trebuie să plece şi el la moşia unui prieten...

Pe când altă dată nu ştia cum să fugă mai repede, acum de-abia se dădu dus. Mimi i se păru interesantă şi ispititoare.

„Mă ţin de prostii în loc să-mi văz de necazurile mele! îşi zise după ce se retrase în odăiţa lui. E drăguţă, nici vorbă, dar acuma nu e momentul să-mi pierd vremea cu aventuri d-astea."

Nu putea şti când va pleca cu Iuga. El i-a spus: două-trei zile. Deci trebuie să fie gata în orice clipă. În cameră era frig şi întunerec. Se făcuse ceasurile şase. Întâi să se schimbe, să nu-şi strice degeaba hainele cele bune. Mare lucru e să ai o haină cumsecade. Parcă altfel te simţi. Mai stăpân pe tine şi pe alţii. Ce noroc că s-a întâmplat să fie tocmai gătit când a cunoscut pe fata gazdei. Tot Mimi îi umbla prin cap. Destul! Îşi aduse aminte că pingeaua de la gheata de purtare din dreapta s-a descusut puţin. Tot n-are nicio treabă şi e frig. Ia să meargă la cizmar cu ea, înainte de a se strica mai rău...

Trecu, în capul gol, la Mendelson, în fundul curţii. Din antreu, a mai auzit ciripitul doamnei Mimi: încă nu plecase. Cunoştea pe cizmar, de altfel ca pe toţi chiriaşii ceilalţi care, fiind toţi săraci, alcătuiau un fel de familie mare, cam certăreaţă şi zgomotoasă. Mendelson ocupa două cămăruţe, amândouă spre curte. Una avea fereastră, cealaltă uşă de intrare. Atelierul era în colţ, după uşă. Aici ciocănea şi cosea şi bombănea toată ziua, ghemuit pe scăunelul cu trei picioare, bătrânul Mendelson,

sfădindu-se cu muierea, ori dăscălindu-şi ucenicul, dacă n-avea alături vreun muşteriu cu care să tăifăsuiască. Deşi împlinise cincizeci de ani, niciun fir alb nu i se ivise încă în părul negru, stufos, veşnic încâlcit ca şi barba. Se făcea că a învăţat meseria la Rapaport şi râvnea din tot sufletul să-i pice o comandă de încălţăminte nouă, dar era mulţumit şi cu reparaţii, numai să fie şi să iasă un ban. Titu îl nimeri bocănind de zor la un pantof de damă.

– Numai două secunde să ai răbdare, domnule Herdelea, zise cizmarul fără să se oprească din lucru. Doar să isprăvesc tocul doamnei Tănăsescu, că se duce diseară la teatru şi, uite, aşteaptă domnul Tănăsescu... Poftim, stai jos un minut!... Mişule, unde eşti? Dă un scaun domnului Herdelea!

Titu dădu mâna cu Mişu şi cu Tănăsescu. Aşezându-se, mai văzu un militar, pe care însă nu-l cunoştea, în colţul cel mai întunecos al cămăruţei.

După o mică pauză, refăcându-se parcă atmosfera, Tănăsescu vorbi cu glasu-i bătrânesc:

– Dacă-i pe dreptate, domnule Mişu, apoi s-o începem de la început, că aşa se cuvine. Fă-i dumneata dreptate ţăranului, nu zic, dar mai întâi nu lăsa de batjocură pe cei care au slujit statul o viaţă întreagă, şi nu l-au furat, şi nici învârteli n-au făcut, şi au ajuns la bătrâneţe ca vai de păcatele lor!

Tănăsescu era ieşit numai de un an la pensie şi avea o nevastă cu douăzeci şi cinci de ani mai tânără ca dânsul. Cum Mişu nu spuse nici da, nici ba, continuă aproape mânios:

– Să nu mă sileşti dumneata pe mine, care ţi-am muncit până m-ai stors ca pe o lămâie, să mă înjosesc la bătrâneţe, că nu şade frumos şi nu-i drept!

Mendelson, socialist înfocat, fost de câteva ori arestat şi bătut prin beciurile poliţiei, răspunse fără să ridice ochii de la lucru:

– Dreptatea nu costă nimic şi de aceea n-are circulaţie în comerţ!

Mişu, însă, strigă deodată cu imputare:

– Domnule Tănăsescu, dacă dumneata te plângi şi suferi de nedreptate, atunci gândeşte-te ce trebuie să fie la ţară, unde nu pătrunde nicio rază de nădejde!

Pensionarul se supără de-a binelea.

– Ba să mă mai slăbeşti dumneata cu ţopârlanii dumitale, înţelegi? Că ţăranul are şi de mâncare, şi de îmbrăcat, şi de odihnă, slavă Domnului! Nu ne tot luaţi pe noi cu ţăranii, că noi ştim prea bine ce-i la ţară! Mai aveţi grijă şi de cei orăşeni, că noi ducem greul, şi suferim, şi ne chinuim, numai Dumnezeu ne ştie!

Regreta că a fost cinstit în slujbă şi n-a strâns avere, ca alţii, să nu-i mai pese de nimeni şi de nimic în lume. Şi o ţinu aşa, până ce Mendelson îi întinse pantoful reparat şi lustruit ca oglinda.

– Cu moşul nu-i chip să discuţi obiectiv, că el din chestia pensiei lui nu iese, observă Mişu ironic, după plecarea lui Tănăsescu. De altfel, funcţionarii şi pensionarii sunt stâlpii burgheziei noastre. De aceea îşi închipuie că statul numai de ei trebuie să aibă grijă şi că lor li se cuvine tot... Dumitale îţi plac stările astea, domnule Herdelea?

Titu se simţea fericit şi n-avea chef de controverse. Răspunse totuşi ca să zică şi el ceva:

– Eu nu cunosc îndeajuns stările de aici şi nu le pot judeca, dar ştiu că nedreptatea e pretutindeni şi sub diferite forme. Dincolo într-un fel, aici altfel...

– Dar în alte părţi, oamenii se luptă împotriva ei, se agită, ţipă, pe când noi o privim ca o stare normală! Asta e buba cea mare!

– Uneori şi lupta e inutilă! murmură Herdelea, convins.

– Iacă, asta e mai rea ca toate, domnule! Resemnarea asta! strigă Mişu. Credeam că dumneavoastră, cei de dincolo, suntcţi mai dârzi pentru triumful dreptăţii!

Lampa de petrol ce atârna din tavan peste mescioara încărcată cu cuie de lemn, şi calapoade, şi scule lăsa restul odăiţei într-o obscuritate în care şi oamenii păreau siluete de umbre. Mişu, subţirel şi slăbuţ, în picioare, gesticula violent, ca şi când s-ar fi luptat cu întunerecul. Titu mai stătuse de vorbă şi cu tânărul, şi cu bătrânul, îi socotea revoltaţi din pricina mizeriei, îi înţelegea şi aproba, deşi el, fire discretă, nu-şi cheltuia durerile în cuvinte aspre, ci îşi tortura cu ele numai sufletul lui. Apoi ştia de la Gavrilaş că Mendelson e deocheat la poliţia de siguranţă şi nu voia să facă cor cu dânşii şi să aibă, poate, cine ştie ce încurcături.

– Mişule, astâmpără-te, că eşti militar şi-ai să dai de dracu! zise deodată bătrânul, speriat parcă de zelul fiului său.

– De ce, pentru că-s militar n-am dreptul să-mi spun o părere cinstită? Lasă că peste zece zile am scăpat de armată, dar şi până atunci, ce, am să mă jenez de dumnealui? Ce, dumnealui nu e proletar ca şi noi?

– Ba ce mai proletar, domnule Mişu! făcu Titu şi mai în glumă, şi mai în serios. Atât de proletar că deocamdată tai frunze câinilor cu speranţa că voi găsi cândva de lucru!

După o tăcere tulbure, Mişu urmă cu un glas mai potolit:

– Măcar dreptul de-a ne tângui între noi să ni-l păstrăm, că altfel... Ce zici, frate Petre?

Întrebarea o puse militarului care, în colţul cel mai întunecos, pe marginea patului de scânduri, şedea cu şapca pe genunchi, mut, neclintit, parc-ar fi fost de piatră. Surprins de întrebare, făcu un început de mişcare să se scoale în picioare, îşi luă seama şi se înţepeni mai tare pe loc. Răspunse gros, straniu, ca din altă lume:

– De...

Titu Herdelea întoarse capul spre el, uimit. În întunerec, desluşi o faţă osoasă, negricioasă, din care scăpărau doi ochi aprinşi. Mâinile mari, noduroase, sprijineau capela pe genunchi, împreunate într-o crispare stângace, înfricoşate parcă să n-o turtească.

– Dânsul mi-e camarad, explică Mişu. Am început miliţia în aceeaşi baterie şi am rămas prieteni. E băiat foarte de treabă. A ajuns căprar, uite tresa! Caporal Petre Petre! Îl ştie tot regimentul.

– Petre Petre, repetă Titu, adăugând în sine: „Ce nume!"

Socotind că trebuie să-i adreseze un cuvânt, să nu-şi închipuie că se ţine mândru, zise:

– Mi se pare că nu eşti bucureştean?

– Nu, nu! făcu repede şi apăsat căprarul, ca şi când ar fi vrut să se apere de o ruşine. Sunt de la ţară, judeţul Argeş.

– Aşa, da!... Firește! Mi-am închipuit.

Necunoscând încă bine geografia ţării, Titu caută să-şi rememoreze harta, să vază unde vine judeţul Argeş. Adăugă ezitând:

– De pe lângă Piteşti?

– Aproape de Piteşti, aprobă căprarul, înviorat. Comuna Amara. Pleci cu trenul de aici şi mergi la Costeşti, la Costeşti schimbi, iei pe cel de Roşiori şi apoi cobori în gara Burdea, iar de-acolo numaidecât eşti la Amara.

Herdelea îşi amintea că şi Grigore Iuga a vorbit de Amara. Te pomeneşti că Petre Petre o fi chiar de pe moşiile Iuga. Îi stătu pe limbă să întrebe pe artilerist dacă a auzit de un boier Grigore Iuga. Îi fu ruşine de Mendelson, care ar putea crede că vrea să se laude cu cunoştinţele boiereşti.

– Îţi pare bine că scapi de oaste? întrebă apoi într-o doară.

– Rău nu mi-a fost la reghiment, n-am ce mă plânge, zise Petre Petre domol şi grav. Dar de, tot mai bine-i acasă, că vedeţi dumneavoastră, omul de la ţară...

Se încurcă şi tăcu.

– Desigur, continuă Titu, ca să-l scape din încurcătură. Tot omul trage la căsuţa lui, la pământul lui... Ceva avere ai, pământ?

– Ba pământ nu prea avem şi tare ne-ar trebui! răspunse căprarul cu lăcomie. Pe aici se tot aude că poate s-or îndura boierii şi...

– Auzi, domnule Herdelea? strigă Mişu batjocoritor, îţi place? La boieri e nădejdea lor! Să se îndure boierii!

Petre Petre se uită mirat, neînţelegând de ce batjocoreşte Mişu. Şi zise liniştit, simplu:

– D-apoi de la cine să tragem nădejdea, dacă nu de la boieri?... De la cine n-are? Cine n-are uşor dă, că nu pierde nimic...

– Atunci o să mai aşteptaţi mult şi bine! făcu Mişu cu dispreţ.

– Om aştepta, ce să facem! mormăi Petre Petre, coborând ochii spre genunchi, la şapca pe care o mototolise cumplit.

Plecând, Titu dădu mâna pe rând cu toţi. Mâna lui Petre era grea, şi aspră, şi reavănă ca pământul.

CAPITOLUL II

Pământurile

1

În gara Burdea, posomorâtă şi singuratică în mijlocul câmpiei, pe linia Costeşti-Roşiori, aştepta brişca galbenă, cunoscută, de la Amara. Când opri trenul, un băieţandru se repezi la vagonul în uşa căruia se arătase Grigore Iuga, strânse bagajele şi le duse la trăsură. Vizitiul Ichim, bătrân şi sfătos, ţinea strâns din hăţuri pe cei doi telegari neastâmpăraţi, care-şi rodeau zăbalele şi scormoneau cu copitele pietrişul.

– Bine-aţi venit, conaşule!

– Bine v-am găsit, Ichime! răspunse Grigore, suindu-se lângă tânărul Herdelea. Toate bune pe aici?

– Toate, conaşule, şi sănătate!

– Ei, dă-le drumul!

Un ţâţâit energic, şi caii porniră atât de brusc, că băieţandrul de lângă vizitiu se îndoi de spate. Din dosul gării, brişca, după câţiva paşi, coti pe drumul nepietruit care taie câmpia curmeziş până la Curteanca. Drept înainte, în zarea plumburie, satul

se zugrăvea ca un mușuroi uriaș, crescut cu bălării. Pe de lături, de jur împrejur, miriștea arămie se întindea nesfârșită, tăcută și netedă. Numai ici-colo poposeau cârduri de ciori, punctând cu pistrui negri obrazul pământului. Cerul, căptușit cu nori tomnatici, apăsa greu și parcă-și afunda marginile în orizont. Rari copaci, aliniați perpendicular, însemnau șoseaua județeană ce leagă Costeștii cu Roșiorii.

Când intrară în satul Curteanca, Grigore zise deodată lui Titu:

– Aici e reședința lui Popescu-Ciocoiul! De la gară venim tot pe moșia lui. Până acum câțiva ani a ținut-o în arendă. Vezi cc bine a știut să lucreze dacă a reușit să scoată pe stăpânul său din casă și să se instaleze dânsul. Dar poate că proprietarul și-a meritat soarta. Nu l-am pomenit niciodată pe la moșie...

Satul era numai câteva bordeie, în mijlocul cărora se înălța conacul, o clădire informă cu un turn pătrat, vopsită toată în culoarea sângelui și înconjurată cu magazii diverse. Drumul spre Amara încrucișa șoseaua județeană în Curteanca, trecea pe lângă conac, spre marginea văii Teleormanului. Malul cobora pieziș, ca o stâncă, vreo cincizeci de metri, până jos. Valea însăși, largă mai bine de un kilometru, netedă ca-n palmă, cu pământul cel mai

roditor, părea o nesfârşită panglică vrâstată cu grădini de zarzavat. Gârla încă nu se vedea nicăiri.

– Opreşte, Ichime! strigă Iuga înainte de-a începe coborâşul. Şi adăugă către Titu, puţin înduioşat şi mişcat: Vreau să-ţi arăt pământurile noastre, şi care au fost, şi care au mai rămas. De aici se văd toate ca pe o hartă...

Dincolo de valea Teleormanului, ce se afla acum la picioarele lor, pământul se încovoia prelung şi lin ca o spinare uriaşă.

– Râul Teleorman e linia de hotar din partea asta, rosti Grigore, ridicându-se în trăsură şi indicând cu mâna şerpuirea uşoară a văii. De la satul Ioneşti, care se vede colo, departe, în stânga, şi până jos de tot, în dreapta, unde se varsă într-însul Valea Câinelui, care ne hotărniceşte de partea cealaltă. Limba de pământ între aceste două gârle a fost odinioară domeniul Iuga. Azi, nici jumătate nu mai e al nostru. De altfel, limba era destul de respectabilă, peste douăzeci de mii de pogoane. Vezi un sat dincolo de gârlă drept înainte, chiar pe drumul nostru?... E Babaroaga. Dincolo de Babaroaga mai e un sat, Gliganu Nou... se zăreşte luciul de tinichea nouă a turnului bisericii, colo, puţin mai sus, în grămădirea de copaci... Aşa! Partea din stânga a drumului a fost cea dintâi înstrăinată din pământurile

familiei. Un străbunic a înzestrat cu ea o fată. Acum îi zice moşia Vlăduţa, fiindcă conacul se află în Vlăduţa. Proprietarul e azi unul Stănoiu, care nici nu stă în ţară: nu ştiu ce face prin Italia, se pare că ar fi în diplomaţie. Moşia o ţine în arendă un colonel pensionar, Ştefănescu, om foarte de treabă, cu trei fete de măritat, pe care nu le poate urni cu niciun chip, deşi sunt drăguţe şi au câte ceva zestre. Tot restul a fost un singur trup până la moartea bunicului, când s-a împărţit între tata şi un frate al său, Teofil, care apoi şi-a vândut treptat toată partea lui. Odinioară, vasăzică nu tocmai aşa de mult, tot pământul acesta se numea simplu moşia Amara ori moşia Iuga. Acuma moşia Amara e numai vârful limbii, partea din jos – am să ţi-o arăt mai pe urmă mai de aproape. În dreapta satului Babaroaga, e moşia nevestei mele, două mii cinci sute de pogoane, şi ţine până la drumul ce se vede mai devale, între Găujani şi Bârlogu. Dincolo de proprietatea Nadinei, spre Valea Câinelui şi în jos până la satul Lespezi, e moşia Lespezi a cumnatului meu Gogu Ionescu, omul dumitale. Amândouă sunt arendate aceluiaşi grec, un anume Platamonu, încă de pe când le îngrijea tatăl lor. Un arendaş harnic şi priceput, bun platnic. Se îmbogăţeşte văzând cu ochii. Cu toate astea, sau poate din pricina asta, nu prea se bucură de

simpatii. Drept este că nici lui nu-i prea pasă de simpatii şi îşi vede de treburile lui... Aşa! Pe urmă vine moşia Vaideei, de la Lespezi înainte, între Amara şi Valea Câinelui. Vreo două mii de pogoane. E proprietatea unei bănci din Bucureşti, dar o exploatează în arendă de mai mulţi ani un moldovean cumsecade, Cosma Buruiană, pripăşit prin părţile astea el ştie cum. Aleargă, asudă, horobăieşte grozav şi fără folos, căci la plata fiecărui câştiu dă din colţ în colţ. Tata ţine mult la el şi-l laudă, desigur, pentru că e păgubaş... Ce mai rămâne între cele două gârle e al nostru. Adică afară de un colţ de vreo patru sute de pogoane împrejurul satului Izvoru, chiar la confluenţa apelor, care ţine de domeniul Ghica. Fiindcă s-a ciopârţit aşa, acum ne-am apucat şi noi să ciopârţim măcar cu numele ceea ce mai avem: moşia Ruginoasa, moşia Amara, moşia Bârlogu, fiecare după satul lângă care se află. Am să te lămuresc mai bine când vom ajunge la Lespezi că e tocmai pe spinare şi se vede până la Izvoru, ba uneori şi până în judeţul Teleorman, care începe numai la câţiva kilometri din jos de Izvoru. Aidem, Ichime! O luăm peste Gliganu şi oprim niţel la Lespezi, sus.

Înainte de a porni caii, Grigore mai strigă:

– Stai! Stai! Încă un minut!... Să profit de ocazie şi să-ţi prezint pe vecinii din partea asta. Poate să-i întâlneşti cât vei sta la noi şi barem să ştii de unde să-i iei!... Pe colonelul Ştefănescu ţi l-am spus. Trecem deci la dreapta. La Găujani nu e nimeni. În satul următor, la Humele, are o moşie mică, foarte bine îngrijită şi un conac ca o bomboană generalul Dadarlat din Piteşti. Mai încolo, alături de şosea, pe dâmbul acela, se vede bine cătunul cu conacul, e moşia Goia, tot aşa numai de câteva sute de pogoane, a lui Ioniţă Rotompan, prieten bun cu tata, boier sadea, legat de pământ şi muncitor; are o fată măritată cu un magistrat la Roşiori. La Orodelu, mai la vale, în dreptul Izvorului, dincoace de gârlă, e proprietatea Perticari, cu un castel şi un parc care merită să fie văzute. Poate să şi mergem odată, să le vezi şi dumneata, dacă vom avea răgaz. Fireşte, moşia e arendată, castelul şi parcul însă sunt rezervate pentru proprietarii care vin destul de des să petreacă aici. Domeniul familiei Matei Ghica se întinde de la Izvoru până în judeţul Teleorman şi e exploatat în regie de un administrator care, în patru ani, şi-a chivernisit o moşioară proprie la marginea Bucureştilor, oferind totuşi proprietarilor numai deficite peste deficite. Şi la Izvoru e un conac

simpatic şi confortabil, iar boierii stau aici de cum se desprimăvărează până toamna târziu. Noi însă nu suntem în relaţii cu dânşii, nu ştiu de ce, aşa am apucat... Gata, am isprăvit!... Dă-i drumul, Ichime!

Grigore se simţea în largul lui, vorbea şi explica cu mare volubilitate şi cu o plăcere care-i îndulcea glasul. Titu Herdelea privea, asculta, tăcea.

Brişca porni în trapul reţinut al cailor pe drumul cc cobora într-o serpentină severă pe malul escarpat ca o faleză.

– Aşa-s gârlele noastre pe aici, se grăbi Iuga, observând nedumerirea tovarăşului său din pricină că nu descoperea nicăiri urmele râului. Mai tot anul le treci cu piciorul, sau chiar seacă de tot, dar şi când se înfurie câteodată, cam primăvara, apoi se umflă din mal în mal, parcă-ar fi Dunărea. Furii d-astea grave totuşi se întâmplă rar. De aceea, cum vezi, nici măcar de o punte n-avem nevoie. Sus, la Ioneşti, pe şoseaua judeţeană, s-a făcut un pod pentru orice eventualitate, dar s-a rupt acum câţiva ani, nu l-a mai dres nimeni şi lumea trece tot pe de lături ca şi aici. Valea Câinelui însă, cu toate că e mai mică, e mai mânioasă, face mai multe stricăciuni, aproape în fiecare an şi nici nu seacă niciodată!

Trecură valea. Drumul continua drept ca o aţă şi în puţine minute intrară în Babaroaga, un sat

amărât, două uliţe încrucişate, nişte căscioare murdare, prin ogrăzi mulţi copii şi orătănii, ici-colo vreun ţăran pipernicit, iar pe un dâmbuleţ, mai afară, o biscricuţă de lemn ca o jucărie stricată. Titu Herdelea deschise gura să întrebe ceva, dar Iuga i-o luă înainte:

– Aici odinioară au fost numai colibe pentru argaţii de pe domeniu. Satul s-a înfiripat fără voia nimănui, de aceea e cum e...

După ce ieşiră din Babaroaga, urmă:

– Ai observat încrucişarea uliţelor în mijlocul satului? În stânga era drumul spre Ioncşti şi mai departe spre Costeşti, iar în dreapta, traversând moşia Nadinei, spre satul Bârlogu, al nostru, afară de o harabaie de casă, într-o margine, pe care ţăranii au botezat-o conac, deşi serveşte numai ca magazie, fiindcă arendaşul şade în Gliganu, iar nevastă-mea, înainte de-a se mărita, când a venit pe aici, de două sau trei ori, a tras la conacul din Lespezi, al fratelui ei, în orice caz mai prezentabil...

Vreun sfert de ceas, în trapul cailor, brişca merse printre moşiile Vlăduţa, la stânga, şi Babaroaga, la dreapta. Priveliştea era monotonă. Aceeaşi câmpie, pleşuvă, pustie, cu pământul răscolit de brazde printre care firicele de grâu de

toamnă, abia răsărite, păreau nişte plăpânzi fulgi verzui pe un trup înfrigurat.

– Uite, aici şade Platamonu, arendaşul moşiilor Nadinei şi a lui Gogu, zise iar Grigore când fură în satul Gliganu, arătând la stânga o curte mare, împrejmuită cu uluci, în mijlocul căreia, ascunse de coroanele veştede ale copacilor, se întrezăreau clădiri albe cu acoperişuri de ţiglă.

Pe poarta deschisă larg, tocmai atunci ieşea un bărbat cu faţa prăjită de soare, uscat, vioi şi energic, cu o pălărie veche, într-o haină scurtă de piele, cizme cu turecii moi şi înalţi. Când auzi clopoţeii şi văzu brişca de la Amara, se opri pe podeţul dinaintea porţii şi salută ceremonios şi respectuos:

– Să trăieşti, coane Grigoriţă!... Bine te-ai întors şi cu noroc!

Iuga răspunse rece, ridicând pălăria.

– Arendaşul? şopti Titu cu ochii la omul de pe podeţ.

Grigore dădu din cap, iar când se mai depărtară puţin, murmură:

– Nici mie nu mi-e simpatic, cu toate că nu mi-a făcut nimic.

Apoi, cu glasul de mai înainte:

– Uite, acuma sosim la altă răscruce, aproape de capul satului. Dacă mergi drept înainte, dai pe

moşia cumnatului Gogu Ionescu, iar mai încolo, trecând peste Valea Câinelui, ajungi îndată la Gliganu de Sus şi ceva mai departe, în satul Rociu, care se află pe şoseaua Piteşti-Fierbinţi, şi unde are o moşie frumoasă actualul nostru prefect, Boerescu. Drumul din stânga vine de la Şerbăneşti, adică satul până unde se întinde moşia lui Gogu. Noi însă acuma cotim la dreapta, spre Lespezi şi Amara. Proprietatea Nadinei ţine până în şoseaua pe care am apucat, iar la stânga continuă pământurile lui Gogu...

Cam pe la mijlocul drumului, între Gliganu şi Lespezi, vizitiul opri, cum i se poruncise. De aci câmpia cobora lin până la împreunarea celor două văi. Vederea era mai largă, parcă s-ar mai fi curăţat aerul. Jos, spre miazăzi, se deschisese o fâşie de cer albastru.

– Ei, acuma să-ţi mai arăt şi restul! zise Grigore. Iată, se zăreşte în stânga Valea Câinelui! Colo, în dreptul satului Lespezi, ăsta din faţa noastră, sfârşeşte moşia lui Gogu şi începe Vaideei. Dincolo de Lespezi se vede cum continuă şoseaua pe care vom ajunge în curând la Amara, satul celălalt, mai mare şi mai arătos. Linia şoselei prelungite până în Valea Câinelui însemnează marginea moşiei Vaideei. Tot ce se află la dreapta liniei ţine de noi până în cealaltă vale a Teleormanului, peste care am trecut...

Acuma, tot la dreapta, dar aici, aproape, cătunul cela cât un cuib e Bârlogu. Până acolo, adică până la drumul dintre Lespezi şi Bârlogu, merge moşia Nadinei şi apoi continuă până la Teleorman. Cum vezi, aproape am ocolit întreg domeniul nevestei mele... Între Bârlogu şi Amara, mult mai devale, se vede încă un sat – Ruginoasa, chiar în centrul proprietăţii noastre. Acolo, avem acuma acareturile de căpetenie şi uneltele mai bune. La orizont, se zăreşte şi de aci satul Izvoru. Pata roşie e coperişul castelului Ghiculeştilor. Pădurea aceea, la stânga Izvorului, e a noastră. Sunt vreo trei sute de pogoane. Atâta s-a mai salvat. Cu un secol în urmă, Amara se afla la marginea pădurii care cuprindea toate locurile astea... Uite, în stânga, pe Valea Câinelui, se vede şi satul Vaideei! De acolo, drumul care albeşte ca o panglică merge la Mozăceni. Mai încoace, dar peste gârlă, se vede foarte bine satul Cantacuzu. Moşia de peste trei mii de pogoane, se zice c-ar fi fost cândva a Cantacuzineştilor, dar azi e a unui căpitan de la Piteşti, Lache Grădinaru... De altfel pe aici, oriîncotro te întorci, numai moşii boiereşti ai să vezi. Colo e Buta, mai încolo Negraşi, pe urmă Zidurile, pe urmă Dumbrăveni...

În Lespezi, îi mai arătă conacul lui Gogu, destul de întreţinut, fiindcă el mai vine din când în

când, adus de nevastă-sa, căreia îi place viaţa la ţară, măcar ca o variaţie după petrecerile capitalei.

Apoi ajunseră la Amara. Satul, mai mare, era copleşit de aceeaşi sărăcie, cu aceleaşi căsuţe acoperite cu paie, aceleaşi ogrăzi pline de bălării. Grigore însă atrase atenţia lui Herdelea, cu o mândrie nedisimulată, asupra bisericii de piatră cu turnul poleit, ridicată de bunicul său şi asupra şcolii noi, clădită de tatăl său, iar într-o ulicioară, pe stânga, îi arătă şi conacul moşiei Vaideei, în care locuia arendaşul Cosma Buruiană şi care fusese casă de argaţi înainte de a se fărămiţi domeniul.

– Stai, Ichime, să ne dăm noi jos, să vază boierul mai bine ce-avem pe-aici! strigă deodată Grigore, sărind din brişcă, urmat de Titu. Voi luaţi-o înainte!

Pe dreapta, începea gardul de uluci pe subzidire de cărămidă, cu stâlpi pătraţi din loc în loc. Era conacul Iuga. În dosul împrejmuirii un şir de plopi bătrâni străjuiau ca un front de ostaşi de gardă. Printr-o poartă deschisă, se vedea ograda cu clădirile pentru logofeţi, argaţi şi alţi slujitori, cu grajduri, coteţe, hambare... Mai încolo, după vreo sută de paşi, venea intrarea principală la casele boiereşti. Poarta era înaltă şi largă, cu trei arcade de zid unite deasupra, într-o cuşcă de porumbei.

Intrând cu Titu, Grigore îi spuse cu o undă de tristeţe:

– Acuma, ai să vezi ce-a fost în stare să facă iubirea!

În perspectiva aleii de brazi tineri, castelul nou apărea ca un surâs de femeie frumoasă. Herdelea ştia că tânărul Iuga l-a clădit de dragul Nadinei. Alb, cu o vastă verandă primitoare, cu ferestre luminoase, cu patru turnuleţe ca nişte suliţe de apărare, era înveşmântat jur împrejur cu iederă, ce-şi întindea pe alocuri verdeaţa până la geamurile etajului de sus. Aleea se lărgea şi, în faţa casei, cuprindea un rond mare în forma unei inimi veşnic aprinsă cu flori roşii.

– Fantezia cu inima înflorită trebuie să mi-o treci cu vederea, făcu gazda zâmbind, când văzu că Titu examinează atent rondul. A fost a unui biet îndrăgostit şi gusturile îndrăgostiţilor sunt cum sunt. Dacă am păstrat-o şi o cultiv mereu, este numai pentru că vreau să mă conving pe mine însumi că n-am renunţat la iubire.

Râse sec şi, după o pauză, continuă cu alt glas:

– Ca să te familiarizezi deplin, îţi propun să facem un ocol, să vezi tot. Nu te superi că te-am plictisit cu atâtea explicaţii? A fost prima şi ultima oară.

Conacul cel nou era aşezat în mijlocul unui parc îngrijit meticulos de Grigore însuşi. El a adus brazi, cărora de altfel nu le mergea prea bine în regiunea aceasta de şes. Potecile cu prundiş mărunt şerpuiau printre chioşcuri şi ronduri de flori, printre grupuri de copaci speciali şi peluze tunse în fiece săptămână. Gardul viu care înconjura parcul era dublat de un grilaj de sârmă înspre ograda cealaltă, ca să nu pătrundă galiţele de acolo. Numai porumbeii zburătăceau pe alee şi prin faţa castelului, mai cu sfială însă ca în curtea de dincolo, unde se simţeau în largul lor printre orătăniile fără număr.

Ocoliră prin dreapta. În spatele castelului, la vreo sută de paşi, se afla vechiul conac, vast, scund, bătrân. Înfipt parcă pe jumătate în pământ, cu un cerdac sprijinit pe stâlpi, care împodobea faţada ca un portic primitiv. Bătrânul luga continua a-şi păstra locuinţa în care s-a născut şi, cum el şedea aproape permanent la ţară, casa veche părea mai vie decât cea nouă.

– Asta e împărăţia noastră! zise Grigore când ajunseră iarăşi în faţa castelului, unde aştepta ajutorul vizitiului în semn că a descărcat tot ce fusese în brişcă.

Pe Titu Herdelea îl rodea de mult o întrebare, pe care totuşi parcă nu îndrăznea s-o rostească.

Acum, ca şi când ar fi fost pe punctul să se despartă pentru totdeauna de lămuririle lui Grigore, întrebarea îl durea. O puse subit, cu privirea arzătoare:

– Mi-ai arătat atâtea moşii boiereşti, moşii peste moşii, mari şi frumoase. Dar pământurile oamenilor unde sunt?

Grigorc Iuga tresări. Nu aşteptase acuma întrebarea, deşi, pe când îi explica, pe drum, în câteva rânduri, i-a fulgerat şi lui prin minte şi chiar s-a mirat că Titu nu i-o pune. Îşi reveni repede şi răspunse:

– Apoi vezi, pământurile oamenilor, asta e chestia ţărănească!... Pământurile! Nu prea sunt, şi unde au fost s-au cam spulberat... Dar asta-i altă poveste!

Titu Herdelea nu înţelese şi totuşi nu mai stărui. Simţea că a răscolit o rană.

2

– Bine-ai venit, tinere, şi să te simţi la noi ca acasă! zise Miron Iuga, întrerupând prezentarea ce o începuse Grigore şi înăbuşind răspunsul emfatic pe care Titu şi-l pregătise încă din tren.

Într-un halat de casă, lung ca un caftan, bătrânul Iuga strânse bărbăteşte mâna tânărului

Herdelea. Îl privi o clipă drept în ochi, parc-ar fi vrut să-l cântărească definitiv dintr-odată. Avea niște ochi negri atât de pătrunzători, că-ți scormoneau sufletul și-ți citeau gândurile. Era mai înalt și mai chipeș ca Grigore, cu înfățișarea voluntară a omului obișnuit să poruncească și să fie ascultat. Mustața groasă românească, puțin căruntă, îi împodobea fața, iar glasul metalic, energic și totuși cald, te cucerea. Mâinile osoase, puternice păreau în stare să țină coarnele plugului, cu toate că erau fine și mai ales degetele foarte delicate.

Indică mosafirului un scaun aproape de dânsul și apoi se uită la fiul său întrebător. Grigore știa că bătrânul e nerăbdător să afle ce-a făcut la București. Îi povesti cum a umblat și cum, grație culanței excepționale a lui Dumescu, s-a putut întoarce cu geanta mai plină decât a sperat.

– Vasăzică tot Dumescu! murmură Miron Iuga mulțumit. Numai prietenii cei vechi sunt săritori la nevoi... Dar pe armean ai făcut bine că nu l-ai strâns de gât. Foarte bine!

Rămase un răstimp cu ochii la Grigore, pe urmă se întoarse iarăși spre Titu, pe care înfățișarea și primirea bătrânului îl cam zăpăcise. Îl întrebă despre părinți și frați, apoi cum, când și de ce a trecut Carpații... Auzind că face versuri și vrea să scrie în

gazete, Miron Iuga avu un gest dispreţuitor. Îl observă şi Titu, şi Grigore, şi amândoi se uluiră. Ca să-l îmblânzească, Herdelea începu să vorbească despre unguri, despre suferinţele şi persecuţia românilor şi alte asemenea lucruri de efect sigur. Bătrânul asculta atent şi la sfârşit zise:

– Tocmai fiindcă poporul o duce greu cu stăpânirea, conducătorii lui nu trebuie să-l părăsească. Dragi îmi sunt ardelenii care vin încoace, nu zic, dar mai dragi mi-s cei care stau pe loc, acolo, să înfrunte primejdiile, să atragă asupra lor fulgerele asupritorilor, ca astfel poporul să fie la adăpost. Mulţimea nu poate trăi fără conducători sau ajunge să vegeteze într-o viaţă animalică. Păstorul care-şi părăseşte turma e mai rău ca acela care o conduce greşit, căci turma singură se risipeşte, pe când cu păstori, buni sau răi, tot nu se pierde...

Grigore se simţi atât de jenat, mai ales că Titu Herdelea schimba feţe-feţe, încât întrerupse cu glas de protestare:

– Bine, tată, dumneata ai aerul că-l dojeneşti pentru că dorul de libertate l-a îndemnat să fie între noi unde, în orice caz, are mai multe posibilităţi să-şi dezvolte talentul. Nu uita că neamul românesc, tocmai pentru că soarta l-a despărţit între atâtea dominaţii străine, trebuie să-şi păstreze vie cel puţin

unitatea sufletească, iar unitatea aceasta numai cântăreţii şi scriitorii o pot întreţinea!

– Foarte just! aprobă Miron. Dar dacă toţi cântăreţii şi scriitorii, cum zici tu, se vor muta la Bucureşti, în ţara liberă, atunci poporul rămas dincolo ce va face? Unitatea e necesară, fireşte. Nu însă între cântăreţi, ci pentru sufletele celor mulţi. Dimpotrivă, cântăreţii vor cânta mai sincer acolo, simţind şi ei durerile, decât aici unde patriotismul a ajuns mai mult articol de paradă.

– Nu, nu, eşti profund greşit, tată! insistă Grigore din ce în ce mai aprins. Unitatea sufletească o face în primul rând limba unitară. Apoi, dacă scriitorii noştri se vor închide în provinciile lor, în mod fatal vom avea despărţiri tot mai pronunţate şi în grai, iar în cele din urmă, nici nu ne vom înţelege frate cu frate!

Neclintit şi calm, bătrânul urmă:

– O mie sau două mii de ani, de când om fi existând, prin vremuri poate mai aspre decât cele de acum, văd că ne-am păstrat graiul cu toţii la fel, fie aici, fie în Transilvania. Scrierile ce le-am avut, multe-puţine şi bune sau slăbuţe, au circulat şi peste graniţele care ne-au despărţit şi vor mai circula, fără îndoială. Şi scriitorii, fiecare la locul său, şi-au făcut datoria, cum s-au priceput. Dezertarea însă eu n-o

admit sub nicio formă şi pentru niciun motiv. Mâine sau când va veni ceasul să luăm Ardealul, eu am nevoie acolo de conducători fireşti, de oameni care au ieşit din poporul de acolo şi care să poată pune umărul la cârmuirea ţării.

Discuţia se prelungea fără ca vreunul să cedeze din convingerea sa, în vreme ce tânărul Herdelea asculta cu un surâs fad şi umil, vrând să aprobe în acelaşi timp pe amândoi şi chiar dând dreptate în sinea sa amândurora, după fiecare replică. Spre fericirea lui fu anunţat arendaşul moşiei Vaideei, pe care îl chemase Miron.

Cosma Buruiană avea treizeci şi cinci de ani, şapte copii şi o nevastă drăguţă, care promitea să-i mai sporească numărul urmaşilor. A fost logofăt pe la diferite moşii prin Teleorman până ce în sfârşit i-a ajutat Dumnezeu de a putut lua, acum patru ani, pe seama lui, proprietatea Vaideei de la Banca Agrară, cu o arendă modestă faţă de preţurile ce se plăteau în regiunea aceasta. Cu mulţi ani în urmă, pe când era la moşia Stătescu, a fost bătut cumplit de nişte oameni care se plângeau că i-ar fi înşelat la dijmuit. De atunci trăieşte într-o frică de ţărani, soră cu moartea.

– Cucoane Miroane, ce vă spuneam eu mereu? zise dânsul, îndată ce se aşeză pe scaun, cu

o înfăţişare amărâtă, parcă ar fi băut oţet. N-aţi auzit ce-am păţit? Adică de unde să auziţi că şi eu adineaori aflai pocinogul... M-au prădat, cucoane Miroane! O jumătate de vagon de porumb, pe puţin, azi-noapte, din hambarul cel nou!... Pândarii nu ştiu, n-au văzut, argaţii nu, nimic, în sfârşit nimeni nu ştie ce-a fost şi cine a fost. Şi doar trebuie să fi umblat toată noaptea, nu unul, ci mulţi... Şi de-abia săptămâna trecută îl dijmuisem, de, cinstit, părţi drepte, cum mă ştiţi... Acu vedeţi şi dumneavoastră norocul meu!

Miron Iuga deveni grav şi mohorât auzind jelania arendaşului, spre deosebire de Grigore, care avea pe faţă numai batjocură. Bătrânul compătimea pe Buruiană c-a suferit atâta pagubă, totuşi mai mult îl îngândura faptul în sine. Dacă ţăranii au ajuns să fure în grup o cantitate aşa de considerabilă, chiar să nu fi fost cât spune arendaşul, e semn rău. Când fură unul, treacă-meargă; îl prinzi sau nu-l prinzi, n-are importanţă. Un caz izolat. Când se adună însă mai mulţi pentru prădăciune, atunci se schimbă lucrurile.

– Uite rezultatele vorbelor de clacă cu care aţi împuiat urechile ţăranilor! făcu Miron apăsat, adresându-se mai cu scamă fiului său. Câtă vreme ţăranul a ştiut că trebuie să se învoiască cu moşierul, ca să poată trăi amândoi, au mers toate bine. De când

le-aţi băgat în cap toţi gărgăunii au început fapte d-astea. Şi e numai începutul! Fii sigur că vor urma altele şi mai urâte!

– Să nu exagerăm lucrurile, tată, zise Grigore cu o uşoară ironie în glas. Au mai furat ţăranii şi altă dată, şi de la alţii. Ei şi? Parcă nu se fură de când lumea? De ce să tragem concluzii atât de negre dintr-o întâmplare atât de obişnuită?

Bătrânul Iuga nici nu socoti de trebuinţă să-i mai răspundă. Sofismele lui Grigore le cunoştea prea bine. La toate, el găseşte explicaţii şi scuze. Umblă gânditor de ici-colo un răstimp, apoi se opri hotărât, spunând:

– Să-mi trimiteţi încoace pe primar şi pe şeful postului de jandarmi! De unde o fi, să-mi găsească imediat hoţii! Pe urmă vom mai vorbi... Dar şi pândarii tăi, faini bărbaţi, n-am ce zice! Întâi ei ar trebui bătuţi până vor mărturisi cine-s hoţii. Da, da! Aş putea pune rămăşag că ei ştiu, dacă cumva nu sunt şi ei din bandă!

Arendaşul se închină îngrozit:

– Vai de mine, cucoane Miroane, vreţi să-mi dea foc, să mă nenorocească de tot? Eu umblu cu dânşii, cum umbli cu buba coaptă şi vedeţi ce-am păţit. Darmite dacă i-aş lua cu răul!... Să mă ferească Maica Precista!... M-am plâns dumneavoastră aşa,

ca unui părinte care totdeauna m-ați ajutat și m-ați ocrotit, dar încolo...

– Am să mă ocup eu de chestia asta mai de aproape, mormăi Miron închis. Eu o consider de o importanță excepțională.

Ceilalți tăcură. Grigore nu mai voia să se amestece, văzând înverșunarea bătrânului, iar Titu, mai ales după scena de adineaori, se simțea mâhnit și nu-l interesa controversa.

Miron Iuga chemase pentru altceva pe Buruiană. Acuma însă numai furtul îi era în minte și, după câteva momente, zise iarăși, fără să se uite la cei din casă, parc-ar fi vorbit singur:

– Lasă că nu e întâia oară că se fură ca-n codru pe aici. Numai în toamna asta au fost vreo cinci cazuri. De două ori au fost chiar la noi, lucruri mici, dar au fost.

Iar tăcu și își morfoli singur gândurile și în sfârșit, ca și când ar fi descoperit ce căuta, declară sever:

– Răul trebuie curmat din rădăcină. O pildă la timp e mai eficace decât represiunea violentă, când boala s-a întins și s-a adâncit.

Cosma Buruiană, înfricoșat de întorsătura ce-o lua întâmplarea pe care el o povestise mai mult

ca să demonstreze boierului cât este de ghinionist, încercă să îndulcească puţin lucrurile:

– S-au schimbat mult ţăranii, coane Miroane! S-au deşteptat de sunt chiar prea deştepţi. De altminteri toată lumea e azi prea deşteaptă şi de aceea merge din rău în mai rău. Apoi ţăranul, dacă s-a deşteptat, numai pământ vrea şi iar pământ, şi nu se uită de se poate ori nu se poate, ci o ţine una şi bună.

Titu socoti momentul potrivit, acuma când părea că s-au mai potolit spiritele, să observe şi dânsul cu blândeţe:

– Aşa e ţăranul pretutindeni, mă rog. Şi la noi, în Transilvania, tot după pământ se zbate. Şi niciodată nu-i ajunge. Şi e bine că e aşa. Cât timp ţăranul va iubi cu atâta patimă pământul, e sigur că nimeni nu i-l va putea smulge...

Bătrânul se uită la el lung şi atât de batjocoritor, că tânărul îşi întrerupse cuvintele şi plecă ochii perplex, neputând înţelege ce o fi greşit de şi-a atras atâta nemulţumire. Arendaşul, însă, ca să-i facă plăcere boierului, interveni zelos:

– Altele sunt împrejurările prin părţile dumneavoastră, domnu... (Nu înţelesese numele lui Titu şi îngână nişte sunete în loc.) Acolo pământul trebuie luat de la străini, care vi l-au răpit în timpul veacurilor, pe când aici pământurile ale boierilor au

fost din neam în neam, şi boierii le-au ţinut, şi le-au apărat de toate urgiile...

– Fii pe pace şi fără grijă, că în curând şi la noi va fi ca şi dincolo! zise Grigore dispreţuitor. Chiar azi mai bine de jumătate din moşiile boiereşti se află în mâinile tuturor veneticilor pe care numai dragostea de pământ nu se poate spune că-i doare. Ce va fi mâine, Dumnezeu ştie, dar parcă tot mai folositor ar fi pentru ţară dacă moşiile ar ajunge în mâinile ţăranilor, căci de la ei mai greu o să le ia străinii decât de la noi. Nu din alt motiv, dar cel puţin ei sunt mulţi.

Bătrânul se uită şi la dânsul ca adineaori la Titu, şi nici lui nu-i răspunse nimic. I se părea atât de evident că vorbeşte prăpăstii, că se mira numai cum un băiat inteligent ca el nu-şi dă seama.

Buruiană însă, simţindu-se şi direct atins, răspunse mieros, dar şi puţin indignat:

– Coane Grigoriţă, vorbiţi cu păcat, zău aşa, coane Grigoriţă! Ce spuneţi dumneavoastră în glumă, să fiţi sigur că are să se întâmple, uite crucea! Le-a intrat oamenilor în cap să puie stăpânire ei pe pământurile boierilor şi să vedeţi că aşa va fi. N-aţi observat dumneavoastră că unde se aude de o moşie de vânzare, ţăranii se şi reped s-o cumpere şi s-o împartă? Iată, chiar la noi, că tot mă ţineam să vă

spun, cucoane Miroane, umblă vorba că oamenii vor să cumpere moşia coniţei Nadina!

Miron Iuga ridică deodată fruntea, zicând mirat:

– Cum s-o cumpere?... Ca s-o cumpere ar trebui să fie întâi de vânzare.

– Apoi aşa vorbesc ei, c-ar fi de vânzare.

– Auzişi, Grigoriţă, râse bătrânul necăjit.

– Auzii, făcu tânărul dând din umeri.

– Mi se pare că de pe la Platamonu ar fi ieşit vorba, continuă arendaşul cu importanţă. Fiindcă, după câte am prins eu întâmplător de la oameni, parcă şi grecu ar umbla s-o cumpere, iar oamenii, ce zic, de ce s-o ia grecu şi să n-o luăm mai bine alde noi...

– Cum ies zvonurile astea aşa, Grigoriţă? zise Miron, acuma enervat. Mişună cumpărătorii pe moşia nevestei tale şi tu parcă habar n-ai avea!... Cu toate astea trebuie să fie ceva, că oamenii n-au înnebunit din senin.

– Chiar aşa e, cucoane, se amestecă iar Buruiană. Se zice, adică zic oamenii, că cuconiţa însăşi ar fi spus grecului că nu-i mai prelungeşte arenda, măcar de i-ar da oricât, şi îndoit decât îi dă azi, pentru că dumneaei vrea negreşit să vândă şi să

scape de tot balamucul cu arenda, şi cu oamenii, şi celelalte... Iac-aşa, coane Miroane!

Pe bătrânul Iuga vestea aceasta îl impresionă mai mult chiar decât povestea cu furtul. Încercă să mai descoasă pe arendaş, dar nici arendaşul nu cunoştea alte amănunte. Pe urmă se închise şi nu mai zise nimica... Un fecior îi pofti la cină. Buruiană, sculându-se să se retragă, întrebă cam nedumerit:

– M-aţi chemat, cucoane Miroane, să-mi spuneţi ceva, şi eu v-am ţinut cu necazurile mele, să mă iertaţi...

Miron încercă să-şi amintească pentru ce l-a chemat şi se înfurie mai rău că nu-şi putea aduce aminte. Vru totuşi să-i spuie ceva ca să-l concedieze delicat şi nu găsi nimic. În sfârşit, fără să întoarcă ochii spre dânsul, mormăi mohorât:

– Acu lasă, că m-ai supărat destul... Du-te cu Dumnezeu!

3

Titu Herdelea nu se simţi cu adevărat bine decât când, după cină, rămase singur în camera ce-i fusese pregătită şi unde îl adusese Grigore, explicându-i să nu puie la inimă cuvintele bătrânului, că el aşa a fost totdeauna, original în păreri şi gesturi,

dar are un suflet minunat... Voia tânărul să nu ţie seama şi totuşi stătuse pe ghimpi la masă şi înghiţise cu noduri, căci Miron Iuga fusese şi mai ursuz, nu i-a adresat nicio privire şi s-a hărţuit toată vremea cu fiul său pe fel de fel de mărunţişuri.

Odaia lui era la etaj, în clădirea cea nouă, cu o fereastră spre curtea conacului şi alta spre parc. Grigore se reîntoarse la tatăl său, în casa cea veche, unde şi mâncaseră. De altfel viaţa acolo şi-o petrecuse şi el. Numai când avea oaspeţi dormea dincoace, ca să nu le fie urât şi să nu pară castelul pustiu. I-a arătat lui Titu, în celălalt colţ, dormitorul cochet în care stăpânea fotografia Nadinei.

Tânărul Herdelea se mai învârti puţin prin cameră, se gândi că Grigore ar putea să revie să mai stea de vorbă, îşi zise apoi că şi-au luat noapte bună şi deci, până mâine dimineaţă, slobod este să facă ce-i place. Nu era târziu. În sobă ardea focul cu un duduit adormitor. Mai bine să se odihnească.

A doua zi se sculă mai de dimineaţă de cum obişnuia la Bucureşti. Firește, toată lumea era de mult sculată. Înainte de amiazi tândăli prinprejurul conacului. Fiindcă Grigore Iuga avea de descurcat nişte socoteli cu un slujbaş, anume Isbăşescu, care ţinea contabilitatea gospodăriei, în afară de diverse alte însărcinări, Titu Herdelea se simţea încurcat şi

nu știa ce să facă sau încotro s-o apuce. Logofătul Leonte Bumbu, un țăran dezgheţat, înalt şi osos, cu o înfăţişare energică de sergent reangajat, l-a plimbat puţin prin curtea cea mare şi i-a arătat la repezeală grajdurile cailor şi un şopron încuiat, care fusese transformat în garaj pentru automobilul conitei Nadina, când venea la țară. Dar se vedea că omul are alte treburi, ca şi ceilalţi de la conac. Se chibzui c-ar fi mai înţelept să dea o raită prin sat în loc să stea aici de prisos. Se răzgândi deocamdată. Poate că ar fi nedelicat faţă de amfitrioni.

La masă, însuşi Grigore îl îndemnă să se considere absolut liber pe mişcări, scuzându-se că azi e ocupat până peste cap cu balamucurile, dar că de mâine încolo va fi cu totul la dispoziţia lui.

Coborând mai târziu, Titu întâlni pe alee o fetişcană cu nişte ochi negri şi un zâmbet care-i alungară îndată urâtul. Era subţirică, desculţă şi cu o băsmăluţă albastră legată cochet pe cap.

– Ascultă, fetiţo, îi zise oprind-o. Eşti de aici, de la curte?

– Sunt numai de câteva zile, răspunse fata. M-a adus tuşa Profira, a de-i bucătăreasa boierului ăl bătrân, că de mult mă tot chema să viu negreşit, să-i dau ajutor, că tare i-e greu şi deloc nu se învoieşte cu celelalte fete...

– Şi cum te cheamă?

– Marioara! zise ea, adăugând după o scurtă pauză: A Irinii lui Vlad Ciungu. Maică-mea, că tăicuţu a murit acu patru ani, e soră cu tuşa Profira.

– Ei, bravo, Marioară, făcu tânărul, ocrotitor. Dar pentru că eşti fată aşa de drăguţă, spune-mi, aveţi învăţător în sat?

– Cum nu, conaşule! Avem. Foarte de treabă şi tânăr. E chiar de aici, şi-i însurat, şi-i trăiesc părinţii, că stau toţi împreună...

– Şade departe?

– Nu-i aşa departe, conaşule... Cum ieşi în uliţă, faci la stânga şi mai mergi niţel şi vezi o casă cu flori în geamuri. Acolo şade.

– Bine, Marioară, mulţumesc şi să-ţi jucăm curând la nuntă! zise Titu, ciupind-o galant de obraz.

– Să dea Dumnezeu! răspunse fata mai domol şi roşind puţin.

Schimbul de cuvinte mai învioră pe Titu Herdelea. Coti la stânga pe uliţa satului. Plouase binişor azi-noapte, dar în cursul zilei a fost puţin soare, încât pământul s-a zbicit. Îi venise în minte să facă mai întâi o vizită învăţătorului; el însuşi era fiu de învăţător şi deci se cuvenea. A treia casă, pe stânga, după conacul Iuga, acoperită cu tablă roşie, avea o tăbliţă de tinichea pe perete, între ferestre. Era

postul de jandarmi. Apoi ajunse la încrucișarea cu ulicioara ce duce spre satul Vaideei, în care Grigore îi arătase mai în fund conacul lui Cosma Buruiană. Chiar în colț văzu cârciuma cu streașina foarte lată și o bătătură în față, cu ușa deschisă larg. Doi țărani se tocmeau de afară cu cârciumarul voinic și gras, țăran și el, care stătea în prag și cu pălăria pe ceafă. Văzând pe Titu, cârciumarul salută foarte respectuos... Mai încolo, tot pe dreapta, despărțită de cârciumă numai prin câteva case, venea primăria, cu ogradă mare, apoi pe stânga, școala și pe urmă iar pe dreapta, biserica. În dreptul bisericii tânărul se opri: n-o fi trecut oare de casa învățătorului? Un copil i-o arătă cu degetul: numai nițel mai înainte.

Casa nu se deosebea întru nimic de celelalte. Doar curtea era mai curată și în geamuri într-adevăr râdeau niște mușcate însângerate. Deschise portița. Un dulău șchiop și zbârlit se aruncă la dânsul, lătrând atât de furios, de parcă să-l sfâșie. Din cerdacul îmbrăcat cu viță sălbatică îi coborî într-ajutor o țărancă sprintenă, care alungă câinele.

– Aici șade, mă rog, domnul învățător? întrebă Titu nehotărât.

– Aici, aici, poftiți!... N-aveți frică, nu mușcă, dă-l încolo de nebun! Face și el gălăgie ca să-și plătească viața! adăugă femeia, văzând că străinul

trage cu coada ochiului spre dulăul care, până să se potolească, mai hămăia din când în când neîncrezător şi răguşit.

În cerdac apăruse un bărbat de vreo treizeci de ani, cu faţa suptă şi ochii negri, care ardeau straniu, cu mustaţa mică, răsucită. Purta un veston negru de sub care atârnau jur împrejur poalele cămăşii ţărăneşti înflorite.

– Eu sunt învăţătorul, domnule!

Titu Herdelea se prezentă ceremonios şi explică în câteva cuvinte cum a ajuns în Amara. Intrară în casă. Învăţătorul îi recomandă pe nevastă-sa, ţăranca de adineaori. Cu stângăcia sfiiciunii, acuma părea şi mai simpatică. Pe Titu numai costumul ţărănesc îl nedumerea. Cu mentalitatea-i ardelenească, el îşi închipuia că învăţătorul, adică reprezentantul intelectualităţii în sat, trebuie să fie îmbrăcat orăşeneşte, ca astfel să se poată bucura şi prin exterior de un prestigiu deosebit în faţa poporului.

– La dumneavoastră şi stăpânirea doreşte probabil să aibă dascăl cu prestigiu, pe când la noi... observă învăţătorul cu un gest de dezgust.

Dăscăliţa Florica sosi cu dulceaţa.

– Vai, doamnă, nu trebuia! protestă Herdelea, luând însă cu plăcere.

Femeia se roşi, se scuză, surâse, dispăru.

După o scurtă şovăire, învăţătorul se crezu dator să încunoştinţeze pe oaspetele său că domnii de la curte nu vor fi prea încântaţi când vor afla despre vizita aceasta. Mai ales bătrânul Iuga, care i-a şi interzis să mai calce pe la conac, fiindcă odată a cutezat să ceară o foarte uşoară îmbunătăţire a învoielilor.

Tânărul Herdelea se spăimântase. În vreme ce învăţătorul vorbea, el se gândea dacă într-adevăr n-a făcut o greşeală venind la un om care, pe drept, sau nedrept, nu e bine văzut de Iuga. Se linişti, însă, auzind că e vorba de bătrânul care şi cu dânsul se poartă destul de prost.

Pe urmă învăţătorul, încălzindu-se, îi spuse că oamenii vor pământ şi că nu mai pot trăi din ceea ce prisoseşte boierilor. Învoiala, chiar cinstită, impune ţăranului să dea jumătate din rodul muncii lui proprietarului. Muncind cât munceşte azi, dar pe pământul lui, omul ar avea un trai de două ori mai bun. În realitate, însă, trei sferturi din truda săracilor merge să întreţie huzureala celor ce stăpânesc pământurile. Mai fericiţi au fost sclavii de odinioară, care erau hrăniţi, îmbrăcaţi şi îngrijiţi în schimbul robiei, pe când ţăranii noştri, robotind mai rău ca robii, nu ajung să-şi câştige nici măcar mâncarea

omenească şi trebuie să cerşească şi să rămâie veşnic datori la ciocoi, ca să nu moară de foame...

Ion Dragoş, învăţătorul, vorbea din propria experienţă, trăind şi el la rând cu ţăranii. Numai întâmplarea l-a făcut să ajungă dascăl. Fiind copil silitor şi cu mare dragoste de carte, învăţătorul de pe vremuri a rugat pe boierul Miron să-şi facă o pomană şi să sprijine pe băiatul lui Dragoş, ca să poată intra bursier la şcoala normală. Bătrânul a intervenit şi băiatul nu l-a făcut de ruşine, a fost elev strălucit şi a luat diploma cu distincţie. Soarta voind ca tocmai în anul acela dascălul cel vechi să se prăpădească, Miron Iuga l-a adus în locul vacant, să fie un îndrumător pentru popor. Aşa a spus atunci boierul, aşa a crezut şi tânărul Dragoş. Mai târziu boierul s-a căit că l-a adus, iar învăţătorul şi-a zis că a fost adus aici să fie slugă recunoscătoare. Până ce deunăzi Iuga a cerut revizorului şcolar să-i caute un om cu care să se poată înţelege şi care să nu-i bage zâzanie între ţărani, ca Ion Dragoş. Revizorul îl cunoaşte, îl preţuieşte şi n-ar vrea să-l sacrifice; de aceea şovăie şi mai încearcă să temporizeze, sperând că bătrânul se va înmuia. Miron Iuga însă nu e o fire care să-şi schimbe gândurile şi, când va observa tărăgăneala revizorului, se va adresa chiar ministrului, prieten

de-al lui, sau va pune pe cuscrul său, deputatul Gogu Ionescu, să-i mături pe amândoi.

Biata nevastă-sa nici nu bănuieşte ce primejdie îi paşte, şi nici ceilalţi ai casei. Se zbuciumă singur şi aşteaptă. Stă în casa părintească împreună cu un frate, scăpat anul trecut din armată, şi cu bătrânii. Din pământul ce l-au avut, jumătate l-au dat zestre unei surori, cea mai mare dintre ei, măritată cu un ţăran. El însuşi a luat o fată săracă, fără nimica, numai pentru inimă. De n-ar fi salariul, aşa puţin cât este, ar fi vai de toţi. Ba mâine-poimâine poate să mai vie şi vreun copil, deşi până azi, în doi ani, nu s-au înv rednicit, măcar că au dorit.

– Bine, dar nu există nicio lege care să...? întrebă Titu, plin de indignare.

– Legile sunt pentru noi, cei mici şi umili, zise învăţătorul Dragoş cu tristeţe. Pentru încătuşarea noastră...

Glasul şi înfăţişarea învăţătorului dovedeau sinceritate fără umbră. Titu Herdelea, ascultându-l, se minuna cum se poate să se tolereze nişte stări atât de barbare. Chiar dacă Dragoş ar axagera, ca toţi cei ce suferă greu, şi încă durerile lui trebuie să fie crâncene. Îşi zise că va vorbi negreşit cu Grigore Iuga, care trebuie să facă dreptate.

– Domnule învăţător, ai răbdare! zise dânsul cu însufleţire. Dreptatea trebuie să triumfe!

– Se poate, dar până atunci noi vom pieri, răspunse Dragoş cu amărăciune. De sute de ani aşteptăm dreptatea, domnule, şi nu mai vine. Poate că în realitate nici nu există. O fi numai un basm pentru oamenii necăjiţi.

4

Primarul Ion Pravilă dădu buzna la jandarmerie. În odăiţa de la mijloc era cancelaria, în cea dinspre uliţă locuia şeful postului cu nevasta, iar în cea din fund, mai mărişoară, oamenii.

– Ei, domnule şef, acu să te vedem pe unde scoatem cămaşa! răbufni primarul cu faţa strâmbată de îngrijorare.

Plutonierul Silvestru Boiangiu aţipise puţin după masă şi numai adineaori se sculase şi trecuse în cancelarie. Era încă buhăit şi mahmur şi primarul îl întrerupse tocmai dintr-un căscat binefăcător.

Vru să-l repeadă că „ce se năpusteşte aşa peste creştini", mai ales când auzi că-l ia şi cu „domnule şef", titlu care i se părea că-l scoboară, pe el, cogeamite plutonier vechi. Dar văzându-i mutra

îngrozită, fu cuprins şi el de spaimă, încât deodată îi sări lenevia şi întrebă:

– Ce s-a întâmplat, omule?

– Poznă mare, nene, belea mare, glăsui Pravilă, parcă mai prăpădit el însuşi din pricina efectului ce-l făcuse asupra şefului.

Primarul era mijlociu de statură, cu ochii mici, vicleni şi obrajii tăbăciţi şi încreţiţi. Venea glonţ de la conac şi avea în urechi proaspăt glasul boierului cel bătrân: „De unde ştii, să-mi aduci hoţii, primare, că altfel pe tine te iau de guler!" Parcă niciodată nu-l nimerise atâta de proclet pe boierul Miron, încât a fost bucuros că l-a dat afară.

– Are dreptate şi boierul, zise plutonierul când înţelese despre ce e vorba. Dacă are, are. Nu-ţi spun eu mereu că aici toţi sunt tâlhari? Acu vezi bine şi dumneata...

Silvestru Boiangiu, mustăcios şi ţanţoş, şi voinic munte, glăsuind astfel, căuta să-şi răcorească inima speriată. Primarului ce-i pasă la adică? Se spală pe mâini. De ce sunt jandarmi în sat? Acum câteva luni Miron Iuga s-a plâns comandantului companiei, venit în inspecţie şi poftit la masă la conac, că jandarmii sunt slabi şi şeful cam molcuţ şi de aceea iar au început să se înmulţească răutăţile ţăranilor. Căpitanul, firește, a tăbărât asupra

plutonierului, l-a făcut albie de porci şi i-a pus în vedere că-l zvârle tocmai în fundul Dobrogei dacă va mai da motive de nemulţumire domnului Iuga care aşa şi pe dincolo... Şi iată că din senin îi pică pacostea asta pe cap, când abia se mai liniştise şi el puţin.

– Am să fac o anchetă de să mă pomenească satele astea de hoţi de codru şi pe lumea cealaltă! declară Boiangiu scrâşnind.

Se sfătuiră îndelung. Era limpede că hoţii trebuiau căutaţi numai în Amara, în Vaideei şi în Lespezi. În fruntea bănuiţilor puseră pe pândarii arendaşului Cosma Buruiană. Plutonierul trimise un jandarm să-i aducă numaidecât la post. Apoi luară pe rând pe toţi cei mai deocheaţi din toate trei satele, oprindu-se la câte unii, înlăturând pe alţii, mai revenind asupra câtorva. Până la sfârşit, Silvestru Boiangiu îşi întocmi o listă de vreo treizeci de oameni, pe care voia s-o mai rumege după ce va fi ascultat pe pândari...

Jandarmul intră cu trei ţărani în cancelarie. Drept introducere plutonierul cârpi fiecăruia câte două perechi de palme zdravene, iar pe urmă le zise supărat:

– Acu să-mi spuneţi cine a furat porumbul arendaşului!

– Spuneţi, măi băieţi, spuneţi degrabă, să nu vă mai zdrobească oasele de pomană, adăugă primarul cu glas părintesc şi plângător. Trebuie să-mi găsiţi pe hoţi din fundul pământului, altminteri e foc mare, că voi trebuie să-i ştiţi de n-oţi fi cumva chiar voi...

Iacob Miruţoiu, cel mai bătrân şi gârbovit puţin, cu urmele degetelor plutonierului pe obrajii gălbejiţi, se jură că el n-a fost de serviciu în noaptea aceea şi a dormit acasă cu copiii, precum pot mărturisi toţi vecinii lui şi tot satul. Ceilalţi doi se scuzară că ei au avut poruncă de la boier să păzească hambarele de la curte, cele cu grâu, iar despre hambarul cel nou nici n-a fost pomeneală. Totuşi ei au tras cu urechea şi într-acolo, dar n-au auzit nimica. Adevărat că hambarul cel nou e mai depărtişor de conac, încât bătrânii au şi spus boierului, când l-a clădit, că nu e bine aşezat aşa de stingher...

Vorbele pândarilor fură primite cu batjocură şi cu o nouă serie de ghionturi. Toţi tâlharii se apără cu nu ştiu, n-am văzut, n-am auzit. Dar cum să nu simţi nimica tu, pândar, plătit cu bani grei să păzeşti avutul stăpânului, când se fură un vagon de porumb numai la câţiva paşi de tine?... Irimie Popa, mai chipeş şi mai îndrăzneţ, nu se putu opri să nu zică:

– Ce vagon, domnule plutonier, păcatele noastre? Că paguba să fi tot fost doi-trei saci, dacă a fost... Şi nici boierul Cosma nu s-a putut plânge de mai mult, uite crucea, dom' plutonier! Doi-trei saci poate, dar ce vagon?

Plutonierul îl plesni cu dosul palmei peste gură răcnind:

– Eşti obraznic după ce furi?... În faţa mea cutezi să...

Obrăznicia ţăranului îi vârâse un ac în inimă. Strigă un jandarm odihnit şi-i ordonă să aplice indivizilor o bătaie românească, să le fie de ţinere de minte. Dar pe urmă îi iertă şi le dădu drumul cu condiţia ca mâine dimineaţă să se prezinte la primărie cu hoţii, altfel va fi vai şi amar de ei.

– Adică asta cum vine, primarule? întrebă Boiangiu când rămase singur cu Pravilă. Boierul Miron ţi-a spus de un vagon de porumb, iar arendaşul reclamă trei saci?

– De, ştiu eu? ridică din umeri celălalt.

În interesul anchetei, chestia asta trebuie lămurită mai întâi. Fiindcă într-un fel se anchetează un vagon şi alta e când sunt câţiva saci. Prin urmare primarul va merge la faţa locului să constate cât şi cum s-a furat.

– Dar să nu te culci pe o ureche, nea Ioniţă! adăugă plutonierul. C-apoi şi dumneata dai de dracu cu mine, aşa să ştii!

5

Titu Herdelea, ascultând jelaniile învăţătorului, se simţea aproape ruşinat şi vinovat că se află pe aici ca mosafir al asupritorilor norodului. Numai când Dragoş scăpa şi câte o vorbă mai blândă despre Grigore Iuga, îşi revenea în fire zicându-şi că în definitiv el e invitatul lui Grigore. Totuşi, spre a-şi manifesta făţiş solidaritatea cu învăţătorul şi cu mulţimea oropsită din care face parte şi dânsul, în clipa plecării, strângându-i mâinile mişcat, frăţeşte, îl rugă să-l însoţească până la preotul satului, să cunoască barem şi pe celălalt îndrumător al poporului.

În ogradă intrase şi oprise un car cu doi bouleni jigăriţi. O babă uscată se iuţea să închidă poarta, în vreme ce un flăcău se apucase să dejuge, iar un moşneag scotea apă din fântâna cu roată pentru adăpatul vitelor.

– Uite-mi toată familia! zise învăţătorul Dragoş, arătându-i, după ce Titu îşi luase rămas bun, în cerdac, de la soţia lui.

Tânărul coborî şi dădu mâna cu bătrânii şi apoi cu flăcăul, mai înalt şi mai spătos ca învăţătorul. Când să iasă în uliţă, flăcăul spuse fratelui său:

– Ar fi bine să te abaţi niţel şi pe la primărie, că mi se pare iar umblă să-i bată pe oameni de pomană jandarmii, iar pe pândarii de la arendaşul Cosma i-au şi bătut.

Doamna Dragoş însă interveni înfricoşată:

– Ba să nu te mai amesteci, Ionel, şi să-ţi vezi de necazuri, că avem destule, că pe urmă iar o să zică boierii că ţii parte oamenilor şi o să te asuprească, şi iar...

– Bine, bine, lăsaţi-mă-n pace acuma! zise învăţătorul autoritar şi cam mândru, mai ales când şi bătrânii se grăbiră să-l povăţuiască la fel.

Pe drum, Dragoş găsea câte-o vorbă bună aproape pentru fiecare om ce-l întâlnea. Titu Herdelea era obişnuit de acasă să fie prietenos cu ţăranii, dar i se părea că învăţătorul exagerează înadins, ca să-i arate lui cât se interesează de soarta tuturor.

O femeie amărâtă îi opri, rugând pe Dragoş s-o înveţe ce să mai facă şi să înceapă că într-atâta i s-a urât cu viaţa asta de necazuri, de nici nu ştie ce-o ţine să nu se arunce cu capul în jos într-o fântână. O întrebare a învăţătorului o stârni apoi să le

povestească cum bărbatul ei a fost omorât în pădure astă-iarnă şi cum de atunci se luptă ea singură să hrănească o casă de copii, că ceasul rău a făcut de a pierit şi un bou odată cu bărbatul, încât a trebuit să vândă mai pe nimic pe cel rămas, fiindcă bani n-a mai avut să-i cumpere altă pereche. Boierul cel bătrân a chemat-o atunci şi a mângâiat-o, şi i-a făgăduit că are să-i plătească dumnealui boul şi să aibă grijă de bieţii orfani, dar numai cu făgăduiala s-a ales, căci pe urmă, de câte ori s-a mai dus la curte şi s-a rugat, la boierii cei mari n-a putut pătrunde, iar logofătul, când a văzut că nu mai scapă de lacrimile ei, i-a spus că boierul s-a ţinut de vorbă şi a dat porunci domnului Isbăşescu să-i plătească paguba, dar că răposatul, fie iertat, a avut mulţi bani luaţi înainte, aşa că paguba trebuie să i-o scază din datorii şi încă tot nu se acoperă. Apoi, dacă n-a avut boi, de-abia au mai vrut să-i dea pământ şi aratul a trebuit să-l plătească în bani, şi bani n-a avut şi s-a împrumutat de unde a putut, şi uite-aşa acuma intră în iarnă cu porumb puţin, de n-o să le ajungă nici până la Bobotează, că sunt mulţi, şi la datorie mai are de dat, şi...

– Apoi acu mai ai răbdare şi dumneata, că-ţi vine acasă băiatul cel mare de la oaste şi are să ia el cârma, făcu Dragoş, căutând s-o liniştească.

– Of, măcar de l-ar aduce Dumnezeu! bâlbâi femeia cu glas mai plângător. Dar văd că alţii au venit şi lui Petrică nu-i dă drumul şi nu vine şi, Doamne, mult mă mai chinuiesc singură, şi multe lacrimi vărs, şi nu ştiu ce am păcătuit de m-a bătut Dumnezeu aşa de rău...

– Vine, n-ai grijă! reluă învăţătorul. Mâine-poimâine te pomeneşti cu el acasă!

Femeia plângea şi se scuza că aşa plânge mereu şi nu se poate stăpâni de când au copleşit-o nevoile, de nici noaptea nu mai are odihnă.

– A avut un bărbat foarte de treabă, îi spuse lui Titu învăţătorul, despărţindu-se de femeie. Păcat că s-a prăpădit. Norocul ei că feciorul cel mare bate în partea tătâne-său, dacă nu cumva să-l întreacă.

Ajunseră în dreptul primăriei în faţa căreia Dragoş zărise de adineaori oprindu-se o trăsură cunoscută. Din curtea primăriei tocmai ieşea arendaşul Platamonu însoţit de băiatul său Aristide, student la Bucureşti, foarte bine îmbrăcat şi frumuşel, cu trăsături fine, cu nişte buze cărnoase şi umede.

Zâmbitor şi cordial, Platamonu merse spre Dragoş cu mâna întinsă, spunându-i c-a venit să roage ceva pe primar, dar a nimerit rău, fiindcă primarul are o anchetă gravă şi cine ştie pe unde aleargă acuma.

– Dacă umbli să cauţi femei, apoi cuminte ai făcut de l-ai luat pe dumnealui, că le cunoaşte prea bine! zise învăţătorul mai în glumă, mai în serios, arătând pe tânărul Aristide, care se apropiase de el.

Arendaşul râse zgomotos şi mulţumit:

– Ei, tinereţe, sânge fierbinte! Mai bine să alerge după muierile de aici, decât să ia la oraş cine ştie ce boli, cu toate că acuma nici la ţară nu mai eşti sigur...

Râseră cu toţii. Platamonu se declară foarte încântat de cunoştinţa cu Titu Herdelea, aminti că l-a văzut când a venit cu Grigore Iuga şi-l pofti să vie pe la ei, să-i cunoască familia şi să se împrietenească cu Aristide, care e un băiat de zahăr. De altfel zilele astea va trece şi el pe la curtea Iuga, deoarece a primit scrisoare de la coniţa Nadina că soseşte în ţară şi vine negreşit şi la moşie.

Îndată ce se depărtară puţin, Dragoş murmură:

– Nu e fată şi femeie tânără de care să nu se lege javra asta grecească! Tatăl despoaie pe bărbaţi şi băiatul pe femei.

În faţa cârciumii erau acum mai mulţi oameni care vorbeau şi gesticulau cu aprindere. Când văzură pe Dragoş cu Titu, glasurile se potoliră. În mijlocul grupului se aflau pândarii lui Cosma Buruiană, care se plângeau că-s nevinovaţi, şi primarul Ion Pravilă,

care se silea să explice că hoţii trebuie negreşit descoperiţi.

– Auzişi, domnule Nică, ce s-a întâmplat? strigă primarul din mijlocul oamenilor către învăţătorul care voise să treacă înainte.

Trebuiră să se oprească. Grupul de ţărani îi înconjură, ascultând din nou povestirea primarului, pe care pândarii îi întrerupeau mereu, înconjuraţi de părtinirea tuturor. Pentru că Dragoş se codea să-l aprobe, Ion Pravilă ceru de-a dreptul părerea lui Titu, aşteptând o acoperire a purtării lui.

– Apoi, oameni buni, eu sunt străin şi de-abia de ieri în sat, zise tânărul Herdelea puţin încurcat de privirile curioase care-l pipăiau din toate părţile. Nu cunosc împrejurările şi nici ce pagubă este, dacă este, şi...

– Nu e pagubă deloc, conaşule, strigă brusc pândarul cel bătrân. Poftiţi şi dumneavoastră să vedeţi şi dacă...

– Tu ţine-ţi gura, Iacobe, şi lasă-l pe dumnealui să vorbească! îl opri primarul, grav.

– Cum zic, nu ştiu ce e şi ce nu e – continuă Titu – dar atâta ştiu bine: că de obicei dracul nu-i aşa de negru cum spun cei fricoşi.

Câţiva ţărani râseră, iar unul observă:

– Aşa, aşa... Să nu-i năpăstuiască degeaba pe bieţii oameni, că-i păcat!

Profitând de reaprinderea mai aprigă a discuţiei, Dragoş cu Herdelea îşi urmară calea cotind pe ulicioara dinspre Vaideei, unde, aproape peste drum de conacul arendaşului Buruiană, şedea popa Nicodim Grancea, într-o casă arătoasă, cu multe acareturi şi o ogradă cât o grădină.

Îl găsiră ajutând de zor la descărcatul unui car de dovleci. Era în potcap, cu o rasă cafenie soioasă, suflecată în faţă peste genunchi. Avea o barbă mare albă, cam înnegrită de murdărie. Se ţinea verde, deşi trecut de şaptezeci şi văduv de douăzeci de ani. Doar că nu mai vedea bine. Astfel şi acuma, nu recunoscu îndată pe Dragoş şi, numai când îi auzi glasul, izbucni cu vioiciune:

– Bată-te să te bată, Ionică, nici nu te mai cunoşteam!... Ochii, ochii m-au lăsat de tot. Şi la biserică, nu mai văd deloc buchiile. Toată slujba o fac numai din suflet. Ei, degeaba, bătrâneţele!

Vorbind, se uită nedumerit la Titu. Când îi spuse învăţătorul cine e, preotul îi zise blajin:

– Să trăieşti, taică! Şi să ierţi că ne găseşti aşa, că pe aici aşa suntem preoţii, mai nemernici şi mai fără învăţătură, cum am apucat din bătrâni. Ei, fiu-meu, săracul, el ştie carte multă, a făcut

seminarul la Bucureşti şi a ieşit un popă, de i-a mers vestea până la Mitropolie, că are şi glas minunat, poate l-a moştenit de la mine, că glas bun am avut şi eu de mi-a mai rămas şi acuma ceva – uite, Ionică poate să mărturisească! Cât mă ustură inima că nu-i aici lângă mine, numai eu ştiu, taică, dar de, dacă boierul Miron nu se îndură să mi-l aducă...

Feciorul preotului trebuise să ia o parohie, de altfel destul de bună, tocmai prin Gorj, fiindcă Miron Iuga n-a vrut să-l primească în Amara, nimeni nu ştia din ce pricină. Asta era jalea cea mare a preotului Nicodim şi despre asta întreţinu toată vremea pe cei doi mosafiri, poftiţi în casă, să ia măcar o dulceaţă. Mai avu totuşi prilejul să prezinte şi pe fiică-sa, Niculina, femeie aproape de patruzeci de ani, mai mare ca băiatul, măritată cu un ţăran din sat, Filip Ilioasa. Servindu-i, Niculina nu înceta să se scuze că au găsit casa aşa de răvăşită şi pe ea desculţă. Avea şase copii, dintre care cel mai mărişor era în clasa cincea de liceu la Piteşti. Trăiau cu toţii aici, în casa preotului, până ce se va milostivi Dumnezeu să înmoaie inima boierului Miron şi să aducă pe Anton în locul bătrânului Nicodim, că Filip are gospodăria lui părintească şi s-a aşezat la socrul său numai ca să nu-l lase singur la bătrâneţe.

– Ai văzut? zise Dragoş în uliţă, când ieşiră petrecuţi până la poartă de toată familia preotului. Pretutindeni mâna lui Iuga. În mâna lui e viaţa noastră a tuturor, poate şi moartea.

– E un caz special! răspunse tânărul Herdelea. Şi desigur, trecător! Mâine-poimâine bătrânul Iuga se duce, iar tânărul...

– Nu, nu, te înşeli, nu e special, se aprinse învăţătorul. Aşa e pretutindeni, în toată ţara! Boierul sau locţiitorul lui, arendaşul, e stăpânul satului. El e legea, el e tot. Şi ca să vezi că nu-s nici pornit şi nici absurd, îţi voi adăuga că Miron Iuga e mai de treabă decât cei mai mulţi alţii. El nici nu înşală pe nimeni şi nici nu caută să stoarcă pe ţărani, ba chiar face bine unde poate şi când crede de cuviinţă. Nu mai vorbesc de dărnicia lui pentru biserică, pentru şcoală şi, în sfârşit, pentru orice lucruri de interes obştesc. Fireşte, în schimb, nu admite să crâcnească nimeni, convins că numai ce crede şi face dânsul poate să fie bine... Vasăzică nu e vorba de un caz care ar fi mai rău, ci poate dimpotrivă. Şi totuşi vezi bine şi dumneata că suntem de fapt robi! Nu din pricina lui Miron Iuga, ci din pricina situaţiei în care ne aflăm. Iar asta nu se poate schimba prin dispariţia unui om. Urmaşul lui, oricât ar fi de bine intenţionat, va continua, va trebui să continue sistemul. Schimbarea

adevărată nu va fi decât atunci când vor dispărea toţi şi când pământul va fi stăpânit de cei care-l muncesc!

Simţind în glasul învăţătorului un fel de ameninţare ascunsă, Titu Herdelea observă împăciuitor:

– Da, dar asemenea schimbări nu se pot face de azi pe mâine!

– Nu, fireşte! rosti Dragoş mai întunecat. Ar trebui să se zguduie lumea din temelii, iar asta n-o doresc nici eu şi nici nimeni... Numai vreo minune dacă s-ar întâmpla...

– Minune! murmură Titu. În ziua de azi numai oamenii mai fac minuni!

– Oamenii, da, nu robii! adăugă învăţătorul cu o strălucire aspră în ochi.

6

Ziua următoare, în zorii zorilor, primarul Ion Pravilă se afla pe moşia arendaşului. Pândarul Zamfir Chelaru, slăbănog şi pământiu, se învârtea în jurul hambarului nou ca lupul când dă târcoale unui grajd bine zăvorât. Primarul se uită, cercetă, se suci şi, nedescoperind nicio urmă de spargere, întrebă deodată mânios:

– Pe unde au pătruns hoţii, măi creştine?

– De, parcă noi ştim? zise pândarul amărât. Să-ţi arate boierul, că uite-l, vine!

Cosma Buruiană, zgribulit, fiindcă se lăsase o brumă groasă, sosea să fie de faţă la descinderea ce i-o anunţase de aseară pândarii. Primarul Pravilă îl întâmpină cu o imputare respectuoasă:

– Ce-mi făcuraţi, cucoane, păcatele noastre? Nu puteaţi mai bine să ne spuneţi nouă şi să nu mai amestecaţi în treburi de-astea pe boierul Miron, că doar îl ştiţi cum se supără de tare şi ce pătimim pe urmă cu toţii...

Arendaşul încercă să ia lucrurile în glumă, dar când află ce poruncă straşnică i-a dat boierul cel bătrân primarului, se întristă rău. Uite, domnule, ce încurcătură iese dintr-o vorbă aruncată. Îi venea să-şi muşte limba că s-a apucat de-a trăncănit, încât acuma o să prindă ţăranii ură pe dânsul să nu mai aibă trai cu moşia. Dar cine să-şi închipuie că Iuga are să facă atâta tărăboi dintr-un fleac de nimic?... Spuse primarului să nu se pripească şi să mai aştepte olecuţă, că va merge şi dânsul negreşit la cancelarie să declare că n-are nicio pretenţie şi să lase lumea în pace.

Mulţumit, Pravilă porni spre sat. Pe drum însă, se gândi că arendaşul degeaba îşi retrage jalba;

dacă boierul Miron nu-i porunceşte nimic, el nu poate lăsa lucrurile baltă, că te pomeneşti că boierul Miron se supără mai rău şi-şi descarcă toată mânia asupra lui. În acelaşi timp, Cosma Buruiană îşi zicea că are să-şi aprindă paie-n cap cu declaraţia de renunţare şi se hotărî să tacă mâlc deocamdată.

Plutonierul Boiangiu, în urma unui vis pe care nevastă-sa i l-a tălmăcit în rău, era mai dârz ca aseară. Aştepta la primărie să sosească Pravilă cu rezultatul descinderii. Trimisese să-i aducă cincisprezece bănuiţi din Vaideei şi alţi zece din Amara, care se şi aflau în curte şi pe care tocmai se pregătea să-i instruiască. Voia să lucreze în cancelaria comunală, pentru că aici era, în fund, o odaie bună de arest pentru mai mulţi, pe când la sediul postului n-avea decât o cămăruţă în care nu încăpeau nici trei oameni.

Primarul veni roşu, gâfâind şi înmuiat. Trecând prin faţa cârciumii, a intrat şi a înghiţit o jumătate de ţuică, să se încălzească puţin. Boiangiu îi declară că el nu va răbda să fie notat prost din pricina unor ţopârlani netrebnici şi nu vru să-şi schimbe hotărârea nici când auzi că arendaşul s-a domolit. Lui nu-i pasă de toanele domnului Cosma. El e militar şi-şi face datoria. Avea o privire atât de

cruntă, că Pravilă se înfricoşă, parcă şi dânsul ar fi fost bănuit.

Secretarul Chiriţă Dumitrescu era un băietan îmbrăcat nemţeşte cu o cochetărie rurală, cu cămaşa murdară şi fără manşete, dar gulerul de celuloid şters bine cu gumă, absolvent al unei vagi clase de liceu, încăput funcţionar comunal prin protecţia bucătăresei lui Iuga, căreia îi era nepot de frate. Acuma se trudea să-şi lege mai fercheş cravata verde la gât, nepăsător faţă de tot ce se petrecea, cu gândurile la fata grecului cu care a avut norocul să vorbească ieri şi care i-a zâmbit.

– Domnule Chiriţă, rogu-te, ajută-mi mătăluţă niţeluş la procesele-verbale! strigă deodată plutonierul, întorcând spatele primarului. Eu dictez şi mata doar să scrii, ca să mergem mai repede.

– Parcă n-am eu destule pe cap! protestă secretarul. Uite colea, câte mă aşteaptă! adăugă arătând spre un teanc de hârţoage, cu gâtul însă, căci mâinile îi erau ocupate cu cravata rebelă.

– Serveşte-mă, domnule Chiriţă, că nici eu n-am să-ţi rămân dator! stărui Boiangiu cu o imputare amicală.

– Dacă-i aşa, iacă, las toate şi te servesc, nene Silvestre! făcu tânărul încântat că reuşise să-şi înnoade cravata cum dorise şi admirându-se într-o

oglinjoară răzimată de călimară. Poţi să-i dai drumul, că eu m-am terminat! urmă dânsul după ce-şi mai potrivi şi frizura, aşa ca un cârlionţ să-i atârne cuceritor pe frunte.

Cei zece ţărani din Amara fuseseră trecuţi din ogradă în antreul cancelariei sub paza unui jandarm postat la uşa de afară. În sfârşit plutonierul Boiangiu se ivi în prag, îi măsură pe toţi tăcut şi sumbru două clipe, apoi întrebă:

– Mă, care eşti hoţul de-ai furat porumbul boierului?

– Noi nu suntem, don' plutonier, răspunseră câteva glasuri timide.

– Vasăzică nu vrei să spui cu frumosul, ai? continuă şeful cu un zâmbet acru. Bun!... Aide, vino-ncoace tu, ăla, cum te cheamă?

– Pe mine, don' plutonier?... Orbişor Leonte! zise omul intrând în cancelarie cu Boiangiu.

Câteva minute se auziră dinăuntru numai plescăituri de palme şi răbufniri de ghionturi, întretăiate de gâfâielile şefului: „Spune, mă!... Nu vrei să spui?" şi de vaietele omului din ce în ce mai prelungite: „Nu mai da, don' plutonier!... Iartă-mă, don' plutonier!... Nu ştiu! Nu-s eu, don' plutonier!" Ţăranii rămaşi în antreu se uitau unii la alţii, uluiţi, şi din când în când la jandarmul care stătea în uşă,

nemişcat, parc-ar fi fost de lemn. De-abia într-un târziu Serafim Mogoş, om cu cinci copii, cărunt pe tâmple şi cu o privire de înţelept, ridică glasul:

– Măi fraţilor, spune care ai furat, mă, să nu ne omoare pe toţi fără vină!

Se jurară care de care că el nu. Apoi se deschise iar uşa cancelariei de unde ieşi, clătinându-se ca un om beat, cu faţa scofâlcită şi cu dâre de sânge pe mustăţi şi pe bărbie, Leonte Orbişor, împins de spate de către plutonierul care răcni:

– Să mi-l bagi la arest, jandarm, până i-o veni din nou rândul să stea de vorbă cu mine!

Până să se întoarcă jandarmul din fundul curţii, Boiangiu se adresă mai domol celorlalţi:

– Mă, spuneţi care aţi furat! Spune, mă, cu binele, că vă bat până storc şi sufletul din voi!

Ţăranii tăgăduiau cu desperare. Atunci şeful, mai întărâtat, strigă lui Mogoş:

– Aide tu, ăl mai ţanţoşu!... Poftim înlăuntru!

– D-apoi că pe mine să mă şi omori, don' plutonier, că-n mâna dumitale mi-e viaţa, dar dacă n-am furat, cum să zic c-am furat, don' plutonier?

Cu o lovitură scurtă în falcă îi curmă vorba şi, trăgându-l de umăr în odaie, închise uşa. Şi iar începură plescăiturile şi răbufnirile, gâfâielile şi vaietele...

Ancheta ţinu vreo două ceasuri. Între timp sosiră şi cei cincisprezece din Vaideei, escortaţi de doi jandarmi, tocmai bine, căci amăranii erau pe isprăvite şi şedeau în arest, ştergându-şi sângele şi mângâindu-şi fălcile. Plutonierul însă obosise rău de atâta muncă şi, când sfârşi instrucţia cu ultimul amăran, îşi îngădui să facă o pauză, să răsufle. Mai mult profită totuşi primarul, care se repezi până la cârciuma lui Busuioc să-şi mai întărească inima cu o ţuică. În trecere nu uită, nici la ducere şi nici la întoarcere, să îndemne părinteşte pe ţăranii ce aşteptau în ogradă:

– Măi oameni, de ce nu spuneţi voi, de ce sunteţi ai dracului?

Boiangiu nici în pauză nu stătu cu mâinile în sân: iscăli procesele-verbale, revizui lista altei serii de bănuiţi, pe care socotea să-i instruiască după amiazi...

În afară de cei cincisprezece se mai strânsese în ogradă un pâlc de oameni, parte din Amara, parte din Vaideei, care voiau să mărturisească pe sfânta cruce că nici cei bătuţi şi nici cei ce-şi aşteptau rândul nu sunt vinovaţi şi nici nu s-au mişcat de la casele lor în noaptea cu năpasta. Şi mai erau câteva femei, speriate şi bocite, fiecare cu o legăturică de merinde subţioară, pentru bărbaţii lor oropsiţi, ca să

nu mai îndure şi foame, dacă s-ar întâmpla să-i ţie mai mult jandarmii.

Când reluă ancheta şi fură aduşi în antreu bănuiţii, plutonierul văzu nedumerit că au mai rămas ţărani în curte. Întrebă din prag:

– Da voi ce poftiţi, măi creştini?

Pantelimon Văduva, un flăcău rumen, luat la oaste şi urmând să se prezinte peste vreo săptămână la regiment, la Piteşti, aflându-se mai în faţă, răspunse repede:

– Noi am venit să mărturisim, don' plutonier, că dumnealor n-au nicio vină cu porumbul boierului.

– Aşa? făcu Boiangiu, apropiindu-se de el. Ia vino încoace, măi Pantelimoane, că doar tu eşti soldat!... Carevasăzică, umblaţi şi cu rebeliune?... Paştele, şi arhanghelii, şi anafura care te-a făcut pe tine, Pantelimoane!

Cu o mişcare fulgerătoare îl înşfăcase de guler şi începu să-i care la pumni peste cap, peste obraji, pe unde-l nimerea. Ceilalţi, văzând una ca asta, o zbughiră în uliţă cu nişte râsete prosteşti amestecate cu spaimă, căci felul cum plutonierul vorbise flăcăului şi cum îl apucase la bătaie li se păruse întâi caraghios. Pantelimon însă izbuti să se smulgă din strânsoarea lui Boiangiu şi o luă la goană, după ceilalţi, având totuşi şi el pe faţa stâlcită de lovituri

același râs uluit; numai când se șterse cu mâneca, din pricina unei dureri ce-i stăruia în falcă, văzând că l-a podidit sângele, îi dispăru râsul. Scuipă cu sânge. Își mușcase limba în zăpăceala pumnilor.

În ciuda supărării, văzând pe țărani râzând, plutonierul răcni aproape cu veselie:

– Stai, Pantelimoane!... De ce fugi, măi Pantelimoane?

Își reveni îndată, se mohorî mai tare și se întoarse la datorie. Bănuiții, îngrămădiți ca oile în tindă, auzind râsetele de afară, își luară și ei niște mutre zâmbitoare în speranța că așa vor câștiga bunăvoința plutonierului. Acesta însă crezu că vor să-și bată joc de el și, ca să le taie scurt pofta de veselie, împărți la întâmplare o droaie de ghionturi, mormăind indignat:

– Rebeliune, ai, puturoșilor?... Și hoți, și obraznici, ai?

Peste câteva clipe, răcorit, se înfipse falnic în pragul cancelariei și strigă, arătând pe unul din mulțime:

– Tu, ăla!... Tu, tu!... Aide, nu te codi, mocofane!

7

În aceeaşi zi, Grigore Iuga luase pe Titu Herdelea mai de dimineaţă să-i arate mai de aproape moşia şi mai cu seamă instalaţiile gospodăreşti ce le aveau concentrate la Ruginoasa, sat nou, numai de vreo treizeci de case, făcute toate de bătrânul Miron şi dăruite oamenilor ca să-i aibă acolo, la îndemână.

Merseră, firește, pe jos. De la Amara la Ruginoasa e o plimbare de jumătate de ceas. Titu admiră mulţimea de vite, de cai, de păsări, de servitori, de hambare imense pe picioare înalte, apoi clăile uriaşe de paie şi de fân, stogurile de coceni, dar fără entuziasm deosebit, ci numai ca să facă plăcere lui Grigore, care într-adevăr se bucura.

De la Ruginoasa coborâră apoi până aproape la Izvoru, pe un drum de care, având în stânga moşia Amara şi în dreapta moşia Ruginoasa, aceeaşi câmpie dreaptă, pustie, monotonă, neagră sub cerul cenuşiu de toamnă. Numai la orizont se vedea petecul arămiu al pădurii Amara şi, mai la dreapta, coperişul roşu al castelului Ghica din Izvoru.

Se întoarseră în Ruginoasa, unde Grigore mai avea puţin de lucru. Pe urmă o luară pe alt drum spre Bârlogu, iar de acolo, peste câmp, pe o potecă dreaptă, înapoi la Amara.

Mai mult decât locurile şi gospodăria, pe tânărul Herdelea îl interesa că în sfârşit avea prilejul să vorbească în tihnă cu Grigore Iuga. Nu îndrăznise şi n-avusese ocazia să-l întrebe măcar ce-a făcut la Baloleanu în chestia cu *Universul*. Acum Grigore îi spuse de la sine, printre altele, că Baloleanu a aruncat o vorbă şi a primit o asigurare că va fi satisfăcut, dar el, Grigore, nu s-a mulţumit cu atâta, ci i-a luat cuvântul de onoare că până se înapoiază Titu de la ţară va fi aranjat tot. Deocamdată să nu se gândească totuşi la capitală şi la jurnale, ci să se simtă bine aici.

Titu îi mulţumi cu efuziune şi-i povesti apoi cum a fost ieri prin sat, la Dragoş şi la popa Nicodim. Grigore lăudă pe învăţător că e harnic şi inimos, adăugând că şi bătrânul îl preţuieşte, deşi îl consideră cam demagog, ceea ce chiar este într-un fel.

– Mie mi s-a părut foarte sincer, doar puţin exaltat! zise Herdelea.

– Tocmai sinceritatea şi exaltarea fac periculoşi pe oamenii cu o cultură insuficientă! răspunse Iuga. De aceea şi Dragoş nu mai trăieşte în realitate şi se crede ţinta tuturor persecuţiilor. Astfel de oameni stârnesc, fără voia lor, multe nenorociri...

Sosiră în Amara pe la amiazi. Când să intre la conac, întâlniră tocmai pe învăţătorul Dragoş, palid

şi foarte emoţionat, care venea spre ei. Salută şi vorbi cu glas înecat:

– Pornisem la domnul Miron, cu toate că mă expuneam să fiu izgonit, dar eram obligat să încerc chiar imposibilul ca să opresc ceea ce se... Fiindcă am avut norocul să vă întâlnesc pe dumneavoastră, coane Grigoriţă, vă rog să mă ascultaţi şi să...

Îi spuse cum jandarmii schingiuiesc zeci de ţărani, cum au venit femei şi bătrâni la dânsul şi la preotul Nicodim, rugându-i să-i salveze, cum el, oricât îi sângera inima, nu s-a mişcat, crezând că plutonierul va osteni, dar se pare că ancheta e de-abia la început şi după prânz urmează să fie stâlciţi în bătăi alţi nenorociţi...

– Pentru câţiva saci de porumb, coane Grigoriţă! sfârşi învăţătorul tremurând. Oamenii s-au oferit să puie mână de la mână şi să despăgubească pe arendaş. Voi da şi eu, vom da cu toţii, numai să...

– Vrei să mergem până la primărie? întrebă Grigore pe Titu.

Porniră. În faţa primăriei şi în ogradă stăteau pâlcuri de bărbaţi şi mai ales femei.

Grigore fu întâmpinat în cancelarie de un „sărut mâna" speriat al primarului, care se afla tocmai într-o consfătuire cu plutonierul şi secretarul în privinţa programului anchetei pentru după amiazi.

Socotind că conaşul Grigoriţă a venit să inspecteze mersul cercetărilor din ordinul boierului Miron, primarul Pravilă se tângui umilit că de aseară se chinuieşte, împreună cu şeful postului, dar în zadar, nimeni nu vrea să mărturisească. Plutonierul, încremenit în „drepţi", declară că el are să-i dibuiască totuşi, numai că-i mai trebuie timp, deoarece ţăranii sunt mulţi şi dânsul e singur cu instruirea lor.

Atunci Grigore îi sfătui să suspende deocamdată interogatoriile, să nu se facă zarvă de prisos în sat, şi să pornească pe altă pistă cercetările. Să stabilească întâi precis cât s-a furat şi mai ales cum, ca astfel să poată deduce cam cine ar putea fi hoţii. Primarul raportă că el n-a găsit nicio urmă de spargere şi că arendaşul nu mai are pretenţii.

– Dacă nu sunt deloc urme, s-ar putea să nu fi umblat hoţii? întrebă Grigore simplu.

– Apoi că de n-ar spune domnul Cosma, eu nici n-aş fi cunoscut c-au umblat! zise primarul cu o sinceritate care îi îmbujoră faţa.

– Niciun hoţ nu mărturiseşte de bunăvoie când n-a fost prins asupra faptului, spuse Boiangiu dârz.

După plecarea lui Grigore, primarul mai rămase la sfat niţel cu Boiangiu. Pe Grigore îl respectau, dar de Miron Iuga le era frică. Va fi deci

cuminte să meargă Pravilă după prânz să raporteze bătrânului cum au lucrat şi ce le-a poruncit conaşul Grigoriţă, să fie dânşii la adăpost de orice vină. Miron Iuga avu o tresărire când auzi de intervenţia fiului său. Aprobă, însă, ce-a poruncit Grigore, observând doar că asta nu înseamnă încetarea cercetărilor şi repetând că hoţii trebuiesc descoperiţi...

Seara, după cină, bătrânul Iuga zise:

– Aş vrea să-ţi vobesc ceva, Grigoriţă, într-o chestie care...

Titu Herdelea, înţelegând că e de prisos, se sculă imediat, murmurând:

– Pe mine, vă rog, să mă scuzaţi... Sunt şi prea ostenit de cât am umblat azi...

– Atunci noapte bună! făcu Miron cu o umbră de recunoştinţă în glas.

Cum ieşi Herdelea, Grigore începu să protesteze că iar a jignit pe prietenul lui, fără să ţie seamă că... Cu un gest, bătrânul îi curmă vorbele:

– Lasă asta, că n-are nicio importanţă!... Mai grav este că tu începi să-mi sapi autoritatea în faţa lumii şi că opreşti pe oameni să execute poruncile mele. Asta da, e foarte grav! Şi asta nu se poate, dragul meu!... Cât timp sunt încă în picioare, rămân eu stăpân aici, Grigoriţă! E dorinţa mea, hotărât, ştii

bine... Când voi dispărea eu, vei face tu cum vei crede. Până atunci însă te rog, puiule! Te rog!

Era atâta fermitate în tonul lui, că Grigore se simţi întocmai ca odinioară când, copil nepriceput, îi primea dojenile fără crâcnire, şi cu o supunere fricoasă. Răspunse ca şi atunci:

– Da, tată.

De abia după o pauză îndrăzni să adauge, tot ca un copil:

– Am crezut că sunt în vederile dumitale când am încercat să împiedec asuprirea celor nevinovaţi.

– Nu! zise bătrânul, scurt, parc-ar fi apăsat un sigiliu pe un ordin irevocabil.

CAPITOLUL III

Flămânzii

1

Peste câteva zile primarul Pravilă căută într-ascuns pe Grigore Iuga şi-i mărturisi că nu se pot găsi hoţii pentru că nici n-a fost furt. A mai cercetat cu de-amănuntul hambarul cu pricina în tovărăşia plutonierului, au mai muştruluit pe câţiva oameni care li s-au părut mai deocheaţi, dar degeaba. În sfârşit, s-a dus la Cosma Buruiană şi dânsul i-a spus că într-adevăr s-a pripit cu jalba, căci şi lui i se pare că n-a fost nimic, că tocmai se gândeşte să se spovedească boierului şi nu îndrăzneşte de teamă că n-are să-l ierte.

– Ş-acu venii la dumneavoastră să vă dau de ştire – urmă primarul – că sunteţi mai îngăduitor şi o să puneţi o vorbă bună la boierul Miron, să afle şi dumnealui pentru care pricină nu i-am împlinit poruncile cum am fi poftit şi cum suntem datori.

În aceeşi zi Grigore comunică vestea aceasta şi tatălui său care o ascultă foarte calm, fără să arate vreo mirare sau supărare. În sine însă era indignat împotriva lui Buruiană. Mai ales se simţea atins

pentru că trebuia să recunoască, chiar ocolit, în faţa fiului său că a greşit.

– Bine-ai făcut că mi-ai spus! zise la urmă simplu, liniştit. Şi peste un răstimp, ca şi când ar fi vorbit singur: Vezi dumneata ce om şi arendaşul ăsta! Ei lasă, că am să...

Tăcu brusc. Nu voia să se deschidă. Schimbă vorba. De altfel zvonul despre vânzarea moşiei Nadinei îi rămăsese în inimă ca un cui. Fără să se fi interesat direct, ceea ce i s-ar fi părut nedemn de dânsul, din diferite părţi şi sub diverse forme, i s-a confirmat mereu. Însuşi Grigore a recunoscut acuma două sau trei zile că într-adevăr a auzit parcă odată pe Nadina pomenind de aşa ceva, dar nu i-a dat importanţă pentru că nevastă-sa, când spune lucruri d-astea, vrea doar să-şi arate mai mult dispreţul pentru tot ce priveşte moşia. Bătrânul Iuga profită acuma să întrebe cu ton de glumă:

– La fel o fi şi cu înstrăinarea proprietăţii Babaroaga?

Mirat de întrebarea neaşteptată, Grigore totuşi răspunse cu un gest de indiferenţă:

– Nu ştiu. Se poate. Din partea mea n-are decât s-o vânză, dacă-i place. E zestrea ei, şi-o administrează cum crede...

– Dar fără consimţământul tău ştii bine că nu poate înstrăina nimic! făcu Miron, privindu-l drept în ochi.

– Consimţământul meu îl are anticipat! De vreme ce Nadina a preferat să lase arendat pământul în loc să...

– Vasăzică are consimţământul tău! repetă bătrânul fără să-l slăbească din ochi.

– Negreşit! Fără discuţie şi oricând va dori ea! zise Grigore ferm şi susţinându-i privirea.

– Oricui ar vinde? stărui tatăl. Chiar ţăranilor?

– O, mai ales ţăranilor! făcu tânărul cu un râs scurt, sec. Decât să am de vecin pe Platamonu sau alt asemenea boier, mai bine nişte ţărani flămânzi de pământ, care aşa cel puţin îşi vor mai astâmpăra foamea şi ne vor lăsa pe noi în pace!

Parcă de mult ar fi aşteptat acest răspuns, bătrânul zise deodată, fără mânie, cu glasul de imputare care ştia că impresionează pe Grigore:

– Observ, dragul meu, cu mare-mare durere că demagogia ţi-a strâmbat judecata cu desăvârşire şi încep să mă gândesc cu spaimă ce se va alege de biata asta de gospodărie când voi închide eu ochii. Nu ştiu de ce, dar mereu mă ispiteşte amintirea lui Teofil, fie iertat, şi mi-e să nu mergi şi tu pe urmele

lui, de să se irosească toate pe aici şi să rămâie numai praful şi cenuşa...

– Din partea asta poţi fi liniştit, tată! glăsui Grigore simţindu-se în dreptul său. Iubesc şi eu pământul cât şi dumneata, te asigur, dar iubirea nu mă poate orbi să nu văd că şi ţăranii au dreptul să trăiască!

Acuma Miron Iuga se supără:

– Adică eu nu-mi iubesc ţăranii şi nu-i las să trăiască? Eu, care am împărţit cu ei tot ce-am avut şi le-am purtat de grijă, eu nu-i iubesc, şi-i iubiţi voi, care le împuiaţi capetele cu făgăduieli şi vorbe goale! Aida de, Grigoriţă, să fim serioşi!

Continuă mai potolit după o mică pauză:

– Agricultura cere experienţă şi experienţa e categorică în privinţa asta: o moşie flancată de ţărani e condamnată la moarte. Precis şi fără apel!... Când vor ajunge cele două mii cinci sute de pogoane de la Babaroaga în mâinile ţăranilor, aş vrea să te văd ce învoieli ai să mai poţi face cu dânşii. Au să-ţi râdă în nas şi să-ţi dea cu tifla, băiete! Azi sunt (vru să spuie că sunt hoţi, dar îşi aminti de Buruiană şi schimbă)... sunt cum îi ştim; atunci o să-şi bată joc de tine şi mai târziu o să te bată de-a binelea. Mulţimii îi trebuie stăpân şi frâu, altfel vine anarhia!

Grigore asculta şi nu încerca să-l contrazică. Îi auzise de atâtea ori părerile şi ştia că nimeni nu i le poate schimba. De altfel Miron merse până la capăt:

– Consimţământul tău, în cazul de faţă, trebuie să fie o armă de apărare pentru noi. Consimţi întrucât înstrăinarea nu va însemna primejduirea proprietăţii tale. Asta e ceva normal... În realitate primejdia n-ar fi înlăturată decât dacă ai face o sforţare să cumperi tu însuţi Babaroaga.

Tânărul Iuga surâse, atât i se părea de ciudată ideea. Răspunse ironic:

– Nadina ar fi în stare să se răzgândească dacă ar afla că şi eu sunt amator. Ea vrea să mă smulgă de la ţară, nu să mă întărească aici... Dar de ce n-ai cumpăra-o mai bine dumneata, tată, dacă ţii aşa de mult?

Miron Iuga rămase o clipă mirat, parcă ar fi auzit o noutate mare. Apoi zise gânditor:

– Aşa-i, Grigoriţă, ai dreptate! La urma urmelor...

2

Fiindcă se arătase o vreme frumoasă, cârciumarul Cristea Busuioc avuse grijă să tocmească lăutari ca să poată tineretul să învârtească

hora toată după-amiaza, iar seara să se veselească şi bătrânii la un pahar de băutură. Era ultima duminecă din octombrie. În alţi ani, la data asta, era frig şi zloată; acuma pe cerul senin ca vara soarele galben lucea călduţ, răspândind o lumină melancolică peste tristeţea pământului.

Hora începea pe bătătura dinaintea cârciumii, dar se întindea curând până în uliţă, unde se înşirau fetele şi femeile care priveau jocul. Aşa, când se întâmpla să treacă vreo căruţă – foarte rar, câte una, două – toată lumea, jucători şi privitori, trebuia să se îngrămădească înapoi spre bătătură, ţipetele femeilor speriate acoperind atunci ţârâitul înflorit al lăutarilor.

Acuma hora era chiar în şosea şi se legăna lin sub privirile fermecate ale femeilor şi fetelor. Lăutarii, numai doi (îi plătea cârciumarul, care făcea economie, zicând că ori doi, ori trei, acelaşi lucru, dar să cânte bine şi mereu), se frământau mai abitir ca jucătorii, mutându-se de ici-colo, îndemnându-se unul pe altul. Cizmele flăcăilor tropoteau greu pe uliţa zbicită, pe când fetele săltau gingaş ca nişte căprioare şi abia de atingeau pământul.

Pe băncile de lângă pereţii cârciumii odihneau câţiva bătrâni, iar împrejurul lor, pe locul rămas slobod, stăteau la sfat bărbaţii, ca în alte dumineci. În Amara, la cârciumă, obişnuiau să se strângă oamenii,

în sărbători, de prin toate satele ce au ţinut odinioară de domeniile Iuga. A rămas aşa din bătrâni, când aci veneau toţi cu toate durerile, şi cei din Lespezi, şi cei din Vaideei şi Bârlogu, întocmai ca şi cei de la Gliganu sau de la Babaroaga, fără a mai pomeni pe cei din Ruginoasa, care erau în Amara ca acasă.

Serafim Mogoş, cu tâmplele cărunte şi cu ochii cuminţi, povestea ce-a pătimit de la jandarmi. Vorbind, însă, nu se uita la oameni, ci undeva departe, parcă s-ar fi jeluit unui judecător drept. Un copil îl ţinea de mână şi se învârtea în jurul lui când încoace, când încolo, vesel ca un fluture alb lângă un pom bătrân. Toţi cunoşteau întâmplările, că doar s-a dus vestea anchetei în toate satele, mai erau de faţă vreo trei dintre cei bătuţi, printre ascultători, şi totuşi luau seama de jelania lui Serafim, parc-ar fi auzit întâia oară o poveste nemaipomenită sau parcă s-ar fi complăcut în evocarea unor suferinţe care le răscoleau sufletele. Ignat Cercel, mai tânăr ca Mogoş de ani, dar la înfăţişare mai bătrân, cu priviri de câine de pripas, se uita numai la gura lui, clătina din cap, ofta şi întrerupea mereu cu aceleaşi vorbe:

– Păi, ce să facem, oameni buni, ce să facem?

Întreruperile aveau, fără voia lui, nişte intonaţii atât de ciudate, durere şi umilinţă resemnată, că oamenii îl săgetau cu priviri dispreţuitoare, iar Toader

Strâmbu, văduv cu trei copii şi fără un petec de pământ, izbucni în cele din urmă furios:

– Ce să facem, ce să facem? (Se spăimântă însă singur de revolta lui şi urmă repede, morfolindu-şi vorbele:) Dumnezeu ştie ce să facem...

De altfel şi Ignat Cercel a fost bătut, acum vreo patru ani, de plutonierul care fusese înaintea lui Boiangiu, tot pentru că s-ar fi furat nişte lucruri de la curte, dar bătut aşa de rău, că a zăcut două săptămâni şi a rămas cam beteag pentru toată viaţa.

Ca să şteargă mai bine urmele mâniei lui Toader, Leonte Orbişor, mic, cu glas ascuţit, cu faţa vioaie, găsi cu cale să observe împăciuitor:

– Am pătimit şi eu cu Serafim şi cu ceilalţi laolaltă, dar mă întorc şi zic: stăpânirea ce să facă dacă e furt? Şi de ce să fure munca altuia hoţii?

– Aşa e, vezi bine!... Să nu fure! ziseră câţiva, dând din cap.

Se făcu o mişcare nehotărâtă, ca şi când s-ar fi ridicat brusc o piatră de pe inimi. Şi tocmai atunci Trifon Guju mormăi întunecat, mai mult pentru sine, dar auzit de toată lumea, căci glasul era ursuz şi pătrunzător ca şi faţa-i veşnic încruntată:

– D-apoi că tot munca noastră e!

Toţi întoarseră deodată ochii spre el, ca şi când le-ar fi dezvăluit o mare taină sau măcar o credinţă

intimă a tuturor. Nimeni însă nu zise nimica şi chiar Trifon, care obişnuia să repete când credea că a spus o vorbă mare, acuma tăcu şi lăsă capul pe piept.

După un răstimp de tăcere, frământată de cântecul lăutarilor şi de chiotele jucătorilor, începură să vorbească cu toţii deodată, fiecare despre altceva şi cu alte cuvinte. Nu se mai uitau deloc unii la alţii, ci numai la hora din uliţă, ca şi când le-ar fi fost frică de ei înşişi. Glasurile lor se împleteau şi se prelungeau într-un oftat fără sfârşit.

Hora zburda în cerc larg, se întindea ca un şarpe, atingea cu şfichiuri alintătoare, când pe femeile de pe margini, când pe bărbaţii din bătătura cârciumii. Bucuria jucătorilor izbucnea în frânturi de strigături, în floricele de paşi ritmaţi. Privitorii se îmbulzeau cuprinşi de aceeaşi veselie, parcă ar fi căutat să se topească cu toţii într-o singură fiinţă fără griji şi fără necazuri.

Cel mai vesel părea totuşi Pantelimon Văduva şi toată lumea se bucura de veselia lui, pentru că el peste câteva zile trebuie să plece la oaste şi cine ştie când va mai avea prilejul să se veselească. El însuşi gândea la fel, deşi se lăuda că vrea să se întoarcă cel puţin căprar, ca şi Petrică a lui Petre, care are să vie acasă tocmai când el se duce. În sinea lui însă avea groază de necunoscutul vieţii de soldat. A stat de

vorbă cu mulţi şi i-a descusut; toţi se mândreau cu milităria lor şi spuneau că tare-i frumoasă, dar şi tare grea.

Inima lui era şi mai grea din pricina Domnicii, fetişcana cea mică de şaptesprezece ani încheiaţi, plinuţă şi roşcovană, care se prinsese lângă el în horă şi se agăţa acuma de braţul lui ca un lăstăruş de iederă. Când se gândea Pantelimon că va trebui să se despartă de ea, nici să n-o mai vadă cine ştie câtă vreme, îl ustura sufletul de amărăciune. El a vrut să se cunune cu Domnica înainte de a pleca la armată, cum au mai făcut şi alţii. S-au împotrivit însă şi părinţii lui, şi ai ei. Ai lui sperau că are să uite pe fata lui Nacu până va isprăvi cu oastea şi îşi va găsi pe urmă o pereche mai potrivită cu starea lui. Părinţii ei, mai ales maică-sa, erau înfricoşaţi să nu i se întâmple ceva lui Pantelimon la militărie, cum s-a întâmplat cu bietul Florea Butuc care s-a însurat, fiind numai de optsprezece ani, cu Anghelina lui Nistor Mucenicu, i-a făcut trei copii şi apoi s-a prăpădit prin cele reghimente, iar Anghelina a rămas de ţi-e mai mare mila. Şi încă Anghelinei, din pricina copiilor, au trebuit să-i dea părinţii lui partea ce s-ar fi cuvenit băiatului, încât femeia tot are o căsuţă în care şade să n-o bată vânturile, pe când Domnica poate că n-ar apuca să facă nici copil şi, într-un caz

de primejdie, ar rămânea nici fată şi nici nevastă, să ţie de urât celor dornici de alte muieri.

Pantelimon, căruia inima îi juca mai sprinten decât mintea, nu umbla cu astfel de socoteli. El se gândea numai că va pleca şi nu va mai vedea ochii ei căprui şi şăgalnici în care i se părea că s-au adunat toate tainele lumii şi nici guriţa ei fierbinte, care-i făgăduia toate bucuriile. De aceea era acuma atât de vesel şi de amărât, şi chiuia şi se sfărâma jucând cât ştia dânsul mai frumos, să-l vază şi să-l audă Domnica, şi să-şi aducă aminte că nu e flăcău în sat mai bine ca dânsul, şi să nu-l uite ori să îndrăgească pe altul. Domnica înţelegea că Pantelimon face toate de dragul ei, se simţea mândră, îi strângea mâna uneori şi se mai lipea de el, şi se uita împrejur, la oameni, parc-ar fi vrut să spuie tuturor că are să-l aştepte pe Pantelimon, orice s-ar întâmpla.

Fruntea flăcăilor totuşi era Nicolae Dragoş, fratele învăţătorului, o cruce de voinic, cu mustăcioara pana corbului, înalt şi spătos, deştept şi harnic cât patru. Nu-i lipsea decât o nevastă de seama lui, ca să fie om întreg şi fruntaş în sat. De altfel fata de la stânga lui, Gherghina lui Chirilă Păun, arăta că şi în privinţa asta e înţelept. Gherghina era singură la părinţi şi frumuşică picătură. Chirilă avea casă şi câteva petece de pământ şi gospodărie

aşezată aici, în Amara, dar de un an se mutase în Gliganu, unde îl chemase ca logofăt arendaşul grec, cu contract şi cu leafă bună, lăsându-şi averea în grija tatălui său care, deşi bătuse de mult şaptezeci, era încă zdravăn şi muncea la sapă mai spornic ca un flăcău.

– Foaie verde mătrăgună,
Veselia nu-i a bună!

Un băieţandru începuse să chiuie aşa, cu ochii închişi, ca un cocoş tânăr şi fără pricepere. Pe ţiganul cu vioara nu-l răbda inima să nu riposteze pe dată:

– Foaie verde păpădie,
Viaţa-i numai veselie
Pentru cine nu-i Ilie!

Toată hora împreună cu privitorii izbucniră într-un râs gălăgios. Râse şi băieţandrul pe care-l chema Ilie Cârlan. Încurajat de mulţumirea poporului, ţiganul strigă către flăcău:

– Să nu mai zici nimic, că te iau şi cu cârlanul!

Altă năvală de râsete de răsună văzduhul. Dar hora, un lanţ de trupuri înfierbântate, continua, şerpuia mai avântată, parcă nu s-ar fi oprit niciun moment de când a început şi nici n-ar mai vrea să se oprească niciodată.

În cârciumă, aşezaţi la o masă lungă, în fund, vreo doisprezece bărbaţi fruntaşi se sfătuiau de multişor şi n-ajungeau să se înţeleagă, cu toate că îşi mai ajutau îndrăzneala şi înţelepciunea cu păhărelele de ţuică, servite de însuşi cârciumarul Busuioc cu încrederea cuvenită unor oameni de seamă şi siguri de plată. Busuioc de altminteri lua parte şi el la tocmeală, cât îi îngăduia negustoria, fiindcă era doar vorba de pământ, iar dânsul, ca orice om de omenie, tot numai pământ visa, că şi de cârciumărit s-a apucat de nevoie şi cu nădejdea să agonisească ceva, să-şi mai cumpere câteva pogoane bune şi să se facă om adevărat. Luca Talabă, un bărbat cât muntele, fost primar odinioară, îi adunase pe oameni la sfat. Ţăranii însă erau neîncrezători şi fricoşi. Se gândea fiecare că poate să se supere boierii, că umblă să cumpere moşia cucoanei şi nici pământ de muncă n-o să le mai dea, să rămâie muritori de foame. Lupu Chiriţoiu, cel mai bătrân dintre toţi, cu pletele crescute până pe umeri şi cărunte ca un fuior de cânepă meliţată, cu ochii albaştri apoşi, întrebă cu glas plin de îngrijorare:

– Toate bune şi frumoase, măi oameni, dar ia să facem socoteala că boierul zice: nu pot să vă vând vouă moşia, că voi n-aveţi bani destui şi nouă ne trebuie toţi banii pe masă?

Luca Talabă, sfătos şi cu o energie strălucitoare pe faţa-i încă tânără, îl opri:

– Stai, moş Lupule, ţine-ţi firea! Păi dacă o întoarcem aşa, nu mai cumpărăm noi pământ până-i lume! Că atâţia bani n-om strânge niciodată să-i avem la chimir, ca să-i vărsăm pe masă când or porunci boierii. Apoi dumneata, că eşti bătrân, pomenit-ai vreodată una ca asta?... Cine vrea să vândă te mai îngăduie, te mai înlesneşte, nu te strânge de gât cum crezi dumneata, moşule!

Cârciumarul tocmai sosise la masa lor cu o litră pentru Matei Dulmanu, om tăcut şi mohorât, din Lespezi. Sări îndată în ajutorul lui Luca:

– Când o fi la adicătelea, s-or mai găsi bani şi în bancă, iar boierii de la bancă te ajută dacă-i rogi frumos şi când e vorba să cumperi moşii, că banii sunt siguri şi-i scoate oricând din moşie...

– Aşa-i, cum spune dumnealui! întrerupse Luca, mai hotărât. Şi în bancă găsim, dar pe urmă muncim, oameni buni, că muncim pentru al nostru. Deocamdată să punem mână de la mână ce avem şi ce-om mai putea aduna, noi, câţi suntem şi alţii care-or vrea, să facem arvuna c-apoi nu ne-om lăsa noi de ruşine să nu plătim!

Marin Stan, slab, uscat, cu figura ascuţită de pasăre, trăsnit puţin de ţuicile pe care le sorbise, strigă deodată mânios, din colţul mesei unde se afla:

– Să punem noi mâna pe pământ, că pe urmă, nici Dumnezeu nu ni-l mai ia!

Alţii adăugară repede:

– Nu, nu!... Pământul înapoi nu-l mai dăm!

Cristea Busuioc, cârciumarul, interveni iarăşi, uitându-se cu dispreţ la Marin:

– Ehe, credeţi că boieru-i prost să vă dea pământul până nu se asigură de bani, ca să-l înşelaţi voi şi pe urmă să ziceţi: n-avem bani, dar moşia n-o dăm înapoi că-i a noastră, măcar că n-am plătit-o... Ei, Marine, băiete, multă ţuică ai să mai înghiţi până să păcăleşti tu pe boierul Miron!

– D-apoi că omul cu socoteală nici nu se poate gândi să ia pământul de pomană, zise şi Luca Talabă dojenitor. Numai dumnealui crede aşa, că vorbesc din ţuică.

Toţi aprobară din cap, în vreme ce Marin Stan, zăpăcit, se uita la ei, pe rând, parcă nu s-ar fi putut dumeri de ce s-au supărat oamenii când el a spus numai ceea ce credea că gândesc cu toţii.

Lupu Chiriţoiu, care-şi rumega aceleaşi gânduri, se adresă acuma lui Luca cu imputare:

– Măi omule, că te ştiam bărbat în toată firea şi cu scaun la cap, apoi nu vezi tu că noi vorbim şi ne tocmim, şi ne certăm, şi nici măcar nu suntem lămuriţi dacă moşia e de vânzare?

Luca Talabă zise aproape supărat:

– Aşa ar fi, moşule. Dar vezi, eu ştiu că-i de vânzare de la Chirilă Păun, care-i mâna dreaptă a grecului de la Gliganu. Ai înţeles, moşule? Ei, şi grecul i-a spus lui Chirilă, uite aşa cum îţi spun eu dumitale: la anul schimbăm învoielile, că până atunci, cu ajutorul lui Dumnezeu, am să cumpăr eu moşia cuconiţei pe seama mea! Uite aşa i-a spus grecul lui Chirilă... Dar tălică, moş Lupule, trebuie să ţii minte, că eşti mai mare ca noi şi erai bărbat pe vremea aceea: n-a umblat vorba tot aşa şi când a vândut fratele boierului Miron?

– Multe zvonuri s-au purtat ş-atunci, încuviinţă moşneagul. Cine să le mai ţie minte pe toate! Dar să ştiţi, oameni buni, că boierii nu poftesc să vândă la oameni moşiile, că dacă or avea şi oamenii pământul lor, cine să mai muncească boierescul?

Cuvintele bătrânului împânziră o tăcere greoaie. Se auzeau de afară tropotele jucătorilor, scârţâitul viorilor şi glasul lui Pantelimon Văduva chiuind năvalnic. După un răstimp apoi răsună, de

la tejghea, strigătul cârciumarului către un ajutor duminecal, băiat mare şi prostănac:

– Bă, n-auzi?... O jumătate pentru Serafim Mogoş, înţelegi?... Na, du-i-o, fire-ai al dracului de nătăfleaţă!

Glasul acesta zgârietor risipi încurcătura oamenilor şi Luca, parcă şi-ar fi recăpătat brusc graiul, vorbi mai tare:

– Aşa aţi făcut mereu şi d-aia nu ne mai putem scutura de sărăcie... Tot de frică să nu greşiţi să nu se supere boierii, aţi lăsat pe alţii să ne ia pământurile de sub nas. Nu-ţi fie frică, moşule, că oameni de muncă or găsi boierii totdeauna, numai moşii să aibă, că oamenii se tot înmulţesc, dar pământul nu se întinde ca pelteaua.

– Ce mai atâta vorbărie, măi oameni! strigă deodată Vasile Zidaru, care tăcuse toată vremea, fiindcă ar fi avut prea multe de spus şi nu l-ar fi lăsat ceilalţi, răcorindu-se acuma cu un glas mai vârtos ca al tuturor. Aidem să şi plecăm la boierul cel bătrân, să-l rugăm frumos şi să punem mâna pe moşie!

Matei Dulmanu tocmai îşi isprăvise băutura şi-şi ştergea mustăţile cafenii cu dosul palmei. Adăugă convins:

– Că doar dumnealui e părintele nostru şi n-are să ne lase...

Luca Talabă voia să facă el propunerea asta; de aceea şi chemase pe oameni la sfat. Auzind acuma gândul lui din gura altuia, avu o poticnire ca o gloabă care se opinteşte din toate puterile să urnească din loc căruţa şi e cât p-aci să vie peste cap, deoarece căruţa e goală. Se scărpină în ceafă, zicând:

– Ia staţi niţel, măi fraţilor, că nici la boier nu te poţi duce ca la moară, ci trebuie să ştii bine ce vrei, că dumnealui are să te întrebe şi să te sucească, ş-apoi dacă-i sta ca prostul, are să te ocărască şi să se supere, ş-atunci degeaba ne-am mai răcit gura, că ne-om întoarce mai rău de cum ne-am dus!

Izbuti să stârnească o nouă nedumerire, pe care pe urmă nici el n-o mai putu risipi. În sufletele oamenilor se strecuraseră frica şi laşitatea, care înăbuşeau dragostea de pământ. Consfătuirea se înmuia şi se lăbărţa. Zadarnic încerca Luca s-o dreagă cu „staţi, măi fraţilor, să ne înţelegem". Vorbele oamenilor se împrăştiau şi nu se loveau. Numai Marin Stan îşi păstrase curajul deplin şi striga din când în când răguşit, parc-ar fi vorbit singur: .

– Pământu-i al nostru, că noi îl muncim, tot pământul!

Cârciumarul, văzând că s-au încurcat lucrurile, îşi făcu treabă la tejghea, dăscălindu-şi ajutorul cu mai multă vehemenţă. La o masă, lângă uşă, un

jandarm tânăr, cu înfăţişarea sfioasă, stătea la un pahar cu Anton Nacu, vorbind rar şi uitându-se cu jind afară la hora tineretului. Om prudent, Busuioc trăgea mereu cu coada ochiului într-acolo. Îi era teamă că jandarmul, sub pretext că priveşte hora, asculta ce vorbesc ţăranii şi are să se afle la curte, să-şi găsească şi el beleaua cu boierii. Când Marin începu să se plângă răcnind că nu-i ajunge pământul, cârciumarul se repezi la jandarm şi-l întrebă foarte zâmbitor dacă nu pofteşte să intre în horă. Jandarmul se roşi; inima îl îndemna, dar frica de plutonier îi oprea avântul. Răspunse oftând că nu-i place jocul şi primi în schimb să-i mai aducă o măsură. Asigurându-se astfel din partea jandarmului, Busuioc trecu iar la masa oamenilor:

– Văd că bateţi apa-n piuă şi n-ajungeţi la nicio ispravă, iar Marin colea se vaită şi nu-i dă prin mintea lui cea de pasăre că omul harnic nu se boceşte ca muierea, ci se apucă de muncă şi...

Marin Stan îl întrerupse mânios:

– Apoi tălică-ţi vine uşor să dojeneşti pe alţii, că pământ ai, negustoria-ţi merge, cu boierii eşti bine – ce-ţi pasă!

– Ce-mi pasă, vezi bine! se supără cârciumarul. Că tare-i plăcut să te slujesc eu pe tine până-ţi întunecă ţuica minţile, în loc să mă slujească alţii pe

mine! Dar tu eşti beţiv şi ticălos, Marine, şi mă mir cum te rabdă dumnealor să-i faci de ruşine cu prostiile tale!

– Da ce, beau din averea dumitale?

– Ai bea tu dacă ţi-aş da, numai că...

– Ia lăsaţi, lăsaţi sfada, măi fraţilor, că nu ne lipseşte! strigă Luca Talabă, deodată, sculându-se. Şi haidem să mergem la curte! Ce-o fi să fie!

Toţi se ridicară, parcă energia lui ar fi şters toate şovăirile lor. Cârciumarul constată dintr-o privire rotundă că n-a rămas nimeni neplătit şi zise liniştit:

– Duceţi-vă cu Dumnezeu! Şi luaţi seama la Marinică să nu vă facă vreo ruşine, că dânsul a cam pus-o de mămăligă!

Marin Stan râse. Îi trecuse supărarea.

– Uite pe nea Petrică!

Un copil strigase şi o femeie auzise. Întoarse capul şi-l văzu, şi repetă:

– Uite pe Petrică!

Venea de sus, pe uliţa zbicită, cu pălăria pe ceafă, cu lădiţa în spinare. Faţa lui negricioasă părea mai smeadă. În ochi însă îi strălucea o bucurie mare.

Capetele se întorceau pe rând spre Petre Petre, care se apropia zâmbind. Pantelimon Văduva se desprinse din horă şi alergă înaintea lui, urmat de alţi

flăcăi. Jocul se sparse şi toată lumea se îngrămădi în jurul celui ce sosea cu întrebări, cu strigăte, cu mirări. Lăutarii mai continuară a cânta un răstimp, ca să-şi facă datoria, apoi se amestecară şi ei printre oameni.

Petre nu biruia cu răspunsurile. Tot satul îl iubea fiindcă era bun, şi liniştit, şi săritor la nevoie. Pantelimon îi luase lădiţa, să i-o ducă el până acasă. Stătea lipit de dânsul, apărându-şi locul cu îndârjire şi repetând mereu până ce în sfârşit fu auzit:

– Tu vii, Petrică, iar eu, azi-mâine, trebuie să plec!

– Lasă că are să-ţi ajute Dumnezeu şi ţie! îi spuse Petre, privindu-l în ochi cu o căldură mângâietoare.

Apoi schimbând câte o vorbă când cu unul, când cu altul, Petre ajunse în bătătura dinaintea cârciumii, între bărbaţii care începură a-l descoase despre noutăţile de la oraş. Însuşi cârciumarul Busuioc, foarte curios din fire, îşi părăsi o clipă tejgheaua ca să afle şi el câte una-alta. Fiindcă Petre vorbea mai mult despre întâmplări de la armată, Ignat Cercel îl iscodi deodată cu glasul lui tânguitor:

– Dar boierii de la Bucureşti ce gânduri mai au cu alde noi, sărăcimea?

– Apoi cu boierii te învoieşti oriunde, dacă eşti supus şi ascultător, răspunse Petre.

Răspunsul nu-i plăcu lui Ignat, deşi clătină din cap aprobativ.

– Omul cât poate tot rabdă, că altfel ar trebui să-ţi iei lumea-n cap! observă Serafim Mogoş, amărât.

Atunci Ignat, apropiindu-se mai tare şi cu glas mai scăzut, parcă n-ar fi vrut să-l audă toţi, urmă:

– Despre pământuri n-ai aflat nimic, Petrică?... Pe aici se aude că vodă vrea să împartă moşiile la oameni şi că boierii nu-l lasă?

– Aşa spune şi Marin Vâlcu de la Izvoru c-ar fi auzit de pe la fecioru-său care învaţă carte la Alexandria şi umblă să se facă popă! adăugă Leonte Orbişor, întinzând gâtul, ca şi când mărturia lui ar fi fost hotărâtoare.

Toader Strâmbu zise aproape cu mânie:

– De spus se spune mereu, dar văd că tot nimic nu se face! Că şi la Piteşti, deunăzi, când fusei la judecată, nişte oameni se jurau că până-n primăvară toţi trebuie să avem pământ, că aşa a dat porunci vodă; ba s-au şi supărat şi m-au ocărât pentru că n-am vrut să-i cred...

Petre, întărâtat puţin de scăpărările lacome din ochii tuturor, murmură:

– Se poate, cum nu... Că multe vorbesc oamenii şi la Bucureşti. Unii într-un fel, alţii într-alt fel. Nici boierii nu ştiu cum ar fi mai bine şi cum ar face să împace pe toţi oamenii. D-aia se tot sfătuiesc şi se sfădesc, iar până nu s-or înţelege dânşii...

– Eh, greu îţi vine să dai când ai de la Dumnezeu prea mult! bolborosi Ignat.

– Numai vodă să dea poruncă, şi apoi n-ai grijă că şi-or lua ei oamenii ce li se cuvine, fie c-or vrea boierii, fie că n-or vrea! făcu iarăşi Toader Strâmbu cu o flacără aspră în privire.

Cârciumarul Busuioc zise batjocoritor:

– Apoi, dacă vodă te-ar asculta pe tine, aşa ar fi negreşit, numai vezi că vodă cu boierii trăieşte şi n-are să se certe cu boierii de dragul tău, măi Toderică!

Câţiva râseră, în vreme ce Leonte Orbişor spunea:

– Dacă ar ajunge glasul nostru până la vodă...

În clipa aceea, prin mulţimea dimprejurul lui Petrică, îşi croi drum cu coatele maică-sa, strigând şi plângând:

– Petrică, Petrică, dragul mamei şi bunul mamei!... Cum mi te-a adus Dumnezeu tocmai când mi-e viaţa mai amară. Of, bine că ţi-a ajutat Dumnezeu şi Maica Precista...

Îl îmbrăţişă şi-l sărută, lăcrimând şi bolborosind necontenit. Flăcăul îi cuprinse mijlocul cu un braţ, şoptind blând:

– Taci, mamă, taci şi nu mai plânge!

Smaranda, vestejită înainte de vreme, îşi şterse lacrimile cu colţul basmalei, şi zâmbi fericită un moment. Plânsul o podidi iarăşi îndată ce deschise gura să-l întrebe cum a venit, spăimântată la gândul c-o fi umblat tot pe jos ori o fi flămând. Feciorul o linişti că nu e ostenit deloc, fiindcă în gara Burdea, când a coborât din tren, a avut norocul să întâlnească pe Ştefan Oanţă, care l-a adus cu căruţa până la Lespezi, aşa că a călătorit ca un boier.

– Dar hai să mai mergem şi pe-acasă, mamă, că am zăbovit destul cu dumnealor, zise apoi Petre, luându-şi rămas bun.

Pantelimon îl însoţi cu lădiţa. Casa lor era din jos de curte, aproape de capul satului, înspre Ruginoasa. Îndată ce se depărtară puţin de horă, Petre întrebă:

– Marioara pe unde-o fi, mamă, că n-am zărit-o printre fete?

Pe când Smaranda îi spunea că pe Marioara a luat-o la curte mătuşă-sa Profira, bucătăreasă, şi are o simbrie bună şi muncă uşoară, Pantelimon îşi aduse aminte că, de dragul lui Petrică, a uitat pe

Domnica. Din urmă se auzea iar cântecul lăutarilor, semn că hora reîncepuse.

Pe laviţa de lângă poarta ogrăzii, la sediul postului de jandarmi, plutonierul Boiangiu şedea de vorbă cu perceptorul Constantin Bârzotescu, lung, slab, deşirat şi spânatic. Petre scoase pălăria, salutând milităreşte:

– Trăiţi, don' plutonier!

– Venişi, Petre? răspunse Boiangiu prietenos.

Petre se apropie respectuos, îi spuse cum domnul căpitan i-a dat drumul cu câteva zile mai înainte fiindcă s-a purtat bine şi n-a avut nicio pedeapsă. Plutonierul îi mai puse câteva întrebări, mai oftă după viaţa de la Bucureşti, unde a petrecut şi el de vreo două ori înainte de a se însura şi apoi strigă către Pantelimon:

– Uite-aşa să te porţi şi tu, băiete, ca dânsul, nu să-mi umbli cu rebeliuni!

Îl ameninţă, râzând, cu degetul, apoi strânse mâna lui Petre:

– Într-un ceas bun!

3

– Ia s-auzim, măi băieţi, ce vă doare? zise Miron Iuga către ţăranii care, cu capetele goale, îl întâmpinaseră cu respectuoase „sărut mâna".

Oamenii se uitară o clipă unii la alţii, îndemnându-se. Pe urmă Luca Talabă spuse tare lui Lupu Chiriţoiu:

– Începe tălică, moş Lupule, că eşti mai mare şi mai iscusit la vorbă!

– Scurt, moşule, că-i răcoare şi-s îmbrăcat subţirel! făcu Miron nerăbdător, întrerupându-l curând pe bătrânul Lupu, care o luase de la Adam.

Atunci Luca, încurajat, interveni simplu:

– Aşa-i, boierule! Vorbă multă-i sărăcie... Vrem să cumpărăm noi moşia cuconiţei ca s-o muncim fiecare cât ne-o veni partea. Şi venirăm la dumneavoastră să ne rugăm să ne ajutaţi şi să vă fie milă de...

– Că doar dumneavoastră sunteţi părintele nostru! făcu Matei Dulmanul liniştit, parc-ar fi avut siguranţa că prin vorbele acestea l-a şi înduplecat.

– Altfel nu-i chip să mai trăim, boierule, că prea ne-a cotropit calicia! spuse şi Vasile Zidaru blând şi moale, încât abia îşi mai recunoştea glasul.

Erau doisprezece şi fiecare se crezu obligat să arunce în cumpănă câte o vorbă sau măcar un oftat.

Miron Iuga îi privea mirat, ca şi când i-ar fi văzut întâia oară sau ar fi ascultat cuvinte străine, neînţelese. Tocmai într-un târziu, după ce oamenii îşi epuizaseră rugăminţile, întrebă clipind repede:

– Care moşie?... (Îşi luă seama şi adăugă:) Adică da... Ştiu. Am înţeles.

Pe când spunea c-a înţeles, simţea cum i se umple sufletul de o amărăciune dureroasă. I se părea jignitor pentru mândria lui că înşişi ţăranii de pe pământurile familiei Iuga cutează să se ofere a cumpăra frânturile moşiei care i-a hrănit generaţii de-a rândul. Dacă ar fi fost după pofta inimii sale, ar fi pus slugile să-i dea pe mâna jandarmilor, să le înmoaie oasele şi să le scoată din capete asemenea obrăznicie. Se stăpâni şi zise rece:

– La mine degeaba veniţi, că eu n-am moşii de vânzare.

Oamenii se zăpăciră. Numai Marin Stan ridică glasul:

– Apoi coniţa nu mişcă fără voia dumneavoastră, boierule!

Luca Talabă iar prinse curaj:

– Noi pe dumneavoastră vă cunoaştem stăpân şi de la dumneavoastră aşteptăm mila!

Miron Iuga avu un surâs dispreţuitor:

– Da, da... De data asta însă e mai bine să vorbiţi cu dumneaei, că eu nici nu ştiu că vrea să-şi vândă moşia... Iacă, de la voi aflu!

Ţăranii, crezând că glumeşte, zâmbiră. Boierul continuă:

– De altfel dumneaei trebuie să pice dintr-un moment într-altul. Aşa ne-a anunţat încă de aseară, prin telegraf, că soseşte azi cu automobilul. Chiar o aşteptăm.

Lupu Chiriţoiu bolborosi trist:

– Se vede, cuconaşule, că n-aveţi poftă să ne vindeţi nouă şi d-aia ne trimiteţi la cuconiţa, care nici nu ne cunoaşte, nici n-o cunoaştem... Le-am spus eu oamenilor înainte de a porni încoace, dar n-au crezut. Acu, iată, să bage la cap!

Iuga se ofuscă, tocmai fiindcă moşneagul îi citise în suflet. Zise răstit:

– Eşti cărunt, Lupule, şi ai minte de vrabie!... Doar n-aţi vrea să vă vând eu o moşie care nu-i a mea?

Luca sări îndată împăciuitor şi cu glas supus:

– Acu nu vă mai supăraţi, conaşule, şi iertaţi-ne, că noi suntem proşti şi nu ştim bine rânduielile. Ne-om duce şi la cuconiţa când va aduce-o Dumnezeu şi om stărui şi ne-om ruga, c-ar fi păcat să ne ia alţii pământurile pe care le muncim tot noi din moşi-strămoşi. Că suntem nevoiaşi de te miri cum mai răsuflăm dacă n-avem pământ destul...

– Destul nu-i niciodată! zise Miron Iuga mohorât, adăugând după o pauză: Dar până acuma cum v-aţi ajuns?

– Am tot răbdat, conaşule! strigă Marin Stan. Şi tot mai rău ne-am scufundat în sărăcie, dacă n-avem pământ...

– Pământ, pământ! mormăi Iuga. Cei din bătrâni nu râvneau la pământurile boierilor şi au trăit mai bine.

– Alte vremuri erau pe-atunci, conaşule! zise Vasile Zidaru.

– Am fost robi, boierule! strigă iar Marin Stan. Luaţi-ne iar în robie, că poate aşa o fi mai bine de noi!

– Ba v-aţi învăţat să umblaţi numai cu cerşitul! strigă Miron Iuga, enervat puţin de stăruinţa ţăranilor.

– D-apoi noi ne-am tot rugat şi ne rugăm, că atâta putere avem, făcu foarte umil Lupu Chiriţoiu. Cu rugăminţile nădăjduim şi noi să dobândim mai multă milă!

Văzând străfulgerările flămânde care răzbăteau prin obişnuita plecăciune a privirilor lor, bătrânul Iuga avu pentru întâia oară impresia că oamenii aceştia, pe care i-a socotit totdeauna credincioşi, îi sunt vrăjmaşi în inimile lor. Îi păru rău că i-a primit şi mai ales că le-a îngăduit să se întindă la vorbă. Dar îşi da seama că nu mai poate drege greşeala cu răul. Murmură morocănos:

– Aide, lăsaţi gura, c-aţi trăncănit destul! Nu mai aveţi nici ruşine, nici bunăcuviinţă...

Apoi îi măsură pe rând, încet şi rece, şi pe toate feţele citi limpede aceeaşi dorinţă mare. Privirile lor stăruitoare îl frigeau. În tăcerea neliniştită răsună atunci deodată aspru, prelung: „Huo, boală, fire-ai a dracului!" Un argat adăpa vacile. Erau în ograda conacului. Cârduri de galiţe scormoneau şi ciuguleau. O găină începu a cotcodoci sâcâitor.

– Aşa, măi oameni! zise Miron liniştit, ca şi când înjurătura argatului l-ar fi smuls dintr-o toropeală. Să vorbiţi cu coniţa dacă n-o să vă luaţi seama, că dumneaei e stăpâna moşiei. De altfel mă bate gândul s-o cumpăr mai bine eu...

– Aoleu! Atunci degeaba ne mai străduim noi! făcu Luca Talabă speriat.

– Ba de ce? continuă boierul. Luptă dreaptă. Vreţi voi pământ, dar vreau şi eu. Şi mai drept ar fi s-o cumpăr eu moşia, că a noastră a fost, trup din trupul pământurilor mele. Tu, Lupule, trebuie să-ţi aduci aminte, că ai muncit în tinereţe la noi, când trăia tata?... Aşa e cinstit, măi băieţi! Boierul să cumpere de la voi, nu voi de la boier!

Câţiva încercară să mai spună ceva, dar Miron Iuga îşi pierdu răbdarea:

– Acum hai, plecaţi! Am isprăvit. Că voi nu ştiţi ce-i omenia!

Ţăranii mormăiră „sărut mâna" şi se cărăbăniră spre poartă. Îndepărtându-se, Lupu Chiriţoiu le spuse aşa încât să audă şi boierul:

– Are dreptate dumnealui, că moşia una a fost de la Izvoru până la Şerbăneşti. Că-mi aduc bine aminte că odinioară...

În acelaşi timp însă, Matei Dulmanu bufni printre dinţi cu ură înăbuşită:

– Nu-l mai satură Dumnezeu de moşii, mânca-l-ar viermii să-l mănânce!

Miron Iuga rămase pe loc ca un stâlp. Se uita după dânşii şi nu mai auzea nici cârâitul găinilor, nici răgetul unei vaci care-şi chema viţelul despărţit. Prin creieri îi alerga mereu acelaşi gând:

„Pământ şi iar pământ, atâta ştiu netrebnicii!"

Când se întoarse, în portiţa dinspre conac, văzu pe Grigore cu Titu Herdelea. Hoinăriseră pe câmp ca să profite de vremea frumoasă.

– Ce faci aici, tată? zise Grigore. Încă n-a sosit Nadina?

– Nadina n-a sosit, dar i-au venit cumpărători la moşie, răspunse bătrânul.

– Ce spui? făcu tânărul mirat. Şi anume cine, cine?

Miron Iuga îl privi o clipă şi pe urmă spuse întorcând capul:

– Ţăranii!

4

– Dă-te jos de acolo, măi băiete, că-mi dărâmi portiţa, fire-ai al dracului! strigă baba Ioana, bosumflată ca totdeauna, către copilul lui Vasile Zidaru, care se legăna, căţărat pe ulucile portiţei, lălăind cât îl ţineau plămânii.

Ioana dădea de mâncare purcelului mai în fundul ogrăzii, care era una cu grădina. Îi ţinea ceaunul cu lături şi-l îndemna: „Mănâncă, băieţelul mamei, hai mănâncă!" Porcul însă îşi scoase deodată râtul din zeama de tărâţe şi trecu la celălalt ceaun gol, scormonind după rămăşiţe. Baba se supără: „Nebun eşti, ori nu ţi-e bine, măi porcule?... Na, aici, crapă, mâncate-ar câinii!" În vreme ce porcul îşi scufunda iarăşi râtul până-n ochi în lăturile grase, câinele cel alb, cu mari pete negre, îndrăzni să se apropie de ceaunul gol, să vază de a mai rămas ceva şi pentru el. Baba Ioana îl alungă: „Ia mai du-te dracului şi tu şi nu-ţi băga botul!" Ascultător, câinele se retrase şi dădu din coadă fără a pierde nădejdea, uitându-se cu jind şi la porc, şi la stăpână, şi la

celălalt câine, o corcitură de şase luni, care sărea pe la spatele babei şi hămăia arar, ca un copil jucăuş.

Când văzu baba Ioana că porcul, în loc să soarbă, mai mult se hâlboreşte, îi luă ceaunul, mormăind: „Văd că te-ai săturat şi-ţi arde de joacă, nebunule, şi mă ţii aplecată de mă dor vinele de la picioare!" Drept răspuns, purcelul grohăi mulţumit şi începu să caute pe jos dacă n-o fi căzut vreo bucată mai bună. Negăsind nimic, vru să plece după stăpâna-sa, dar, legat cu sfoară de un pociumb, trebui să-şi oprească avântul. Câinii însă se ţineau după Ioana care, ajungând la uşa casei, aşeză ceaunurile lângă prag zicând: „Na, mâncaţi şi voi, lua-v-ar dracii!" Cel mare se repezi la ceaunul gol, îşi dete seama c-a greşit, se strâmbă la căţelul care nimerise mai bine şi negăsind ascultare de bunăvoie, îl înşfăcă de ceafă şi-l tăvăli puţin, ca să-l înveţe minte, iar pe urmă se apucă de mâncare, fără să se sinchisească de chelălăiturile tovarăşului mai mic şi nici de baba care îl probozea: „Nu vă învoiţi, ai, fire-aţi ai dracului!"

Copilul lui Vasile se hăţănea mereu pe portiţă, parcă nici n-ar fi vorbit cu el adineaori baba Ioana.

– N-auzi tu, măi drace, că-mi rupi ţâţânile? strigă baba mai mânioasă. Mai du-te şi pe-acasă, şi lasă-mă să răsuflu, că destul mi-aţi mâncat sufletul

toată vara cu celălalt smintit dimpreună! Ori tu n-ai părinți să te strângă de pe uliţe şi din curţile oamenilor?

Totuşi copilul nu s-ar fi speriat de mânia ei, dacă nu intervenea alt glas:

– Nicule maică, vin' la mama!... Auzi tu, Nicuşor?... De ce stai să te blesteme dânsa?

Vasile Zidaru şedea peste drum şi avea o muiere cât un granadir şi rea de gură, de nimeni nu-i stătea înainte. Copilul, bălan şi durduliu, nu ştia decât de frica ei; altfel toată casa îl răsfăţa şi-i răbda orice năzdrăvănii. Zidaru avusese trei fete şi niciun băiat. De-abia după ce şi-a măritat fetele a venit pe lume Nicu, de-i era ruşine femeii că a mai pedepsit-o Dumnezeu să nască tocmai la bătrâneţe şi să se trudească iar cu copil mic.

Pe când Nicu scobora de pe portiţă şi trecea drumul, baba Ioana luă din casă două oale şi merse la fântâna ce se afla niţel mai încolo, lângă casa jandarmilor, la marginea uliţei. Câinii o însoţiră voioşi, grăbindu-se să miroase toate porţile şi şanţurile, parc-ar fi uitat ceva. Nicu, deşi abia apucase să intre în curte, nu mai avu stare. Îşi luă biciul şi porni săgeată după babă. Îşi aduse aminte însă că şi ei au câini şi se întoarse înapoi. Era o căţea albă, şchioapă de când o împuşcase într-o noapte

jandarmii, şi atât de rea că o ţineau ziua legată ca să nu muşte pe vreun trecător. Până să deznoade el sfoara, Ioana se înapoia cu oalele pline. Copilul o interpelă, urmând-o în ogradă:

– Ne laşi să ne jucăm cu câinii matale şi cu căţeaua noastră?... Ai?... Ne laşi?

Baba nu răspunse. Băieţelul se obişnuise la ea, fiindcă până deunăzi a ţinut aci pe nepotu-său Costică, tot de vreo cinci ani, negru ca un pui de ţigan şi ştrengar de n-avea pereche în sat. Rămas acum singur, Nicu îşi găsea petrecere când cu câinii, când cu găinile sau cu pisica. Ioana însă îl ocăra şi-l alunga, dar numai din gură, căci îi erau dragi copiii şi-i plăcea să simtă fiinţă de om pe lângă căsuţa ei, cum avusese parte toată viaţa.

Numai de un an stătea aici, vecină cu ograda conacului. Avea casa ei mare şi frumoasă în uliţa cealaltă, dincolo de conacul arendaşului Cosma Buruiană. Acolo şi-a petrecut zilele cu bărbatul ei Ioniţă Crăciun, pe care l-a strâns Dumnezeu acum vreo zece ani. Nu s-a speriat însă de văduvie, căci ea a purtat de grija gospodăriei şi când trăia Ioniţă. El cam avusese darul beţiei şi, ca să poată petrece fără supărare, s-a ţinut tot de slujbe pe afară, ba primar, ba pândar, ba cine ştie ce, de a avut mereu leafă de cheltuit prin cârciumi. Ioana a crescut copiii şi i-a

aşezat pe toţi bine. Feciorul a ajuns grefier la Bucureşti, două fete le-a măritat după preoţi, iar pe cea mai mică, pe Florica, cu Pavel Tunsu, în sat. A crezut că Florica cu Pavel îi vor fi toiagul bătrâneţelor şi i-a luat în casa ei, să trăiască toţi împreună. O chema feciorul mereu la Bucureşti, la dânsul, ca să nu se mai trudească şi să fie tihnită după atâta amar de muncă. N-a vrut să se înstrăineze de pe locurile unde s-a născut şi a îmbătrânit. Împlinise şaizeci de ani, dar se simţea încă zdravănă, măcar că i se cocârjise puţin spinarea. Se hrănea bine, nu-i lipsea ciocănaşul de ţuică la nicio masă, porc avea, păsări avea, porumb avea, era grăsună şi voinică, nu ca alte femei de vârsta ei.

Când a înţeles că nu se poate învoi cu Florica, după ce a răbdat şi a înghiţit şapte ani, s-a hotărât să o lase în plata Domnului şi să-şi înjghebeze altă gospodărie. Mai bine orice sărăcie, decât necontenită zarvă, şi sfadă, şi inimă grea. Noroc că nu apucase să împartă toată averea copiilor şi-şi păstrase pe seama ei câteva petece de pământ, să le aibă de s-ar întâmpla ce nu dorea şi ceea ce totuşi s-a întâmplat. S-au despărţit anul trecut prin bună înţelegere. Ginerele a ajutat-o mai mult decât fata. Fiindcă avea locul acesta, lângă conac, la uliţă şi-a durat aici o căsuţă dintr-un coşar de porumb, adus pe roate, cu

doisprezece boi. Ea singură l-a lipit cu lut pe dinafară şi pe dinăuntru, l-a văruit. Un om i-a cârpit coperişul şi i-a făcut o vatră cu o închipuire de horn, un coteţ pentru galiţe şi altul pentru purcel. Un vecin i-a dăruit două ferestruici care nu-i mai trebuiau. Numai trei ochiuri aveau sticlă: celelalte le-a astupat cu hârtie de la popa... Florica, după ce a văzut cum s-a aşezat maică-sa, s-a supărat că o face de ruşinea satului. Bătrâna i-a răspuns cu puţină amărăciune:

– De, draga mamei, v-am răbdat destul...

Pe urmă s-a împăcat cu Florica şi, de cum s-a desprimăvărat, a trimis pe băieţelul cel mai mărişor, pe Costică, să mai stea pe la bunică-sa, să-i ţie de urât şi să scape de un mâncător. Copilul a necăjit-o pe Ioana toată vara şi toamna, până deunăzi, i-a întors pe dos căsuţa, strângând după dânsul o liotă întreagă de alţi nebunatici. L-a ţinut însă, tocmai ca să arate că ei au nevoie de ea, nu ea de ei.

Guralivă n-a fost baba Ioana niciodată, ci mai multă morăcănoasă, deşi avea o inimă ca untul cel proaspăt. Mai bucuroasă boscorodea singură ori cu dobitoacele, care o înţelegeau şi o ascultau mai bine ca oamenii. Se mulţumea să preîntâmpine orice pornire pe sfadă cu un „fire-ar a dracului" modulat după cerinţele împrejurărilor.

– Uite, maică Ioană, că ăl mare nu lasă-n pace pe cocoş! zise deodată Nicu, care voia să lege şi pe câinele babei de sfoara căţelei şchioape, ca să se joace cu ei de-a caii.

– Huo, potaie, ce ai cu cocoşul! făcu Ioana fără însă a se uita, zorită cum era să pregătească mâncarea găinilor ce începeau a se aduna acasă de pe unde hoinăreau toată ziua, fiindcă începea să se însereze.

Mai trecu un răstimp până ce se putu aşeza pe pragul casei, cu blidul mare în poală, strigând cum făcea în fiecare seară:

– Păsărelele mamii, păsărele, păsări, păsă...

Găinile şi puicile veniră din toate părţile ca nişte copii ascultători; se îmbulzeau şi se ciocăneau la picioarele ei. Le numără. Lipseau două bătrâne şi cocoşul. Deşertă blidul, goni câinii să nu mănânce porţia galiţelor şi porni spre uliţă, chemând mai prelung:

– Păsărelele mamii, păsărele, păsări, păsă...

Când deschise portiţa, auzi din sus un uruit zgomotos şi o trâmbiţă care tutuia ameninţător. Zări în marginea cealaltă a uliţei găinile scăldându-se într-o pojghiţă de pulbere, cu cocoşul lângă ele. Strigă necăjită:

– Păsărelele mamei...

Automobilul se apropia în goana mare şi găinile nici nu se sinchiseau. Desperată brusc că o să dea maşina peste ele, baba se repezi să treacă, să le ferească de primejdie. Nu apucă însă să ajungă decât până în mijlocul uliţei. Şoferul răsuci aprig volanul şi automobilul ţâşni pe lângă ea ca o săgeată, gata să intre în şanţ ca să n-o calce. Ţipete de femei izbucniră din maşină, iar de peste drum, glasul nevestei lui Vasile Zidaru:

– Nicule, unde eşti, că te omoară maşina!

Baba Ioana încremenise pe loc. Cele două găini fugeau cotcodăcind speriate, cocoşul însă, care stătuse să le apere, era prefăcut într-o grămăjoară de pene însângerate. Bătrâna îl luă de o aripă şi îl târî spre casă, bodogănind înăbuşit:

– Fire-ar ai dracului!

5

Cu un viraj îndrăzneţ, automobilul stopă scurt în faţa scării. Grigore, care auzise zgomotul eşapamentului şi semnalele sirenei, aştepta pe trepte împreună cu Titu Herdelea. Şoferul închise motorul, sări jos şi se repezi de deschise portierele să poată coborî boierii cotoşmăniţi în blănuri, pleduri, măşti şi ochelari ca nişte exploratori polari.

Cel dintâi, Gogu Ionescu izbuti să se descurce din învelitori şi să ia contact cu pământul. Stătuse lângă şofer. Era enervat şi plictisit din pricina emoţiilor călătoriei. Strânse mâna lui Grigore, declarând ursuz:

– Dragul meu, bine te-am găsit, dar să ştii că pe mine nu mă mai prindeţi pentru astfel de experienţe! M-am săturat!

– Ce s-a întâmplat, Gogule, de eşti aşa de supărat? întrebă tânărul Iuga, nepricepând nimic.

– Dacă nevastă-ta are poftă de emoţii tari, să-şi aleagă alţi clienţi, nu pe mine, urmă Gogu Ionescu, smulgându-şi ochelarii de pe faţă.

– Gogule, eşti un caraghios! strigă un glas vesel de femeie. Ţi-e frică să mergi cu automobilul!... Să-ţi fie ruşine!

Toţi râseră, numai Gogu se înfurie:

– Desigur. Eu n-am temperament pentru aventuri şi nici n-am chef să-mi frâng gâtul pe şosele de dragul sportului automobilistic!

Supărarea lui învioră pe ceilalţi, care între timp îşi scoaseră măştile şi ochelarii. O clipă mai stătură în fundul maşinii toţi trei, aşa cum călătoriseră, Nadina la dreapta, Eugenia la stânga şi între ele Raul Brumaru. În sfârşit, Nadina se ridică în picioare, zicând:

– Toate ca toate, dar cu baba, adineaori, a fost serios! Dacă Rudolf n-avea prezenţă de spirit, ori intra ea sub roate, ori intram şi ne răsturnam noi în şanţ... Bravo, Rudolf!

Şoferul zâmbi recunoscător, iar Nadina se aruncă drept în braţele bărbatului ei, continuând cu glas convenţional tandru:

– A, Grig, micule, ce dor mi-a fost de tine!

Grigore îi sărută obrazul, jenat de cuvintele ei şi mai ales de felul cum le-a rostit. Numai acuma recunoscuse pe Brumaru. În acelaşi moment privirea lui alunecase dincolo de maşină, pe rondul cu flori roşii, inima înflorită pe care iubirea lui o aşternuse în faţa cuibului Nadinei. Întinse mâna lui Brumaru, murmurând nehotărât:

– Tu erai?... Nici nu te recunoşteam sub deghizarea asta...

Nadina interveni repede cu explicaţia:

– L-am cules şi pe el, ca să fie compania mai mare... Nu te superi?

– O, se poate? Dim...

Vruse să zică „dimpotrivă", îşi luă seama, se întrerupse, ocoli maşina pe la spate, şi, sărutând mâna Eugeniei, o ajută să coboare. Câţiva servitori se învârteau să descarce lucrurile şi nu ştiau ce să facă. Nadina observă şi zise şoferului:

– Vezi, Rudolf, să nu se piardă ceva de-a coniței Jenny!

Titu Herdelea stătea deoparte foarte ruşinat că nimeni nu-l băga în seamă. Grigore îl văzu, îşi aduse aminte de el şi se grăbi să-şi repare greşeala:

– Daţi-mi voie... L-am uitat, uita-l-ar necazurile!... Să vă prezint pe prietenul şi mosafirul meu Titu Herdelea!...

Tânărul se înclină surâzând discret. Nadina îl examină o secundă şi-i întinse mâna. Titu nu se uitase bine la ea; numai atâta văzuse, că e foarte frumoasă.

Eugenia îi surâse drăgălaş, zicând:

– Ce surpriză!

– De altfel voi trebuie să-l cunoaşteţi, că doar v-aţi întâlnit împreună! spuse Grigore lui Gogu, observând că priveşte pe Titu ca pe un străin necunoscut. E cumnat cu Jenny şi face poezii!

– A, da, fireşte! făcu Gogu apropiindu-se de tânărul Herdelea. Aşa-i!... Ce mai faci?

Tot nu-şi amintea de el, dar nu voi să arate că nu l-a recunoscut. Se jena să pară că n-are memorie, fiindcă asta ar fi semn de bătrâneţe. Titu văzu încurcătura lui şi avu un cuţit în inimă, gândindu-se cum l-a mai invitat astă-vară să vie încoace şi să stea la dânsul şi toată ziua numai poezii să scrie.

Schimbară două vorbe și apoi Gogu se întoarse iar la Grigore:

– Puiule, noi nici nu ne mai urcăm, ne ducem acasă, la Lespezi, că am dat ordin să facă foc și să ne pregătească masa... Of, și când mă gândesc că tot cu mașina trebuie să mergem!

Tânărul Iuga protestă că nu poate să nu se odihnească măcar câteva minute, fără să mai puie cât s-ar mâhni bătrânul.

– Se vede că te-a zdruncinat rău de tot mașina dacă-ți trece prin minte să faci asemenea mojicie! observă batjocoritor Nadina, adăugând apoi simplu: Aideți înlăuntru!... Jenny dragă, te rog!... Raul!

În hol ardeau lămpile și era călduț, iar dulceața aștepta oaspeții. Curând apăru și bătrânul Iuga, care îmbrățișă foarte afectuos pe Nadina:

– În sfârșit, am mai pus și noi mâna pe tine, ștrengăriță frumoasă și nestatornică!

Ea, măgulită, îl sărută, murmurând drăgălaș:

– Cine-i mai dulce și mai adorabil ca tăicuțul nostru?

Gogu profită să se plângă iarăși de peripețiile călătoriei. Au avut trei pane de cauciuc și două la motor. Au omorât nenumărate gâște, rațe, găini și un purcel. Erau să calce nu se știe câți oameni și să se ciocnească cu diverse care și căruțe. Și asta se

cheamă, pentru Nadina, plăcere. De vină însă e numai Grigore, fiindcă i-a permis să-şi cumpere automobil când în toată ţara de-abia sunt două-trei duzini de descreieraţi cu asemenea dihănii periculoase. Nu e păcat să cheltuieşti o avere ca să plăteşti întâi maşina şi pe urmă o leafă de profesor universitar unui pârlit de neamţ, care să o conducă, în loc să mergi binişor cu trenul ca toată lumea cu scaun la cap?

– *Mais voyons,* Gogule, *si c'est sérieux tu es plus que ridicule!*[1] zise Nadina. Cred că-mi pot permite şi eu o plăcere cum vă permiteţi voi atâtea! Mâine, poimâine, când şi bărbierii vor avea automobilul la uşa frizeriei, n-are să mă mai intereseze. Azi însă un „Benz" solid şi elegant poate să-ţi dea frisoane!

– Mersi, eu renunţ la frisoane d-astea! strigă Gogu cu mâinile spre tavan, stârnind ilaritate generală.

Peste câteva minute îşi luă rămas bun. Eugenia invită pe Titu să meargă şi pe la ei, deşi ei nu sunt aşa de bine aranjaţi la Lespezi.

– Ai să ne faci plăcere, adăugă ea cu un surâs bun. Dar să nu amâi, că noi nu zăbovim pe aici mai mult de câteva zile!

[1] Dar, Gogule, dacă e serios, atunci tu eşti mai mult decât ridicol! (Fr.)

– Am să viu chiar mâine! murmură Titu Herdelea fericit.

– Foarte bine!... Nu-i aşa, Gogule? zise Eugenia către bărbatul ei.

– Mai încape vorbă! aprobă dânsul. Ce zici tu e sfânt!

După plecarea lor, Nadina povesti câte ceva din viligiatura ei prelungită, adresându-se însă mai cu seamă bătrânului Miron. Apoi deodată se întrerupse şi spuse lui Grigore:

– Micule drag, nu vrei tu să te ocupi puţin de Raul, să-i dea o cameră, să se instaleze?... Te rog, dragul meu... El e mai străin! Tânărul Iuga conduse pe Brumaru. Titu Herdelea îi însoţi de teamă să nu fie aici de prisos. Observase puţin pe Nadina şi i se părea tot frumoasă, dar de o frumuseţe care îl uluia şi-l cutremura.

Miron Iuga rămase în patru ochi cu Nadina, o privi un răstimp atât de scrutător, că ea se miră şi întrebă:

– Vrei să-mi spui ceva, tăicuţule?

– Da! făcu bătrânul cu seriozitate. Am aflat că vrei să vinzi Babaroaga!

– A, asta e? zise Nadina cu un fel de decepţie. Te interesează?

– Trebuie să-ţi închipui cât de mult, răspunse Miron. Poate c-aş cumpăra-o eu.

– Bine, să stăm de vorbă! surâse Nadina. Deşi nu-mi place să facă afaceri cu rudele, dar tăicuţul drag merită o excepţie. Vrei o arvună de la mine? Uite!

Îl sărută pe amândoi obrajii. Bătrânul îi luă capul în mâini, o privi în ochii lunecoşi:

– E foarte serios, Nadino!

– Evident! confirmă ea cu acelaşi surâs indiferent.

Miron Iuga nu era tocmai mulţumit cu răspunsurile ei. I se părea că prea a luat în glumă propunerea lui. Poate că pentru ea vânzarea unei moşii n-are importanţa unei tranzacţii serioase, dar se mai poate să fie şi un fel de a se strecura... Se retrase, ca s-o lase să-şi odihnească puţin şi ea oboseala drumului. Astfel Grigore, când se întoarse, o găsi singură într-un fotoliu, cu ochii închişi, parc-ar fi dormitat.

– De ce l-ai adus aci pe ăsta? îi zise el cu imputare, observând că ea e trează.

– Care ăsta? se miră ea. Apoi râse scurt, ironic: Pe Raul?... O, o!... Iar eşti gelos, Grig? Nu te mai vindeci de boala asta urâtă?

Se sculă, întinse braţele în lături, ca şi când ar fi aşteptat o îmbrăţişare. Corpul ei zvelt şi nervos avea o vibraţie nevăzută, care răspândea împrejur moleşeală şi ispită. Se uita la Grigore cu nişte ochi blânzi în care palpita o neastâmpărare eternă. Gura ei fină şopti melodios:

– Prostule mic... Nu mă mai iubeşti?

Bărbatul respira aerul ei, căuta să reziste şi îşi dădea seama că se pierde. Îi trecu prin gând cu o fulgerare dureroasă că îşi bate joc de el. Pe urmă i se topiră toate gândurile în minte într-o singură dorinţă stăpânitoare. Ea se apropiase şi-şi lipise corpul de el cu braţele mereu răsfirate. Nu mai vedea decât ochii ei, gura ei, sânii ei. O cuprinse brusc de mijloc şi o răsturnă pe fotoliu, acoperind-o cu sărutări lacome. Nadina îi murmură la ureche cu acelaşi glas:

– Nu aici... Nu vreau aici...

Îi alunecă din braţe. Apoi îl luă de mână. Şi el o urmă ca un câine credincios.

6

A doua zi, îndată după dejun, Titu Herdelea se retrase să se pregătească pentru plecarea la Lespezi. Toată noaptea îşi făcuse planuri, iar dimineaţa le-a aruncat ca fiind inutile. De la Gogu Ionescu nu mai

avea nimic de aşteptat. Dacă nici măcar nu l-a recunoscut!

Îşi amintea el, de când a venit, că satul Lespezi e aproape de tot, cam distanţa dintre Pripas şi Jidoviţa, pe care o făcea odinioară în fiecare zi de câte două şi trei ori. Pentru orice eventualitate vru să întrebe pe logofăt. În ograda conacului dădu peste un flăcău care i se păru cunoscut şi care scosese pălăria, zâmbind.

– Ce faci pe aici, domnule căprar? zise Titu, aducându-şi aminte deodată de Petre Petre de la cizmarul Mendelson.

– Iacă sosii şi eu acasă ieri şi am venit pe la curte, răspunse Petre.

Tânărul Herdelea îi dădu mâna. Flăcăul se oferi bucuros să-l conducă el până la Lespezi, fiindcă tot n-are nicio treabă. Sub pretext că umblă să se intereseze de despăgubirea ce o făgăduise boierul cel bătrân pentru accidentul cu pădurea din iarna trecută, venise să vază niţel pe Marioara. Din pricina mosafirilor şi mai ales a Nadinei, însă, la curte era zarvă mare şi toate fetele alergau şi zoreau ca sfârlezele, încât de-abia a putut schimba două vorbe cu Marioara. Era mulţumit şi cu atâta. Dăduse ochii de altfel şi cu boierul Miron, care l-a lăudat că s-a purtat vrednic la oştire.

Pe drum, din vorbă-n vorbă, Petre se răcori, tânguindu-se că ar vrea să se aşeze şi dânsul, că biata Marioara destul l-a aşteptat doi ani, dar nu ştie dacă se va putea înlesni să facă nunta în iarna asta, că o nuntă costă bani mulţi şi nici fata n-are, nici el. Titu Herdelea, fără să vrea, îşi aduse aminte de Ion al Glanetaşului, care tot aşa se plângea de sărăcie. Îl mângâia cu câte o vorbă, cum se pricepea, mai mult ca să zică ceva.

– Dar poate că s-or îndura boierii să ne dea pământ, că aşa se aude! zise Petre, uitându-se la el întrebător, ca şi când s-ar fi agăţat de un fir de nădejde.

– Cum să vă dea boierii? se miră Titu. De pomană? Să împartă cu voi moşiile?

– Apoi da, că dumnealor au prea mult şi noi n-avem deloc, făcu flăcăul. De altminteri, am auzit şi la Bucureşti pe mulţi boieri că trebuie să se împartă moşiile la oameni, că nu-i drept ca tocmai oamenii să n-aibă pământ, care îl muncesc.

Tânărul Herdelea clătină din cap:

– De, bine ar fi să fie cum zici, dar eu, îţi spun verde, nu cred. Nimeni nu împarte de bunăvoie cu alţii ce are. Dumneata ai împărţi, spune drept?

– Aşa-i, nici vorbă, murmură Petre abătut. Dar atunci noi trebuie să pierim, că nu mai putem duce povara.

Merseră câteva clipe tăcuţi, apoi flăcăul urmă, parcă l-ar fi chinuit un singur gând:

– Dacă dumnealor nu se îndură de bunăvoie, cine poate să-i silească?... Noi n-avem nicio putere...

Titu observă decepţia tovarăşului său de drum, îi părea rău că i-a sfărâmat o speranţă şi nu ştia cum s-o dreagă. Din fericire ajunseră în Lespezi şi astfel putu schimba vorba:

– A, dar e aproape de tot... Nici n-apuci să porneşti şi ai sosit!

Dintr-o ogradă le ieşi în cale, grăbit şi important, un om în capul gol, cu părul lung şi încâlcit, cu o bărbuţă cafenie, rară, cu nişte ochi mari, negri, foarte vii, îmbrăcat cu un suman larg, cenuşiu, care-i ajungea până la genunchi, desculţ şi cu o traistă vărgată în băţ. Se adresă lui Titu, parcă l-ar fi pândit de mult, cu un glas limpede, cu privirea arzătoare:

– Nu trece nepăsător, boierule, că s-apropie ziua judecăţii şi are să-ţi pară rău că n-ai ascultat glasul. Trâmbiţele dreptăţii sună şi oamenii nu le aud, că şi-au astupat urechile cu noroiul păcatelor.

Şi vor veni călăreţi cu săbii de foc pe armăsari albi, iar oamenii se vor minuna şi nu vor pricepe că i-a trimis Dumnezeu să pedepsească lumea cea plină de rele...

Titu asculta năvala de vorbe, uluit mai ales de înfăţişarea omului. Petre îl ostoi:

– Lasă, măi nene Antoane, că dumnealui n-are vreme de braşoavele tale!

Omul se încăpăţână:

– Nu-s braşoave, măi Petrică! Numai cei nepricepuţi nu pot pătrunde rostul cuvântului, că eu nu vorbesc din capul meu, ci vorbesc după poruncile celui care ştie toate câte sunt şi nu sunt!

– Bine, bine, rămâi sănătos! făcu Petre, pornind înainte cu Herdelea şi spunându-i pe urmă că Anton e un sărman care a fost călugăr pe undeva, s-a smintit, a fugit din mănăstire şi acuma, de ani de zile, propovăduieşte năzdrăvănii şi trăieşte din mila oamenilor.

Conacul din Lespezi era bătrân, modest şi prietenos. În curtea largă, înconjurată de acareturi, stătea stingheră o cabrioletă cu un cal negru. Titu Herdelea recunoscu pe fiul arendaşului Platamonu, pe care-l întâlnise deunăzi cu învăţătorul Dragoş. Tânărul îi spuse că e aici cu tatăl său, care a venit la Gogu Ionescu, proprietarul moşiei. El n-a vrut să

intre pentru că îl plictisesc conversaţiile de afaceri. Între timp Petre se înţelese cu Ileana să vestească pe boieri că a sosit un domn de la Amara. Şi numaidecât fetişcana pofti pe Titu în casă. Eugenia îl primi drăgălaş:

– Ai venit?... Ce bine-mi pare!

Într-adevăr, se bucura. Avea acum douăzeci şi cinci de ani şi era măritată de patru. Gogu Ionescu o iubea ca şi în prima zi şi îi îndeplinea toate dorinţele, dar avea aproape de două ori vârsta ei. Eugenia nu-şi permitea nici măcar să se gândească la alţi bărbaţi, socotind că datoreşte soţului ei nu numai credinţă, ci şi recunoştinţă pentru devotamentul lui fără margini. Totuşi simţea uneori nostalgii nelămurite, pe care nu i le astâmpăra viaţa modernă cu artificiile şi convenţiile ei. Nadina glumea şi nu înţelegea cum poate o femeie frumoasă ca Eugenia să fie fericită cu Gogu, care a ajuns să-şi vopsească şi părul ca să pară mai berbant. În realitate, Eugenia, deşi îşi însuşise felul de a fi şi obiceiurile lumii în care trăia, rămăsese sufleteşte fata preotului Pintea de la Lechinţa. De aceea se simţi în tovărăşia tânărului Herdelea parcă s-ar fi întors câteva clipe acasă. Vorbiră despre Laura, sora lui, şi despre George, fratele ei, îşi aduseră aminte de Sângeorz şi numai

de oameni şi lucruri din Ardeal. Pe urmă îşi luă seama, zâmbi melancolic:

– Dar Gogu întârzie cu arendaşul lui... Ia să-i spunem c-ai venit!

Întredeschise o uşă. De dincolo răspunse glasul lui Gogu:

– Gata, suflete scump...

Apăru în deschizătură, văzu pe Titu:

– A, de ce nu m-ai vestit, puişor iubit?... Eu isprăvisem de mult cu grecu socotelile şi ne-am apucat să facem niţică politică!

Scutură călduros mâna mosafirului. Părea mai tânăr ca ieri şi era bine dispus. Chemă dincoace şi pe Platamonu, îl ocărî că l-a înşelat, dar îl pofti să mai stea, să ia o cafea bună, cu toate că nu merită decât puşcărie pe viaţă. Grecul râdea cordial, se scuză că mai are puţină treabă în sat şi apoi e dator să se prezinte coniţei şi stăpânei Nadina. Se oferi chiar să ducă şi pe tânărul Herdelea, înapoi la Amara, dacă-i face plăcere.

– Atunci mai zăboveşte prin sat, zise Gogu, jovial. Că doar n-o să îndrăzneşti să-mi momeşti oaspeţii cu teleguţa dumitale? De altfel fii sigur că Nadina nu e grăbită să-ţi vază mutra, căci ştie bine cât o înşeli şi pe ea!

Conduse pe Platamonu şi apoi se întoarse frecându-şi mâinile de mulţumire:

– Ei, acuma să vedem ce mai spune poetul nostru!

Îl descusu când şi cum a venit în ţară, ce-a făcut aici, ce rost şi-a găsit. Auzind desluşirile tânărului, se indignă, se scuză şi strigă:

– Dar se poate una ca asta? Un poet ardelean să nu se poată aciui în România? Revoltător!... Bietul băiat!

Tânărul Herdelea era mişcat de atâta interes, iar Gogu, în cele din urmă, declară patetic:

– Te rog să faci bunătatea şi să nu fii amărât! Asta-i una! Iar al doilea să ştii că eu, ăsta care mă vezi, voi avea grijă ca poetul familiei noastre să se simtă acasă la el în ţara românească!... nu-i aşa, suflete scump? adăugă scurt către nevastă-sa.

– Fireşte! ciripi Eugenia. Trebuie să facem ceva pentru el!

Când în sfârşit reveni Platamonu să ia pe Titu, Gogu găsi un nou pretext să-l ocărască:

– Fiindcă ne-ai luat mosafirul, să ştii că am să-ţi scumpesc arenda!... Şi spune-i coniţei Nadina că mâine mergem să dejunăm la ei, ca s-o învăţ să-ţi scumpească şi ea! Uite-aşa, Efialte!

7

Platamonu mâna calul, vorbea cu Titu Herdelea şi cu fiul său, dar gândurile îi rătăceau în altă parte. Nu voia să arate nici chiar iubitului Aristide, lumina ochilor lui, câtă zbuciumare îi pricinuia drumul acesta la Amara. De rezultatele ce le va obţine depinde viitorul familiei Platamonu. Îi era drag pământul nu numai pentru câştigul ce-l produce, dacă e muncit bine şi cu chibzuială, ci mai ales pentru stabilitatea ce o oferă posesorului. A fi proprietar de moşie i se părea cea mai mare fericire şi a fost visul lui de când s-a apucat de arendăşie. Acuma în sfârşit visul se apropia de împlinire. O proprietate mai frumoasă ca Babaroaga nici nu se putea. Numai la preţ să se nimerească. Pe Nadina o ştie veşnic în nevoie de bani. I-a avansat şi el de atâtea ori. Şi la proprietatea pământului nu ţine deloc, ba o consideră o corvoadă. Ea însăşi l-a întrebat astă-primăvară dacă nu-i poate găsi un compărător serios şi a adăugat că vor sta de vorbă la toamnă, când el a observat modest că amatori ar fi dacă ea n-ar pune condiţii prea grele, fiindcă banii s-au scumpit rău în timpurile din urmă, iar pământul nu mai rentează ca odinioară. Firește, făcuse aluzie că el ar fi amatorul şi ea a înţeles.

Era grec născut în țară. Nu știa grecește decât vreo zece cuvinte. Dragostea pentru elenism și-a manifestat-o botezându-și copiii cu nume eroice, băiatul Aristide și fata Elena. Altfel se naturalizase și spera că fiul său, făcând politică, va ajunge deputat. De aceea cheltuia cu el să studieze dreptul și-i împlinea toate dorințele. Aristide însă nu moștenise hărnicia tatălui său. Îi plăceau mai mult petrecerile și femeile, decât cărțile. Era de trei ani student și încă nu luase niciun examen, pretextând că vrea să fie perfect pregătit.

– Noroc, noroc, cucoane! îi strigă cârciumarul Busuioc, din prag, văzându-l trecând.

Arendașul răspunse vesel cu o glumă. Știa să vorbească după inima țăranilor și se bucura de simpatia lor mai mult ca ceilalți moșieri dimprejur. Oamenii cu necazuri întâi la grecul alergau, fiindcă el nu era mândru, îi asculta totdeauna și îi mulțumea măcar cu o vorbă bună.

Trase în ograda conacului, nu în fața castelului, ca să nu indispuie pe boieri. Avusese intenția să ia și pe Aristide la întrevederea cu Nadina: în fața unui bărbat nostim orice cucoană tânără vrea să rămâie numai fermecătoare. În ultimul moment se răzgândi. Cine știe cum se pot întoarce lucrurile și de ce să fie băiatul de față dacă s-ar întoarce în rău?

După primele schimburi de cuvinte, Platamonu, îşi zise că înţelept a procedat lăsând pe Aristide pe-afară. Nadina era cu bărbatul ei şi cu Raul Brumaru, şi îl întâmpină cu o drăgălăşie care nu-i prevestea nicio bucurie:

– Tocmai despre dumneata vorbeam... Parcă-ai dat cu bobii!

Arendaşul îşi compusese surâsul de circumstanţă şi-i sărută mâna. Bărbaţii se retraseră cu explicaţia că fiind vorba de afaceri... Îl pofti să şeazâ pe fotoliul ce-l ocupase Raul, lângă căminul în care foşneau cu flăcări leneşe două buturugi uriaşe. Se aşeză şi ea pe celălalt fotoliu, murmurând feciorelnic:

– Aşa... Acum putem vorbi liniştiţi!

Platamonu cunoştea ceremonialul. Excesul de gentileţe înseamnă că are mare nevoie de bani. Încercă să previe primejdia şi începu să-i pomenească despre recolta care... Ea îl întrerupse râzând:

– Ştiu, ştiu... Totdeauna recolta e sub prevederile cele mai pesimiste fiindcă a plouat sau a fost secetă, şi niciodată n-are preţ, fiindcă s-au scumpit banii. Mai bine să-ţi spun eu ceva mai interesant!

Îi spuse că în cele trei luni, cât a stat în străinătate, a avut cheltuieli exorbitante, că a trebuit

să facă apel şi la bărbatul ei, deşi i-a fost penibil pentru că Grigore are amabilitatea să nu se amestece în socotelile ei şi nici ea, în schimb, nu vrea să-i ceară nimica, mai ales în cazuri cum a fost călătoria recentă, întrucâtva împotriva voinţei lui. Platamonu îşi permise să observe că dânsul a răspuns prompt la scrisoarea dumneaei şi i-a trimis cu câteva luni de anticipaţie câştiul de toamnă, deşi numai biet de el ştie cum a făcut rost de o sumă atât de grea în nişte vremuri atât de nenorocite. Nadina nu se tulbură. Îi mulţumi cochet şi continuă că s-a întors literalmente fără franc, ba chiar cu o datorie la fratele ei, Gogu. A venit acuma la ţară, cu toate că ar fi avut mare nevoie de puţină odihnă după atâtea osteneli, numai spre a se înţelege cu el ca să-i avanseze cât mai curând câştiul viitor sau cel puţin o bună parte, ca să-şi poată lichida plictiselile materiale.

Arendaşul suspină adânc. În loc de vânzare, arenda anticipată – bun noroc. Şi cu ce speranţe aşteptase el toamna asta!... Răspunse trist că a fost totdeauna dornic să-i satisfacă orice pretenţii şi a făcut toate sacrificiile ca să iasă cu faţa curată. Din nefericire împrejurările nu i s-au arătat favorabile. A muncit din răsputeri şi în zadar. E ameninţat să-şi piarză şi micul capital cu care a venit pe moşiile astea. Dumneaei vrea arenda înainte, iar el n-a putut

acoperi nici pe cea veche. Se oferă să-i dovedească îndată, cu creionul în mână, că oricât s-ar sforța, nu e chip să realizeze, cu prețurile de azi, nici măcar trei sferturi din arendă, fără să se gândească la un câștig cât de mic pentru dânsul, pe care l-ar merita, căci depune o muncă supraomenească... Nadina își pierdu drăgălășenia o clipă. Se reculese însă repede și surâse: arendași sunt destui, numai moșii să fie. Platamonu confirmă că, da, sunt, dar depinde cum sunt. Ș-apoi cine cunoaște meseria nu poate oferi nici jumătatea arendei pe care el a plătit-o pentru că așa a apucat. Adevărat că prin unele părți s-au mai urcat arenzile. Dar acolo se speculează țăranii până la exasperare și nu se știe dacă nu vor avea urmări triste. Țăranii s-au deșteptat, vor ei înșiși pământ și nu mai rabdă fără a crâcni înșelăciunile și neomenia. Chiar și pe aici, unde sunt învoieli cinstite și nu-i păgubește nimeni nici cu o para, se codesc, și se frământă, și murmură. Ce o fi pe-acolo, Dumnezeu știe...

Pe Nadina o plictisea pologhia asta. Arendașul observă și-și opri elocvența. Urmă o pauză mai lungă. Nadina îl privea cercetător, parc-ar fi vrut să afle ce se ascunde sub vorbăria grecului, care făcea o figură blândă, aproape umilă și mai cu seamă impenetrabilă.

– În sfârşit! zise brusc Nadina, enervată puţin şi cu un gest ca şi când s-ar fi hotărât să puie capăt convorbirii.

Lui Platamonu i se păru că a întins prea mult coarda şi aştepta un prilej să dea înapoi. O ştia excesiv de ambiţioasă şi în stare într-adevăr să-şi caute alt arendaş. Ar fi culmea ca, în loc să cumpere moşia, să o piarză de tot.

În momentul acesta intră Grigore. O anunţă că au venit nişte ţărani care vreau să o roage să-i asculte şi pe ei, că şi ei ar dori să cumpere moşia. Nadina se ridică surprinsă:

– Dar nici n-am discutat cu domnul aşa ceva!

Era încurcată. Grigore stăruia să-i primească. Sătenii sunt bănuitori şi, dacă n-or auzi un răspuns din gura ei, se vor crede nedreptăţiţi. Nadina n-avusese relaţii cu ţăranii şi nici nu voia să aibă. Îi socotea sălbatici şi răi. După o ezitare, zise dând din umeri:

– Bine, dacă crezi tu, Grig... Dar vezi să nu-mi facă murdărie ori să-mi umple casa cu cine ştie ce mirosuri!

Luca Talabă intră cu câţiva tovarăşi, aducând o undă violentă de usturoi, care cuprinse repede toată odaia.

– Aideţi, spuneţi coniţei fără frică tot ce aveţi pe inimă! îi îndemnă Grigore.

Pe țărani îi vestise adineaori cârciumarul Cristea că grecul a trecut spre curte să mântuie tocmeala pentru Babaroaga. După convorbirea de ieri cu boierul Miron, oamenii s-au mai sfătuit și s-au înțeles să nu se dea bătuți, ci să stăruie și la cuconița de la București. Acuma însă erau zăpăciți, mai cu seamă că se afla de față și arendașul. Într-un târziu, Luca Talabă, biruindu-și sfiala, vorbi uitându-se drept în ochii Nadinei:

– D-apoi, coniță, să nu vă supărați că am cutezat, dar noi, dacă am auzit că umblați să vindeți moșia, ne-am tot chibzuit și am socotit că de ce s-o înstrăinați, că doar noi am muncit-o totdeauna și ne-om învrednici și noi să...

Pe Nadina o indispusese întâi Platamonu, pe urmă mirosul de usturoi și vorbăria țăranului. Ea în realitate nu se gândea să vânză Babaroaga. A spus astă-primăvară arendașului c-ar vrea să scape de moșie, dar fără să fie hotărâtă și mai mult ca să zică ceva, fiindcă omul nu pleca și nu-l putea concedia nedelicat, tocmai când îi numărase o sumă de bani. Se pare că dintr-o vorbă aruncată a ieșit o întreagă poveste. Ieri, pe nepusă masă, socrul ei; azi, țăranii. Acuma se dumeri pentru ce s-a plâns adineaori Platamonu că e prea grea arenda. Nu-și putu ascunde un surâs ironic, aruncându-i o privire. Ședea în

același fotoliu, cu ochii la țărani, cu o mirare încremenită pe față, care voia să-i mascheze turburarea, căci în creieri îi ardeau usturător numai cuvintele: „Uite norocul meu!"

Când crezu că au vorbit destul, Nadina îi întrerupse, spunându-le că deocamdată n-are de gând să-și vândă proprietatea și că e mulțumită cu Platamonu, care plătește cinstit și nu asuprește lumea. Oamenii se grăbiră să aprobe ca să nu se supere arendașul:

– Noi ne-am învoit totdeauna cu dumnealui, ce-i drept nu-i păcat!

Dacă s-ar hotărî, continuă Nadina, îi va asculta și pe ei, nu-i va uita. Să nu se ia însă după zvonuri, că zvonurile le scot cei care au anume interese ori care nu sunt cu sufletul curat. Platamonu înghiți în sec, deși ea nu se uitase la el, și nici țăranii.

Rămânând iar singuri, arendașul întrebă blând:

– Atunci cu mine ce faceți coniță?

Nadina răspunse simplu:

– Am să reflectez și să văd ce pot face.

Platamonu simțea că-i fuge pământul de sub picioare. Încercă să insiste: când să mai vie? Doamna ezita: nu știe câte zile mai rămâne pe aici și...

– V-aţi supărat pe mine, coniţă? zise arendaşul deodată, desperat.

– O, de ce? făcu Nadina, întinzându-i mâna. Nu mi-ai făcut nimic. Se poate?

Coborând treptele, Platamonu bâigui în sine, amărât: „Bine am nimerit-o, n-am ce zice! Bravo mie!"

8

Marţi după-amiază începu o ploaie măruntă, rece. A început domol ca să ţie lung, ca ploile adevărate de toamnă. Gogu Ionescu venise cu Eugenia la dejun, la Amara. A fost o masă veselă, sfârşită cu planurile de întoarcere la Bucureşti. El trebuie să fie joi negreşit în capitală. Nu poate întârzia niciun ceas. E doar deputat, peste vreo două săptămâni se deschide Camera şi în prealabil e obligat să ia contact cu amicii politici. Propuse lui Titu Herdelea să meargă cu ei, dar Grigore protestă: se poate să-i răpească oaspetele? El avea de gând să-l trimită cu Nadina, ca să nu plece singură cu Brumaru.

Mai înainte de a se aşeza la masă, Grigore luase la o parte pe Gogu şi pe Titu la o consfătuire intimă. Când află Gogu despre Baloleanu, se supără.

Cum îşi închipuie că Baloleanu va face într-adevăr un serviciu dezinteresat? De vede că Grigoriţă nu-l cunoaşte, deşi i-e prieten. Are să-l poarte cu vorba până i se va urî şi va renunţa!... Grigore protestă mai cu jumătate de gură, adăugând că, în orice caz, băiatul, adică Titu, nu poate rămânea în vânt şi că prin urmare...

– Uite, eu te asigur că în douăzeci şi patru de ore după ce sosesc în Bucureşti, tânărul va fi plasat! făcu deputatul cu emfază. Are cuvântul meu! Şi eu nu sunt Baloleanu!

– Evident, dacă vrei tu să te ocupi... zise Grigore. Dar şi tu eşti cam lăsător, dragă Gogule, şi...

– Te rog, te rog! râse Gogu. Ştiu eu când trebuie să fiu lăsător şi când nu!

– Ai noroc! şopti Grigore lui Titu, rămânând pe urmă un moment în doi. Se vede că te protejează Eugenia, de l-a cuprins atâta energie!

Tânărul Herdelea nu scoase niciun cuvânt, ci numai ascultase cu entuziasm. Degeaba, s-a născut în zodia norocului, îşi zicea în gând, încântat. Şi la masă a mâncat cu poftă, iar la urmă, venind vorba de doine ardeleneşti, a cântat *Lungu-i drumul Clujului* şi a stârnit ovaţiile tuturor. Până şi Miron l-a felicitat, în vreme ce Nadina, care obişnuia să strâmbe din nas când auzea muzică românească, îi

luă promisiunea să-i cânte la Bucureşti toate doinele pe care le ştie...

Gogu şi Eugenia plecară pe ploaie. Nadina, văzând din uşă cum răsucea firele de apă un vânt aspru, se zbârli:

– Mi se pare că eu voi fi înaintea lor la Bucureşti.

Bătrânul Iuga îşi freca mâinile mulţumit:

– Lasă, drăguţo, că asta e minunată pentru semănăturile de toamnă! Asta face multe milioane, multe de tot!

– O fi, papa, dar eu nu sufăr ploaia nici la oraş! La ţară barem o detest!

Grigore se schimbase de când sosise Nadina. Numai după ce a strâns-o iar în braţe şi-a dat seama că fără ea viaţa lui ar fi zdrobită. Îi scuză toate greşelile, acuzându-se pe sine pentru ele. O femeie ca ea are dreptul şi chiar datoria să trăiască, să se bucure de omagiile lumii, nu să vegeteze în umbră, cum ar fi vrut-o el dintr-un egoism meschin. Rezistenţa ei firească el a socotit-o lipsă de ataşament veritabil. I-a imputat cochetăria ca o crimă, în loc să o vadă drept ceea ce este: dorinţa firească de a străluci. El n-a înţeles că, prin persistenţa ei de a-i oferi mereu ceva nou, de a fi veşnic alta, ea căuta şi izbutea să-i fie amantă şi soţie

în acelaşi timp. Dacă el n-a fost în stare să-i admită nici capriciile cele mai obişnuite, dacă i-a făcut o vină din plăcerea de a dansa sau de a călători!

De altfel şi acuma trebuia să se observe la fiece moment ca să-şi domine instinctele. Prezenţa lui Raul Brumaru continua să-l sâcâie, deşi nenorocitul făcea sforţări uriaşe să-şi dovedească utilitatea: povestea anecdote, trântea calambururi neroade, se interesa de creşterea vitelor şi asculta ca un martir teoriile agricole ale lui Grigore, juca tabinet cu bătrânul şi se tutuia cu tânărul Herdelea, fiindcă observase că Grigore ţine la el, căuta să înviioreze pe Nadina cu glume franţuzeşti când o vedea prea plictisită... Totuşi Grigore nu-l slăbea din ochi şi-i urmărea discret toate mişcările, oricât recunoştea în sineşi că exagerează. Se surprindea suspectând şi pe Nadina, chiar în clipele cele mai intime. I se părea că sărutarea ei n-a fost sinceră, că a rostit cutare cuvânt de iubire cu o intonaţie ciudată... Îi era mereu teamă că îşi bate joc de sentimentele lui.

Noua înflăcărare amoroasă îl îndemna să-şi grăbească şi el plecarea la Bucureşti. Cel mai târziu peste o săptămână isprăvea aici toate treburile. Încercă să momească pe Nadina să-l aştepte.

– Cred că aş muri dacă ar trebui să mai stau o săptămână în noroaiele astea infernale! zise ea surâzând. De ce nu renunţi şi tu o dată pentru mine la teribilele voastre afaceri? Să plecăm împreună.

Grigore făgădui că până duminecă termină, dar pe ea n-o mai reţine: nu vrea să se simtă rău; doreşte chiar s-o ştie numai veselă şi fericită.

Hotărâră să plece joi. Ploua însă aşa de urât, că Nadina a amânat-o pentru vineri. Grigore a înţeles că a fost un pretext ca să mai rămâie o noapte. Era fermecat.

Dimineaţa de vineri vestea o zi bună. Ploaia încetase de cu noapte. Pe uliţă însă noroiul şi băltoacele erau până la genunchi. Automobilul trase la scară, înconjurând rondul în formă de inimă împodobit cu flori roşii tomnatice, care râdeau sub mângâierea soarelui ieşit brusc din pânzişul de nori. Când se urcă în maşină, după ce se sărutase de mai multe ori cu Grigore, Nadina văzu florile şi-i zise drăgălaş:

– Uite inima ta, Grig.

Printre servitorii ce se îmbulzeau să fie de folos la plecare, Titu Herdelea zări pe Petre, care dădea târcoale curţii şi de dragul Marioarei, şi în speranţa că se va putea oploşi şi dânsul pe aici. După

ce se despărți de Miron Iuga și mulțumi înduioșat lui Grigore, tânărul Herdelea dădu mâna și cu Petre:

– Rămâi sănătos și s-auzim de bine!

– Dumnezeu să vă ajute, conașule! răspunse flăcăul cu glas fierbinte.

Auzind glasul străin, Nadina întoarse capul. Privirea ei curioasă se încrucișă un moment cu privirea lui strălucitoare.

Mașina porni pe aleea pietruită, mergând la pas, fiindcă Grigore îi însoțea, cu capul gol. Nadina, între cei doi bărbați, îi făcea bezele cu mâna înmănușată, ridicată în sus. Când ajunseră la poartă, Grigore strigă șoferului să oprească puțin. Se sui pe scară:

– Iertați-mă, vă rog mult, să spun Nadinei două vorbe la ureche...

Se aplecă peste portieră, luă în mâini capul femeii și-i sărută bumbul urechii, șoptind:

– Te iubesc!

Nadina gânguri râzând cu nările în vânt:

– *Mais tu es fou, petit chéri!*[1]

Apoi automobilul zvâcni ca un alergător de cursă.

[1] Dar ești nebun, micule drag! (Fr.)

Grigore se uita după el şi nu vedea decât o mână mică plutind în aer, deasupra capetelor, ca o turturică albă.

Pe când maşina se depărta vertiginos, împroşcând până-n marginile uliţei vârtejuri de apă turbure cu bucăţi de noroi, tânărul Iuga auzi deodată un glas mânios:

– Fire-ar al dracului!

Baba Ioana, care venea pe marginea uliţei, era numai noroi din cap până-n picioare şi-şi scutura hainele bombănind.

Din jos se apropia Anghelina lui Nistor Mucenicu, desculţă, cu un copil la ţâţă şi altul, de vreo patru ani, de mână. Băieţelul, desculţ ca şi mă-sa, împiedecându-se în poala cămăşii lungi cu care frământa noroiul, se scâncea întruna:

– Mi-e foame, mamă!

Şi femeia îl ostoia, târându-l de mână, necăjită:

– Taci, maică, taci-taci!

Maşina dispăruse cu mâna albă ca o turturică. Grigore Iuga se cutremură, parcă s-ar fi trezit dintr-un vis. Nu mai auzea decât scâncetul copilului, şi mulcomirile femeii, şi mormâitul babei:

– Fire-ar al dracului!

CAPITOLUL IV

Luminile

1

Două zile Titu Herdelea avu să povestească ce-a păţit şi cum a petrecut la ţară. L-a descusut întâi doamna Alexandrescu, proprietăreasa lui, care, când nu vorbea de Jenică sau de Mimi, murea să afle toate despre toţi şi să clevetească. O seară întreagă a trebuit să refere familiei Gavrilaş, iar fiul cizmarului Mendelson, acuma civil, a venit anume să se intereseze de suferinţele ţăranilor şi să-i explice, fierbând de revoltă, că nelegiuirile sociale sunt atât de provocatoare, încât mulţimea exasperată va fi silită să-şi facă singură dreptate şi atunci se va prăbuşi în foc şi sânge toată baraca.

Tânărul Herdelea se lăuda şi se înălţa, firește, dar cu măsură. Până nu va vedea cu ce se va alege din mondenismele astea, nu îndrăznea să-şi ia vânt. Îndeosebi despre Nadina vorbea cu mare entuziasm. I se părea fiinţa cea mai fermecătoare şi lăsa să se înţeleagă că-l simpatizează, deşi ea nu prea l-a luat în seamă şi chiar în automobil abia i-a adresat câteva

cuvinte, întreţinându-se mereu şi în franţuzeşte numai cu Raul Brumaru.

În sfârşit, duminecă înainte de amiazi se înfiinţă în strada Argintari, la Gogu Ionescu. Promisese el, ce-i drept, că în douăzeci şi patru de ore îi va aranja situaţia, dar nu strică să-i mai aducă aminte cu prilejul unei vizite obligatorii de politeţă.

– Gata! strigă triumfător deputatul. Mâine să te prezinţi la *Drapelul* şi să-ţi începi serviciul. Întrebi de domnul Deliceanu, să nu-i uiţi numele, el e directorul gazetei, şi-i spui că vii din partea mea. Leafa nu e prea strălucită, dar mai târziu vom căuta s-o dregem.

Titu Herdelea înlemni de mirare şi de bucurie. De-abia putu articula câteva cuvinte de mulţumire şi admiraţie. Lui Gogu îi plăcea să fie admirat. Când apăru şi Eugenia, pe care n-o pusese în curent tocmai ca să-i ofere o surpriză, le istorisi cu mare lux de amănunte toate fazele luptei... Şi-a zis: ce să se căciulească, el, cogeamite deputat serios, pe la *Adevărul* şi *Universul,* să rişte vreun refuz, când are jurnalul partidului. Deliceanu i-e coleg de Cameră şi prieten. Hai la Deliceanu! El, drăguţ şi fin, acceptă fără nicio dificultate, dar îl trimite să se înţeleagă cu administratorul. Hai şi la el! Acolo, răceală şi văicăreală. Administratorul, un ovrei gras şi cu

ochelari de aur, îl ia cu teorii şi cu cifre, că ziarul are cheltuieli formidabile şi nu se vinde deloc, deşi e scris superb, fiindcă cititorii de azi nu mai sunt capabili să guste verva stilistică şi spiritul polemic, ci umblă numai după crime şi scandaluri, că...

– După vreo oră de discuţie mi-am pierdut şi eu calmul! făcu Gogu cu mândrie. M-am sculat, mi-am înfipt mâinile în buzunar şi am declarat ritos: „Nu vreau să ştiu nimic! Doresc să fiu satisfăcut, altfel!..." Atâta a fost suficient. L-am dat gata. Zice: „Bine, coane Gogule, dacă mă iei aşa nu pot să te refuz!"

Nu putea spune admiratorilor săi că atunci când şi-a înfipt mâna în buzunar a scos portofelul şi a achitat anticipat pe şase luni leafa protejatului său, suma fiind contabilizată în registre ca donaţie din partea domnului deputat Gogu Ionescu.

Eugenia îl îmbrăţişă şi-l felicită graţios, satisfăcându-i astfel pe deplin amorul propriu. Pe urmă amândoi făcură urări tânărului şi-l poftiră la masă într-o zi, după ce va fi luat contact cu jurnalul.

– Vezi, mai pune şi despre mine câte-o notiţă din când în când! îi şopti Gogu conducându-l, între glumă şi serios.

Titu Herdelea era nerăbdător mai întâi să cunoască *Drapelul*. Nu-l văzuse niciodată şi nici

măcar nu auzise despre un asemenea ziar. Colindă zece chioşcuri până să descopere un exemplar. Îl desfăcu îndată, îl examină cu atenţie. Îl găsi idiot, gol şi fad ca un discurs parlamentar. Avu o clipă de decepţie. Altceva râvnise dânsul. Ce are-a face acum? Pentru început...

Acasă se aşeză să citească *Drapelul* de la titlu până la girantul responsabil, ca să se familiarizeze cu atmosfera. Pe când se lupta cu un studiu kilometric, semnat de un senator, îi bătu în uşă Jean:

– Vino, monşer, niţel, să te cunoască şi soră-mea, că ţi-a făcut Lenuţa o reclamă, de parc-ai fi moaştele de la Mitropolie!

Doamna Alexandrescu, dorind să fie agreabilă familiei lui Jenică, se străduia să găsească peţitori Tanţei, mai ales că bătrânii erau foarte preocupaţi de soarta fetei, care n-avea altă zestre decât frumuseţea de la Dumnezeu. Ochise deocamdată pe Titu şi-l lăuda că plăteşte corect chiria, că nu e haimana, că umblă numai între boieri şi, fiind ziarist, mâine-poimâine îl vezi deputat, cum a ajuns şi Costel Petrescu, care a fost coleg cu bărbatul ei la şcoala militară.

– Uite ce îngeraş s-a abătut pe la noi, domnule Titu! suspină doamna Alexandrescu, topindu-se de duioşie.

Tanţa roşi. Era înălţuţă, delicată şi avea nişte ochişori verzi cu luciri umede învăluitoare. Tânărul se zăpăci puţin. Doamna Alexandrescu observă mulţumită, şi, după câteva minute, interveni diplomatic:

– Ei, acum noi plecăm că suntem, vezi, şi îmbrăcaţi. Am vrut numai să o vezi şi s-o admiri. Dar lasă, nu fi mâhnit! Uite, îţi promit că te luăm într-o după-amiază în familia lor şi acolo poţi pe urmă să-i faci şi curte, dacă-ţi place!

Titu Herdelea reluă studiul senatorului. Dintre rândurile plicticoase licăreau neîncetat ochii verzi ai Tanţei şi surâsul buzelor ei, ca o ispită neaşteptată şi cu atât mai atrăgătoare.

A doua zi se duse la *Drapelul*. Un băiat îl introduse la secretarul de redacţie. Într-o cameră vastă, singur, la un birou voluminos, un domn neras, ursuz, cu ochelarii după urechi, manevra într-un morman de jurnale cu nişte foarfeci uriaşe. Aruncă o privire spre vizitator şi îşi continuă operaţia. Când isprăvi, mătură jos resturile de gazete, ca să-şi libereze masa. Aflând că Herdelea caută pe Deliceanu, zise plictisit:

– Directorul nu dă pe la redacţie decât întâmplător, aşa că greu ai să-l nimereşti. Dacă însă

ai ceva pentru ziar poţi vorbi cu primul-redactor care trebuie să pice sau poţi să-mi spui şi mie!

Titu îi spuse. Secretarul strâmbă din nas:

– Mhm... Ne înmulţim mereu. Avem mai mulţi redactori decât cititori şi totuşi, dacă n-ar fi foarfecele, n-am putea ieşi. La leafă e îmbulzeală, la scris *codeală*. Dar asta-i treaba direcţiei. Eu mi-am declinat de mult orice răspundere...

Ca să se convingă, aruncă două cuvinte pe un petec de hârtie şi trimise băiatul la administraţie. Răspunsul sosi prompt şi secretarul continuă:

– În regulă! Eşti angajat! Foarte bine! Poate că dumneata ai şi mâncărimea scrisului? Ce?

Încetul cu încetul se mai descreţi. Avea suflet bun. Se credea cel mai iscusit secretar de redacţie din România şi, deoarece lumea nu-l aprecia ca atare, se simţea nedreptăţit. Îi era scârbă că trebuie să muncească mai rău ca un hamal la un ziar obscur, în vreme ce alţii, nedemni să-i stea alături, se îmbuibă şi se lansează prin redacţiile jurnalelor de mare tiraj.

Pentru că tânărul Herdelea era de „dincolo", secretarul îl însărcină să culeagă din presa germană şi ungurească ştirile despre România şi românii subjugaţi. Îi oferi imediat un teanc impresionant de ziare virgine. Nimeni din redacţie nu cunoştea altă limbă străină decât franceza, încât n-avea cine să le

citească. Poate să le ia acasă, să le răsfoiască pe îndelete. Să nu mâzgălească mult. Note concise, vibrante, asta trebuie unui jurnal viu. Din nenorocire, *Drapelul*... Firește ar fi perfect dacă ar putea să-i scrie și câte un articol de fond, măcar unul pe săptămână. Ia să încerce. L-au sastisit politicienii tâmpiți cu colaborările constipante. Dar să nu uite că *Drapelul* e oficiosul guvernului și deci să fie prudent, mai ales că partidul, pe lângă șeful în funcțiune, are o droaie de pretendenți la șefie care fac opoziție clandestină și abia așteaptă vreo gafă ca s-o exploateze împotriva conducerii oficiale.

– Așa, puiule! sfârși secretarul amical. Poți să lucrezi și acasă până te vei obișnui cu meseria. Dimineața însă te rog să fii aci totdeauna, că poate am nevoie de tine!

Se numea D. Roșu.

Titu Herdelea se întoarse acasă, se închise în odaia lui și începu să lucreze cu pasiune. Își zicea că de acuma i s-au deschis toate drumurile. Numai vrednic să fie și să nu se descurajeze. Doamna Alexandrescu plecase cu Jean la părinții lui, la o partidă de cărți cu prelungire. Era liniște desăvârșită; rareori pătrundea până la dânsul câte un țipăt sau vreo sudalmă din curtea cu mulți chiriași. Spre seară, tocmai când terminase de scris, auzi pași în antreu.

Își închipui că trebuie să fie eleva lui, Marioara. Se bucură. După atâtea ore de muncă, era binevenită o ființă feminină, chiar și Marioara. Se repezi la ușă, să o primească.

– Măicuța nu e acasă? întrebă foarte natural Mimi.

Tânărul răspunse surprins:

– Nu este, dar... poftim înăuntru, doamnă!... Imediat am să...

Doamna mică și blondă avu o fluturare de surâs pe buze zicând:

– Ei, hai, fiindcă tot am venit, să vedem cuibul poetului.

Titu se aprinse, îi sărută mâna de mai multe ori și o rugă să stea câteva clipe, să se sature măcar privind-o, că de când a văzut-o deunăzi, n-o mai poate uita... Mimi îl întrerupse, parcă nici nu l-ar fi ascultat sau pentru că știa dinainte ce are să-i spuie:

– În camera asta stăteam și eu înainte de a mă mărita, în vacanțe, când mă întorceam de la pension. Pe atunci măicuța nu închiria... Câte visuri frumoase am visat în pătuceanul ăsta!

Încurajat, tânărul stăruia să-i scoată mantoul, murmurând întruna:

– Doamnă Mimi, te rog... Nu muşc, zău! Nu muşc!

Mimi izbucni în râs:

– Te cred, fiindcă nici nu ţi-aş permite... să-mi faci semne!

Pe urmă, ca să-l potolească, adăugă sentimental:

– Mi-eşti simpatic, dar...

Titu îşi pierdu cumpătul, o luă lacom în braţe şi-i închise gura cu o sărutare însetată, căutând s-o apropie de pat. Ea primi îmbrăţişarea cu o gângureală mulţumită, apoi se desfăcu uşor, şoptind:

– De ce nu eşti cuminte? Vrei să-mi pară rău c-am intrat?... Nu se poate, acuma, crede-mă! Altă dată! Ai răbdare!

Îşi îndreptă pălărioara peste buclele aurii. Era cu spatele în uşă. Spre a evita un nou asalt, puse mâna pe clanţă:

– Drăguţ şi cuminte, înţeles?... Fug. Trecusem numai ca să ştie măicuţa c-am fost aici... Pe curând, grăbitule!

În urma ei rămase un surâs promiţător.

2

Sezonul se anunţa mai bogat şi mai vesel ca totdeauna. Nadina era în friguri. Avea, numai pentru noiembrie, deschiderea Parlamentului, reprezentaţiile Eleonora Duse şi Féraudy, în afară de

concertul Paderewski. Îşi adusese de la Paris câte ceva, când s-a întors în ţară, dar observa cu groază că, faţă cu multitudinea evenimentelor care-i reclamau imperios prezenţa, ea se afla de fapt dezbrăcată.

Grigore sosi de la ţară cu întârziere de câteva zile. N-a putut scăpa de tatăl său până ce n-au încheiat toate socotelile, să fie liniştiţi până în februarie. I-a convenit şi lui, mai ales că era hotărât să rămâie toată iarna în capitală, lângă Nadina.

– În sfârşit! zise ea când îi auzi hotărârea.

Imediat îl puse în mişcare să oprească loja cea mai bună pentru spectacolele fixate, specificând că s-ar considera dezonorată pe vecie dacă s-ar întâmpla să lipsească de la vreunul. Bărbatul alergă, se osteni. Nadina vru să-l mai cruţe:

– Dacă te plictisesc cursele, să-l trimitem pe Raul. El e foarte abil în lucruri d-astea.

Grigore protestă că nu-l plictisesc deloc, deşi îl plictiseau. Ţinea să îndepărteze din preajma ei pe Raul, fără să se bage de seamă. Nu din gelozie, îşi zicea el, ci pentru că e prea imbecil. Noua lui iubire dispreţuia gelozia. Trebuie însă să fie soţ şi amant, cum e şi ea, ca s-o păstreze.

Nadina era prea prinsă în vârtejul preocupărilor mondene şi nu observa străduinţele lui

Grigore. De altfel, nici în alte împrejurări n-ar fi observat. I se părea natural şi obligatoriu să fie iubită. Aşa a fost obişnuită de totdeauna, începând cu tatăl ei, care a idolatrizat-o şi chiar azi se înviorează când o vede. În fond, nu avea sentimente de dragoste decât pentru sine însăşi. Nu-şi refuza nimic, socotind că i se datorează tot. Nici măcar plăcerile nu le putea gusta în bucuria inimii sau spre a-şi satisface o tentaţie, ci numai pentru că îi apăreau ca atributele fireşti ale frumuseţii ei. Niciodată n-a înşelat pe Grigore dintr-o pornire de pasiune, întocmai precum nu fuma de dragul beţiei tutunului. Se credea obligată să facă tot ce e susceptibil să o ridice deasupra altor femei ca o statuie divină. Se contempla în oglindă îndelung, goală din cap până-n picioare, şi se minuna cum s-au putut îmbina atâtea forme şi linii superbe într-un singur corp. Umbla goală în apartamentul ei toată dimineaţa ca să se poată admira în voie.

Raul Brumaru era ca un capriciu şi o codiţă, necesar unei femei elegante ca un căţel sau un talisman. El ofta de mult, ca şi alţii. În cele din urmă l-a acceptat, nu din iubire, ci din indiferenţă. Conta în lume ca un băiat spiritual şi făcea figură onorabilă în suita ei. Se jena mai puţin de el decât de Grigore. Pentru soţul ei păstrase orişicum un respect cel puţin

teoretic. Faţă de Raul nu simţea nevoie de niciun fel de menajament sufletesc. Nici el nu pretindea aşa ceva şi se mulţumea cu firimiturile ospăţului. Era mai ales dansatorul ei şi, în calitatea aceasta, util.

Grigore avea o repulsie instinctivă de bărbaţii în genul lui Brumaru. Îi dispreţuia. Socotea sincer că Nadina se compromite tolerând pe lângă ea asemenea cavaleri. Se învinovăţea pe sine că n-a ştiut să împiedece alunecarea aceasta, nu prin scene care să o fi înverşunat în perseverare, ci printr-o iubire mai comprehensivă. Dacă el ar fi ştiut s-o înţeleagă dintru început, nu ar fi pierdut patru ani de fericire şi n-ar fi îngăduit să se creeze între ei un gol peste care acuma trebuie să clădească punţi noi de comunicaţie.

În clipa când şi-a recunoscut greşeala, în mod firesc, şi-a luat hotărârea de a repara generos tot trecutul. Nadina să fie ferită de orice tentaţii, nu prin abaterea lor, ci prin prezenţa lui gata de a le satisface. Înţelegând acuma frământările ei materiale, se oferi spontan să le împlinească, găsind o explicaţie măgulitoare:

– Nevasta mea vreau să fie cea mai strălucitoare!

Nadina nu-şi credea urechilor. Era obişnuită ca el, sub forme delicate, cu motive plauzibile, să se dezintereseze de mondenismul ei prea costisitor. Totuşi răspunse cu indiferenţă:

– Eşti drăguţ, şi-ţi mulţumesc, dar mi-e să nu te sperie cifrele.

– Pentru tine nicio cifră nu mă poate speria! replică Grigore cu o privire în care ardea focul unei iubiri supuse.

Ce nu făcuseră în cursul căsniciei lor până azi, făcură acuma: se consultară foarte grav despre toaletele Nadinei. Ea îi etală cele mai noi numere din revistele de modă, îi explică detalii de croială, de ştofe şi de garnituri, iar el se interesa de aproape şi cu toată seriozitatea, parcă ar fi fost vorba de probleme vitale. Consfătuirile continuară zile de-a rândul şi Nadina descoperi cu uimire că Grig are şi în materie de îmbrăcăminte feminină un gust delicat şi idei originale. Îi şi zise odată:

– Credeam că numai agricultura te pasionează. Văd că m-am înşelat.

Grigore surâse:

– Tu ai fost adevărata mea pasiune, de când te-am întâlnit. Trebuie să mă fi înşelat şi eu când am putut crede altfel.

În zilele acestea, vreo două săptămâni după stabilirea lor în Bucureşti, se anunţă iar Platamonu. Nadina ezită să-l primească. Din moment ce Grigore s-a oferit s-o ajute, nu mai avea nevoie imediată de serviciile arendaşului, fiindcă Gogu o va mai păsui pentru plata datoriei ce-a făcut-o la el în străinătate.

Platamonu îşi motiva mai întâi venirea în capitală: a profitat că fiul său trebuie să se prezinte să-şi facă inscripţiile la universitate şi l-a însoţit cu gândul să împrăştie norii neînţelegerilor regretabile dintre dânsul şi Nadina. Cu băiatul a isprăvit repede, fiindcă se întoarce acasă unde poate mai bine să citească pentru examenele ce vrea să le dea negreşit după Crăciun. Astfel i-a rămas timp de alergătură, s-a străduit şi a încherbălit jumătate din câştiul de primăvară şi l-a adus ca să-i dovedească stăpânei că e în stare să facă şi imposibilul spre a fi pe placul ei. Nu cere decât o mică favoare şi e sigur că, văzând ea credinţa lui, nu i-o va refuza. Firește, e vorba tot despre Babaroaga. El a auzit deunăzi din gura ei că deocamdată nu intenţionează să vândă. Totuşi, pentru că zvonurile stăruie (de la ţărani a aflat că şi boierul Miron ar umbla să cumpere), îndrăzneşte şi dânsul să se declare amator. O roagă deci ca, primind avansul pe arenda anului viitor, să menţioneze că în cazul înstrăinării moşiei şi în cazul când, eventual,

oferta lui ar fi mai avantajoasă şi acceptată, suma aceasta să fie socotită în arvuna preţului de cumpărare. Pentru ea e o simplă formă, pentru el o vagă asigurare, preţioasă mai mult ca o indicaţie de încredere şi recunoaştere a vechilor lui servicii leale.

Nadina l-a lăsat să vorbească în voie. Important i se părea numai că Platamonu a adus bani. De la tatăl ei ştia că banii nu se refuză niciodată. Favoarea ce i-o reclama era fără obiect, de vreme ce ea nici nu se gândea să vândă Babaroaga. Vânzarea ar fi şi mai plictisitoare ca arendarea. Plictiselile au început chiar numai la zvonul că ar avea de gând să vândă.

– De unde veniţi toţi să-mi scoateţi în vânzare moşia? zise Nadina. Toată lumea ştie că vând şi-mi face propuneri, numai eu nu ştiu nimic. Şi poate s-ar cuveni să ştiu şi eu ceva... Ei bine, domnule, îţi spun dumitale, care eşti mai de înţeles: nu vând, categoric nu, şi nici nu intenţionez! E clar, precis şi definitiv?

– Cu atât mai puţin vă poate deranja mica mea rugăminte! insistă Platamonu onctuos, adăugând în sine că la cucoane nimic nu e definitiv şi clar, şi cum a vrut ieri şi nu vrea azi, poate să vrea iarăşi mâine.

– Atunci... făcu ea nepăsătoare. Bine. Cum vrei. Am ţinut să te previn, să nu zici mai târziu că...

Îi povesti şi lui Grigore pe urmă aranjamentul cu arendaşul. Nu voia să-i ascundă asemenea lucruri şi îndeosebi că a primit o sumă importantă şi deci cheltuiala lui cu ea va fi mai mică. Grigore îi repetă, ca totdeauna, că ea e stăpână deplină pe veniturile ei şi el nu doreşte să se amestece în gospodăria ei. Părerea lui însă ar fi că nu trebuia să-i dea lui Platamonu nici măcar asigurarea platonică. De ce să-şi lege ea mâinile pentru viitor?

Nadinei îi păru rău că i-a spus. „Degeaba, Grig e tipicar şi agasant." El observă neplăcerea ei şi se grăbi să adauge:

– Poate că eu exagerez... Nu te supăra, Nadina, te rog!... Fii veselă! Surâsul tău e viaţa mea!

3

– Măi Chirilă, tu nu ştii carte? Păcat!... Ia vino-ncoace să-ţi arăt ceva!

Într-o odăiţă cu o masă de brad şi câteva scaune fără spetează, unde avea cancelaria moşiei – în corpul caselor de argaţi – Platamonu scoase din portofelul umflat o hârţoagă albă şi o flutură sub ochii logofătului.

– Vezi tu zdreanţa asta, Chirilă?... O vezi bine... Uită-te!... Ei, asta e Babaroaga, băiete! strigă

arendaşul cu o bucurie exuberantă. Uite asta! Poţi să le şi spui oamenilor, ca să ştie şi să nu-şi mai bată picioarele de pomană pe la curte!

– S-o stăpâniţi sănătos! zise Chirilă cu respect.

– Să dea Dumnezeu! mulţumi Platamonu. Am muncit, Chirilă, toată viaţa şi merit să am la bătrâneţe o bucată de pământ. Nici noaptea n-am odihnă, că tu ştii, şi alerg, şi mă zbat, şi nu mă codesc a pune osul alături de voi, nu ca alţi boieri, care beau cafea în cerdac şi aşteaptă să le vie toate de-a gata. Şi totuşi oamenii nu încap de mine şi umblă să mă dea la o parte. Apoi asta-i drept, măi Chirilă? Spune tu, că eşti om cu chibzuială!

– Oamenii nu s-au ridicat împotriva dumneavoastră, conaşule! protestă logofătul. Dar de, boierule, nici ei n-au pământ, şi de aceea se tot sfarmă să câştige.

– Nici eu nu zic să nu câştige, s-ar putea? făcu arendaşul împăturindu-şi la loc hârtia. Să câştige, Chirilă!... Dar tocmai moşia mea, Chirilă?

Platamonu de mult aştepta să se răcorească.

I se părea că ţăranii au fost nerecunoscători când s-au prezentat Nadinei să-l concureze. Chitanţa însă n-o socotea chiar aşa de pretenţioasă cum se arăta şi deocamdată o întrebuinţa numai pentru consolidarea prestigiului său în faţa lumii lui săteşti.

Avea nevoie de mângâierea aceasta şi din pricina lui Aristide. Faptul că băiatul a ţinut să se întoarcă acasă, în loc să se bucure a petrece în Bucureşti, umplea pe Platamonu de o îngrijorare cu atât mai urâtă, cu cât n-o putea împărtăşi nimănui, nici nevestei sale, care era slabă de înger. Îi era frică să nu se fi încurcat cu vreo fată de pe aici şi să-şi prăpădească viitorul sau să facă vreo nebunie. Aristide era extrem de discret şi nu-i spunea niciodată nimic, iar lui, ca părinte, îi venea greu să-l descoasă şi astfel, poate, să-l jignească. Numai inima îl ustura şi-i tremura.

Chirilă Păun ardea acuma să spuie oamenilor vestea auzită de la Platamonu. Peste săptămână nu putea lipsi din Gliganu, de la curte. Numai duminecă avu răgaz să se repeadă până acasă, în Amara, să-şi mai vază de necazuri şi să-şi descarce sufletul. Opri căruţa la cârciuma lui Busuioc, unde se strângeau totdeauna oamenii după biserică, şi se dădu jos, iar pe muiere şi pe fată le trimise înainte acasă. Pe afară, pe sub streşini, câţiva mai oropsiţi se fereau de ploaie şi-şi spovedeau oftând nevoile. Chirilă dădu bineţe şi trecu înlăuntru. Luca Talabă se hărţuia cu primarul în mijlocul unei îngrămădiri de oameni care mai mult tăceau. Cum văzu pe Chirilă, Luca strigă bucuros, parcă i-ar fi sosit un ajutor:

– Bine că te aduse Dumnezeu, Chirilă!... Ia hai, că tu trebuie să ştii!...

Cârciumarul profită de ocazie să-şi organizeze clientela:

– Da de ce staţi în picioare, măi creştini, şi încurcaţi locul, de nici nu mai poate să se mişte lumea? Aşezaţi-vă la masă, că nu vă muşcă şi nici nu vă cer parale! Uite colea!... Haideţi binişor, fraţilor! Hai, mă dom' primar, că după tine se iau şi ceilalţi.

Izbuti să-i aşeze şi să le servească câte ceva.

Ion Pravilă se înverşuna în gura mare, vorbind despre Babaroaga, că nu-i drept ca unii care-s mai înstăriţi de la Dumnezeu să mai ia pământ, iar cei săraci să rămâie necăjiţi.

– Uite-aşa mă fierbe de un ceas! făcu Luca supărat, către Chirilă Păun.

– D-apoi că are dreptate primarul, se amestecă iarăşi Trifon Guju. Ce faci nu faci bine, măi nea Luca! Nu, nu!... Că dacă dumneavoastră umblaţi să cumpăraţi, cum o să mai împartă vodă pământ la oameni?

Faţă de murmurul de aprobare dimprejur, Talabă întrebă aspru:

– Cine ţi-a spus ţie, măi creştine, că vodă împarte pământ la oameni?

– Toată lumea ştie, numai voi nu auziţi! răspunse Trifon cu imputare.

– Trebuie să împartă, că altfel nu mai putem trăi! adăugă un glas gros şi înăbuşit, parc-ar fi răbufnit din adâncurile pământului.

Luca Talabă înţelese că mulţimea e împotriva lui şi urmă cu alt glas:

– Bine-ar fi să fie cum credeţi voi, fraţilor, dar mă tem că noi om rămânea cu vorbele şi alţii cu pământurile!... C-apoi eu dacă mă lupt, pentru mine lupt, măi Trifoane? Ori pentru toţi?... Eu, slavă Domnului, tot mă mai chivernisesc... Dar, zic, de ce să ia alţii moşia muncită de noi şi de ce să n-o cuprindem noi, toţi dimpreună? Că doar n-am s-o împart eu numai cu Marin Stan, ci cu toţi oamenii de omenie care vreau să muncească. Şi cu tine, Ignate, şi cu tine, Trifoane, şi cu care vă pofteşte inima, numai să ne ajute Cel-de-sus să punem mâna pe ea... Aşa-i, măi oameni buni?

Explicaţiile fură lungi. Primarul zâmbea batjocoritor. Era jignit că s-au ascuns de el. Chirilă Păun însă se simţea ruşinat. Tot îi venea să oprească pe Luca şi tot nu îndrăznea, văzându-l atât de încrezător. În sfârşit, când îl auzi spunând că grecul a umblat şi pe la Bucureşti să stăruie pentru Babaroaga, socoti momentul potrivit şi îngăimă:

– A umblat şi pare-mi-se că n-a umblat în zadar!

Luca îşi curmă brusc însufleţirea. Se apropie şi Busuioc de la tejghea să asculte.

– De ce tăcuşi, bre, şi ne-ai lăsat să ne tocmim şi să ne sfădim, dacă grecul are hârtia în portofel? se bosumflă chiar Pravilă, după ce Chirilă le povesti ce-a aflat din gura arendaşului.

Câţiva mormăiră ceva pe de lături. Primarul, uitându-şi jignirea, făcu îngrijorat:

– De...

Atunci Luca Talabă, parcă uluirea i-ar fi schimbat glasul şi înfăţişarea, se ridică de pe scaun, fără voia lui, şi vorbi printre dinţi:

– Apoi nici să fim batjocoriţi aşa, nu ne-om lăsa!

Şi alte glasuri, care mai molcome, care mai dârze, repetară:

– Nu, nu!...

4

Capitala râdea vesel în podoaba steagurilor tricolore ce fâlfâiau pe clădirile principale. Calea Victoriei era presărată cu nisip fin, cenuşiu. Mulţimea invadase trotuarele. Soarele galben privea

indiferent printre nouri. Cortegiul regal înainta agale spre Mitropolie. Copitele escadroanelor de escortă pârâiau prelung pe macadamul străzii. În frunte, într-o trăsură, prefectul poliţiei, în picioare, cu cilindrul pe ceafă, se agita ţanţoş, strălucitor, ca un capelmaistru răsfăţat, uitându-se înapoi în răstimpuri.

Camera zumzuia discret, ca un stup în ajunul roitului. Tribunele pline de doamne păreau nişte straturi de flori multicolore. Briliantele licăreau ca stropii de rouă, dimineaţa, pe petalele catifelate. Însăşi tribuna diplomatică era înflorită de uniformele ataşaţilor militari, printre care miniştrii străini, în costumul internaţional al breslei lor, făceau impresia unor rozete bătrâne şi ursuze.

În incintă străluceau plastroanele, cheliile şi decoraţiile. Sute de mâini se întindeau şi se strângeau. În faţa estradei prezidenţiale era un vălmăşag de fracuri. Ici-colo, câte un reprezentant al naţiunii ridica ochii spre tribune, căutându-şi invitaţii sau schimbând bezele cu vreo floare zâmbitoare.

– Uite pe Gogu! şopti Eugenia, mişcată, Nadinei, care avea pe figură un surâs de satisfacţie.

De jos, Gogu Ionescu, jovial, făcea nişte semne pe care nimeni nu le înţelegea, dar la care Nadina, închipuindu-şi că întreabă dacă e mulţumită

cu locurile ce i le-a procurat, răspunse fără glas şi numai din buze:

– Foarte bine. Mersi. Perfect. Ai fost încântător.

Gogu dispăru printre fracuri. Peste câteva clipe însă apăru din nou de mână cu Raul Brumaru, care saluta de zor şi spunea ceva ce nu se auzea.

– Dar ăsta ce caută în incintă? întrebă, din spatele Eugeniei, Grigore.

– Cum ce caută? zise Nadina firesc. El nu lipseşte de nicăieri. Şi pe urmă are foarte multe relaţii, încât intră pretutindeni...

Deodată se făcu o mişcare în incintă. Pe uşile laterale alte fracuri se îmbulzeau înăuntru. Din dreapta intrau arhiereii, ceremonios, lucind de podoabe; din stânga, în uniforme de gală, numai fireturi şi strălucire, generalii. Pe estradă domni gravi se înşirau în ordine. Un glas speriat răcni lângă uşă:

– Maiestatea sa regele!

O clipă de tăcere frământată, urmată brusc de o răpăială furtunoasă de aplauze, ce nu mai încetară decât atunci când regele, luând o hârtie din mâna şefului guvernului, scoase ochelarii, îi aşeză tacticos pe nas şi începu să citească:

– Domnilor senatori! Domnilor deputaţi!

La mai fiecare frază aplauzele reizbucneau, când mai liniştite, când mai impetuoase, şi regele

trebuia să se oprească şi se uita pe deasupra ochelarilor la mozaicul de figuri cu privirile îndreptate spre dânsul, ca mii de raze în focarul unei lentile miraculoase...

– ...grija mea statornică pentru propăşirea ţărănimii muncitoare, temelia puternică şi sănătoasă a statului, de care depinde viitorul naţiunii.

În ropotul aplauzelor se amestecă acuma glasul lui Grigore, uscat de emoţie:

– Bravo! Bravo!

Nadina întoarse puţin capul spre el cu o mică privire dojenitoare.

Apoi lectura se sfârşi, ovaţiile petrecură pe rege până la ieşire şi toată lumea se urni să plece.

– Foarte nostim spectacolul! murmură Nadina pe culoar. Nu-i aşa?... Şi regele ce bine a fost!

Afară, trăsuri elegante, automobile zgomotoase, zâmbete multe şi strângeri de mâini. Şi muzica militară a companiei de onoare cântând un marş marţial...

Câinele lătra să se omoare. Ploua vârtos.

– Ia ieşi, măi bărbate, să nu muşte căţeaua pe cineva, să mai păţim altă poznă!

Ignat Cercel se urni de pe laviţă bombănind. Când deschide uşa spre tindă, porcul, care râcâise

întruna să intre, dădu buzna printre picioarele lui în odaie. Ieşi făcând: „Acu lasă-l dracului!“ În uşa tinzii strigă:

– Huo, potaie, fire-ai a dracului să fii tu cu neamul tău!

De-acolo văzu în mijlocul ogrăzii, bălăcind prin noroi şi apărându-se cu umbrela deschisă de câinele ce se repezea mereu, pe perceptorul Bârzotescu urmat, la câţiva paşi, de straja satului.

– Aşteptaşi, măi Ignate, să viu eu la tine şi încă pe vremea asta, ai? Nu ţi-a fost milă de ostenelile mele, ai?

Ţăranul uluit aruncă întâi după câine:

– Huo, javră! Nu pricepi de vorbă!

Pe urmă îşi îndulci glasul:

– Ce să aştept, domnule, păcatele noastre! Da uite, ne ţine sărăcia în braţe de nici nu ne mai lasă să răsuflăm... Că altfel veneam, vai de mine, cum să nu viu! Că doar ştiu destul de bine unde-i primăria şi nici picioarele nu mă dor, slavă Domnului.

Perceptorul ajunse la el. Închise umbrela, scuturând-o binişor de ploaie şi zicând:

– La plata birului hop cu sărăcia, altfel însă dă-i cu cârciuma! Lasă că vă ştiu, Ignate! Pe mine nu mă prostiţi, degeaba! Cu voi îmi prăpădesc tinereţea şi sănătatea!

– Ce cârciumă? protestă ţăranul. N-am mai pus ţuică-n gură de nici nu mai ţiu minte, că unde să ne mai ardă de băut dacă...

– Ia lasă vorba, că n-am venit la taifas! îl întrerupse Bârzotescu intrând în casă.

Muierea încremenise lângă vatră, cu cei patru copii lângă ea, ca o cloşcă speriată de uliu. Porcul grohăia mulţumit şi ridică râtul mirat... Perceptorul se înţepeni în mijlocul odăiţei şi se uita împrejur cercetător. Lung şi deşirat cum era, ajungea cu capul până în grinzile tavanului. Luă registrul de la strajă, însemnă ceva şi rupse o foaie.

– Ascultă, Ignate! zise pe urmă sever. Acu ţi-am scris porcul, că altceva de preţ văd că n-ai. Ai auzit? Nu-l iau deocamdată, să nu zici că-s rău. Dar să nu crezi că am să te aştept mai mult de o săptămână, că nici pe mine nu mă aşteaptă cei mari, şi nici n-am să mai viu pe aici să-mi stric ghetele prin cele băltoace, că voi nu-mi cumpăraţi altele şi m-aţi lăsa să umblu desculţ... Aşa, Ignate, să vii curând-curând, că altfel vine porcul la mine şi nici nu se mai întoarce!

Atunci femeia izbucni amărâtă:

– Aoleo, doar n-o să ne iei purcelul, domnule, să-mi rămâie copiii flămânzi, că atâta avem şi-am

rupt de la gura noastră să-l cresc, că vite nu putem ţinea dacă nu-i nutreţ şi porumbul...

Bârzotescu, parcă nici n-ar fi luat notă de existenţa ei, ieşi plecându-se adânc, să nu se lovească cu capul de pragul de sus. Ignat îl petrecu după cuviinţă până-n ogradă, abătut, bâiguind mereu ca o scuză şi o plângere:

– Apoi ce să facem, dom' perceptor, ce să facem?

Aristide Platamonu trimise servitoarea să cheme puţin pe fata logofătului, pe Gherghina. Ea are să ştie să-i calce pantalonii frumos, cu dungă, nu ca toantele astea care nu-s în stare nici măcar să încălzească bine fierul.

Era singur acasă. Bătrânul avea un proces la Costeşti, la judecătorie, şi pusese martor şi pe Chirilă Păun. Plecase cu brişca de dimineaţă împreună cu doamna Platamonu, luând şi pe Chirilă cu nevastă-sa. Au vrut să-l plimbe şi pe Aristide puţin, dar el a refuzat. Tocmai va profita de singurătate ca să citească serios. Soră-sa se afla de o săptămână la Piteşti, într-o familie prietenă, să se mai distreze.

Gherghina intră cu sfială în camera tânărului stăpân, împreună cu servitoarea.

– Uite, fetiţo, tu eşti deşteaptă şi îndemânatică şi ai să-mi faci un serviciu...

Aristide îi explică. Fierul se încălzise. Pe masă erau întinşi pantalonii alături de cârpa udă. Izgoni pe servitoarea neghioabă, să n-o vază în ochi.

– Eu am să încerc, conaşule, zise Gherghina speriată şi ea de cearta servitoarei. Dar nu ştiu dacă am să pot bine...

Se apucă de lucru. Aristide, lângă ea, o privea. Trupul ei mlădios era plecat uşor peste fierul de călcat. Basmaua roşie, legată la spate, îi strângea capul şi-i lăsa gol gâtul plin şi puţin îndoit. Printre umăr şi capul lăsat într-o parte tânărul îi vedea, sub iia subţire şi descheiată, sânii rotunzi, mărişori, cu nişte sfârcuri ca mugurii plăpânzi. Se aplecă uşor şi-i atinse gâtul cu buzele. Gherghina tresări şi întoarse spre dânsul doi ochi plini de spaimă.

– De ce crezi că te-am chemat, Gherghino? şopti Aristide, luându-i fierul din mână şi aşezându-l pe un suport. Pentru astea? urmă apoi arătând dispreţuitor fierul. Pe o fată frumoasă ca tine?

Gherghina se retrăgea spre uşă cu aceiaşi ochi în ochii lui. El o apucă de mână:

– Ţi-e frică de mine?... Spune drept!... Se poate?... Şi eu numai pentru tine n-am rămas la Bucureşti, de dragul tău...

Fata încercă iar să se apropie de uşă. Atunci tânărul întoarse cheia în broască şi o cuprinse de mijloc, continuând cu acelaşi glas lacom şi fierbinte:

– De ce nu vrei să râzi niţel, Gherghino?... De ce te uiţi aşa? Nu, nu, nu vreau să te uiţi aşa!

Îi sărută gura, ochii, obrajii. Gherghina murmură:

– De ce-ţi baţi joc de mine, conaşule?

Şi simţindu-se dusă spre colţul unde văzuse canapeaua, adăugă:

– Nu vreau!... Nu vreau!... Ţip!... Să ştii că ţip!...

– Nu fi proastă, Gherghino!... Nu, nu! bodogăni Aristide crâmpoţindu-i gura cu gura lui.

Cortina căzu în ropote de aplauze. Luminile ţâşniră brusc în sala încinsă de căldură şi de miros de oameni mulţi. Câteva minute urmară rechemările actorilor, apoi lumea se linişti şi intrară în funcţie binoclurile. Nadina trona în loja ei ca un idol satisfăcut de adoraţia credincioşilor. Îşi aluneca alene ochii peste parter, schimba saluturi cu câte o lojă. După primul examen sumar, spuse încet lui Grigore:

– Ai văzut! Până şi Predelenii sunt toţi în păr... Ce-o fi păţit zgârcitul de-a cheltuit atâţia bani?

– Şi nici măcar n-am trecut pe la ei! zise bărbatul cu regret. Nu ştiam că s-au întors de la ţară...

Începură defilările. Loja se umplu de extaz:

– A, a fost superb!... Ce mare artist!... A jucat încântător!... Am văzut piesa şi la Paris... Da, tot cu el...

Grigore profită de îmbulzeală şi se repezi la loja lui Predeleanu. După primele cuvinte, Tecla observă cu mirare:

– Dar te-ai schimbat de tot... Parcă eşti alt om!

– Se cunoaşte? făcu Grigore. Mi-e cam ruşine şi totuşi... Sunt îndrăgostit rău!

Olga îi aruncă o privire cu un surâs ştrengăresc. Tecla, însă, uitându-se o clipă la loja Nadinei plină de o diversitate de admiratori, murmură pe gânduri:

– Ce-i drept, parcă s-a făcut mai frumoasă şi mai fermecătoare...

Tânărul Iuga îi sărută mâna, recunoscător.

Când se ridică iar cortina şi se întunecă sala, Nadina şopti:

– Unde mergem după spectacol, Grig?

Şi mai târziu, în momentul culminant al dramei de pe scenă, continuă cu drăgălăşenie:

– A descoperit Raul un local nou, absolut parizian şi retras, unde nu merge decât lumea cea mai bună... L-am trimis să ne rezerve o masă şi să fie aici, la sfârşit, să ne conducă. Am făcut bine?... Vine şi Gogu cu consoarta lui...

– Tot ce faci tu e bine! răspunse Grigore mângâindu-i pe furiş braţul gol rezemat pe speteaza fotoliului.

Un mic restaurant de noapte, într-o străduţă dosnică. Exterior modest. Înăuntru însă lumină orbitoare, lux căutat, atmosferă caldă, chelneri francezi pur-sânge şi câteva atracţii senzaţionale. Patronul, om dintr-o familie boierească, cu nume distins, care şi-a mâncat o avere imensă la Paris şi din resturi a înjghebat localul de curând, ca să aibă o ocupaţie, îşi primeşte clienţii personal şi ceremonios ca un senior pe invitaţii săi la o recepţie selectă. Raul Brumaru, firesţte, prieten cu proprietarul, face spiritual prezentările. Şi Nadina surâde încântată şi repetă întruna:

– Ah, *oui, c'est vraiment très chic, très parisien!*[1]

[1] Ah, da, este într-adevăr foarte frumos, foarte parizian! (Fr.)

Mica sală s-a umplut de domni în frac şi doamne decoltate. Chelnerii se strecoară ca umbrele, echilibrând tăvi de argint încărcate. O dansatoare spaniolă, într-un pătrat rezervat, acompaniată de o orchestră specială de chitarişti spanioli, îşi învârteşte temperamentul cu stridente vibraţii de castaniete. Orchestra mai continuă un răstimp cu arii madrilene şi sevilane, apoi dispare pe urmele dansatoarei, făcând loc unui pianist care preludează somnolent şi nonşalant, pregătind intrarea unui şansonetist francez, drăguţ, elegant şi foarte răsfăţat, primit cu ovaţii frenetice de publicul cunoscător. Cântăreţul surâde galant în dreapta şi în stânga, lumina se stinge, rămân numai câteva becuri albastre – e romanţa reveriei. Urmează altele, fiecare cu lumina ei. Apoi un chelner îi oferă o chitară, lăsată pe colţul pianului de un spaniol, se face lumină trandafirie şi răsfăţatul publicului se apropie de Nadina şi cântă înfiorat cupletul amorului fără speranţă.

Aerul s-a îmbâcsit de fum şi de aburi de vinuri grele. Ochii lucesc. Lumina albă tremură pe feţele obosite. Glasurile bâjbâie distrate...

În trăsură, îmbondorită în blană, Nadina spuse bucuroasă:

– Bine c-au început şi Bucureştii să devie oraş mai civilizat, nu tot mititei, şi lăutari, şi mojicie!... Nu-i aşa, Grig?

– Da, sigur!

– Şi şansonetistul foarte interesant! adăugă ea după o pauză. Ai văzut că numai mie mi-a cântat?

Grigore o simţea lângă dânsul, fericită şi caldă. Zise cu o voce avidă şi supusă:

– Tu eşti cea mai frumoasă!

– Tu eşti, Petrică?

– Eu, eu! Hai, deschide, mamă, hai!

Intră. În casă era întuneric. Numai focul din vatră răspândea un rotocol de lumină roşcată.

– Mi se pare că nici nu dormeai? întrebă Petre.

– Ce să dorm? Că până le-am dat de mâncare, până s-au culcat ei, a trecut vremea, zice maică-sa horobăind pe lângă foc. Dar şi tu, dragul mamei, târziu mai vii şi greu mi-e şi mie că sunteţi mulţi şi nu mai ştiu cum să împart ca să-ţi opresc şi ţie, să-i satur şi pe ei, of, Doamne!

Petre se aşează pe laviţă. Oftă:

– Apoi nu stau nici eu de bine şi de petreceri, mamă!

Smaranda îi puse pe masă o farfurie cu mâncare. Un răstimp nu se mai auziră decât

sorbiturile lui flămânde şi molfăitul fălcilor. Pe altă laviţă, într-un pat şi pe cuptor dormeau ceilalţi copii, cu respiraţii grele. Pe urmă, după ce îşi mai potoli puţin foamea, Petre începu să-i spuie, printre îmbucături, că tot n-a izbutit să o rupă la boierul cel bătrân nici aşa, şi nici aşa. Logofătul zice mereu c-o fi, c-o păţi, că boierul se ţine de vorbă când făgăduieşte, că lui i-a spus atunci, astă-iarnă, să plătească boul, dar n-a spus să nu oprească datoria...

– Aşa m-a purtat şi pe mine, de au trecut săptămânile şi lunile, că în curând se împlineşte anul de când s-a prăpădit bietul tată-tău! bolborosi femeia cu glas lăcrimat.

– Ei, dar de lăsat nu mă las, să ştiu de bine că se întâmplă orice! făcu flăcăul hotărât. Nu las, că-i dreptul nostru şi nu cerem de pomană, că taica pentru dânşii a muncit până l-a luat Dumnezeu...

Sorbi ultimele linguri din farfurie. Tăcu îndelung. Se uita la flăcările roşii ce fâlfâiau în vatră cu un duduit leneş. Apoi cu glas mai molcom zise iarăşi:

– Rabzi, rabzi şi oftezi, până nu mai poţi, ş-apoi...

Iar tăcu şi, după un răstimp, urmă gânditor:

– Că spuneau şi oamenii şi se sfătuiau cum să mai facă şi ce să facă? D-aia am şi întârziat aşa...

Se întrerupse, parcă şi-ar fi adus aminte, şi întrebă:

– Da de ce nu aprinseşi lampa, mamă? Ori nu mai e gaz?

– Ba mai e niţel, dar ziceam că e destulă lumina focului...

Petre dădu din cap, apăsând:

– Că bine zici, face şi focul lumină când nu-i alta!

O flacără trosni aţâţându-le şi pe celelalte. Faţa lui Petre se roşi. Umbra lui juca pe perete şi peretele parcă se clătina.

5

Titu Herdelea scrise acasă despre toate prin câte a trecut până ce acum poate zice că i-a ajutat Dumnezeu de s-a aranjat bine de tot. Se lăuda în scrisoare şi lăuda *Drapelul* ca fiind un jurnal foarte important. Îi trimise bătrânului Herdelea, pentru că îl ştia mare amator de ziare, un pachet voluminos cu diferite foi, având grijă să încadreze cu roşu în *Drapelul* tot ce scrisese dânsul şi mai ales cele două articole de fond în care se lupta viguros cu însuşi contele Apponyi. Nu uită, firește, să ridice în slavă pe Grigore Iuga (a cărui nevastă e o minune de

frumusețe și eleganță, de s-ar prăpădi de admirație toate domnișoarele de prin Amaradia și împrejurimi când ar vedea-o), să povestească cum a petrecut la castelul lor de la țară, ceva în felul castelului grofilor de la Beclean, și cum s-a întors la București cu automobilul, o distanță cam cât de la Bistrița până la Cluj. Transmise bătrânului complimente prietenești de la Gavrilaș, care este pentru dânsul ca un părinte, iar din parte-i salutări tuturor cunoștințelor și îndeosebi preotului Belciug, fiindcă în cele din urmă s-a purtat așa de frumos, încât trebuiesc uitate micile neînțelegeri din trecut. Adăugă că îl așteaptă pe Belciug să vie în țară, cum a făgăduit pe când se muncea cu clădirea bisericii noi din Pripas; cum e el văduv și cu stare, poate veni lesne și nu-i va părea rău de cheltuială, căci Bucureștii e un oraș mai simpatic ca Budapesta, afară că e inima românismului. Felicită solemn pe Ghighi pentru logodnă și o îndemnă să fie bucuroasă de Zăgreanu, care e un băiat eminent. Rău îi pare că va lipsi de la nuntă, dar are acuma atâtea ocupații, că nici nu se poate gândi să le întrerupă, mai ales că nici banii nu prea îl dau afară din casă, deocamdată.

Nu pomeni însă nimic despre micile lui afaceri amoroase, deși știa că, în special pe Ghighi, ar interesa-o grozav. Nu voia să se mai afle prin

Amaradia că el şi aici umblă după lucruri neserioase, deşi în ultimele săptămâni, de când a scăpat de grija vieţii de toate zilele, tocmai lucrurile acestea îl preocupau mai mult.

Doamna Mimi s-a ţinut de cuvânt şi a revenit să-şi vază camera de fată într-o după-amiază când ştia că mamă-sa nu e acasă. S-a dezbrăcat singură şi îndată s-a vârât în pătuceanul ei de odinioară. Pe urmă, de câte ori venea, se dezbrăca la fel, lepădându-şi acuma şi cămaşa, încât rămânea goală cum a născut-o doamna Alexandrescu; îşi admira nudul în oglinda mare cu ramă de nuc, tot de pe vremea fecioriei ei, şi apoi repede se ascundea în pătuceanul cu visurile.

Titu a primit-o cu emoţie mare întâi şi s-a simţit mândru că a cucerit o femeie atât de încântătoare. Curând însă a înţeles că nu este el singurul mândru şi fericit, că lui îi revin numai rămăşiţele şi că cucerirea lui se datora unui capriciu întâmplător al ei de a fi iubită de un poet. De altfel Mimi însăşi nu s-a sfiit să-i spuie clar că nu trebuie să fie pretenţios şi nici să o plictisească cu gelozia, fiindcă destul o sâcâie bărbatul ei cu d-astea. Firește, tânărul s-a resemnat cu situaţia. Îşi zise că, la urma urmelor, ea îi dăruieşte ce poate şi de ce ar refuza el pe o femeie drăguţă, când nici nu-l costă nimic.

Totuşi, se iviră şi inevitabilele mici complicaţii. Eleva lui, Marioara, a mirosit ceva şi a început să-i facă imputări că ea nu e fată de pe străzi, că dacă n-o iubeşte cu adevărat, pentru ce nu-i spune pe faţă, nu să-şi bată joc de ea înşelând-o cu cine ştie cine, şi sfârşind printr-o discretă ameninţare că se va plânge doamnei Gavrilaş de purtarea lui neleală. O seară întreagă a trebuit să-i explice şi să-i jure că numai pe ea o iubeşte, ca s-o astâmpere.

Ba într-o zi s-a pomenit cu doamna Alexandrescu că îl apostofează atât de jalnic, de parcă ar fi părăsit-o Jenică:

– Domnu Titu, din suflet te rog şi te implor, ia seama să nu se nenorocească din pricina matale biata Mimi!... Ea te-o fi iubind, sărăcuţa, c-am observat de atunci că îi eşti simpatic, dar dumneata trebuie să fii mai cuminte şi s-o fereşti, să nu care cumva să prindă de veste Vasile, că se întâmplă o nenorocire... Nu zic şi nu-ţi reproşez, că pasiunea aşa vine, pârdalnica, şi Mimi, sărmănuţa, nu-i de mirare că i s-a urât şi ei cu un bărbat ciufut şi mojic, dar...

Tânărul Herdelea ascultă cu resemnare lamentaţiile gazdei sale şi numai la sfârşit articulă un slab protest, menit mai mult să-i evidenţieze cavalerismul decât să fie crezut. În realitate se jena de doamna Alexandrescu din pricina Tanţei, căreia

începuse a-i face curte foarte stăruitor. Doamna Alexandrescu l-a dus deunăzi la părinţii fetei, l-a prezentat şi l-a lăudat, iar pe urmă el a devenit un mosafir asiduu în casa din dosul gării, proprietatea domnului Alexandru Ionescu, şef de birou la Finanţe. Tanţa era acum iubirea lui cea frumoasă şi adevărată. Graţie ei i-a revenit inspiraţia poetică. În fiecare seară, scăpat de obligaţiile pentru *Drapelul,* învăluit într-un nour de fum de ţigări, scria versuri de glorificare a făpturii divine. De altfel Tanţa răspundea cu aceleaşi sentimente. Deşi sfioasă, i-a mărturisit că nici n-ar mai putea trăi fără el. Trei zile dacă nu-l vedea, născocea motive să fie la Lenuţa, confidenta dragostei ei, care, firește chema pe Titu.

Toate acestea nu-l împiedicau să-şi împlinească meseria, ba chiar îl stimulau. În fiecare dimineaţă se prezenta conştiincios la *Drapelul,* cu manuscrisul pregătit. Găsea totdeauna numai pe Roşu, la acelaşi birou, parcă nici nu s-ar fi clintit de-acolo. Spre amiazi îşi mai făceau apariţia reporteri, redactori, veşnic grăbiţi şi agitaţi şi nemulţumiţi, discutând violent şi abţinându-se permanent de a scrie. Altminteri însă, Herdelea era singurul tovarăş redacţional al lui Roşu, care îi spunea deseori:

– Să ştii, puiule, că tu ai să ajungi! Ascultă-mă pe mine ce-ţi vorbesc, că eu nu vorbesc fleacuri ca domnişorii ăştia care vin cu pălăria-n cap, se grozăvesc, mint şi nu-s capabili să scrie un rând cumsecade. Ai să ajungi, băiete, pentru că îţi place munca şi nu te codeşti! Să ştii!... Ai şi talent, eşti şi sârguitor, tocmai ce trebuie unui gazetar bun. Nu zic, se poate să te laşi de meseria asta, că te văd băiat cinstit şi corect, şi anevoie răzbeşti în gazetărie când eşti aşa, dar oriunde te-ar duce destinul, ai să faci treabă, să ştii de la mine!

Titu Herdelea se credea la rându-i obligat să-i raporteze când a luat masa la Gogu Ionescu sau când a fost poftit la Grigore Iuga, şi alte asemenea evenimente de ale sale de interes mai public. Secretarului nu-i plăceau şi le considera apucături de arivism, enunţând dogmatic că ziaristul să rămâie în lumea lui, să nu se vâre printre ciocoi, să-şi adoarmă conştiinţa. Gazetarul trebuie să-şi păstreze virgină facultatea de a protesta şi a biciui necontenit, mai cu seamă în ţara noastră, unde fărădelegea e singura lege perfect valabilă.

– Deschide ochii, puiule, şi uită-te împrejur! Te-ai plimbat la ţară în automobil şi prin castele ciocoieşti şi n-ai pus urechea la pământ să asculţi glasurile care nu se aud. Din automobil nu se vede şi

nu se aude nimic. Şi nici pe trotuarele Bucureştilor. E falsă şi artificială toată aparenţa asta de lux şi civilizaţie. Realitatea e alta, tinere! Exportăm zeci de mii de vagoane de cereale şi câteva milioane de ţărani n-au nici porumb pentru mămăliga cotidiană! Înţelegi ce vasăzică asta? Cu luminile Bucureştilor ne înşelăm pe noi înşine. Nu ne aruncăm privirea dincolo, fiindcă ştim că dincolo e prăpastia şi numai privind în ea ne-am cutremura... Nu lux, nu automobile şi castele, puiule! Alea-s pojghiţa care acoperă un vulcan de dureri. Ca mâine se sparge pojghiţa şi atunci!...

Titu se obişnuise deja cu catastrofismul. Nu era om să nu lăcrimeze, de îndată ce venea vorba de stările generale, asupra durerilor ţărănimii, completându-le cu profeţiile crâncene de rigoare. Aşa a fost probabil totdeauna şi va fi totdeauna. Orăşenii, care cunosc ţara din vilegiaturi pitoreşti, au o mare predilecţie pentru ţăranii veşnic porniţi să se revolte, tocmai pentru că sunt asiguraţi că ţăranii români nu sunt în stare să se revolte aievea niciodată.

6

– Ce-ar fi, Grig, să facem Crăciunul la ţară? zise Nadina cu mare voioşie într-o zi când se apropiau sărbătorile.

Grigore Iuga răspunse numai cu o privire plină de recunoştinţă. Propunerea o considera o atenţie delicată pentru dânsul. Nimic nu l-ar fi putut bucura mai mult decât dovada aceasta de apropiere sufletească. Iubirea lor ajunge astfel să se cimenteze prin înţelegerea reciprocă. Pasiunea trupească devine în sfârşit durabilă, fiindcă se alimentează din esenţa inepuizabilă a sufletelor. Dacă ar fi adoptat de la început faţă de ea atitudinea de azi, câte amărăciuni şi-ar fi cruţat unul altuia! Fericirea n-o poţi gusta decât când te-a purificat nefericirea.

Detaliile le stabiliră uşor. Grigore se mulţumea să înregistreze dorinţele ei, ca să-i fie toate împlinite cu sfinţenie. Primul punct era că vor petrece Crăciunul la Amara, dar Revelionul îl vor face negreşit în capitală. Acceptat. Al doilea că trebuie să fie un Crăciun vesel, cu lume multă şi lăutari buni. Acceptat, firește. Vor fi prezenţi toţi vecinii lor mai subţiri de la ţară. Despre asta va îngriji bătrânul, care are să fie plăcut surprins de hotărârea lor. Îi va scrie să poftească şi pe prefectul judeţului, de la Piteşti, ca să fie reprezentat şi guvernul la veselia lor. Nadina surâse; i se părea comic cu prefectul... Grigore întrebă:

– De la Bucureşti luăm pe cineva sau mai bine nu?...

– A, s-ar putea? se miră Nadina. Apoi dacă ar fi numai moşieri şi arendaşi, inclusiv prefectul, ne-am urca pe pereţi de plictiseală! Trebuie să conteze neapărat pe Gogu şi Eugenia, care au invitată la ţară şi familia unui frate al ei, profesor, sau aşa ceva, la Giurgiu. Evident au să vie împreună cu musafirii lor. Pe urmă câţiva băieţi mai spirituali, să aibă cu cine sta de vorbă. Măcar doi-trei. Când rosti numele lui Raul Brumaru, observă, sau i se păru, o uşoară crispare pe figura lui Grigore încât adăugă repede: Dacă nu-ţi convine, renunţ, Grigule!... M-am gândit însă la Raul pentru că e totdeauna vesel şi...

– O, de ce? Foarte bine!... Bietul Raul! zise bărbatul cu o compătimire dispreţuitoare.

– Uite, poate să vie şi tânărul cela, cum îl cheamă, din Ardeal? continuă Nadina. Îl vom pune să ne cânte colinde ardeleneşti...

Crăciunul cădea într-o joi. Nadina hotărî să plece cu toţii marţi după-amiază la Amara, să doarmă acolo în tihnă, ca să fie odihniţi pentru seara din ajun. În Gara de Nord îi aştepta numai Raul; ceilalţi cavaleri mondeni se scuzaseră în ultimul moment. De-abia dincolo de Chitila apăru şi Titu Herdelea, radios şi aferat. Minţi că a sosit chiar când a plecat trenul şi s-a instalat în alt compartiment. De fapt venise cu o jumătate de oră înainte şi şi-a

asigurat un loc bun în clasa a treia, deoarece călătorea pe buzunarul lui şi de ce să-şi risipească gologanii.

Numai Grigore îi ascultă scuzele şi explicaţiile. Nadina îi surâse indiferentă, rămânând atentă la Brumaru, care îi relata o povestire picantă după *Vie Parisienne*[1], fără a se întrerupe decât o secundă pentru a întinde lui Titu mâna stângă şi a-i zice: „Ce mai faci, monşer?" Tânărul Herdelea mai făcu puţină politică cu Grigore, află că Gogu Ionescu e la Lespezi de trei zile şi se bucură că se va întâlni cu Alexandru Pintea, pe care-l cunoscuse de asemenea la Sângeorz. Pe urmă găsi un pretext să se retragă în compartimentul său, fiindu-i frică să nu dea conductorul peste el şi să-l facă de râs, că stă la clasa întâia cu bilet de a treia.

Zăpada ce o lăsaseră în Bucureşti era o jucărie faţă de ce găsiră la Amara. La sosire, în Costeşti, îi aşteptau sănii. Nadina tresălta de bucurie. Cum ajunseră acasă, porunci pentru a doua zi o plimbare cu sania prin împrejurimi.

Grigore se sculă mai devreme, să îngrijească de plimbarea proiectată. Avu însă o surpriză neplăcută. Aseară, Ichim, bătrânul vizitiu de nădejde, după ce a deshămat iepele de la sania cea bună şi le-a

[1] Viaţa pariziană (fr.)

adăpat, când le-a băgat în grajd să le lege la ieslea lor, nu se ştie cum şi ce, dar s-a pomenit cu iapa roaibă, sperioasă, că începe să sară în două picioare, şi-apoi să zvârle din copite până l-a zdrobit tot pe bietul om de l-au scos pe cergă afară. Aşa că nu-i chip să mai iasă dânsul cu sania, iar ceilalţi vizitii niciunul nu s-ar încumeta să mâie iepele prea buiestre. Grigore era plictisit şi pentru Ichim, dar mai cu seamă din pricina Nadinei care, fiind amatoare de iuţeală, nu ar fi mulţumită să o plimbe cu caii de purtare. Atunci logofătul Bumbu îşi dădu părerea că ar putea chema pe Petrică al Smarandei, c-a fost doar căprar la artilerie şi a strunit tot felul de cai, încât are să se joace cu iepele. Îl chemară degrabă.

Totuşi, abia spre amiază porniră. Nadina luă lângă ea pe Titu, pe Raul îl trecu în sania a doua cu Grigore, care o sărută în gând pentru acest gest. După indicaţiile lui Grigore, sania Nadinei o luă înainte având să facă circuitul Ruginoasa, Bârlogu, Babaroaga, Gliganu, Lespezi şi acasă. Înfăşuraţi în bunzi imense, cât nişte pelerine medievale, acoperiţi cu pleduri groase şi îmblănite, sfidau gerul aspru ce dăinuia de peste o săptămână. Cum ieşiră din Amara, câmpia albă se desfăşură în faţa lor ca o nesfârşită mantie de hermină, scânteind în lumina soarelui muşcător. Şoseaua tăia o dâră lucioasă, rectilină, pe

care sania aluneca vertiginos. Petre, în picioare, puţin plecat înainte, îndemna iepele arar, cu un plescăit de limbă, energic. În sumanu-i cenuşiu, cu căciula neagră de miel pe o ureche, părea mai înalt şi mai voinic de cum era.

Nadina nu mai tăcea din gură, atâta era de entuziasmată. Aci spunea ceva lui Titu, aci scotea un strigăt nearticulat, aci lălăia un început de galop cantabil şi din când în când striga către vizitiu cu o încurajare aţâţătoare:

– Hai, băiete, hai, nu şovăi!

– Nu şovăiesc, coniţă, n-aveţi grijă, mormăia Petre fără a se întoarce, cu glas în care tremura un râs puţin batjocoritor.

Goana vijelioasă ţinea de un ceas. Trecură prin Ruginoasa, prin Bârlogu, prin Babaroaga, prin Gliganul. Pe când alergau acum spre Lespezi, văzură de departe un cârd de ciori, poate câteva sute, de-a curmezişul şoselei, o împroşcătură de cerneală pe o colosală coală de hârtie. Flămânde şi obraznice, ciorile numai când sania era să dea peste ele zbucniră brusc de pe pământ cu zgomotos fâlfâit de aripi şi croncăneli. Iapa înaintaşă, într-un acces de spaimă, făcu o săritură în dreapta să se ferească parcă de primejdie. În aceeaşi clipă Petre o croi cu biciul peste burtă. Durerea o sperie mai tare, încât zvâcni drept

înainte, pe şoseaua netedă, într-un galop furios, stârnind şi frica tovarăşei sale de oişte.

– Ce faci? Ce faci? ţipă deodată Nadina. Ne omoară!... Ajutor!

Se agăţă îngrozită de gâtul lui Titu, în vreme ce caii, sforăind şi ciulind urechile, goneau nebuneşte, izbind deseori cu picioarele dinapoi în frontalul bombat al saniei. Atunci răsună glasul lui Petre, încrezător:

– Nu vă speriaţi şi nu vă fie frică, coniţă, dacă sunteţi cu mine!

Glasul acesta aspru şi ciudat îi împrăştie deodată orice teamă. Auzi acuma şi pe Titu, care nu-şi pierduse cumpătul, zicând:

– Doamnă, doamnă, nu e nimic, fiţi liniştită!

Încercă să zâmbească, parcă i-ar fi fost ruşine de spaima trecută. Petre, cu spinarea îndoită uşor înapoi, ţeapăn ca o stâncă, strângea hăţurile, repetând lin şi totuşi poruncitor:

– Hohoho!... Hohoho!...

Privindu-l, Nadina parcă vedea cum i se încleştează muşchii braţelor ca nişte cângi de oţel şi cum îi cresc mereu puterile, cu cât îşi înfige picioarele mai dârz în pământ. Îşi recăpătă calmul complect. Ajunse iarăşi veselă în Amara şi, coborând din sanie, râse de toată întâmplarea, ciripind gălăgios:

– Am tras o spaimă neroadă... Bine c-am avut un vizitiu energic!

Petre îşi întoarse spre ea faţa îmbujorată de bătaia gerului, cu mustăcioara aburită şi pişcată de sloiuri, cu ochii mici, sfredelitori, în care se jucau licăriri vii de bucurie. Spuse:

– Apoi iepele-s buiece, coniţă, că-s iepe boiereşti, toată vremea numai odihnesc şi mănâncă bine şi nu muncesc. Cum să nu le ardă de nebunii?

Şi scuipă triumfător între crupele pline ale iepelor extenuate.

– Bravo, Petre, bravo! strigă Titu Herdelea, care în sfârşit izbutise a se descotoşmăni dintre blănuri şi, sărind jos, îl bătu protector pe umăr.

Nadina povesti la dejun întâmplarea, complectând-o cu mici înfloriturі pe care Titu, galant, le confirmă. Înfloriturile se înmulţiră şi întâmplarea deveni o aventură, iar Nadina însăşi o eroină când repetă povestirea de mai multe ori invitaţilor ce începură să sosească mai spre seară. Cu cât observa mai mare îngrijorare la interlocutori, cu atât era mai mândră, râdea şi declara nepăsătoare că îi plac grozav emoţiile violente şi îi pare bine c-a văzut şi moartea cu ochii.

– Era să mă pierzi, Grig dragă... M-ai fi regretat? zise sentimental, într-un moment soţului ei, care răspunse mângâind-o ca pe un copil nepriceput:

– Asta înseamnă că trebuie să fii prudentă cu plăcerile, oricât te-ar tenta!

– O plăcere prudentă nu mai e plăcere! ripostă Nadina răsfăţată.

Miron Iuga îşi primi oaspeţii cu o bonomie ce-i şedea bine. Nu poftise dintre vecini pe Platamonu, deşi Grigore crezuse că ar fi fost delicat de vreme ce e arendaşul Nadinei şi al lui Gogu, şi nici pe Cosma Buruiană, căruia încă nu-i iertase minciuna cu furtul, oricât arendaşul, ca să-l îmbuneze, răsplătise pe ţăranii anchetaţi şi bătuţi de pomană cu câte un sac de porumb.

Pe la şapte seara, sosiră, ultimii, prefectul Andrei Boerescu şi generalul Dadarlat, amândoi cu nevestele, venind direct de la Piteşti şi urmând să plece pe urmă de aici fiecare la moşia lui, unul la Rociu, celălalt la Humele, unde aveau să petreacă sărbătorile. Prefectul era un bătrânel mărunţel şi rotofei cam de vârsta lui Miron, plin de viaţă şi de vioiciune. Studiase odinioară medicina şi chiar avea tăbliţa cu titlul pe zidul casei la Piteşti, dar n-a practicat niciodată, simţind o repulsie fizică faţă de boli şi suferinţe. Nevastă-sa îi semăna, parcă i-ar fi

fost soră, şi la înfăţişare, şi la temperament. Generalul Dadarlat în schimb, cu toate că avea o inimă ca untul proaspăt, părea fioros ca un haiduc mai ales din pricina mustăţilor mari, negre, vopsite, cu vârfurile răsucite dârz, care contrastau cu părul de pe cap, rar şi cam cărunt. Doamna general, voinică şi înaltă ca şi bărbatul ei, era mai tânără mult ca dânsul şi încă cochetă.

Marele hol ajunsese aproape neîncăpător. Prefectul, neuitându-şi calitatea, îşi luă pentru început un aer de gravitate pe care însă îl lepădă repede, ca să nu-şi strice pofta de mâncare. Când află că Titu Herdelea e ziarist din Bucureşti şi încă de la gazeta guvernului, îl trase într-un colţ şi-l chestionă amănunţit asupra situaţiei politice, demonstrându-i că în judeţul lui lucrurile merg strună şi că el e popular şi iubit.

În centrul interesului general continuă să rămâie aventura Nadinei, constituind de altfel şi un subiect la care putea participa toată lumea cu deplină competenţă. Însuşi Ioniţă Rotompan, o fire mai închisă, şi chiar ursuz, trăind singuratic la moşia-i Goia de când şi-a măritat fata, îi puse câteva întrebări şi dădu din cap ocrotitor. Colonelul pensionar Ştefănescu, arendaşul moşiei Vlăduţa, îşi adusese toate trei fetele, deopotrivă de drăgălaşe, în speranţa

că Nadina, cu relaţiile ei în lumea bună, va fi adus de la Bucureşti şi tineri serioşi. Nadina le-a îmbrăţişat într-adevăr foarte amabil şi a poruncit lui Raul să le facă curte, însărcinare de care el se achita conştiincios şi cu câte-o privire tainică desperată după Nadina. Căpitanul Lache Grădinaru, crezându-se irezistibil pentru că numai cu săbioara lui a cucerit proprietatea Cantacuzu, de peste trei mii de pogoane, ca supliment la o nevastă urâţică şi prostuţă, bătea zelos din pinteni pe lângă Nadina şi-şi sublinia străduinţele cu câte un suspin însoţit de întoarcerea ochilor pe dos. Ca să scape de el, Nadina fu obligată să se retragă puţin deoparte cu Titu Herdelea.

– E idiot rău căpitanul ăsta! zise ea plictisită.

Titu se socotea întrucâtva tovarăş şi complice. Aflându-se acuma între patru ochi cu ea, i se păru şi mai frumoasă, decoltată adânc şi cu braţele goale cum era, şi cu o strălucire stranie pe figura-i enigmatică. Îi şopti cu entuziasm reţinut:

– M-am ales şi eu cu ceva din păţania de azi, că v-aţi încolăcit braţele pe gâtul meu cu atâta ardoare de parcă...

– Vezi, nici nu mi-am dat seama, zâmbi Nadina. Îţi închipui, însă, că n-a fost cu intenţie...

– Din nenorocire! făcu tânărul Herdelea.

În clipa când să se aşeze la masă, afară, sub ferestre, răsună o colindă. Toată lumea o ascultă cu plăcere. Mai urmară două. Era corul de fete şi flăcăi înjghebat de învăţătorul Dragoş înadins, pentru a face o surpriză bătrânului Iuga, care fu într-adevăr mulţumit. Porunci să-i ospăteze bine pe toţi, iar pe Dragoş îl felicită şi-l opri la masă.

Firește, cina se prelungi până spre miezul nopții, stropită cu vinuri variate, animată de muzica vestitului Fănică de la Pitești și de inevitabilul toast al prefectului, pe care bătrânul colonel pensionar Ștefănescu se simți dator să-l complecteze cu complimente galante la adresa Nadinei și a celorlalte cucoane prezente... Pe urmă Nadina ceru să danseze și dansul se generaliză fără să se ridice masa. Peretele de sticlă dinspre hol se dădu în lături, lăutarii trecură la mijloc și astfel fură împăcați și cei rămași în jurul mesei, și dansatorii care se puteau frământa în largul lor dincolo.

Nadina reuşi să înduplece până şi pe Miron Iuga să facă un vals bătrânesc cu ea. Totuşi aici rolul principal revenea lui Raul care, pentru a fi pe placul Nadinei, dansă pe rând cu toate cucoanele. Singură soţia prefectului îl refuză, scuzându-se amabil că nu mai e în vârsta când unei femei îi şade bine să-şi arate graţiile. Gogu Ionescu, în ciuda celor aproape

cincizeci de ani, făcea o concurenţă redutabilă lui Raul; adevărat că el juca mai mult cu Eugenia şi de dragul ei. Nici Titu Herdelea nu vroia să rămâie mai prejos, îndeosebi pentru plăcerea de-a dansa cu Nadina, căreia îi şi spuse languros în timpul unui boston:

– Soarta mă răzbună pentru azi-dimineaţă... Şi-i strânse mijlocul.

Nadina îi zise cu indiferenţă:

– Ia seama, că porneşti pe urmele căpitanului!

Tânărul se pleoşti, parcă ar fi primit un duş rece. Îi era ruşine că a fost fără tact şi se retrase la masă, aşezându-se modest lângă învăţătorul Dragoş. De acolo urmări un răstimp pe Nadina, care acuma dansa cu Brumaru.

– Cel puţin sper că observi cât mă sacrific? întrebă Raul ajungând cu ea într-un colţ mai depărtat.

Nadina se lipi de el, fără să-l privească, în loc de răspuns.

– Sunt exasperat... Nu mai pot!... De ce mă chinuieşti aşa? continuă Raul, strângând-o şi alunecându-şi braţul pe spatele ei.

– Ai răbdare! murmură Nadina. Nu mă strânge aşa, că ne observă lumea...

– Mi-ai promis solemn, Nada, nu-i aşa? insistă el. Te aştept, Nada, auzi?... Vii?... Vii? Te rog... Nada...

– Da, da... Sss... Taci! şopti ea, încleştându-şi nervos mâna strângă pe braţul lui, fiindcă în aceeaşi clipă auzi aproape glasul căpitanului întovărăşit de vijelioase bătăi din pinteni:

– Coniţă, mai fie-vă milă şi de noi ăştia care...

Nadina părăsi pe Brumaru şi trecu în braţele căpitanului, ciripind:

– Domnul are dreptate... Tu aşteaptă, Raul! Să te mulţumeşti cu sfârşitul!...

Căpitanul Grădinaru, încântat, se depărtă cu ea într-un elan furtunos şi triumfal.

Titu Herdelea văzu pe Brumaru rămas în mijlocul holului, cu ochii după perechea ce dispărea. Zâmbi în sine satisfăcut că şi Raul o fi păţit ca dânsul sau ceva similar şi-şi zise cu admiraţie: „Minunată femeie!"

Lângă el, la masă, discuţia era în toi. Prefectul Boerescu adusese vorba despre guvern, lăudându-l negreşit şi astfel stârnind criticele din ce în ce mai vii ale colonelului pensionar Ştefănescu, care nu se sfia să declare că „mergem spre dezastru sigur dacă se tolerează anarhia". El nu face politică şi nu-i pasă ce partid e la putere, dar pretinde ca guvernul să fie

energic, să ştie ce vrea şi să păstreze ordinea şi disciplina, altfel ne prăpădim.

– Lasă colonele, că anarhia numai dumneata o vezi pentru că eşti în opoziţie, zise prefectul cu superioritate. Degeaba spui că nu faci politică. N-ai votat cu dumnealor acum doi ani?... Carevasăzică?...

– Domnule prefect, eu votez cu cine-mi spune conştiinţa mea de cetăţean cinstit! strigă colonelul aprins. Nu sunt înscris în niciun partid, nici la ei, nici la dumneavoastră, tocmai ca să-mi păstrez libertatea judecăţii!

– Nu te supăra, colonele, degeaba! reluă Boerescu blajin. Eu nu te acuz că ai votat cum ai vrut, dar nu pot admite să fim denigraţi pe nedrept. Atât!

Apoi, fără a mai aştepta să-şi vie în fire pensionarul, se adresă deodată, parcă printr-o inspiraţie fericită, învăţătorului Dragoş, care tăcuse până atunci:

– Ascultă, domnule... ăsta... cum te cheamă, că ţi-am uitat numele... domnule învăţător!

– Dragoş! complectă învăţătorul.

– Da, Dragoş... Spune dumneata, că trăieşti în mijlocul ţăranilor şi eşti ieşit din popor, dar spune deschis, fără nicio sfială: este linişte şi ordine pe aici ori e cum zice dumnealui? Poftim! Te rog!

După o ușoară ezitare, învățătorul răspunse uitându-se drept în ochii prefectului:

– Este pace și liniște, dar e și multă sărăcie!

Boerescu se încruntă puțin:

– Sărăcie, da, firește... Sărăcia însă nu intră în atribuțiile guvernului. Asta depinde de împrejurări și de oameni. Guvernul trebuie să țină cumpănă dreaptă și atât!

Dragoș, ca o justificare, continuă mai viu:

– Desigur, dar vedeți dumneavoastră; suntem de-abia la Crăciun și marea majoritate a oamenilor nu mai au porumb... E îngrozitor! Gândiți-vă ce vor face nenorociții până în toamna viitoare? Sunt siliți să cerșească pur și simplu. Ce-a fost azi aici, la domnul Iuga, o jale... Zeci de femei și de bărbați să se milogească pentru porumb, numai pentru porumb, și să se îndatoreze peste puterile lor. Și ce-a fost aici e pretutindeni, dacă nu și mai rău...

Colonelul Ștefănescu își redobândi încrederea și-l întrerupse, adresându-se prefectului:

– Vasăzică întocmai ce afirmam eu, iubite domnule prefect! Exact! Oamenii nu se ajung, și murmură, și se agită, și amenință. Asta nu e anarhie, pentru Dumnezeu, domnilor?... Și încă am avut un an mai bunișor, de s-au făcut de toate, potrivit. Închipuiți-vă, însă, dumneavoastră ce s-ar întâmpla

dac-ar da Dumnezeu o secetă sau altă pacoste! Ei, ce să vă mai spun, cred că ţăranii s-ar năpusti, fără multă vorbă, la hambarele boierilor, dacă nu şi mai rău!

Boerescu era încurcat mai ales din pricina lui Titu Herdelea, care s-ar putea să bată toba pe la Bucureşti ce-a auzit în judeţul lui şi să-i scoată faima că e prefect slab. Se gândea la o replică zdrobitoare, nu-i venea nimic în minte şi se enerva. Între timp, Miron Iuga observă liniştit:

– Toate astea sunt efectele demagogiei deşănţate ce se face la oraşe. De acolo porneşte răul şi se propagă nemulţumirea ţăranilor şi spiritul de dezordine. Când oamenii pretinşi serioşi proclamă că ţăranii nu pot trăi fiindcă n-au pământ, cum să nu ceară ţăranul pământ şi cum să mai respecte învoielile? Aici e buba.

– Coane Miroane, vorbeşti din inima mea! strigă colonelul. Ţăranul şade la cârciumă, îşi bea acolo toată munca şi pe urmă se vaită că nu se ajunge...

Învăţătorul nu se putu opri să nu zică:

– Adevărat, sunt mulţi beţivi, dar nu...

Pensionarul nu-i dădu voie să sfârşească şi continuă:

– Toţi sunt îndărătnici şi lacomi, domnule! De aceea trebuie o mână de fier să-i dezmeticească, altfel...

Prefectul întrerupse batjocoritor, parcă şi-ar fi găsit replica definitivă:

– Dumneata vrei un guvern care să-ţi dădăcească ţăranii, colonele! Ei, bată-te să te bată! De ce nu spuneai?... Ai văzut ce cere dumnealui de la guvern, domnule Herdelea? Ia să scrii asta la *Drapelul,* să-şi dea seama şi cei mai mari câte de toate ni se cer nouă, care îi reprezentăm!

Titu Herdelea surâse înţelegător, iar prefectul trase cu ochiul.

Atunci însă doamna Pintea dădu semnalul plecării la care se ralie îndată şi soţia prefectului. Grigore şi Miron zadarnic mai încercară să se împotrivească. În câteva minute toţi oaspeţii, spăimântaţi că orele sunt aproape patru, se ridicară. Se ivi totuşi o problemă gravă, pusă de doamna Pintea însăşi: cum să facă oare cu cei trei copii ai ei pe care îi culcase îndată după cină şi acuma dormeau duşi? Îi era milă să-i scoale şi frică să nu se îmbolnăvească ieşind, încălziţi, în gerul de afară. Toată lumea luă parte la dezbatere cu diferite soluţii. Grigore hotărî să rămâie şi soţii Pintea să doarmă aici, iar mâine vor trece la Lespezi unde au stat şi

vor mai sta destul. Au la dispoziţie o cameră bună chiar alături de a copiilor, care e lângă a Nadinei, aşa că vor fi ca acasă...

După ce, încetul cu încetul, mosafirii se risipiră şi Miron Iuga se retrase în vechiul conac, cei rămaşi se suiră împreună la etaj. În hol mai stătură de vorbă câteva minute, apoi se despărţiră. Soţii Pintea, cu precauţia necesară, îşi aruncară ochii în odaia copiilor înainte de-a se retrage în odaia lor. Titu Herdelea şi Brumaru, ale căror camere erau alăturate şi dincolo de deschizătura mare a verandei cu geamlâc albastru de deasupra intrării principale, trecură de asemenea la culcare. Cum prin geamlâcul verandei pătrundea lumina lunii pline, Titu se opri un moment în mijlocul holului şi de acolo, întorcându-se spre Nadina şi Grigore, zise melancolic, cum şade bine unui poet:

– Ce noapte divină!

Nadina deschisese uşa iatacului ei. În lumina palidă a candelei se vedea patul mare, alb şi cald, cu portretul ei deasupra. Grigore întrebă încet:

– Eşti mulţumită, iubirea mea?

– M-am amuzat foarte, foarte bine, murmură Nadina şi, după o mică pauză, abia stăpânindu-şi moleşeala, adăugă: Dar acuma sunt aşa de obosită că...

Bărbatul o privea. Îi era milă de extenuarea ei vădită. Îi şopti blând:

– Ai dansat prea mult... Ce are a face! Bine că eşti mulţumită... Eu te las, inima mea! Noapte bună!

O strânse în braţe şi-i sărută buzele fierbinţi ca flacările. Desfăcându-se alene din strânsoarea lui, Nadina zâmbi:

– Cât eşti de drăguţ că nu... Noapte bună, Grig drag!

Grigore rămase o clipă în faţa uşii ce se închise. Auzi de jos şoapte şi paşi, servitorii care făceau puţină ordine înainte de-a se duce la odihnă. Stinse lampa ce atârna din tavan. Razele albăstrite ale lunii se îngânau cu întunerecul negru. Îşi cunoştea prea bine drumul prin coridorul mic şi îngust la dormitorul lui obişnuit, aflat mai în fund, cu fereastra spre conacul vechi.

Se dezbrăcă, se trânti pe pat. Somnul nu venea. Inima-i era plină de o bucurie neastâmpărată. Dorea pe Nadina cum n-o mai dorise de mult. Şi totuşi s-a retras aici singur. Dacă ar fi insistat... Dar e mai bine aşa. Altfel ce deosebire ar fi între iubirea lui şi a unui bădăran care nu cunoaşte decât împlinirea poftei cu orice preţ?

Gândurile îi alergau, se împleteau, se goneau, făureau planuri, le sfărâmau, stârneau speranţe... Trecuse mai bine de un ceas şi nici urmă de somn. Poate e şi prea cald în odaie. Se sculă, îmbrăcă un halat, aprinse o ţigară. Trebuie să se răcorească puţin. Întunericul era acuma mai negru. În hol razele lunii se zvârcoleau neputincioase. Ajunse bâjbâind în deschizătura verandei unde erau câteva fotoliuri şi mescioare. Îşi pipăi un jilţ şi se aşeză încet, cum şi venise, parcă i-ar fi fost teamă să nu turbure somnul celorlalţi. Şedea cu spatele spre peretele care-l despărţea de iubirea lui. În faţă, pieziş, prin sticla albastră, îl privea discul enorm, speriat şi curios al lunii. Tăcerea, mai mare aici decât în dormitorul lui, îi făcea bine ca şi răcoarea ce-l înconjura şi-i mulcomea bătăile inimii. Lăsă capul înapoi pe rezemătoarea fotoliului şi închise ochii, zicându-şi amuzat: „Ce nostim ar fi să adorm aşa!" Din când în când însă trăgea din ţigară schiţând câte un rotocol de lumină roşiatică.

Deodată i se păru că o uşă s-a deschis şi s-a închis atât de domol, că nici nu i-a auzit zgomotul. Ascultă o clipă, apoi, nemaiputându-şi stăpâni răbdarea, se ridică brusc în picioare. Jilţul se lovi de perete cu zgomot lânced de vată. Se uită întâi în stânga, spre iatacul Nadinei, pe urmă în dreapta. Pe

zidul dintre uşa lui Herdelea şi a lui Brumaru parcă tremura o umbră cenuşie în bezna complectă. Grigore se apropie intrigat. Umbra era lipită cu braţele întredeschise. O apucă de umărul gol şi-n aceeaşi secundă, recunoscând-o:

– A tu?... Credeam, că vreo servitoare...

Simţi umărul moale, rece şi puţin jilav. Îşi smulse mâna, parcă ar fi atins o piele de şarpe. Cuprins de scârbă şopti:

– Târfă!

Apoi întoarse spatele şi porni prin întunericul îngroşat spre fund, grăbit, ca şi când un val de frig ar fi ameninţat să-i îngheţe inima...

A doua zi Raul Brumaru, mai matinal decât toţi, coborî spilcuit, fericit, fredonând vesel o arie nouă care făcea furori la Paris. Jos, dădu peste Grigore.

– A, Grig?... M-ai întrecut, monşer... Credeam că voi fi cel dintâi! strigă apropiindu-se cu mâna întinsă.

Grigore, fără să-i observe mâna, răspunse întunecat:

– Pleci imediat la Bucureşti!... Sania e la scară. Brumaru îngălbeni, bolborosi vorbe fără şir, se miră. Grigore insistă:

– Ai un sfert de oră. Grăbeşte-te!

Peste un sfert de oră Raul era îmbrăcat. Petre, care ținea încă locul lui Ichim, ridică biciul. Pe când porneau, din capul scării Grigore strigă:

– Ia seama, Petre, cu iepele!

CAPITOLUL V

Friguri

1

Toată lumea regretă a doua zi plecarea subită a lui Brumaru, o comoară de bună dispoziţie. Totuşi lipsa lui nu împiedecă să domnească o veselie atât de deplină, că doamna Pintea, văzând că soţul ei se întinde la conversaţie cu Miron Iuga şi cu Titu, trebui să fie energică:

– Aidem să plecăm, Alexandre dragă, altfel ne apucă aici a doua noapte!

Nadina, ca să ia niţel aer şi să se mai dezmorţească, îi însoţi până la Lespezi. Se întoarse târziu, tocmai la masă.

După programul stabilit, ziua a doua de Crăciun urmau să o petreacă toţi la Gogu. Bătrânul Iuga avea să rămâie singur; el nu-şi schimbă obiceiurile de-a nu se mişca de acasă în zilele de sărbători. Acuma însă Grigore anunţă că nici el nu se va putea duce, fiindcă trebuie să se repeadă negreşit până la Piteşti, unde a fost chemat de nişte afaceri foarte importante şi care nu suferă amânare.

Titu Herdelea se bucură că va întovărăşi singur pe Nadina, deşi ea părea cam plictisită. La Lespezi, unde au fost opriţi şi la cină, s-a plâns de bărbatul ei, spunând că sensibilitatea firească îi e maltratată în căsnicia asta în fiece moment. Spre seară s-a mai înviorat, iar la întoarcere a fost drăguţă şi veselă, a ciripit tot timpul, a râs de glumele lui Titu, a oprit sania ca să admire luna şi a lălăit felurite cântece franţuzeşti cu glasul aburit de ger.

Nadina într-adevăr se simţea într-o situaţie încurcată şi nu ştia ce atitudine să aibă din pricina lui Grigore care, fără să bage de seamă ceilalţi, nu i-a mai adresat niciun cuvânt, necum să-i ceară vreo explicaţie. Bănuia că Grig s-a dus după Brumaru, ca să se bată în duel. Un duel însă ar atrage după sine inevitabil divorţul. Dacă se înlătură duelul, atunci poate Grigore a găsit alt aranjament, mai puţin romantic. De aceea a şi vorbit ea la Gogu despre căsnicia ei într-un ton care să justifice orice eventualitate ulterioară...

A treia zi de Crăciun, pe când se întorcea dintr-o plimbare pe jos, un grup de ţărani o întâmpină în curtea conacului. Se roşi şi se enervă. Între ţărani era şi Petre, pe care oamenii îl luaseră socotind că are să fie ascultat cu mai multă bunăvoinţă, fiindcă a purtat-o cu sania. Flăcăul însă

n-apucă să rostească nici trei vorbe că Nadina îl şi întrerupse cu asprime:

– Ce, aţi început acuma să-mi aţineţi calea? Nu v-am spus că nu vând? Atunci ce mai vreţi? De ce nu mă lăsaţi în pace? Eu am venit aci să fiu liniştită, nu să...

Trecu înainte şi urcă treptele mânioasă:

– Atâta necuviinţă nici n-am mai pomenit!

Tânărul Herdelea o urmă speriat şi clătinând din cap. N-ar fi crezut-o capabilă de o izbucnire aşa de energică.

Ţăranii rămaseră pe loc. Se uitară unii la alţii nedumeriţi. Într-un târziu Marin Stan, potrivindu-şi căciula, făcu glumeţ:

– Îndrăcită muiere!

Petre însă bombăni mohorât:

– Apoi stai, cucoană, c-om mai vorbi noi împreună!

După-masă, la Dragoş, Titu Herdelea trebui să asculte iarăşi durerile satului.

În acelaşi timp, Miron Iuga discuta mai pe îndelete cu Nadina, firește despre Babaroaga.

În sfârşit duminecă, a patra zi, pe înserat, sosi Grigore. Se scuză că a lipsit atâta vreme şi era vesel, parcă toate i-ar fi mers în plin. Înainte de cină spuse Nadinei că ar dori să-i vorbească. Simţind în glasul

şi în ochii lui o vioiciune melancolică, Nadina întrebă cu un zâmbet de ispitire:

– Vrei să mergem sus la mine?

– Nu, nu! protestă bărbatul, închizându-se brusc ca în faţa unei primejdii.

Se retraseră într-un salonaş unde Grigore zise liniştit şi simplu:

– Iată ce-am hotărât definitiv!

Că mâine, luni, cu acceleratul de după-amiazi, ca să aibă timp să se pregătească, va pleca la Bucureşti. Se va pune fără zăbavă în legătură cu un avocat şi va face ea cererea de divorţ. Motivul l-a creat el: părăsirea domiciliului. N-a fost bineînţeles, la Piteşti, unde n-avea ce căuta în zilele de sărbători, ci la Bucureşti, să-şi mute toate lucrurile personale la mătuşă-sa Mariuca, văduva generalului Constantinescu. A făcut gestul, oricât i-a venit de greu, spre a evita scandalul. Cu condiţia ca ea să nu tărăgăneze divorţul. Altminteri n-ar garanta că va rămânea pasiv până la capăt. Tânărul Herdelea o va întovărăşi, ca să nu călătorească singură. A luat el biletele la Costeşti, aşa că n-au decât să se urce în tren.

Nadina îl privise întâi intrigată, pe urmă l-a ascultat calm, cu o uşoară fluturare de ironie în colţurile gurii.

– Bine! făcu la sfârşit şi ieşi urmată de aproape de Grigore.

La masă declară că i s-a urât şi mâine pleacă acasă. Miron încercă s-o mai oprească. În zadar. Îl lasă însă pe Grig aici, dacă domnul Herdelea vrea să-i fie tovarăş de drum. Fireşte, domnul Herdelea primi cu entuziasm şi de dragul ei, şi de bucurie că poate să economisească cheltuiala de tren.

Despărţirea se făcu în hol. Afară era un ger năprasnic. Nadina, înmănuşată şi îmbondorită, întinse mâna natural:

– La revedere, Grig!

– Adio! şopti aproape imperceptibil Grigore de-abia atingând mănuşa, parcă i-ar fi fost frică.

Bătrânul Miron o conduse până la uşa care rămase un răstimp deschisă, lăsând să pătrundă înlăuntru un val de aer proaspăt şi înviorător.

– Ce femeiuşcă nostimă şi simpatică! murmură bătrânul, frecându-şi mâinile. Păcat că ai lăsat-o să plece aşa curând, Grigoriţă!

Când află despre divorţ, Miron se cruci. Nu se poate! Asta e nebunie. Toate explicaţiile lui Grigore fură zadarnice, mai ales că el nu-i mărturisea tocmai motivul hotărâtor. Bătrânul refuză să admită, deşi nu spunea, socotind că prin divorţ ar pierde speranţa de-a mai fi preferat la vânzarea Babaroagei.

– Cred că ea e mai înţeleaptă ca tine şi nu va cere despărţirea! făcu Miron Iuga.

– Ar fi mai dezagreabil pentru ea! zise Grigore.

2

Gerul ţinea de patru săptămâni, dinainte de Crăciun, şi nici gând să se mai înmoaie. Satul părea îngropat în zăpadă până-n brâu. Focul în vatră nu se putea stinge. Boierul Miron s-a îndurat de suferinţa oamenilor şi i-a lăsat să-şi aducă din pădurea lui, crengi, uscături, fără parale şi fără să-i însemne în catastife. Dar iarna se lungea şi uscăturile, puţine în pădurea boierească. Unii începură să-şi puie pe foc gardurile, alţii să-şi taie pomii de prin grădini.

Dumineca următoarea primăria se umplu de oameni. Primarul Pravilă, venit mai devreme, a aşteptat liniştit să se adune lumea şi n-a vrut să spuie nimănui ce porunci are de vestit. Numai când a văzut că şi tinda e ticsită şi nici în cancelarie nu mai încap alţii, a început să vorbească cu glasul uşor tremurat de sfertul de ţuică ce-l dăduse repede peste cap la Busuioc, trecând încoace, ca să-şi dreagă energia. După ce se lăudă că e un om milos, că se poartă bine şi creştineşte cu lumea şi că acoperă multe greşeli, se plânse că totuşi Amara ar fi pe cale să ajungă satul

hoților, fiindcă de la Crăciun n-a fost noapte să nu se întâmple vreun furtișag. Arendașul Cosma Buriană e jăcmănit ca-n codru și e amenințat să rămâie fără porumb de sămânță.

– Apoi ne-au omorât destul jandarmii astă-toamnă din pricina dânsului! mormăi Serafim Mogoș, de-l auziră toți.

Primarul recunoscu, dar scuză pe arendaș, că a despăgubit pe toți anchetații de atunci, deși n-ar fi fost obligat. Leonte Orbișor strigă din tindă:

– Numai că bătaia nu se-ntoarce, dom' primar!

Cosma Buruiană, totuși, n-a reclamat ca să nu mai afle boierul cel mare și să iasă iarăși pacoste pe oameni. De vreo săptămână răufăcătorii dau târcoale și pe la curtea boierului Miron. Și încă boierii ca boierii, că omul ciupește de la boier și zice că nu-i păcat, că tot din munca lui vine. Dar s-a furat și de la oameni, cutăruia o găină, cutăruia porumb... Părintelui Nicodim, barem, știe tot satul, acum trei zile i-au luat toată carnea de la doi porci tăiați de Crăciun. Ginerele dumnealui, Filip Ilioasa, e de față; să spuie dacă e adevărat!... Primarul făcu o pauză, ca să dea răgaz ginerelui să răspundă. Filip, greoi și tihnit, se scormoni, tuși, dădu din cap, pregătindu-se să dojenească mai aspru pe ticăloșii care au păgubit

pe însuşi slujitorul bisericii. Până să deschidă el gura, Ignat Cercel zise în doi peri:

– Cine fură, fură de la cine are... Că de la alde mine ce să fure? Sărăcia?

Câţiva râseră, şi în cancelarie, şi mai cu seamă în tindă. Primarul se supără:

– Lasă gluma, Ignate, că nu v-am strâns eu aci pentru glume, să ştii!

– Nu-i glumă, dom' primar! făcu ţăranul, reluându-şi glasul umil obişnuit. Că porcul mi l-a luat perceptorul la bir, porumb n-avem, lemne n-avem şi-mi ţipă copiii toată ziua de foame şi de frig...

– Nu mai putem, oameni buni! strigă deodată şi Leonte Orbişor, încurajat parcă. Din iarna asta nu-i chip să ieşim. Ori murim, ori...

– Aşa-i, aşa-i! întăriră mai multe glasuri în tindă. Murim!

Din vălmăşag se desprinse mai clar o voce ascuţită:

– De trei zile n-am băgat nimica-n gură, de nici nu ştiu cum mă mai ţin pe picioare, uite asta mi-e crucea!

Primarul, ca să-şi redobândească autoritatea, răcni mânios:

– Ho!... Ho!... Destul! şi, potolindu-se puţin zgomotul, urmă iarăşi mai blând: Sărăcie este, c-o vedem, şi foame berechet, n-am ce zice. Dar aşa mâine ai să-mi pui mâna-n beregată, că ţi-e foame. Se poate?

– Apoi, da, făcu glasul ascuţit de adineaori cu un ton care putea fi şi afirmativ, şi negativ.

Era Melente Heruvimu, înalt, supt, cu faţa galbenă, parc-ar fi fost bolnav de lingoare şi cu nişte ochi negri, aprinşi de desperare. Avea acasă trei copii şi o nevastă care zăcea de astă-toamnă de nici nu trăia, nici nu murea.

Pravilă primi răspunsul în înţelesul bun şi, reluând firul de unde se încurcase, declară că de azi încolo el se spală pe mâini şi va da pe mâna jandarmilor orice nelegiuire, să descopere ei pe făptaşi şi să facă ordine în sat. Serafim Mogoş iar mormăia, ca şi când ar fi avut un spin în inimă:

– Că nici jandarmii nu-s puşi să batjocorească şi să chinuiască degeaba pe oameni!

– Dar şi oamenii să fie de omenie, Serafime! replică primarul energic. Şi de altfel – continuă către ceilalţi – eu am isprăvit de spus. Să mai spuneţi şi dumneavoastră ce ştiţi şi cum socotiţi. Numai pe urmă să nu zică nimeni că-s om rău şi că n-a ştiut!

Porniră mai mulţi deodată să vorbească, fiecare despre altceva. Petre Petre, care stătea lângă Nicolae Dragoş, strigă milităreşte:

– Staţi, oameni buni! Unul câte unul să spuie ce vrea, ca să ne putem înţelege ca oamenii!

Începu Luca Talabă fără a zăbovi însă cu niciun cuvânt asupra grijilor primarului, ci ocupându-se îndată de Babaroaga, care nu-l lăsa pe el să doarmă. Iarna, oricât de grea, trece ca părerea, ca mâine se desprimăvărează şi vin muncile:

– Ce facem, măi oameni? Stăm aşa cu braţele încrucişate şi ne uităm cum o ia grecul?... Cucoana ne prosteşte cu vorba, ba ne şi ocărăşte când o luăm mai de scurt. Apoi dacă stăm şi nu ne mişcăm, să nu se mai vaite nimeni de sărăcie, că sărăcia are să ne mănânce capul!

Petre socoti trebuincios să comunice o lămurire care complica lucrurile, anume că cuconiţa se desparte de cuconul Grigoriţă. I-a spus Marioara Irinii, nepoata bucătăresei de la curte. Aşa că cine ştie când şi cum va mai veni cuconiţa pe-aici, ca să mai poată vorbi cu dumneaei.

Vestea aceasta încurcă mai rău limbile. Se încinse o gălăgie ca la cârciumă. Imputările se îngroşau. Trifon Guju, mai încruntat şi cu glas mai ursuz ca totdeauna, aruncă în obraz primarului că

până mai deunăzi şi el a spus că nu-i bine ce face Luca, iar azi o întoarce pentru că simte rost de chilipir. Pravilă se roşi, răcni, se dezvinovăţi, dar Toader Strâmbu îi acoperi glasul, strigând din tindă:

– Decât să umblaţi împotriva sărăcimii, mai bine ne-am duce cu toţii la boierii cei mari să-i rugăm să împartă moşia la oameni, dacă tot nu-i mai trebuieşte cucoanei şi o leapădă!

– Uite-aşa, da! aprobă ascuţit Leonte Orbişor. Asta-i vorbă înţeleaptă!

În mijlocul vălmăşagului stârnit se auzi iar glasul lui Trifon Guju, mai pătrunzător:

– Ne ducem şi până la vodă să ne facă dreptate!

Primarul se răcorise răcnind; continuă deci mai liniştit şi chiar cu o undă de batjocură:

– Măi oameni, măi oameni, de ce vorbiţi voi numai prostii? C-altminteri parc-aţi fi oameni de treabă ca toţi oamenii! Unde-aţi mai pomenit voi ca un boier să-şi arunce moşia cum arunci gunoiul? Că Trifon ăsta, care pălăvrăgeşte, nu ţi-ar da o coajă de mămăligă, dreptu-i că nici n-are, ş-ar vrea ca alţii să-i dea lui o moşie întreagă: „Na, măi Trifoane, bagă plugul!..." Iacă, sunt şi eu om în toată firea, dar d-astea n-am pomenit. Şi nici dumnealor, nici Luca, şi doar a fost primar înaintea mea, nici Filip, nici moş

Dragoş, nici moş Lupu, măcar că-i mai bătrân ca toţi... Numai bărbaţi de omenie, şi n-au pomenit!

– Apoi cine are de toate nu mai aude nimic, dar cine n-are nimic ascultă la toate şi trage nădejde! se tângui Ignat Cercel. C-altfel am pieri sau cine ştie ce am mai face.

– Rău, Ignate! Foarte rău! se înflăcără iarăşi primarul. Omul zdravăn pune umărul şi scoate carul din şanţ, nu stă să i-l scoată alţii.

– Muncim, slavă Domnului, până ne crapă ochii şi tot degeaba! bombăni Melente Heruvimu, amărât.

– Negreşit, Melente, trebuie să muncim, că d-aia suntem oameni şi nu hoţi! urmă Pravilă grav, adăugând îndată cu alt glas: Dar văd că una am vorbit eu şi la altele aţi ajuns voi. Acu nu-i nimica, numai să ştiţi că de aci înainte eu nu mai acopăr pe nimeni, ci vă las pe seama jandarmilor!

– D-apoi o viaţă avem, nu o sută! bufni Serafim Mogoş.

Răspunsul lui Mogoş supără însă atât de rău pe primar, deşi fusese dat cu glas mai liniştit ca altele, încât izbucni:

– Ei, ş-acu să ieşiţi afară! Că la voi vorba bună e ca ovăzul la gâşte!

Oamenii ieşiră încetinel, se mai opriră în ogradă, apoi în uliţă, grupuri-grupuri, chibzuind şi sfătuind.

– Nu le vine la socoteală, cum să le vie, să asculte durerile oamenilor! zise Ignat Cercel într-un grup mai gălăgios.

– Vezi bine că nu, făcu şi Toader Strâmbu. Că dacă stăpânirea împarte moşia, apoi are s-o împartă la cei săraci şi fără pământ, iar dânşii suflă a pagubă!

– D-aia tot umblă s-o ia dânşii, ca să n-apuce stăpânirea să ne-o împartă nouă! complectă mânios Trifon Guju. Dar lasă, că nici noi n-om dormi...

Petre plecă cu fratele învăţătorului şi cu câţiva bătrâni. Ardea să aducă iar vorba de conul Grigoriţă, ca să spuie oamenilor cât s-a purtat de frumos cu dânsul şi cum deunăzi, când s-a întors de la Costeşti de dusese pe cuconiţa la gară, după ce l-a ascultat din fir în păr, a chemat pe Leonte Bumbu, logofătul, şi i-a poruncit să şteargă din catastife toată datoria tătâne-său şi să-i plătească numaidecât preţul unei perechi de boi, nu numai a celui omorât în pădure, pe deplin.

Pomenindu-se despre despărţirea boierilor, Petre se grăbi să dea amănuntele puţine ce le cunoştea de la Marioara lui şi să adauge:

– Cucoana e țâfnoasă și îndrăcită cum nu se mai poate, dar conul Grigoriță, cum îl știți, drept și milostiv și bun de parcă nici n-ar fi boier. Că binele ce mi l-a făcut mie n-am să-l uit nici în mormânt...

3

Titu Herdelea află în tren de la Nadina vestea divorțului. Nu credea. De-abia, când peste vreo zece zile, i-a confirmat-o Grigore, s-a convins. Și a exclamat cu multă părere de rău:

– Cu toate astea, ce femeie drăguță!

– Prea drăguță! a surâs Grigore.

Oricât de mult ținea însă la Grigore Iuga și oricât admira pe Nadina, tânărul Herdelea nu mai avea răgaz să se ocupe deosebit de încurcăturile lor. Se întâlnea deseri cu Grigore, se ducea pe la dânsul și mâncau câteodată împreună. Vedea și pe Nadina uneori la câte-un spectacol sau la Gogu Ionescu, când era poftit la masă. Altfel însă vâltoarea ziaristicii îl absorbea tot mai mult. Sub pretexte că evenimentele politice se intensifică, Roșu îi multiplica întruna însărcinările. Ca să ridice *Drapelul,* ambițiosul secretar de redacție voia să-l doteze cu diferite rubrici noi și, neavând alți redactori docili, punea pe Herdelea la contribuție, iar

el, zelos, primea fără a crâcni. Așa a devenit titularul unei rubrici de curiozități, al alteia de ecouri politico-mondene și al cronicii teatrale, singura pe care o făcea cu plăcere, fiindcă îi era drag teatrul și acuma se putea duce mai des și gratis.

Dar îndată ce s-a întors de la Amara, a avut o surpriză din partea doamnei Alexandrescu, gazda lui limbută și amoroasă. Tot descosându-l cum a petrecut la țară și neascultându-l cu atenție, ceea ce pe el îl cam jignea, se pomeni deodată că-i zice foarte încântată:

– Știi că în lipsa dumitale Tanța a fost mereu pe aici și mereu mi-a vorbit despre dumneata... Ce fată, domnu' Titu! Nici nu-ți închipui dumneata... Numai Mimișor a mea a mai fost ca ea, cuminte, și frumoasă, și deștaptă!

Apoi, după ce îl stârni iar să povestească, peste două minute iar îl întrerupse, amenințându-l cochet cu degetul și învăluindu-l în niște priviri de complicitate:

– Hoțomanule, hoțomanule! Mi se pare că ai pus gând rău Tănțichii noastre? Ce să-ți spun, n-ai gust prost! Fete ca Tănțica nu se găsesc pe toate potecile – și frumoasă, și de familie bună, și cu educație... De! Adevărat că și dumneata ești băiat bine, cu un câștig bun, cu viitor mare... Ați fi o

pereche cum nu se poate mai potrivită, numai să dea Dumnezeu să iasă cum cred eu!

Şi vreo jumătate de oră Titu trebui să asculte aiurit explicaţiile, combinaţiile, planurile, sfaturile, îndemnurile ei într-o succesiune vertiginoasă şi ameţitoare. Se înfricoşă. Iubea pe Tanţa fără să-i fi trecut măcar prin minte posibilitatea însurătoarei, care, în situaţia lui, i s-ar fi părut cel puţin ridicolă.

Tanţa într-adevăr venea mai în fiecare după-amiazi la doamna Alexandrescu şi Herdelea se simţea din ce în ce mai încurcat. Ca o salvare posibilă îi licărea numai o mutare subită, care să-i piarză urma. Într-o zi însă pe când se afla la doamna Alexandrescu de vorbă cu Tanţa şi tocmai când doamna Alexandrescu îşi căuta un pretext să-i lase singuri, fiindcă ochii verzi ai Tanţei îşi îndeseau implorările drăgălaşe, se auzi deodată o timidă bătaie în uşă, după care, fără să mai aştepte răspuns, intră Marioara.

– Vă rog să mă scuzaţi, zise ea puţin speriată, mai ales observând pe Tanţa, căci de doamna Alexandrescu nu se jena. Venii pentru lecţie şi găsii încuiat şi...

– E cheia în uşă, dragă Marioară! sări Titu roşindu-se şi vrând să meargă spre ea.

– Aşa? N-am observat... Atunci trec dincolo... Scuzaţi! făcu fata dând uşor din cap şi retrăgându-se cu un mic surâs către Herdelea.

Cum se închise uşa, Tanţa, palidă, se sculă şi-şi luă haina să plece. Zadarnice fură explicaţiile îmbelşugate ale doamnei Alexandrescu. Tanţa se declara înşelată: de ce nu i-a spus nimica despre „stârpitura" asta care intră în camera lui ca la ea acasă? Plânse şi se linişti puţin, dar nu vru să mai rămâie. Plecă posomorâtă ca o martiră.

– Vezi ce-mi făcuşi? îi impută pe urmă doamna Alexandrescu. Mă aşteptam că ai s-o păţeşti odată cu lecţiile dumitale, că nu te mai astâmperi şi n-ai răbdare deloc... Ei, acuma ce te faci? Trebuie să fii delicat cu Tanţa, că ea e foarte sensibilă şi inimoasă!

Dincolo îl aştepta altă scenă cu Marioara, pe care însă o îmbună mai repede.

Seara, încheindu-şi bilanţul zilei, fu totuşi mulţumit. O întâmplare neprevăzută i-a adus o soluţie. Tanţa s-a supărat, aventura s-a încheiat. A doua zi Tanţa n-a mai venit. Nici a treia. S-a isprăvit.

Era sâmbătă, pe la începutul lui februarie. Titu Herdelea avea de scris un articol important pentru *Drapelul*. Directivele i le-a dat însuşi Deliceanu şi, deci, ţinea enorm să se prezinte cu ceva excepţional,

să se convingă şi directorul că are într-însul un colaborator meritos. De aceea fu vesel când doamna Alexandrescu îl anunţă că se duce cu Jean, la părinţii lui, unde vor sta târziu şi deci să aibă grijă de casă, iar dacă iese, să încuie bine şi să ascundă cheia la locul ei.

Se dezbrăcă. Îşi puse un halat vechi şi nişte papuci ieftini, îşi pregăti câteva ţigări şi se aşternu pe muncă. În odăiţă făcuse călduţ. În soba de tuci duduia focul. Acoperi mai multe file cu o lesniciune de parcă i-ar fi dictat cineva. Gândurile i se înşirau ca mărgelele pe aţă. Fumul de tutun îi învăluia capul ca un nouraş de vată, iar pe duşumele mucurile aruncate la întâmplare punctau pauzele inspiraţiei lui ziaristice. Pe la cinci, când începea să se întunece, nu-i mai lipsea decât o încheiere de efect. Ca să-şi scormonească avântul, reciti tot articolul, mormăind şi cu glas câte o frază ce i se părea mai sonoră şi mai rotundă.

„Bravo! îşi zise la urmă. Perfect! Dacă nici asta nu face senzaţie, atunci..."

Sfârşitul de efect însă tot nu venea. Căutându-l în rezervorul minţii, se ridică, luă lampa de pe noptieră şi o duse pe masă să aprindă lumina. Scoase abajurul, apoi sticla, cu multă băgare de seamă, mereu îngândurat. Uitându-se după cutia de

chibrituri i se păru că aude un ciocănit sfios în uşă. Până să se întoarcă, uşa se deschise.

– Tanţa! făcu dânsul atât de mirat, că-i fu în aceeaşi clipă ruşine de tonul întrebării.

Tanţa rămăsese lângă uşă, cu ochii mari asupra lui, parc-ar fi nimerit într-o casă străină.

– Iartă-mă, Tănţico! reluă Titu dezmeticit. Uite cum mă găseşti!... Lucram, voiam să fac lumină şi...

Pentru că pornise spre ea, îl opri cu un gest instinctiv şi, după câteva secunde, şopti:

– Aşteptai pe cineva?

Când tânărul vru să răspundă, altă întrebare îl iscodi cu un surâs tulbure:

– Nici pe mine?

El tăgădui din cap.

– Şi vezi, eu totuşi am venit! murmură ea cu o privire stranie.

Înfăşurată în haina de iarnă, cu blana de vulpe în jurul gâtului, cu o căciuliţă de catifea înfundată pe cap, fata parcă răspândea o lumină vaporoasă în odaia ce se lupta cu amurgul.

– Ai adus bucurie în camera asta mohorâtă...

Titu Herdelea amestecase o tremurare romanţioasă în cuvinte, ceva teatral şi prefăcut, deşi inima îi era într-adevăr sinceră. Tanţa auzi numai

glasul inimii şi se apropie cu braţele întinse, recunoscătoare:

– N-am să te deranjez... Mă mulţumesc numai să te privesc cum scrii, să fiu aici cu tine...

– În orice caz...

Glasul lui Titu se schimbase. Apropierea ei îl tulbura. Nici nu putu sfârşi. Îi cuprinse amândouă mâinile şi le strânse la inimă. Apoi, fără trecere, îi scoase haina în timp ce ea însăşi îşi lepăda căciuliţa.

Întunericul se infiltra nesimţit în casă. Lucrurile luau înfăţişări mai rotunde, îşi pierdeau contururile, se confundau. Numai fereastra ce dădea în curte păstra o culoare alburie şi în cadrul ei se îmbulzeau şi se întreceau fulgii strălucitori de zăpadă, ca un roi de fluturi albi în căutarea unui adăpost împotriva frigului şi întunericului.

– Unde să stăm? întrebă Titu, cuprinzându-i mijlocul. Vezi, aici la mine nici n-avem unde să stăm împreună alături...

Tanţa purta pe faţă un surâs curat de fericire. Ei toate i se păreau acuma fermecătoare. Se aşează simplu pe marginea patului, uitându-se cum Titu punea două lemne în sobă, cum întorcea cheia în broască... De-abia când el îi luă capul în mâini şi o sărută pe buze mai apăsat ca altă dată, avu o tresărire şi murmură cu o imputare şovăitoare:

– De ce-ai încuiat uşa?

Întrebarea însă rămase suspendată în aerul îmbâcsit de tutun. Titu alunecase în genunchi la picioarele ei, şi-şi ascunsese obrajii în poala ei, încolăcindu-i şi mângâindu-i şoldurile cu braţele. Ea se simţea mâhnită că i-a lăsat întrebarea fără răspuns şi începu să-şi plimbe nervos degetele prin părul lui. Ochii ei priveau în neştire jocul funigeilor în fereastră, prin creieri îi trecea necontenit uşa încuiată şi gândul că trebuie să plece numaidecât. În aceeaşi vreme totuşi buzele ei şopteau strâns:

– Titule drag, te rog mult, fii cuminte... foarte cuminte... Îmi promiţi?... Promite-mi!

El se sculă brusc, ca şi cum s-ar fi trezit din vis şi zise aspru:

– Îţi jur!... Jur!

Se aşeză lângă ea, pe dunga patului. Jurământul li se părea acum amândurora exagerat. Cuvântul parcă destrămase din vraja ce se ţesea în jurul lor. Tanţa, ca o scuză şi un îndemn, se crezu obligată să dea lămuriri. Nu se gândise să vie pe aici nici azi. De ce să mai vie dacă el n-o iubeşte mult, nespus de mult. Când a văzut însă că Lenuţa cu Jenică au picat la ei şi au să stea cine ştie cât de târziu, a înţeles că trebuie să fi rămas singur şi atunci şi-a zis că el nu-şi dă seama cât îl iubeşte ea şi de

aceea nu-i prețuiește suficient iubirea... Ce să mai asculte aceleași clevetiri ale cucoanelor bătrâne când ar avea atâtea de vorbit cu el? Și fiindcă de mult trebuia să întoarcă vizita unei prietene, a ieșit repede și...

Nu se uita deloc la Titu, care ascultase fără a înțelege vorbele, și se lipise tot mai strâns de ea, auzindu-i bătăile inimii din ce în ce mai clar, simțindu-i uneori tresăririle trupului. Apoi, deodată, Tanța se întrerupse, năpădită parcă de o frică mare, și se ridică murmurând:

– Acuma însă trebuie să plec... Lasă-mă, te rog, Titule drag! Unde mi-ai pus haina?

Titu Herdelea se spăimântă. Îl durea numai închipuirea că va rămâne iarăși singur, cu articolul neterminat, în căutarea frazei de efect. Acuma tot ce nu era Tanța i se părea fără importanță. Nimica-n lume nu poate înlocui încântarea ce a vrăjit-o prezența ei în odăița năclăită de fumul țigărilor. În clipa aceasta tot rostul și toată înțelepciunea lumii se aflau pentru dânsul în verdele cald al ochilor ei, în glasul blând și șoptit care picura cuvinte misterioase, în corpul fierbinte, cu tresăriri speriate. Desperat că ar putea-o pierde, îi aținu calea, o îmbrățișă și, scufundându-și privirea în ochii ei, îngână răgușit:

– Nu se poate să pleci... așa...

Îi fu ruşine de ce a spus, dar ea, parc-ar fi fost un ecou al inimii ei, răspunse cu un surâs mirat, care repeta întocmai vorbele lui. Mâinile lui se încurcară în bluza ei subţire şi albă, prinsă în faţă cu câteva copci. Cu acelaşi surâs mirat, Tanţa îi ajută să descheie bluza, şoptind totuşi instinctiv o imputare:

– Lasă bluza, Titule... Nu, nu, te rog... vreau să plec...

Titu spunea şi el ceva, cu glas uscat, fără să-şi dea seama ce. Cuvintele lor se împreunau într-un susur de bucurie ascunsă.

Pe urmă, Tanţa rămase dreaptă, cu picioarele strânse, numai în cămaşa scurtă, din sus de genunchi, lipită de corpul gol ca o apărare inutilă. Braţele ei se încrucişau pe piept să ascundă sânii care, cu sfârcurile lor mici, păreau singurul sprijin al cămăşii gata să alunece.

– Mi-e frig... suspină Tanţa aproape imaterial.

Tânărul o luă în braţe ca pe un copil somnoros, o aşeză în pat şi o înveli. Acolo ea rămase cu faţa-n sus, cu ochii în ochii lui Titu, care-i potrivea mereu învelitoarea. Apoi deodată se pomeni cu el alături. Mâinile lui reci îi netezeau sânii împietriţi, coborau pe pântecele fierbinte. Atunci ea începu iarăşi să bolborosească în neştire „nu, nu, nu", răsucindu-se înspre el şi încolăcindu-i gâtul cu

amândouă braţele. Mai simţi un genunchi străin desfăcându-i picioarele...

Într-un târziu se dezmetici. Titu şedea pe marginea patului, îi săruta lacrimile de pe obraji. Îi auzi glasul:

– Îţi pare rău, Tanţa?... Nu vreau să-ţi pară rău!

Ea deschise ochii, care parcă luceau în întunericul ce umpluse odaia. Îşi legăna capul pe pernă, zicând cu o dulceaţă nouă în voce:

– Nu...

Iar după un răstimp ea întrebă:

– Acuma mă mai iubeşti?

Titu răspunse cu un val de sărutări. Îl opri cu o nouă întrebare:

– Acum crezi că te iubesc?

– Nu m-am îndoit niciodată, făcu tânărul Herdelea. Numai tu te-ai îndoit de iubirea mea.

– Să nu mă mai îndoiesc? murmură Tanţa.

– Nu! zise Titu, crâmpoţindu-i buzele.

Când rămase singur, Titu Herdelea lăsă perdeaua şi aprinse lampa. Lumina gălbuie, neputincioasă, îl readuse la realitate. În cameră mai plutea parfumul corpului ei, ameţitor şi misterios, precum pluteau cuvintele, gemetele şi zvârcolirile ei... Îşi dădu seama acuma că dragostea aceasta a luat o

întorsătură plină de răspunderi. Şi tocmai când el a început să-şi croiască de-abia un rost în lume! O iubeşte pe Tanţa, negreşit, dar are el dreptul să-i zdrobească viaţa, legând-o de destinul lui atât de puţin asigurat din toate punctele de vedere? Cum va fi el în stare să întreţie o soţie când întreţinerea lui în viitor e numai semne de întrebare?... Îşi găsi îndată scuze: că el a rezistat, că Tanţa însăşi a venit, că nu orice iubire, cât de mare, trebuie să ajungă la ofiţerul stării civile, că şi alte cazuri... Îşi curmă însă gândurile de scuză, scârbit de ele şi-şi zise cu dojană:

„Eşti un ticălos, Titule! Să-ţi fie ruşine!"

4

Grigore Iuga nu mai putea sta la ţară. Singurătatea îl îngrozea tot atât ca şi stăruinţele tatălui său să nu-şi distrugă căsnicia pentru neînţelegeri fireşti şi trecătoare. Îi era ruşine şi silă să-i mărturisească adevărul. Se credea umilit în bărbăţia lui, că în cinci ani n-a fost în stare să inspire soţiei sale măcar respectul elementar să nu-l înşele chiar în propria-i casă. Totuşi nu se simţea sigur nici de inima lui. Se surprindea căutând scuze Nadinei, parcă iubirea lui încă n-ar fi murit şi ar aştepta numai un pretext ispititor pentru a uita şi a continua. Se

dispreţuia şi se temea de slăbiciunea lui. Cel puţin în vacarmul Bucureştilor nu va fi singur.

Şi-a reluat camera în care a stat când era student la mătuşă-sa Mariuca. A găsit-o aranjată cu o grijă meticuloasă. Văzând că-i place, mătuşă-sa îi zise încântată:

– Îţi place, Grigoriţă?... Eu am aranjat-o. Vreau să te simţi la mine ca acasă şi să nu-ţi lipsească nimica, să nu regreţi că...

Tăcu. Ştia că Grigore ştie cât n-a iubit-o ea pe Nadina şi nu voia să-i pomenească tocmai acuma despre ea. Grigore, ca niciodată, răspunse:

– În privinţa regretelor, fii liniştită, dragă tanti!

Tânărul Iuga ceru o întâlnire lui Gogu Ionescu. Se întâlniră a doua zi la club. Gogu era consternat. Nu pricepea nimic. A rămas îngrozit când i-a spus Nadina. Cum e posibil? El îi credea în cea mai dulce armonie. Nu-şi permite să se amestece şi nici să dea sfaturi în asemenea chestie gingaşă, dar... Lui i-e drag Grigoriţă ca un frate şi-i va fi totdeauna, indiferent de legăturile de familie. Firește, Nadina e o femeie cam dificilă. Oricât obişnuieşte dânsul să fie de rezervat faţă de afacerile intime chiar ale rudelor, ei i-a spus de mai multe ori, ca unei surori, că exagerează cochetăria şi abuzează de toleranţa

amabilă a bărbatului ei... În sfârşit, se însărcină să se intereseze, din partea lui Grigore, la Nadina, dacă a început demersurile divorţului şi-n ce stadiu se găsesc, înţelegând perfect că Grigore, din moment ce a plecat din casă, n-ar mai vrea să aibă tratative directe cu ea pentru o mie şi unu de motive. Ziua următoare se revăzură în acelaşi loc şi Gogu Ionescu îi relată amănunţit că Nadina, îndată ce s-a întors de la ţară, deci cu vreo zece zile în urmă, a chemat pe avocatul Olimp Stavrat şi l-a rugat să introducă neîntârziat cererea de despărţire. E probabil că în clipa aceasta hârtiile se află la tribunal. Grigore îi mulţumi, transmiţând mulţumiri şi Nadinei cu asigurarea că va accelera lucrurile cu toate stăruinţele posibile, fiind în interesul amândurora să termine cât mai curând toate formalităţile şi să-şi recapete libertatea.

Grigore se duse la Baloleanu. El încă nu ştia nimic. Se miră. Regreta. Melania de asemenea. Îl opriră la dejun. Trebuie să rămâie. Acuma nu mai are pretext... Grigore se înarmase cu o cuirasă împotriva tuturor consolărilor. Înainte de a trece în sufragerie din cancelaria lui somptuoasă, Baloleanu îşi luă o mutră oficială:

– Vasăzică e serios şi irevocabil, Grigoriţă?

– Bine, dragă Alexandre, dacă tu crezi că eu pot glumi cu astfel de...

– Atunci am să mă ocup şi eu niţel de afacerea asta şi te asigur că vei fi divorţat în minimum de timp admisibil! zise avocatul cu o siguranţă gravă, adăugând însă, după câteva clipe, iarăşi jovial: Fiindcă la Palatul de justiţie sunt totdeauna la putere graţie modestului meu talent!

– Sper însă că intervenţia ta nu va fi tot atât de promptă cum a fost pentru prietenul meu ardelean, ţi-aduci aminte? glumi Grigore Iuga.

Baloleanu se uită perplex o fracţiune de secundă, apoi explodă cu o indignare amicală:

– Se poate, Grigoriţă, să-mi pomeneşti numai acuma de tânărul acela, am şi uitat cum îi zicea?... N-a fost vorba să vie pe la mine, să... Bine, puiule, de ce nu vine băiatul?

– Acu lasă-l pe el, că l-am băgat la *Drapelul,* încât...

– Aha, l-aţi şi acaparat pentru partid! râse Baloleanu. Şi tot voi ne faceţi pe noi sectari.

Tânărul Iuga merse cu Baloleanu la tribunal de câteva ori, ca să fie sigur. Iar după ce văzu împlinite primele formalităţi, se socoti suficient de liniştit ca să se poată înfăţişa la Predeleanu. Se auzea pe el însuşi declarând emfatic: „Sunt îndrăgostit", şi

amintirea propriului său glas îl ruşina... Numai cu Predeleanu, în patru ochi, a discutat despre ea, fără să-l fi întrebat. Victor părea nedumerit, dar nu i-a cerut nicio explicaţie... La masă şi nici mai pe urmă, Tecla n-a pomenit deloc de Nadina, de altfel ca şi domnişoara Postelnicu, pe care totuşi a surprins-o de câteva ori privindu-l cu o curiozitate abia stăpânită. Vorbiră numai despre lucruri agreabile, nici măcar politică. Îndeosebi dezbătură pe larg numeroase baluri, spectacole, recepţii şi petreceri de tot felul care agitau Bucureştii şi-i dădeau o culoare zvăpăiată. Predeleanu chiar observă, mai mult ca să tachineze pe cumnată-sa:

– Sezonul parc-ar fi comandat special pentru Olguţa, dans şi dans pretutindeni...

– Cu petrecerile lumea îşi mai uită necazurile şi primejdiile, zise Tecla.

– Da, dar nu ştiu dacă aţi băgat de seamă că toate dansurile au început să ia o alură erotică şi senzuală, încât uneori ţi-e ruşine să priveşti pe dansatori, adăugă Victor cu un ton mai serios.

– De ce nu spui mai bine, moralistule, că ţie în general nu-ţi place dansul şi de aceea îi găseşti toate defectele! replică Olga cu vioiciune, apărându-şi pasiunea.

Grigore nu se amestecă în controversă de teamă să nu ajungă la Nadina. Discuţia alunecă asupra marii serbări ce o pregătea societatea filantropică „Obolul", pentru 19 februarie, la Teatrul Naţional. Era evenimentul monden cel mai important. Întreaga familie regală avea să fie de faţă şi toată lumea cea mai bună. Locurile, deşi cu preţuri fabuloase, se reţinuseră. Se întrevedea chiar necesitatea să se repete spectacolul spre a putea satisface barem cererile cele mai simandicoase. În program figura un fel de revistă scrisă de trei domni foarte spirituali, deşi din societatea înaltă, şi jucată numai de doamne şi domnişoare din aceeaşi societate. Olga avea un rol, firește, de dans, şi se găsea în frigurile creaţiei.

Când află doamna Mariuca Constantinescu că, în sfârşit, divorţul a pornit, lăsă la o parte discreţia şi se apucă să-i povestească nepotului câte a ştiut despre Nadina şi nu i le-a spus până acum, ca să nu-l întristeze sau să-şi închipuie că vrea să-i strice casa. Ea l-a prevenit de cum a auzit că vrea să se însoare cu Nadina, firește, delicat, fiindcă în cazuri d-astea orice povaţă negativă e rău venită. De fată s-a cunoscut ce femeie are să fie. Nu zice nimeni, unei fete îi şade bine vioiciunea, cochetăria, flirtul – totuşi, cu oarecare măsură. Nadina sperja

lumea cumsecade pe unde umbla cu nebuniile ei, cu ceata de admiratori după ea. Măcar după ce s-a măritat să se fi potolit. Profitând de iubirea oarbă a bărbatului, nu s-a sfiit să-şi ia un amant din primul an de căsnicie, dacă nu din prima lună. Alţii au urmat în serie. Numai ea a aflat precis despre cinci, ultimul Raul Brumaru, cu care s-a plimbat astă-vară şi prin străinătate, nu se ştie pe ai cui bani, căci unii spun că Brumaru trăieşte din expediente de club, iar alţii că ar fi bogat, şi Nadina îl toacă îngrozitor.

Grigore încercă să-i zăgăzuiască destăinuirile. De vreme ce s-a hotărât să se despartă, i-e indiferent ce face şi cu atât mai mult ce a făcut Nadina. El, pentru respectul sentimentelor lui, nu vrea să-şi amintească decât lucrurile de care n-avea nevoie să roşească. O fi o prostie acest fel de a privi viaţa, dar el... În zadar, tanti Mariuca nu se potoli până ce nu-i zugrăvi şi pe ceilalţi patru domnişori care s-au bucurat de graţiile Nadinei. Ş-apoi, în fiece zi revenea cu câte-un amănunt, cu câte o ştire nouă, primită caldă de la vreo prietenă binevoitoare, încât Grigore începu să se ferească a da ochii cu ea şi-l bătea gândul să se mute mai bine la un hotel, ca să-şi redobândească liniştea sufletească.

Din nenorocire, pe la sfârşitul lui ianuarie sosi şi tatăl său la Bucureşti. Mariuca încercă să-i

servească ultimele noutăţi despre Nadina. Miron Iuga o ascultă puţin cu ochii mari şi pe urmă o opri sever:

– Isprăveşte cu clevetirile, Mariuco! Nu e demn de văduva unui general român să colporteze toate prostiile care, fatal, circulă pe socoteala unei femei frumoase... Dar eşti şi tu ca biata nevastă-mea, fie iertată, nu degeaba aţi fost surori. Voi vă închipuiţi că toate femeile trebuie să ţie coada cratiţei ori să împletească ciorapi de iarnă pentru soţii lor. Ei, s-au mai schimbat vremurile, Mariuco!

– Bine, dar Grigoriţă e în divorţ cu ea, Miroane! obiectă doamna Constantinescu deconcertată; îi era frică de Iuga, pe care-l cunoştea foarte ciufut, cum nu i-a fost niciodată de generalul care fusese un om ca o bomboană şi nu ieşea din cuvântul ei.

– Tu te uiţi la Grigoriţă, care-i copil? se miră bătrânul, fără să îngăduie fiului său să-l întrerupă. Dar cine ţi-a spus ţie că o cerere de divorţ înseamnă divorţul? Până ce nu s-a transcris definitiv, o despărţire e o simplă neînţelegere între soţi, dragă Mariuco!

Miron Iuga lăsase baltă la Amara pregătirea învoielilor pentru munca pământurilor, o chestie mai grea acum, fiindcă îi ajunsese la ureche că ţăranii umblă să schimbe ce-a fost în trecut. Moşia

Babaroaga însă nu-i mai dădea odihnă şi se înverşuna s-o achiziţioneze cu orice sacrificii. Proiectul de divorţ al lui Grigore i se părea obstacolul cel mai grav pe care trebuie neapărat, şi în primul rând, să-l înlăture.

Înainte de a vedea pe Nadina se hotărî totuşi să treacă pe la Dumescu, la Banca Română, să schimbe numai două vorbe prealabile, discuţia în fond rămânând s-o facă după ce va cunoaşte preţul şi condiţiile de plată. Grigore îl însoţi până-n faţa băncii, având şi el o întrevedere cu Baloleanu. Pe drum, bătrânul se uita mereu la afişele şi pancartele fără număr care toate chemau lumea la diferite distracţii şi petreceri.

– Aici oamenii ştiu că trăiesc bine! murmură Miron dispreţuitor. Încotro te întorci, numai îndemnuri la veselie şi desfrâu. Ce le pasă?! Noi muncim, ca să poată ei să benchetuiască!

Constantin Dumescu se lumină la faţă văzând pe Miron. Îl îmbrăţişă cu o efuziune care părea aproape neverosimilă pentru firea lui tăcută şi înfăţişarea-i închisă. Îşi potrivi pe nas ochelarii de aur, semn de mare emoţie la el, iar ochii, de obicei reci, îi râdeau. După câteva minute de întrebări şi răspunsuri afectuoase, Miron Iuga zise:

– Tu ai de lucru aici, dragă Costică, şi eu n-am venit să te încurc. Într-o zi d-astea ne-om întâlni şi vom vorbi mai pe îndelete de ale noastre. Acuma nu vreau să-ţi răpesc decât două-trei secunde. Uite deci ce e, Costică!

Îi spuse. Dumescu ascultă cu multă atenţie. Iuga observă cum i se întunecă mereu faţa. Şi la sfârşit directorul băncii vorbi:

– Ei bine, iubite Miroane, suntem prea vechi prieteni, ca să mă codesc a-ţi da imediat un răspuns categoric...

Răspunsul categoric era: nu. I l-a îndulcit pe urmă cu explicaţii. Nu e acuma momentul pentru a cumpăra pământ. Miron are destul. Harnic şi sănătos să fie, să-l muncească. Refuzul e numai în interesul lui. Dacă nu l-ar iubi, l-ar împrumuta cu orice sumă, fiindcă banca se poate despăgubi oricând, scoţându-i în vânzare domeniul. El, Dumescu, preferă să-l mâhnească azi, decât să-l lase pe drumuri mai târziu. Îşi împlineşte o datorie de adevărat prieten.

– Apoi mă mir, Miroane, de planurile tale! Tu trăieşti pe sub pământ? Tu nu vezi şi n-auzi nimic? Nu simţi cum se precipită lucrurile, cum pârâie ceva?... Mâine-poimâine ne putem pomeni cu o expropriere generală a marii proprietăţi – ce te-ai face tu cu nişte sarcini atât de împovărătoare? Ideea

se propagă din ce în ce mai insistent. N-o judec. Constat. Paralel progresează agitaţia ţăranilor... Nu, nu, nu trata chestiile astea cu dispreţ. N-o fi la tine, poate, dar agitaţia e o realitate. Poate chiar ea a făcut ca ideea exproprierii să se înfiripeze – nu ştiu. Şi iarăşi nu afirm că pericolul e iminent. Nu ştiu. Dar există. Şi în asemenea clipe nu te mai poţi gândi serios să cumperi moşii. Pământul a devenit o valoare îndoielnică până ce se vor lămuri situaţiile. Aşa că... Nu te uita la viaţa de praznic permanent din Bucureşti. Ăsta e un semn de boală. Epidemia balurilor, şi a dansurilor, şi a chefurilor prevesteşte totdeauna un rău, sau îl subliniază. Faţada prea strălucitoare ascunde veşnic ceva putred. O casă solidă nu paradează şi nu caută să-ţi ia ochii cu faţada. Eu nu fac nicio politică şi nici măcar nu mă interesează certurilor lor. Dar aici, la bancă, se simte mai precis pulsul vieţii. Şi pulsul vieţii noastre bate prea neregulat. Organismul are friguri, Miroane! Trebuie să fim prudenţi, până vom găsi leacul!

Miron Iuga nu era convins deloc, dar cu atât mai ofuscat. Se forţa să nu-şi arate nemulţumirea. Se despărţiră promiţându-şi că vor mai vorbi, că deocamdată a fost o luare de contact, că... Şi Miron avea siguranţă că Dumescu nu va rezista până la capăt.

„Bietul Costică! își zise în cele din urmă bătrânul. Băiat bun, păcat că-i strâmt la minte, cum a fost de când știu și-l iubesc!"

Îi trecu supărarea mai repede decât credea. De fapt nici n-ar fi trebuit să se încurce cu Dumescu înainte de a se descurca cu Nadina, căci acolo e hopul cel mare. Banii îi va găsi dânsul în toată România, numai să aibă ce să facă cu ei.

Nadina, vestită dinainte, îl aștepta. Era o nimfă. Îl primi cu drăgălășia-i obișnuită, parcă nimic nu s-ar fi întâmplat de când s-au despărțit în Amara, cu o lună în urmă.

– Te-aș opri la masă, papa, dar nu știu dacă?... îi zise îndată după ce-l introduse în salonașul ei favorit, cu un surâs nevinovat și întrebător.

– O, rămân cu plăcere, cu mare plăcere, Nadina! făcu Miron galant și satisfăcut.

Abordară chiar înainte de masă amândouă chestiile care-l interesau pe Iuga. În privința divorțului îi propuse o împăcare, adăugând negreșit că propunerea nu e autorizată de Grigoriță, dar garantând că-l va îndupleca în cazul când ea ar reveni. Nadina refuză zâmbind, dar ferm. Inițiativa n-a pornit de la ea, ci de la Grigore. Ea ar fi continuat, deși în multe privinți a avut nemulțumiri. Acuma neînțelegerile lor au devenit publice. Toată

lumea ştie că sunt în divorţ. O revenire i-ar face şi ridicoli. Pe urmă azi mai poate fiecare să-şi croiască o viaţă nouă. Mâine poate ar fi mai greu... Miron stărui s-o convingă. Nadina îl întrerupse:

– Mă măgulește insistența ta, papa drag... E o dovadă de iubire care mă înduioşează. Dar, te rog, uite... (împreună mâinile ca la rugăciune), te rog, dă-mi dovada supremă de iubire şi... să vorbim de altceva.

– Despre ceea ce aş fi vrut să mai vorbesc, nici n-aş mai putea pomeni, dacă hotărârea ta e într-adevăr definitivă şi irevocabilă! murmură bătrânul abătut. Numai după o pauză continuă: Cu noră-mea puteam discuta despre Babaroaga, cu fosta nevastă a fiului meu mi-ar fi imposibil.

Nadina râse cu dinţii fildeşii:

– Vai, cât te înşeli, dragă papa!

Tocmai dimpotrivă. Numai cu fosta sa noră va putea discuta cu adevărat despre moşie. Nu era hotărâtă să vândă şi nici n-ar fi vândut dacă rămânea cu Grigore. Acuma însă, imediat ce va putea dispune singură, va lichida Babaroaga. I-ar fi şi penibil să mai aibă afaceri chiar şi numai în vecinătatea proprietăţilor lui Grigore. Ar fi fost bucuroasă să scape mai repede, dar până nu va fi divorţată nu poate face nimic, pentru că i-ar trebui consimţământul

soţului. Într-o lună, cel mult două, formalităţile despărţirii speră să fie terminate. Atunci se va repezi la ţară, are conacul de la Lespezi al lui Gogu, unde poate sta, şi nu va pleca de acolo până nu va fi încheiat vânzarea...

– Ehe, negustorească, nu glumă! zise bătrânul Iuga. Vom avea de furcă cu tine!

Zâmbea, glumea şi nu era deloc mulţumit. Toate încercările lui n-au izbutit să-i smulgă măcar o promisiune precisă. Şireată şi abilă, Nadina îi aluneca mereu printre degete ca argintul viu. Parcă mai mult obţinuse când i-a pomenit întâia oară, la Amara. Atunci fusese vorba să fie preferat. Degeaba, divorţul i-a îngreuiat lupta. Tocmai de aceea nici el n-are să renunţe. Nu i-e frică de piedeci. Pentru orice eventualitate mai sondă vreo două bănci unde avea prieteni. N-a fost respins net („Să vedem, să ne consultăm, să mai discutăm"), dar considerentele lui Dumescu i-au fost repetate aproape cu aceleaşi cuvinte, parcă ar fi fost înţeleşi cu toţii. Reluă conversaţiile cu Dumescu, neoficial, la mese în doi. A obţinut o promisiune vagă. Costică îl iubea atât de mult, că nu se putea menţine până la urmă în atitudinea brutală de refuz. Sperau amândoi că vor sfârşi prin a se convinge: Dumescu pe Iuga să

renunțe la cumpărare, Iuga pe Dumnescu să-i înlesnească cumpărarea.

Grigore știa pentru ce se zbate tatăl său. Din înfățișarea lui și din unele cuvinte ce-i scăpau, înțelegea că nu e prea încântat de rezultate. Anunțase de când a sosit că vrea să vază și pe Predeleni. După vreo săptămână, se duseră împreună.

Și bătrânului îi plăcea familia Predeleanu. Oameni de treabă, zicea despre ei totdeauna, gândindu-se în primul rând la tatăl lui Victor, cu care se cunoscuse. Spre exasperarea domnișoarei Postelnicu, pentru care tot interesul lumii se concentra în jurul serbării „Obolul", peste câteva zile, s-a vorbit toată vremea numai despre agricultură, firește, ca să fie pe placul lui Miron. Impresionat totuși de „considerentele" lui Dumescu, oricât nu era convins de seriozitatea lor, Iuga căuta pretutindeni un sprijin împotriva lor și se mohora că nu-l găsea. Și Predeleanu spuse că există oarecare efervescență între țărani, nu în proporțiile cum se colportează la București, negreșit, dar există. La el, la Delga, după informațiile de încredere ale administratorului, țăranii reclamă noi învoieli, firește mai favorabile lor. Proprietari și arendași de prin Moldova cu care a vorbit, oameni ponderați, cunoscători ai țărănimii, i-au zugrăvit situația de acolo mult mai

îngrijorătoare. Asta ar denota că fenomenul e general, că aceleaşi cauze au produs aceleaşi efecte pe tot cuprinsul ţării. Explicaţiile nu lipsesc, se etalează chiar cu un lux de motivare unde nu te aştepţi, fără a fi concludente. Ce e valabil pentru o regiune nu ar urma să fie necesar valabil pentru celelalte regiuni, şi totuşi este.

– Fiindcă nu vrem să recunoaştem realitatea, Victore, interveni deodată Grigore cu pasiune, după ce se stăpânise îndelung, pentru a nu se contrazice cu tatăl său. Ţăranul lucrează pretutindeni în pagubă, graţie sistemului de învoieli ce i s-a impus. După fiecare an datoria a sporit, până ce azi a ajuns insuportabilă... La noi, majoritatea oamenilor sunt atât de îndatoraţi că, muncind tot anul viitor, nu numai că n-ar lua absolut nimic pe munca lor, dar nici nu şi-ar putea plăti trecutul întreg şi ar mai rămânea împovăraţi şi pentru viitor. Faţă de asemenea perspective, de ce să ne mirăm că ţăranii se agită? E normal şi natural!

Miron Iuga surâse puţin ironic de explicaţiile fiului său, apoi, ca şi când nici n-ar fi meritat să le ia în seamă, zise către Predeleanu:

– Ţăranii nu stau pe roze tocmai pentru că şi proprietarii stau prost şi pentru că toată agricultura românească merge anapoda! Au fost ani grei, când

moşiile n-au produs nimic sau aproape, şi ţăranii totuşi nu s-au agitat, ci şi-au văzut de necazuri, au răbdat şi au suferit ca şi noi! Acuma, slavă Domnului, am avut un an oarecum normal. Cine a fost cumpănit a agonisit şi are cât îi trebuie, cine a lenevit şi a fost beţiv n-are. Aşa e ordinea lucrurilor de când lumea şi pământul. Pot să admit eu la Amara o nemulţumire serioasă unde ţăranii umblă forfota să cumpere moşia Nadinei, să facă concurenţă altora?... Buba e alta, dragii mei, orice mi-aţi spune. Buba e slăbiciunea guvernului, care tolerează demagogia tuturor neisprăviţilor erijaţi în apărătorii ţărănimii. Ia să-i apuce niţel de guler guvernul pe toţi domnişorii cuprinşi de dragoste subită şi suspectă pentru bieţii ţărani şi să umple temniţele cu dânşii, să vezi cum va dispare imediat toată agitaţia ţăranilor.

– Evident că opoziţia profită de neputinţa guvernului, pe care-l preocupă micile şi eternele disensiuni personale, aprobă Victor. Nu mai puţin vinovată e însă opoziţia când recurge la astfel de agitaţii neleale!

– Nu neleale, domnule! strigă Miron, aprinzându-se. Zi criminale! Ce e mai criminal decât să aţâţi poftele unei mulţimi lacome? Şi ei asta fac! Promit averea noastră ţăranilor, ca să stârnească duşmănie între noi şi ţărani. Ce le pasă lor dacă astfel

se dă foc ţării? Pentru ei nu există interesul ţării, ci numai interesul partidului lor. Sunt stăpânii oraşelor, care ne exploatează cum vor. Nu le ajunge. Pe noi nu ne-au putut subjuga nici prin băncile şi creditele lor, nici prin industria lor. Numai noi le mai rezistăm. Şi, pentru că n-au izbutit să ne doboare altfel, iată-i apărătorii ţăranilor împotriva noastră, ei care n-au trecut bariera oraşelor lor de frică să nu-şi mânjească ghetele. Vor să împartă pământurile noastre ţăranilor, dar nu se gândesc să împartă cu nimeni beneficiile fabricilor şi băncilor lor. În fond vor să decapiteze pe ţărani, omorându-ne pe noi, căci turma ţărănească fără păstori va fi pe urmă complect la cheremul lor... Te revoltă şi te indignează, mai ales când vezi că noi, cei condamnaţi la moarte, stăm şi ne ţinem de cancanurile şefiei, de intrigile remanierii şi de toate fleacurile!...

Pentru a tempera puţin atmosfera ce o crease izbucnirea bătrânului, Grigore făcu zâmbind:

– Nici nu mi-aş fi închipuit, tată, că te poate pasiona atât de mult politica!

– Crima nu e politică, Grigoriţă! răspunse Miron potolit, dându-şi şi el seama că a exagerat o discuţie de masă. Crima e crimă. Ce fac ei nu e politică, e crimă.

– Sunt lipsiţi de orice scrupule, adevărat, observă şi Predeleanu tocmai ca să netezească asperităţile. O revoluţie în ţara românească, numai ei ar fi capabili să facă, dacă ar fi în interesul partidului lor...

Cu concursul doamnei Predeleanu veni rândul unor subiecte mai blajine, şi spre fericirea domnişoarei Olga, ajunseră şi la marele eveniment al serbării „Obolului". După un răstimp bătrânul şi aci găsi prilej de obiecţie:

– Nu zic de „Obolul", care poate serveşte într-adevăr scopuri bune. Dar, în general, se abuzează de lux şi de veselie în Bucureşti. Îţi face impresia unei destrăbălări uriaşe. Cum se potriveşte asta cu temerile de agitaţii de la ţară, nu ştiu. Puţină decenţă n-ar strica. Firește, tot guvernul ar trebui să puie frâu. Lumea poate fi inconştientă, guvernul nu. Ţăranii care ar vedea cheful monstru permanent de aici ce-ar zice? Ei n-au de mămăligă şi boierii nu-şi încap în piele de petreceri!

Îşi luă seama, râse prietenos şi şterse efectul de dojană. Până la urmă fu aşa de drăguţ, că Olga, care se speriase întâi de gravitatea lui rece, îndrăzni să-l poftească la serbare, s-o vază cum dansează. Miron zise surâzător:

– Îmi pare rău, frumoasă domnişoară, că n-am să te pot admira. Pe mine mă aşteaptă la ţară alt spectacol, mai puţin vesel, care nu suferă amânări. Dar las pe Grigoriţă să te aplaude şi din partea mea!

Grigore n-a lipsit, firește, de la marea serbare, cum n-a lipsit nimeni din cei ce alcătuiau înalta societate. Era sala cea mai elegantă ce a pomenit vreodată Teatrul Naţional. Până şi la galerie, la locurile numerotate, stăteau posesori de nume respectabile. Unele doamne din comitetul societăţii, alergând de ici-colo, aferate, şopteau fericite prietenilor, în treacăt:

– Seara asta va fi înscrisă cu litere de aur în analele României!

Înainte de a se ridica cortina, Grigore, întorcând capul întâmplător, văzu în fotoliul din spatele său pe Titu Herdelea.

– Ei, bată-te! Ce cauţi aici între ciocoi? îi zise cu bucurie. Ne vedem în antract!

Titu era oficial, pentru cronica teatrală. Se gătise cu hainele cele negre şi totuşi se cam ruşină la început cu ele între atâtea fracuri. Îşi recăpătă încrederea văzând şi pe ceilalţi colegi de cronică dramatică la fel, ba unii în sacouri de purtare, ca o demonstraţie că ei sunt aici la datorie, nu la petrecere.

Senzaţia serii a fost Nadina în *Dansul apaşilor,* ultima noutate pariziană. Partenerul ei era Raul Brumaru. Au dansat cu atâta brio, că au fost obligaţi să biseze după insistenţele tumultuoase ale selectei asistenţe. Tânărul Herdelea nu s-a entuziasmat peste măsură. Era frumoasă „doamna Nadina", cum îi zicea el acuma, şi juca graţios, dar i-ar fi stat parcă mai bine un dans mai puţin prăpăstios şi mai demn de ea. A observat de curiozitate pe Grigore în timpul cât Nadina se învârtise pe scenă cu Raul. Grigore privea, ca orice spectator străin, fără să clipească... Lui Titu i-a plăcut mai mult o domnişoară drăgălaşă într-un fel de suită de dansuri româneşti. Nu ştia cine o fi, căci nu se îndurase să cumpere program, vânzătoarele fiind cucoane mari, care pretindeau cine ştie ce sume în folosul societăţii lor.

În antract se întâlni cu Grigore Iuga şi se retraseră într-un colţ al vestibulului să fumeze o ţigară. Titu era încântat şi căuta să-l convingă pe Grigore, parcă l-ar fi bănuit de altă părere, că iată, lumea bună a aranjat un spectacol foarte drăguţ şi în româneşte, ceea ce dovedeşte câtă dreptate au avut studenţii când au protestat să nu se mai zbenguiască în limbi străine. Şi ca să-şi sublinieze mai mult ideea, vru să releveze în special pe domnişoara care a jucat

românește și căreia regretă că nu-i știe numele s-o laude la *Drapelul* în darea lui de seamă.

– Se poate să nu recunoști pe domnișoara Olga Postelnicu, onorate domn? zise Grigore cu un reproș glumeț. Pe cumnata lui Predeleanu?

Victor Predeleanu se apropia de ei în clipa aceea. Grigore îl denunță:

– Uite-l! N-a recunoscut pe Olga... Nu știa cine e domnișoara care i-a plăcut mai mult din tot spectacolul și pe care vrea s-o laude la gazetă.

– Olguța are să fie fericită, domnule Herdelea!... Nu face nimic, că n-ai recunoscut-o. Asta înseamnă doar că trebuie să mai pofteşti pe la noi, ca să nu ne uiți! făcu Victor strângându-le mâna.

Disecară pe interpreți amănunțit, sărind însă cu toții pe Nadina și pe Brumaru. Pe când criticau și lăudau de zor, năvăli la dânșii Gogu Ionescu, asudat de entuziasm, strălucitor și răguşit, întrebând frenetic, cum întreba pe toată lumea:

– Ei, ce ziceți de Nadina cu Raul?... Au fost formidabili!... Au un talent fenomenal!... Dar succesul? S-a cutremurat sala și policandrul începuse să balanseze în tavan de clocotul aplauzelor...

Observând încurcătura pe fețele celor trei, își dădu brusc seama c-a făcut o gafă. Vru s-o dreagă cu

orice preţ. Şi, după o mică pauză, continuă cu acelaşi glas vijelios:

– Dar de sezonul ăsta extraordinar ce ziceţi?... Copleşitor, nu? N-am pomenit de când sunt atâtea dansuri şi petreceri ca în iarna asta... Şi eu care trebuie să merg pretutindeni, fiindcă Nadina...

Se întrerupse. Iar a pomenit de Nadina. Altă gafă. Are ghinion. Îşi pierdu însufleţirea. Adăugă ştergându-şi fruntea, cu un suspin:

– Pe mine mă oboseşte, ce să spun... Parc-a înnebunit toată lumea!

5

Ion Pravilă nu se putea amesteca făţiş între oamenii care umblau pentru Babaroaga. Îi era frică de boierul Miron că va prinde de veste şi nu numai că-l scoate din primărie, dar cine ştie ce rău îi mai face, de să nu mai aibă trai în sat. Bun suflet boierul, nici vorbă, dacă nu-i ieşi din porunci. Pravilă a tras destule foloase fiind supus şi credincios. Totuşi, nu-l răbda inima să stea molcom. I-ar prinde şi lui bine o halcă de pământ. Prilejul de acum nu se întâlneşte de multe ori. Când află că boierul bătrân s-a dus la Bucureşti, desigur pentru moşia cucoanei, a chemat pe Luca Talabă şi s-au înţeles să plece şi oamenii să

mai stăruiască la cucoană, iar dacă n-or face nicio ispravă cu dânsa, să se plângă celor mai mari, că doar şi prin alte părţi au fost înlesniţi ţăranii să cumpere moşii şi să le împartă între ei, ba chiar odată, pe când era Luca primar, a venit şi un ordin de la minister ca oamenii să fie povăţuiţi a se întovărăşi pentru cumpărări de moşii, făgăduindu-li-se tot sprijinul autorităţilor. Bine ar fi să poată merge cât mai mulţi, ca să vază boierii că întreg norodul cere pământ, deşi cheltuiala e mare şi oamenii greu o să-şi rupă din sărăcie. Primarul, cu toată zgârcenia-i cunoscută, se oferi să plătească el cheltuiala unuia mai sărac şi anume lui Petrică al Smarandei, care le va fi de mult ajutor în Bucureşti, unde a stat trei ani în armată.

Îndată ce se întoarse Miron Iuga la Amara, oamenii porniră la Burdea şi se suiră în tren. Erau şapte. Sosiră în Bucureşti dimineaţa şi nimeriră tocmai bine spre amiazi în strada Argintari. O domnişoară cu şorţ alb îi întâmpină în capul scării şi le spuse că cucoana de-abia acuma se scoală, c-a avut petrecere mare azi-noapte, şi să aştepte afară, adică pe stradă, până-i va chema. Aşteptară pe trotuar, liniştiţi. Ce altă treabă au şi de ce-au venit?... Într-un târziu altă domnişoară îi strigă înlăuntru, supraveghindu-i să se şteargă bine pe picioare.

Cucoana era veselă, le-a vorbit frumos, i-a lăsat şi pe ei să vorbească, dar, până la urmă, i-a făcut să înţeleagă că ea va vinde cui dă mai mult şi numără toţi banii. Petre, mai îndrăzneţ, îi spuse:

– De, coniţă, noi am cheltuit şi-am venit atâta cale, c-am socotit că dumneavoastră, inimă bună, o să vă fie milă de noi şi-o să ne vindeţi mai lesne, că...

Nadina întoarse ochii spre el cu mirare. Recunoscu pe vizitiul de odinioară. Îl privi lung, să-l domine. Petre îi înfruntă privirea, simplu, ca şi când ar fi zis că el nu se sperie de o muiere, fie şi boierească. Apoi Nadina răspunse puţin dispreţuitor:

– Crezi că pentru ochii voştri am să-mi risipesc averea? Nu, băiete, şi nu, oameni buni! Eu vând moşia, ca să iau bani în schimb, nu ca să fac pomană altora. Pomană poate să facă statul, dacă vrea...

În colţul străzii, ţăranii se opriră şi se sfătuiră până ce îi pătrunse frigul la os. Porniră prin viforniţa ce se înverşuna spre Gura Moşilor, unde Petre avea un cunoscut bun, de la Costeşti, care ţinea un han şi care-i va găzdui mai ieftin. Îmbucară din merindele de acasă şi iar se sfătuiră până târziu noaptea, în odaia de lângă bucătărie ce le-o dăduse hangiul. Şi a doua zi, cum se lumină, se cărăbăniră la Ministerul Domeniilor. Trebuiră să aştepte în curte. „Numai

după unsprezece e voie să intre publicul", le-a strigat, printre gratiile uşii, un glas cu barba neagră. Mai veniră şi alţi oameni, de prin alte părţi, tot cu necazuri, înfriguraţi şi înfricoşaţi ca şi dânşii. Când s-a deschis poarta, s-au îmbulzit înăuntru. Portarul, scund, urâcios şi cu barba până-n brâu, i-a oprit:

– Încet, hăi, c-aici nu e teatru!... Ce poftiţi şi pe cine căutaţi?

Începură respectuos să-i povestească durerea lor. Satisfăcut, portarul se înmuie şi nu-i ascultă până la capăt:

– Domnul ministru încă n-a venit... Poate să vie mai târziu... Mai staţi pe aici să vă încălziţi niţel...

Stătură. Peste vreun ceas portarul îi vesti că domnul ministru nu mai vine azi. Mâine. Se întoarseră la han şi se mai sfătuiră.

Ziua următoare avură noroc. Portarul îi trimise sus: a venit domnul ministru. Rătăciră pe coridoare, ajunseră într-o cancelarie cu lume multă şi căldură mare. Un domn tânăr, pudrat şi zâmbitor, îi primi foarte prietenos:

– Ei, fraţilor, ce-i cu voi? Ce vă aduce pe aici tocmai de unde?... Din Argeş... Da...

Lupu Chiriţoiu începu povestea de departe, cu înfloriturі. Domnul nu-şi pierdu deloc răbdarea, dar când bănui despre ce e vorba, îl întrerupse:

– A, moşie de vânzare... Am înţeles. Staţi niţel.

Apăsă pe un buton, scrise două rânduri pe un bilet şi-l dădu unui aprod ce intrase, continuând:

– Uite, fraţilor! Domnul ministru are de lucru mult şi nu poate sta de vorbă cu voi... Dar vă trimit la un domn care are putere de la domnul ministru să rezolve chestiile astea, aşa că dumnealui o să vă facă dreptate. Aşa, fraţilor!... Aprod, să-i duci la domnul director general...

Se ţinură gaia după aprod pe diferite coridoare, până se pomeniră în faţa unui domn bătrân, chel şi ursuz, care-i lăsă să-şi spuie toată povestea din fir în păr. Pe urmă îi întrebă dojenitor:

– Vreţi să cumpăraţi moşia cucoanei, ori vreţi s-o luaţi cu japca?

– Ba noi... încercă să protesteze Luca Talabă.

– Să taci acuma! să răsti directorul. Aţi vorbit destul. V-am ascultat... Ministerul n-are dreptul şi calitatea să intervie în trazacţiile dintre vânzătorul unei proprietăţi agricole şi amatorii de a cumpăra, afară de anume cazuri prevăzute de lege, iar aici nu e cazul. V-aţi învăţat să umblaţi cu jalbe nedrepte în loc să vă învoiţi cu boierii voştri şi să fiţi oameni de omenie. Ba acuma v-a mai intrat în cap să cereţi şi pământurile boierilor pe preţuri de batjocură, ori

chiar de pomană. Aţi ajuns să nu vă mai cunoaşteţi lungul nasului... Potoliţi-vă, măi oameni, ascultaţi de boieri şi munciţi! Fiţi harnici şi nu vă luaţi după îndemnurile rele! Voi sunteţi talpa ţării, voi...

Luca Talabă, care din toate vorbele ce le auzea înţelegea numai că se duce Babaroaga şi că toate alergăturile şi cheltuielile lor au fost zadarnice, nu se mai stăpâni şi izbucni deodată dârz:

– Apoi, domnule, de ce să ne ia alţii pământul...

Nu avu răgaz să isprăvească. Directorul general sări în picioare, cu faţa şi chelia parcă i-ar fi turnat o călimară cu cerneală roşie în creştetul capului, răcnind:

– Taci din gură, obraznicule! Să taci, că imediat te trimit la poliţie să-ţi înmoaie oasele, nemernicule!... Eu îmi sfarm pieptul şi-mi pierd vremea să-i învăţ şi să-i luminez, iar el necuviincios!... (Se reculese şi continuă mai calm.) Aţi apucat pe căi rele, nenorociţilor! Nu vă mai mulţumiţi cu ce v-a dat Dumnezeu şi vă lăcomiţi la averea altora! Veniţi-vă-n fire! Duceţi-vă acasă şi vedeţi de munca voastră cinstită, care-i bogăţia ţării noastre iubite! Şi dacă aveţi poftă să cumpăraţi cu adevărat proprietatea cucoanei, rugaţi-o pe dumneaei şi pe ceilalţi boieri! Vorba dulce mult aduce, aţi înţeles?

Țăranii se uitau la gura lui cu dinții de aur. Ieșiră urmăriți de glasul hârâitor al directorului. Rătăciră pe coridoare până se pomeniră iar la ușa cabinetului ministerial. Luca spusese, când a scăpat din biroul chelului, să nu se mulțumească și să mai încerce a pătrunde până la ministru. Nici n-apucară bine să-și găsească loc și iată că un aprod, spăimântat de respect, se năpusti la dânșii:

– La o parte! Dați-vă la o parte, că pleacă dom' ministru!

Ușa cabinetului ministerial se deschise. Un boier îmblănit și înșoșonat, cu o căciulă de lutru peste urechi, cu fața galbenă, greoi și plictisit, apăru însoțit de domnul tânăr de adineaori. Văzând pe țărani, ministrul, ca să arate lumii de pe coridor că nu e mândru și se interesează de soarta plugarilor, care este în seama departamentului său, se opri o clipă și întrebă obosit:

– Ce-i cu voi, băieți? Ce vânt vă aduce pe aici?

Domnul tânăr îi șopti două cuvinte. Ministrul continuă, trecând înainte mulțumit:

– A, da... Da! Vasăzică ați fost?... Bine. Atunci dumnealui v-a spus ce trebuia. Să-l ascultați, că vă cunoaște toate păsurile și știe să vi le lecuiască...

Coborî încetinel pe treptele de marmoră. Ţăranii rămaseră cu căciulile în mână. Lumea se risipi, parc-ar fi apus soarele.

– Apoi hai să plecăm, că pe aici am isprăvit! făcu Petre.

– Hai, hai! bâigui Luca Talabă, înfundându-şi căciula pe cap.

Merseră de-a dreptul la gară. Sperau să nimerească un tren ori, de nu, să petreacă noaptea pe acolo, că-şi sleiseră banii şi nu mai aveau decât pentru bilete. Avură noroc. Când porni trenul, îşi făcură cruce toţi deodată.

În vagon era cald. Călători multişori şi mai ales ţărani, care de prin Ialomiţa, care de prin Muscel, care din Teleorman ori mai de departe. La căldură limbile se dezmorţiră. Cei şapte de la Amara, însă, strânşi într-un colţ, mocneau şi numai arar îşi aruncau câte-o vorbă. Doar Lupu Chiriţoiu se plângea că au cheltuit atâţia bani degeaba. Luca recunoscu şi înghiţi în sec. Încetul cu încetul, dezmeticindu-se parcă, începură să-şi despice păţaniile şi să le cântărească, fiecare socotind că are câte o lămurire de adăugat sau cel puţin o oftare că, dacă n-ar fi fost cum a fost, poate că toate ar fi ieşit altfel. În tânguirile lor se amestecară apoi şi alţi

oameni, unii numai din curiozitate, alţii pentru că au mai auzit asemenea lucruri ori au pătimit şi ei.

– Eu le-am spus dumnealor de la începutul începutului că boierii nu poftesc a vinde moşiile la oameni şi n-au vrut deloc să mă asculte, până ce m-am luat şi eu după capul lor! zise într-un rând bătrânul Lupu, vrând să arate tuturor din vagon că nu degeaba are plete cărunte.

– D-apoi eu v-am auzit cum vă plângeţi, oameni buni, şi tare m-am mirat că n-aţi ştiut treaba asta, că doar toată lumea o ştie! făcu atunci un bărbat frumos şi chipeş, îmbrăcat curat şi cu nişte ochi albaştri plini de blândeţe cuceritoare. Şi pe la noi s-au tot străduit oamenii să cumpere pământuri de la boieri şi n-a fost chip niciodată, că totdeauna au sărit alţi boieri, ca nu cumva moşiile să ajungă pe mâna oamenilor, să nu mai aibă dânşii cu cine să le muncească. Uite, acuma poate să fie un an, aşa am umblat şi noi, şi-am alergat, şi ne-am zbătut şi tot ca dumneavoastră am ieşit.

– Da matale de prin ce parte eşti? întrebă Luca Talabă.

– De pe lângă Focşani, dacă cumva aţi auzit dumneavoastră, răspunse omul. Departe. Tocmai în partea cealaltă...

– Am auzit! se lăudă Marin Stan. Eu am şi fost prin părţile celea când eram în armată, cu manevrele... Da oare şi pe acolo tot aşa greu o duc oamenii?

– Greu! oftă străinul, clătinând din cap. Parcă şi mai greu ca pe aici, de-ţi vine să-ţi iei lumea-n cap. Crezi că eu de bine bat drumurile cu traista de icoane în spinare? Aoleu? N-a umblat cu treburi de-astea neam de neamul nostru. Dar dacă muncim toţi, cu nevastă şi copii, din primăvară până-n iarnă şi nu ne iese nici să ne ţinem zilele, iacă, fac şi asta până ne-o ajuta Dumnezeu să căpătăm şi noi pământ! Că pe la noi oamenii trag nădejdea că, în curând, vodă are să înceapă să împartă moşiile, cum se şi aude mereu de mulţi ani...

– De auzit se aude mereu, ce-i drept, observă dintr-un colţ unul mărunţel, cu faţa roşie, asudată.

– Aşa vorbesc oamenii şi pe la noi – zise Lupu Chiriţoiu, uitându-se la cel din colţ – dar eu nu cred să-l lase boierii pe vodă, că nici boierii nu-s proşti, ş-apoi în mâna lor e toată puterea!

– Că tocmai asta am vrut să vă spui şi eu! adăugă omul cu icoanele. Nici vodă nu poate face de capul lui, dacă nu-l ajută nimeni şi dacă boierii se împotrivesc. Se aude pe la noi că la muscali a început împăratul lor să împartă pământurile boiereşti. Dar

muscalii s-au sculat mai an, cu mic cu mare, şi-au pus mâna pe topoare şi-au făcut o vâlvătaie de a mers vestea în toată lumea. Au pierit ei mulţi, nici vorbă, că nici boierii lor nu s-au dat bătuţi şi-au scos călărimea şi tunurile să-i potolească. Iar ţarului lor, când a văzut atâta sânge şi omor, i s-a făcut milă de toţi şi le-a dat poruncă mare: „Staţi, măi boieri şi măi oameni, să fac eu dreptate şi să pun pace-ntre voi". Şi toţi l-au ascultat, şi s-au mulcomit, şi s-au întors pe la casele lor. Şi atunci ţarul a început să taie din moşiile boierilor şi să le dea oamenilor ca să aibă şi ei...

Se făcuse o tăcere grea în vagonul în care luminile galbene, aprinse singure, se legănau mereu şi aruncau umbre ciudate când încoace, când încolo. Pe urmă, câţiva ţărani oftară. Petre Petre, care nu deschisese gura toată vremea, mormăi cu o flacără în ochi:

– Apoi până n-om pune mâna pe topoare nici noi n-om...

Se opri brusc, parcă vorbele i-ar fi scăpat din suflet fără voia lui. Oamenii îl auziseră, dar nimeni nu întoarse capul spre el. Numai Lupu Chiriţoiu bâlbâi cu glas moale:

– Ia taci, măi Petrică, ia mai taci!

Se făcu iar tăcere. Roţile de oţel bocăneau surd ca ecoul unui dangăt de clopot depărtat. În întunericul ferestrelor se răsuceau mereu fâşii de fum cu mii de scântei sclipitoare. În aerul asudat din vagon, printre luminile tavanului şi umbrele mişcătoare, rămăsese ca un ecou speriat glasul bătrânului:

– Ia taci, măi Petrică, ia mai taci!

CAPITOLUL VI

Vestitorii

1

Platamonu rămase înmărmurit când văzu pe Chirilă Păun, logofătul şi omul lui de credinţă, atât de amărât.

– Da ce-i, Chirilă, ce pacoste a dat peste tine?

Chirilă Păun îl săgetă cu o privire urâtă, răspunzând:

– Apoi lasă, cucoane, că dumneata ştii mai bine, că e feciorul dumitale şi...

– Ce ţi-a făcut feciorul meu, Chirilă, vai de mine? făcu arendaşul cu o bănuială.

– Ce-a făcut să-i plătească Dumnezeu dacă nu se poate să-i plătească oamenii! zise ţăranul abătut. Rău m-a batjocorit şi mare ruşine mi-a făcut, şi n-aş fi crezut una ca asta pentru nimica-n lume, că doar v-am slujit cu credinţă!

Arendaşul se zăpăci. I-a fost mereu frică, de când a venit Chirilă cu fiică-sa la curte, să nu se lege Aristide şi de ea. I-a şi spus şi iată, totuşi s-a întâmplat. Nici nu ştia cum să-l împace. Îi veni în

gând să încerce a lua lucrurile mai puțin dramatic și, bătându-l pe umăr, zise prietenos:

– Lasă, măi Chirilă, și fii om cu socoteală, că aste-s ale tinereții, s-au mai întâmplat și n-a pierit lumea. Vom chibzui noi și vom vedea ce...

– Ba, nu, cucoane! se feri logofătul, mai jignit. Că dumneavoastră nu vă pasă și puteți vorbi fără durere, dar noi cu fata ce ne facem? S-o măritãm cu burta la gură ori cu plodul în brațe, de râsul oamenilor?

– Chirilă, Chirilă, ia seama! întrerupse Platamonu nehotărât, mai mult ca să spuie ceva.

– Acu nu-i nimica, cucoane! urmă țăranul. Dumnezeu e sus, și vede, și judecă... Numai să știi și să-ți cauți alt om, că eu de azi înainte nu vă mai slujesc. Mi-au spus oamenii că aici e iadul, dar n-am ascultat. Dumnezeu să vă răsplătească și de răfuit ne-om răfui altă dată!

Pe Platamonu îl spăimântă amărăciunea și îndrăzneala cu care l-a înfruntat Chirilă cel atât de supus până azi.

Alergă la fiul său care, după ce stătuse o lună în București, fără să se fi prezentat la vreun examen, se găsea iarăși acasă.

– Ce-mi făcuși, dragul tatii! strigă parcă mai impresionat în fața băiatului vinovat decât fusese în

faţa ţăranului. Nu te astâmpăraşi nici cu fata lui Chirilă şi acum...

– Ia fugi, tăticule, cu tragedia! zise Aristide cu superioritate. Gherghina e fată nostimă. Doar nu era să umblu după slutele satelor!

– Bine, dar... vru să obiecteze Platamonu cu aceeaşi teamă în glas, totuşi mai liniştit în suflet de siguranţa tânărului.

– Ştiu, ştiu! îl opri băiatul. Mi-a spus Gherghina mai demult şi mi-a plâns. Am învăţat-o destul ce să facă, i-am oferit şi bani, că nu era o sumă mare, şi n-a vrut... Cine-i de vină că acuma va afla toată lumea şi va rămâne de ruşine? Dacă mă asculta, nici mama ei n-ar fi ştiut nimica şi toate erau bine... Firește, cu toate astea, nu zic, va trebui să vezi dumneata mai târziu, să cheltuieşti eventual ceva ca să-i împaci şi pe Chirilă, şi pe fată. Găseşti dumneata forma, că eşti deştept şi ştii să-i iei pe ţărani!

– Desigur! făcu arendaşul, venindu-şi în fire. Nu trebuie să exagerăm lucrurile. Dacă n-ajungea aici, ar fi fost mai bine... În sfârşit!

Chirilă Păun fierbea de durere. Când i-a povestit nevastă-sa păţania fetei, le-a bătut pe amândouă. Pe urmă i-a părut rău. Se găsea mai vinovat pe el însuşi că, din lăcomia prea mare de câştig, a intrat în slujba grecului, deşi le cunoştea năravurile.

Simţea totuşi nevoia să se răcorească într-un fel, mai ales după ce s-a întors în Amara. Mâine-poimâine va afla tot satul. Cum să iasă între oameni cu ruşinea asta în obraz? Se duse la preotul Nicodim, îi povesti, se plânse şi-i ceru povaţă. Preotul era şi el necăjit. După ce îi slăbise vederea, acuma începea să-l cam lase şi urechile. Când înţelese despre ce e vorba, se miră, se închină şi strigă pe fiică-sa:

– I-auzi, Niculino, ce-a păţit bietul Chirilă cu feciorul grecului!

Niculina se revoltă, blestemă pe greci, chemă pe soţul ei:

– N-ai auzit, Filipe, ce poznă i-a făcut lui Chirilă băiatul grecului, studentul?...

Filip ascultă liniştit, clătină din cap în semn de indignare şi întrebă, greoi, tacticos:

– Ei, ş-acuma ce-ai de gând să faci, Chirilă?

– Apoi tocmai d-asta venii la sfinţia-sa, să mă înveţe, că eu nici nu mai ştiu pe ce lume sunt, zise ţăranul cu ochii în pământ.

– De! făcu Filip şi, după o tăcere lungă, repetă tot aşa de grav: De!

Chirilă Păun plecă fără învăţătură, dar totuşi uşurat ca şi când, împărţindu-şi cu alţii durerea şi auzind cuvinte de ocară împotriva grecului, i s-ar mai fi îndulcit sufletul. Pe seară merse la învăţătorul

Dragoş. Acolo se cunoştea păţania Gherghinei, cum de altfel se cunoştea acuma în tot cuprinsul satului, ajungând până şi la urechea bătrânului Miron Iuga care, foarte urât impresionat, a spus de faţă cu Isbăşescu şi logofătul Bumbu:

– Iacă, de porcării d-astea se ţin dumnealor, şi pe urmă ne mirăm că ţăranii murmură şi se frământă!

În familia Dragoş fuse, tocmai în vederea venirii probabile a lui Chirilă, o discuţie aprinsă. Ştirea a auzit-o Nicolae, fratele învăţătorului, de la Petre a Smarandei, cu care s-a întâlnit întâmplător pe uliţă. Flăcăul s-a făcut Dunăre de mânie. Demult spunea că ori ia pe Gherghina, ori nu se mai însoară niciodată, fiindcă altă fată ca ea n-are să mai găsească.

– Vezi ce cuminte ai fost că nu te-ai pripit? îi zise acuma cumnată-sa Florica.

– Ba dacă te-ai fi grăbit şi ai fi luat-o de când ai îndrăgit-o, biata fată n-ar mai fi ajuns de batjocura caţaonului! făcu învăţătorul compătimitor.

Nicolae bufni, sudui şi în cele din urmă rugă pe frate-său să ajute cumva pe Chirilă, că nu se poate să rămâie aşa asemenea fărădelege. Florica sări indignată:

– Ionel, să mă asculţi pe mine şi să nu te bagi, că de câte ori m-ai ascultat bine ne-a mers şi când nu

m-ai ascultat, numai necazuri am avut. Oamenii să-şi caute de nevoile lor fiecare, că doar nu l-ai sfătuit tu pe Chirilă să slujească pe Platamonu, ci s-a dus dânsul de bunăvoie. Singur s-a încurcat, singur să se descurce...

Chirilă Păun pică tocmai când Florica aprindea lampa, abia puţin după ce se ostoise discuţia şi se luară cu vorba despre alte treburi. După ce îl ascultară toţi cu mare atenţie, Florica, mereu înfricoşată pentru bărbatul ei, zise aproape sec:

– Proastă treabă, nea Chirilă! Să fi fost mai cu luare-aminte, că ştiai ce poamă e feciorul arendaşului!

– Mai proastă nici nu se poate, văd! recunoscu ţăranul, uitându-se trist în ochii ei. Dacă ar şti omul dinainte ce-l paşte, s-ar feri, dar aşa...

– Te lăcomişi să slujeşti pe grecotei ş-acu plăteşte Gherghina! mormăi Nicolae cu imputare.

– Acu lasă-mă şi nu mă mai năpăstui şi tu, măi băiete, că destul m-a bătut Dumnezeu! făcu Chirilă amărât. Că eu, dacă am ştiut că Gherghina e în dragoste cu tine, n-am mai păzit-o prea tare, că mă bizuiam şi pe tine, de!

– Apoi eu tot nu mă las până nu l-oi cotonogi pe grecotei, n-ai grijă matale! scrâşni flăcăul ieşind brusc din casă, parcă n-ar mai fi putut asculta.

Chirilă Păun stătu până ce se aşezară la cină. Şi plecă mai împăcat. Orice cuvânt de mângâiere era acum pentru dânsul un balsam pe o rană proaspătă.

De aci încolo cu cine se întâlnea îi spunea păţania Gherghinei. Primarul îl îndemnă să fie răbdător, că poate s-or îndrepta cumva lucrurile. Luca Talabă, după ce îl compătimi puţin, începu a-l descoase despre arendaş: oare ce preţ a oferit el pentru Babaroaga şi cât cere cucoana?

Numai Trifon Gâju, când l-a oprit într-o zi Chirilă şi i-a povestit, i-a răspuns ursuz:

– De, nea Chirilă, matale barem ai hambarul doldora, dar eu că dinainte de Bobotează mă lupt cu o casă de copii şi fără o oca de porumb?

– Aşa-i, Trifoane, adevărat! zise Chirilă. Fiecare cu dureri...

– Când ţi-e burta plină, parcă şi durerea-i mai blajină! mormăi Gâju.

Până şi lui Pantelimon Văduva, scăpat pentru două zile în concediu de la regiment, găsi prilejul să-i istorisească întâmplarea. Pantelimon era soldat şi uniforma îi şedea bine şi se purta ca o fată, să nu fie cumva pedepsit şi să nu-i mai dea voie de la companie. Îl muncea mereu frica să nu-l uite Domnica şi să se mărite până isprăveşte el armata.

Petre a Smarandei tot tărăgănase şi el însurătoarea. Se ţinea după Marioara Irinii, care slujea la curtea Iuga, o iubea demult şi, totuşi, nu îndrăznea să se hotărască din pricina sărăciei. Acuma, după întâmplarea Gherghinei, se sfătui iarăşi mai îndelung cu maică-sa, care se arătă foarte bucuroasă de gândurile feciorului. Ea l-a îndemnat destul şi, de-ar fi ascultat-o, azi ar fi aşezat gata. Smaranda începu a doua zi tocmeala cu mama Marioarei şi apoi cu mătuşă-sa Profira.

Fiindcă se afla în toiul tocmelii când l-a întâlnit Chirilă Păun şi i-a spus lui ce-a pătimit de la arendaş, Petre i-a răspuns scrâşnind:

– De, nea Chirilă, eu nu l-aş fi iertat, măcar de m-ar fi şi omorât pe urmă!

– Bine zici, Petrică, bine! încuviinţă Chirilă umil.

2

Titu Herdelea se pomeni într-o bună zi cu preotul Belciug din Pripas. Era îmbrăcat bine, cu palton nou, antereu nou, barba tunsă frumos, în sfârşit curat şi gătit ca un peţitor, cum nu-l văzuse niciodată pe acasă.

– Mi-am luat *congrua* pe şase luni şi am venit, că tot mi-era frică să nu mă strângă Dumnezeu şi să nu mai apuc să văd şi eu ţara noastră! zise Belciug cu surâsul lui sfios şi cu o mare bucurie în toată înfăţişarea. Azi-dimineaţă am sosit şi de la hotel am venit drept aici, ca să nu mă rătăcesc până m-oi obişnui!

Tatăl lui Titu, ca să-şi înalţe odrasla, dăduse preotului ideea să-l caute la *Drapelul,* unde-l va găsi neapărat şi mai repede ca acasă. Tânărul Herdelea prezentă pe Belciug secretarului de redacţie şi apoi ieşiră împreună să dea o raită prin centru şi mai ales să poată vorbi în tihnă. Preotul trebui să-i povestească toate întâmplările mari şi mici de prin Amaradia şi în special despre nunta Ghighiţei, despre care i-a scris mamă-sa ceva, dar nu atât de amănunţit cum ar fi dorit el.

Apoi Titu deveni călăuza lui Belciug în Bucureşti. Îl duse întâi la statuia lui Mihai Viteazul, unde preotul se închină cu mare evlavie, luând chiar, după îndemnul tânărului, o frunză veştedă dintr-o coroană agăţată de grilaj cine ştie de când, s-o păstreze ca amintire preţioasă şi s-o arate şi celor de pe acasă. Vizitară câteva biserici, muzeele, intrară în magazinele mari. La Cameră şi la Senat n-a avut norocul să asiste decât la şedinţe obişnuite şi

plicticoase, fără vreun discurs important, dar lui i-a plăcut şi aşa, cum îi plăcea tot ce vedea şi auzea, parcă nici nu s-ar fi putut să nu-i placă ceva când a făcut atâta drum şi cheltuială. Barem la Teatrul Naţional, după ce-a fost de două ori cu Titu, se ducea mai în fiecare seară, atât de drag îi era.

Peste vreo săptămână nu mai avu nevoie de tovărăşia tânărului Herdelea şi nici nu voia să-i răpească tot timpul. Şi-a descoperit câteva cunoştinţe vechi, între care un funcţionar de la poştă şi un farmacist, foşti colegi de şcoală de la Amaradia. Firește, a cunoscut şi pe soţii Gavrilaş şi chiar a mâncat la ei de vreo trei ori, încântat de calităţile culinare ale rotunjoarei doamne Gavrilaş şi fericind pe Titu că a nimerit-o aşa de bine cu masa.

Titu însuşi, oricât îi era de simpatic să umble cu preotul din satul lui, se simţi uşurat când îl mai putu lăsa singur. Afară că îl costase şi oarecare parale, fiind obligat să ia masa cu dânsul în oraş uneori şi să-şi plătească partea, căci lui Belciug nici nu-i trecea prin minte să-l cinstească – ba ar fi primit bucuros să fie el cinstit – îşi cam neglijase gazeta, încât Roşu i-a făcut observaţie că a început şi el să fie ca ceilalţi.

Numai câteva zile după sosirea preotului i se ivi o încurcătură atât de urâtă, că-i era frică să nu iasă

dintr-însa vreo boroboaţă gravă, s-o afle şi Belciug şi să umple Amaradia. Tanţa venea la el tot mai des şi fireşte, când nu era acasă doamna Alexandrescu. Degeaba îi spunea dânsul să fie mai prudentă; ea răspundea că nu-i pasă de nimeni şi de nimic, de vreme ce îl iubeşte. Titu se socotea vinovat faţă de ea şi nu îndrăznea să fie energic şi să-i explice că au să observe chiriaşii din curte ori doamna Lenuţa şi se vor face amândoi de ruşine. Teama lui s-a dovedit curând prea îndreptăţită. Începuse a bănui ceva şi Marioara Rădulescu, eleva lui, şi chiar umbla să-l surprindă. Din fericire, într-o zi, ducându-se la masă, ca de obicei, nu mai întâlni pe Marioara. Doamna Gavrilaş l-a lămurit indignă că a dat-o afară, pentru că a prins-o pe stradă stând de vorbă şi sărutându-se cu un domn mai în vârstă, „aproape ca Gavrilaş". Se plângea că fata asta, pe care a răsfăţat-o şi a corcolit-o ca pe copilul ei, a fost o stricată. A observat ea că-i joacă ochii în cap după băieţi, dar a gândit că aşa-i firea lucrurilor, că doar n-are să se facă nici ea călugăriţă. Dar să se înhăiteze cu oameni bătrâni pe stradă, înseamnă că are dezmăţul în sânge.

– Nu ştiu cum s-o fi purtat cu dumneata, domnule Titu, sfârşi doamna Gavrilaş melancolic. Dar să nu te superi, că am alungat-o. De stricate de-astea e plină lumea!

Peste câteva zile, Titu, despărţindu-se spre seară de Belciug, alerga să ajungă mai repede acasă să primească pe Tanţa, care-l anunţase de ieri că vine, fiindcă Jean cu doamna Alexandrescu iar merg la ei la pocker prelungit. Petrecură vreo două ore pasionate, apoi Titu aprinse o lumânare ca Tanţa să se poată îmbrăca, să nu întârzie prea mult. Tanţei îi era lene să se urnească din căldura patului. Se întindea, gângurea, se giugiulea ca o pisică blândă răsfăţată. Tânărul Herdelea, văzând-o aşa, n-ar fi lăsat-o să plece, dar îşi stăpânea ardoarea numai de grija ei, să nu aibă neplăceri pe acasă. Tanţa, nepăsătoare de ce va fi la urmă, parcă tot căuta să-l aţâţe, şi-i zicea, şi râdea:

– Vreau să ştiu cât mă iubeşti, Tituşor!

– De ce mă stârneşti şi nu mă laşi să fiu cuminte? murmură Titu. Ştii doar că eu numai pentru tine şi în interesul tău mă silesc să fiu cuminte, altfel nu te-aş lăsa să pleci până mâine dimineaţă!

– Ei, atunci nici nu mai plec până mâine! făcu Tanţa, lăsându-se pe spate şi trăgând plapoma să se învelească. Stinge lumânarea şi...

Titu se repezi s-o îmbrăţişeze. Tanţa se împotrivea:

– Nu, nu! Lasă-mă!... Am glumit!... Titule...

– Acuma s-a isprăvit! se înflăcără tânărul. Nu mai pleci până...

În clipa aceea un ciocănit discret în uşă îi amuţi pe amândoi şi-i încremeni pe jumătate îmbrăţişaţi. După o tăcere de câteva secunde, în vreme ce Tanţa se ascundea sub plapomă până-n bărbie cu ochii plini de spaimă, Titu Herdelea se apropie de uşă în vârful picioarelor, făcându-i semn cu degetul să nu se mişte, şi întrebă răguşit:

– Cine-i?

– Eu, eu... Nu te deranja deloc!... Numai o secundă... Îmi dai voie? răspunse din antreu o voce.

De emoţie, Titu nici nu o recunoscu. Tanţa însă, scuturând desperată din cap, şopti către tânărul care o privea uluit:

– Jenică...

Mai zăpăcit, când înţelese cine era, Herdelea întrebă iar:

– Dumneata eşti, domnule Jean?... Ce este, ce s-a întâmplat?

– Nimic, nimic... Dar deschide un moment, dacă nu te superi! continuă Jenică de afară stăruitor.

Titu Herdelea se uită îngrozit şi întrebător la Tanţa care, cu o hotărâre subită, se vârî complet sub plapomă, mai şoptind înainte de a dispărea:

– Ascunde-mi hainele!

Îi strânse în grabă hainele aruncate pe scaune, cămăşuţa căzută jos lângă pat, şi le dosi lângă dulap, mormăind între timp, ca să justifice întârzierea:

– Da, da... Imediat deschid, numai să... puţin... Eram în pat şi...

Apoi întoarse cheia şi Jenică intră surâzător:

– Scuză-mă că dădui aşa buzna peste dumneata, dar... Erai singur?

– Desigur. Cu cine să fiu? făcu tânărul Herdelea nehotărât.

– Nu de alta, mi s-a părut că aud glasuri şi d-aia am bătut, că venisem să-mi iau ceva din odaia Lenuţei şi...

Jean vorbea şi se uita prin odaie intrigat şi neconvins. Venise fără ştirea doamnei Alexandrescu, pe care o lăsase la părinţii lui, antrenată la o partidă interesantă de cărţi. Pretextase că-l doare niţel capul şi iese numai până-n stradă să ia puţin aer, ca să nu se mai îndoape cu piramidoane... Fusese prezentat de vreo lună fiicei subdirectorului său de la minister, o fată drăguţă şi cu zestre, singură la părinţi. Domnişoara părea să-l simpatizeze iar el, la a treia întrevedere, i-a făcut aluzii că ar avea intenţii serioase. Era o partidă strălucită, dublată de o protecţie eficace în cariera lui funcţionărească, subdirectorul fiind un stâlp important al ministerului.

Asigurându-şi adeziunea fetei, se consultă în mare taină, ca să nu prindă de veste Tanţa şi să scape vreun cuvânt către Lenuţa, cu părinţii lui care fură încântaţi. De frică să nu aibă vreun scandal cu doamna Alexandrescu, se hotărâse să-şi care acasă pe furiş toate lucrurile ce le avea la ea, încetul cu încetul, iar într-o anume zi, în locul lui, să se prezinte la Lenuţa bătrânul Ionescu şi să-i explice cum stau lucrurile, convingând-o să-l lase în pace... Şi acuma se repezise să-şi mai ia câte ceva. A intrat în odaia cealaltă, dar n-a găsit chibriturile, şi pe ale lui le lăsase Lenuţei să puie cutia pe gologanii de joc, că îi poartă noroc. Plictisit, era să plece cu mâna goală. Bâjbâind prin antreu spre ieşire, a auzit glasuri în camera chiriaşului. O clipă a ezitat: cum să deranjeze pe om când poate să fie cu o damă? Pe urmă s-a gândit că de ce să fi făcut un drum degeaba numai fiindcă-i lipseşte un chibrit. Şi, totuşi, Titu era singur! Vorbind mereu îşi rotea ochii prin odaie până ce descoperi pe masă, chiar lângă lumânarea aprinsă, o pălărioară de fetru ce părea o pată de umbră. Se întrerupse şi, trăgând cu ochiul spre pălărie, făcu şiret:

– Craiule, craiule!

Prins cu uşa, Titu Herdelea se înfurie:

– Ei, nu, te rog... Nu ţi se pare că exagerezi?... Am sărit, ţi-am deschis, destul. Spune-mi ce doreşti şi...

Jean nu-şi mai putea stăpâni curiozitatea: unde să fi dispărut dama? Răspunse cercetând cu privirile toate colţurile:

– Un chibrit!

Titu se aşezase pe marginea patului. Zise ursuz, arătându-i pe noptieră cutia:

– Poftim! Şi...

– Mersi, monşer, şi nu fi supărat că... Iacă mă duc!

Se apropie de noptieră. Întinzând mâna după chibrituri, i se păru că plapoma e mai bombată într-un loc. Luă cutia zicând foarte vesel:

– Vasăzică acolo?... Ei, bate-vă dragostea! Ştii că nici nu mi-ar fi trecut prin minte să... Dar nu, nu vă deranjez, iacă! Nu te mai uita aşa urât la mine, că sunt băiat discret şi vă las să continuaţi...

Îndreptându-se spre uşă adăugă cu vocea galantă:

– Scuză-mă, duduie, pentru deranj!

Râse şi deschise. Din prag mai întrebă pe Titu clipind:

– Numai atâta spune-mi, craiule, e nostimă?

Încordarea nervoasă făcea pe tânărul Herdelea să şovăiască între mânie şi răbdare. În aceeaşi secundă îşi zise că ar trebui să ia de guler pe Jean şi să-l zvârle afară, şi că rău a făcut de i-a deschis şi l-a lăsat înlăuntru. Vrând să scape de el mai repede, întoarse capul cu dispreţ şi nu-i mai răspunse. Jean reveni spre dânsul:

– De ce te superi aşa, monşer, ce Dumnezeu, că doar nu ţi-am mâncat-o pe...

Ajuns lângă pat, curiozitatea îl birui. Cu un gest fulgerător ridică colţul plapomei, dezvăluind pe jumătate pe Tanţa şi sfârşind fraza gingaş:

– ...pe duduiţa asta frumoasă!

Când o recunoscu pe Tanţa, surâsul curios de pe faţă i se transformă într-o strâmbătură. După o clipă, venindu-şi în fire, continuă dojenitor:

– A, vasăzică dumneata erai duduiţa nostimă, domnişoară? Ei, bravo, ce să-ţi spun, frumos îţi şade! Să-ţi fie ruşine obrazului!

Titu Herdelea sărise în picioare, dar nu ştia ce să facă. Se crezu obligat să intervie, deşi îşi dădea seama că intervenţia lui are un romantism ieftin, nepotrivit cu împrejurările:

– Domnule, te rog să...

– E sora mea şi aş avea dreptul s-o iau de urechi! făcu Jean cu o gravitate pe care Titu o socotea tot atât de deplasată.

Atunci Tanţa zise foarte calmă:

– Ascultă, Jenică, ştii bine că eu nu-ţi permit să-mi faci mie morală! Nici acuma, şi niciodată! Să fim înţeleşi! Aşa că ar fi mai bine să-ţi vezi de... Lenuţa ta şi să ne laşi pe noi în pace!

Calmul şi energia ei deconcertară pe Jenică. Îşi pierdu cumpătul. Bâlbâi ceva, puse chibriturile pe noptieră şi în sfârşit cu un ton fals de superioritate şi poruncă:

– Lasă că vom mai vorbi noi împreună... Acuma însă aide, imediat să te îmbraci şi să o ştergi acasă! Imediat! Nu mă mişc de aici până ce nu pleci!

Tanţa răspunse cu dispreţ:

– Voi pleca atunci când voi crede eu, fiindcă, ştii prea bine, ordinele tale nu mă impresionează deloc, absolut deloc!

– Aşa?... Mă şi înfrunţi? izbucni Jean, găsind astfel un pretext de a se retrage cu demnitate. Bine! Rămâi şi continuă orgia! Ai să dai tu socoteală, n-ai grijă!

Titu Herdelea, aiurit, închise uşa după el. Tanţa observă cu un surâs silit:

– A ţinut deschisă uşa idiotul. Ni s-a răcit odaia!

Totuşi se îmbrăcă repede. Titu ar fi vrut să-i spuie cuvinte de îmbărbătare sau măcar de dragoste, şi-i era teamă să nu pară ridicol. Tanţa însă era atât de liniştită, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Pe tânărul Herdelea îl mira liniştea şi siguranţa ei. El era convins că Jean va provoca scandal. Nu bănuia şi nici Tanţa nu-i spusese că siguranţa ei are un temei: Maică-sa i-a comunicat planul lui Jenică de a părăsi pe Lenuţa, Jenică va afla că îi cunoaşte secretul şi prin urmare nu va cuteza să vorbească despre ea de frică să nu vorbească şi ea despre el.

– Mă iubeşti, Tituşor? întrebă Tanţa, lipindu-se de el la despărţire.

– Mult, dragostea mea cea mai frumoasă! zise Titu cu glas tremurat.

Două zile tânărul Herdelea stătu pe spini, aşteptând din moment în moment o prăbuşire. Pe Jean nu-l întâlni, de la Tanţa nu mai avu nicio veste, iar doamna Alexandrescu îşi continua ciripirile amoroase ca totdeauna.

Tocmai se gândea că se vor fi aranjat lucrurile când, a treia zi după-amiază, doamna Alexandrescu îl strigă. O găsi singură şi mâhnită:

– Vezi, domnu Titu, ce-mi făcuşi?... Mi-a spus Jenică numai mie, că nu vrea să întristeze pe părinţii lui, săracii. Se poate, domnu Titu? Să abuzezi de un îngeraş nevinovat?... Nu m-am aşteptat, îţi jur, la una ca asta! Eu credeam că ardelenii sunt oameni aşezaţi, cuminţi şi când colo... Te-am introdus în casa oamenilor cu gânduri frumoase, să nu ne batem joc de biata fată neştiutoare. Acum ce vrei să faci? Că de s-ar întâmpla să afle bătrânul, cât e dânsul de sensibil la onoarea familiei lui, ar fi în stare să tragă şi cu revolverul!

Tânărul Herdelea înţelegea ce răspuns aşteaptă gazda lui, dar nu-l putea da. Declară că el iubeşte pe Tanţa, că iubirea lor nu e ceva trecător şi pe urmă se pierdu în bolboroseli despre nesiguranţa situaţiei lui, despre speranţele viitorului, când se va putea pecetlui dragostea... Observă totuşi că doamna Alexandrescu nu insistă cum se temuse dânsul. Pe ea o interesa Jenică în primul rând. Şi Jenică îi interzisese să mai primească pe Tanţa cât va avea chiriaş pe Titu. De dragul lui Jenică doamna Alexandrescu rugă pe Titu să-şi caute altă locuinţă, mai ales că tot era sfârşitul lunii. De altfel şi fără întâmplarea aceasta nu l-ar mai fi ţinut, căci e posibil să aibă nevoie Mimi de cameră. Nu voia să-i spuie, nici chiar lui Jenică nu-i spuse că pe Mimi a

surprins-o zilele trecute soţul ei ieşind din apartamentul unui admirator mai vechi al ei şi acum se află tocmai în discuţiile despărţirii, Vasile fiind hotărât să n-o ierte şi s-o izgonească din casă, dacă nu pleacă ea de bunăvoie.

În două zile Titu îşi găsi o odaie mai bună, cu acelaşi preţ, în strada Imprimeriei, aproape de redacţie şi mai în centru. Soţii Gavrilaş, care aveau neînţelegeri cu nişte chiriaşi, şi erau hotărâţi de vreo lună să se mute, tărăgănind numai din cauza tânărului Herdelea, descoperiră în aceeaşi stradă o locuinţă potrivită. Când îl duse să-i vază noul domiciliu, preotul Belciug îi zise:

– Bine c-ai scăpat de-acolo unde ai fost, dragă poete! Că mie nu mi-a plăcut deloc doamna ceea bătrână şi pictată ca o teatralistă, care tot cânta şi trăgea cu ochiul şi se răsucea, de parcă zbiera după amor... De muieri d-astea să te fereşti, că trebuie să fie tare periculoase...

3

– Ce ne facem, coane Miroane, cu oamenii, că nu mai vor să primească învoielile vechi, ba mă şi ameninţă! se tângui Cosma Buruiană frângându-şi mâinile. N-aş mai fi vrut să vă supăr cu necazuri

d-astea, dar e primejdie, coane Miroane, cu oamenii. Ori au înnebunit, ori cine ştie ce i-a cuprins, că nu i-am mai pomenit aşa de îndârjiţi niciodată!

Miron Iuga îl iertase în sfârşit pentru boroboaţa cu porumbul de astă-toamnă. Îi era milă de el, dar nu se putu opri să nu-i zică:

– Ia seama să nu ţi se năzare ca atunci cu furtul!

Cosma se închină umilit:

– Lăsaţi-mă, coane Miroane, c-am pătimit destul din pricina aia! De la Crăciun nu e noapte să nu fi fost dijmăluit şi n-am mai cutezat nici să vă spun şi-am răbdat. Dar ce-i acum e grav de tot!

Arendaşul îi spuse apoi că ţăranii între dânşii vorbesc că şi de vor face învoieli cu boierii, la muncă nu vor ieşi până ce nu li se va împărţi moşia Babaroaga, care nu-i face trebuinţă cucoanei şi umblă s-o vânză la alţi boieri, că ei nu vor mai sta fără pământ, că ei asudă şi sângerează muncindu-l şi deci al lor trebuie să fie, că aşa vrea şi regele, şi chiar mulţi boieri, numai cei de la cârmă se împotrivesc şi-i ţin cu sufletul la gură. Lui i le-au povestit toate astea slujitorii mai de încredere, încât trebuie să fie adevărate.

– Rezultatele demagogiei uite-le, dacă într-adevăr e cum spui! zise bătrânul. Dar mă mir că eu n-am auzit încă despre treburile astea.

– Apoi dumneavoastră nu îndrăznesc ei să vă spuie, coane Miroane! făcu Cosma. Că li-e frică şi ruşine!

Iuga nu se grăbise cu învoielile pentru că tot proiecta să facă unele modificări pe care le socotea favorabile şi pentru dânsul, şi pentru ţărani. De altfel, cu parte din săteni încheiase din toamnă, încât continuitatea muncilor o avea asigurată... Chemă pe logofătul Bumbu, care mărturisi că şi lui i-au cam vorbit oamenii despre schimbări, că chiar unii din cei ce s-au tocmit astă-toamnă zic că nu vor ieşi la muncă dacă nu se îndreaptă învoiala. Când însă Miron Iuga îl privi întrebător, logofătul, înfricoşat, adăugă că ţăranii aşa vorbesc în toţi anii în preajma primăverii şi se frământă şi pe urmă, neavând ce face, se învoiesc şi ies la muncă.

– Stai, măi Leonte, omule, că tu prea iei lucrurile uşurel! zise arendaşul îngrijorat. Au vorbit ei, oamenii, şi altă dată, dar ce-i acuma n-a mai fost niciodată. Că doar şi eu cunosc pe ţărani, şi cu ei trăiesc şi am trăit...

– Vreme mai este destulă – făcu Bumbu mai şovăitor – că pământul încă nici nu s-a spălat bine de rugina zăpezii.

Bătrânul Iuga nu voia să se arate impresionat, deşi cele auzite nu-i plăceau deloc. Fireşte că

arendaşul, fricos şi plângăreţ cum i-e firea, mai umflă realitatea. În orice caz prevederea nu strică. Porunci logofătului să înceapă de mâine chiar încheierea învoielilor şi într-o săptămână să isprăvească cu toţi. Renunţă la modificările meditate. Dacă oamenii sunt învrăjbiţi le-ar putea socoti împovărătoare pentru dânşii.

A treia zi, Leonte Bumbu înştiinţă pe boier că niciun om n-a iscălit încă şi că toţi vor să-l roage pe dumnealui să-i uşureze, fiindcă nu mai pot răzbi cu învoielile vechi.

În aceeaşi zi, după-amiazi, se prezintă învăţătorul Dragoş. Mai fusese de două ori după Crăciun, în chestii de şcoală. Miron l-a primit cu toată bunăvoinţa, ca o urmare a surprizei bune ce i-a făcut cu colindele şi imputându-şi că l-a apreciat prea sever înainte din pricina unor impresii poate superficiale, când, în fond, învăţătorul e bărbat copt şi potolit. Deşi acuma era plictisit de ce-i spusese logofătul şi n-avea chef de conversaţii, venirea învăţătorului, după o clipă de chibzuire, i se păru folositoare, zicându-şi că prin el va putea influenţa spiritele sătenilor întru restabilirea liniştii şi a ordinii tradiţionale. Îl pofti să şadă, îi oferi o dulceaţă, îl întrebă despre mersul şcolii.... Ion Dragoş era puţin palid. O emoţie grea i se citea pe faţă şi-i tremura în degete.

– Te-am luat cu vorba şi nu te-am întrebat ce vânt te aduce? zise în sfârşit Miron prietenos. Spune dumneata întâi, că pe urmă am să-ţi spun şi eu altele!

Învăţătorul îngălbeni mai tare. Mâinile, aşezate pe genunchi, îşi jucau nervos degetele.

După primele cuvinte ce rosti, observă că Iuga se întunecă. Asta, însă, în loc să-l intimideze, îl întărâta şi-l îndemna să continue mai calm şi cu mai multă siguranţă.

– În definitiv dumneata ce doreşti? îl întrerupse apoi deodată bătrânul.

Întreruperea nu-l tulbură deloc. Continuă a-i expune că el, personal, nu doreşte nimic, că şi-a permis să vie şi să-i tălmăcească durerile sătenilor, numai fiindcă sufletele sunt prea agitate din cauza foamei şi a mizeriei. Ţăranii văd încă în Miron Iuga pe părintele lor, de la care nădăjduiesc o îndulcire a soartei ce-i apasă. Învoielile actuale sunt însă atât de grele, că nu se mai pot suporta. Pe urma lor majoritatea oamenilor au flămânzit îngrozitor toată iarna. Cu un sacrificiu relativ neînsemnat s-ar putea îmbunătăţi viaţa tuturor...

– Dumneata în numele cui vorbeşti? întrebă iarăşi Iuga.

– În numele sătenilor, domnule Iuga! zise Dragoş simplu.

– Te-au însărcinat ei pe dumneata să-mi comunici doleanţele lor?

– Nu, nu m-a însărcinat nimeni, domnule Iuga, dar eu m-am crezut obligat, fiindcă mi s-au plâns şi...

– Atunci pune punct, făcu bătrânul sever. N-am nevoie de mijlocirea dumitale pentru a afla ce doresc oamenii mei! Mijlocitorii de teapa dumitale sunt pacostea sătenilor. În loc să fiţi luminătorii poporului, îi otrăviţi sufletul şi încurajaţi toate nemulţumirile ca din exploatarea lor să vă creaţi merite şi popularitate... Degeaba, prima impresie nu mă înşală pe mine niciodată. Bine te-am văzut eu şi te-am judecat de când am făcut greşeala de te-am adus în sat, ca să-mi turburi viaţa bieţilor oameni!

– Vă rog să credeţi, domnule Iuga, că eu... zise învăţătorul cu un involuntar zâmbet de supunere.

Pe Miron îl sâcâia eternul „domnule Iuga" care i se părea sfidător. Îi reteză vorba mai energic:

– Destul! Eu nu discut cu samsarii nepoftiţi!

– Conştiinţa mi-a dictat să-mi fac datoria şi mi-am făcut-o! murmură Dragoş puţin abătut. Dumneavoastră veţi decide cum credeţi de cuviinţă... Spuneaţi însă că vreţi să-mi comunicaţi şi dumneavoastră ceva?

– Nu, nu! protestă Iuga. Cu dumneata eu nu mai am ce vorbi. Alţii ar trebui să vorbească cu dumneata!

Întoarse spatele. Învăţătorul se retrase fără zgomot.

Când venise încoace avusese bătăi de inimă dureroase şi emoţia îi uscase cerul gurii şi gâtlejul. Îşi aranjase în creieri cele ce voia să spuie bătrânului boier Miron. Toate erau limpezi, străvezii şi convingătoare. Imposibil să nu fie înţeles şi aprobat. Se înfăţişa o situaţie excepţională şi primejdii excepţionale şi iminente. El le simţea, şi le vedea, şi le auzea. A le păstra pentru dânsul şi a le ascunde ar fi fost neleal faţă de omul care, printr-un gest, ar putea să înlăture miasmele ce turbură văzduhul, să restabilească încrederea şi răbdarea până la o soluţie mai trainică.

Pleca acuma dezamăgit de sine însuşi, nu de Miron Iuga. Îşi blestema neputinţa de a-i fi lămurit ceea ce în sufletul său era atât de limpede. Transformate în fraze, lucrurile care-i sângerau lui inima apăreau reci, mărunte şi fără nicio importanţă, încât nu încape mirare că Iuga le-a primit fără înţelegere.

Ajunse în uliţă cu surâsul supus uitat pe faţă. Călca cu băgare de seamă, sprijinindu-se în umbrelă

ca într-un băţ, ferind noroiul şi băltoacele, ţinând marginea. Din ograda babei Ioana îl strigă deodată glasul lui Anton nebunul:

– Domnule Nică!... Stai, nu fugi!

Anton se cuibărise, de cum a dat iarna, la baba Ioana, care-l ocăra şi-l răbda. Învăţătorul îşi continuă calea. Din urmă însă Anton se apropia, desculţ, înflăcărat.

– De ce fugi, domnule Nică? C-ai fost la boierul cel bătrân? Să nu-ţi fie ruşine şi nici rău să nu-ţi pară, că s-a apropiat ziua judecăţii şi a socotelilor, iar cine a stat cu mâinile-n sân are să răspundă! Când vor sosi călăreţii pe armăsari albi cu vestea cea mare, atunci dumneata ai să te ridici să strigi că...

În clipa aceasta, glasul babei Ioana se auzi chemător:

– Păsărelele mamii, păsărele, păsări...

Nebunul încetă brusc şi se întoarse, parcă ar fi fost chemarea lui, bolborosind supus:

– Stai că viu, maică Ioană!

Ion Dragoş îi auzi paşii desculţi, leopăind în tină şi depărtându-se, şi glasul babei:

– Păsărelele mamii...

4

Câteva zile după ce se mutase, într-o dimineaţă, intrând în redacţie, Titu Herdelea găsi pe Roşu mai ursuz ca de obicei.

– Ei, văzuşi dreptatea mea, puiule? zise cu o strâmbătură batjocoritoare. Acuma ce mai spui, ai?

Tânărul Herdelea nu pricepea despre care dreptate vorbeşte secretarul, căci el în toate şi întotdeauna îşi descoperea dreptatea lui. Răspunse cu un surâs vag de aprobare. Roşu insistă:

– Sper că ai citit în ziarele de dimineaţă? Dar ce e în ziare e floare la ureche. Ministerul de Interne dă drumul numai telegramelor inofensive. Realitatea, ehei, băiete, realitatea e...

Încheie cu un gest care voia să exprime maximul de îngrijorare patriotică. Cum însă Herdelea continuă să tacă nedumerit, secretarul continuă misterios:

– Dansul macabru a început! Şi boierii noştri îşi pierd capul! Să-l vedem acuma pe gentilul nostru Deliceanu cum o întoarce, că eu i-am atras de mult atenţia...

Tocmai după un sfert de ceas de ocoluri, ghici şi Titu că Roşu vorbeşte despre nişte tulburări ţărăneşti izbucnite undeva în Moldova. Mici notiţe şi

telegrame apăruseră de câteva zile în toate jurnalele, fără să li se dea importanța ce le-o atribuia secretarul *Drapelului.* Se vorbeau mai multe prin oraș, dar cu oarecare satisfacție și nu cu temeri. Tânărul Herdelea căută să liniștească pe Roșu cu motivarea ce o auzea pretutindeni, anume că e vorba doar de mici corecțiuni aplicate ovreilor, care exploatează prea neomenos pe bieții țărani de prin satele moldo-venești.

– Nu-i nicio pagubă dacă se vor pierde câțiva perciuni! zise Titu râzând. Numai așa o să mai scape satele de ei, că prea s-au înmulțit!

Secretarul sări ars:

– Bravo, puiule! Aci am vrut să te aduc! Asta e mentalitatea care duce țara de râpă, huliganismul ăsta, care vede în ovrei cauza tuturor relelor... Eu aș admite totuși chiar barbaria contra ovreilor, dacă mi-ai garanta că prin ea se evită răul cel mare, care e pe drum! Poți însă dumneata să garantezi unde se oprește operația asupra perciunilor? Ești sigur că mâine sau poimâine țăranii nu vor continua operația prin bărbile boierilor și arendașilor creștini?

Titu Herdelea își aduse aminte că Roșu e ovreu și-i păru rău că a făcut o glumă ieftină în fața lui, atingându-i susceptibilitatea firească de rasă. Ca să-și repare greșeala, se grăbi să aprobe tot ce spunea

Roşu, subliniind cu câte un „desigur" sau „evident". Şi secretarul se străduia să-i demonstreze că toate revoluţiile aşa încep, cu câte o tulburare neluată în seamă sau considerată fără importanţă. E avertismentul. Dacă se iau măsuri potrivite, imediat, dezordinea se poate localiza şi potoli fără consecinţe grave. Altminteri, focul se întinde până ce cuprinde o provincie, o ţară, un continent.

– Acum însă, ce se întâmplă, amice? Lumea nu vede în cele ce se petrec în Moldova decât o agitaţie contra ovreilor. Şi, cum spuneai şi tu adineaori, ce pagubă dacă o să mănânce bătaie nişte jidani? Lasă-i să mănânce. E o supapă de siguranţă. Bătând pe jidani, ţăranii se vor răcori şi vor uita pe ceilalţi boieri şi arendaşi, care nu-s jidani, dar îi exploatează la fel, dacă nu şi mai rău. Să nu-ţi închipui că astea-s vorbe de clacă, puiule! Urmăreşte toată presa! Pretutindeni, mai în surdină, mai pe faţă, sunt justificate, aprobate, chiar blagoslovite sălbătăciile ţăranilor răzvrătiţi, cu scuza subînţeleasă bineînţeles „jos jidanii". Se spune că e o cauză sfântă la mijloc şi, desigur, aşa este, căci cauza ţăranilor e sfântă şi dreaptă. Cu toate astea, în loc să i se caute soluţii cinstite, care să aline cât de cât mizeria ţărănească, toţi toarnă untdelemn pe focul încins. Opoziţia, bine, să zicem, e opoziţie şi vrea să profite

chiar de o catastrofă, ca să puie mâna pe putere... Cel puţin guvernul de-ar fi cuminte! Aş! Face mai rău decât opoziţia, fiindcă nu face nimic. Şi-a pierdut capul sau încă nu-şi dă seama de situaţie. Destul că pârjolul se întinde şi nimeni nu ia o măsură de apărare a ordinii. Ş-atunci iacă de ce-ţi spun eu că e grav şi că a început rostogolirea spre prăpastie!

Roşu îşi scotea mereu ochelarii de după urechi, îi ştergea atent, îi punea la loc şi continua mai pasionat, vrând cu orice preţ să convingă pe tânărul Herdelea, parcă de convingerea lui ar fi atârnat liniştirea tuturor primejdiilor. Titu era convins în sineşi că elocinţa secretarului s-a dezlănţuit mai cu seamă din pricina nedelicateţei lui involuntare şi se credea obligat să asculte cu resemnare, deşi în buzunar îl ardea o scrisorică găsită adineaori la portar, rămasă necitită, cu slovele Tanţei. Spre norocul lui sosi Antimiu, un reporter gras, asudat, într-o blană soioasă, cu căciula de lutru fals pe ceafă şi cu o gravitate pe faţă, ca şi când ar fi fost deţinătorul secretelor supreme de stat. Fără să învrednicească pe Herdelea măcar cu o privire, se prăvăli pe un scaun la biroul secretarului, oftând:

– Nene Roşule, se încurcă urât de tot chestia cu tulburările... După-masă e convocat Consiliul de Miniştri pentru a hotărî chemarea rezerviştilor!

Secretarul făcu triumfător către Titu:

– Ce-ţi spuneam eu, onorabile?... Ai auzit?... Rezerviştii!

Reporterul se pregătea să scrie informaţia. Roşu îl opri cu amărăciune:

– Anunţă numai Consiliul de Miniştri. Restul nu poate merge la *Drapelul*. Asta-i soarta noastră ticăloasă. Când ai o ştire senzaţională trebuie să-ţi muşti unghiile şi să te uiţi cu jind cum o publică *Adevărul*...

Peste câteva minute, din cabinetul directorial apăru însuşi Deliceanu, ras, subţire, delicat. Fără surâsul lui obişnuit părea mai bătrân.

– Scrie tu, Roşule, că eşti mai iute! zise directorul. Am să-ţi dictez o informaţie care e de fapt un comunicat... Gata? Vasăzică: „Faţă de ştirile alarmante ce se publică de câteva zile într-o anumită presă, ni se comunică din sursă autorizată că în ţară domneşte cea mai perfectă linişte şi opinia publică n-are niciun motiv serios de îngrijorare. Micile incidente strict locale se datoresc unor agitaţii de rea-credinţă. Guvernul de altfel este ferm decis a menţine ordinea împotriva oricui, întrebuinţând toate mijloacele legale". Aşa!... Ia citeşte acuma!

Roşu citi. Directorul aprobă.

– Da!... O pui în capul informaţiilor politice pe două coloane cu doisprezece aldine!...

Dădu să plece. Secretarul întrebă:

– Dar despre chemarea rezerviştilor dăm ceva?... Mi-a adus acuma...

– Nu, nu! întrerupse Deliceanu. Lasă numai comunicatul! De altminteri, chestia cu rezerviştii încă nu e sigură. E de văzut dacă în Consiliul de Miniştri se va decide asta sau poate altceva...

Titu Herdelea profitase şi se retrăsese la o masă mai depărtată să-şi citească scrisoarea. Tanţa de-abia acuma aflase că s-a mutat. Jenică n-a spus nimic părinţilor, dar o spionează şi a ameninţat-o cu scandal, dacă se mai duce la doamna Alexandrescu. Are să-i povestească multe, i-e dor şi vrea să-l întâlnească. Să-i lase, tot la portar, într-un plic, noua adresă şi apoi ea va veni negreşit... Titu ascunse scrisoarea, îşi însemnă adresa pe un petec de hârtie, fără nume. Îi era şi lui dor de ea, de glasul ei blând şi de ochii ei cu priviri învăluitoare. În zadar s-a bucurat, când s-a mutat de la doamna Alexandrescu, că a scăpat. Tanţa îi rămăsese în suflet, de unde n-o putea smulge, oricât i se părea că e necesar să se despartă de ea. Lipsa ei îl durea şi-l inspira. În fiecare seară dorul şi-l plângea în strofe fierbinţi. Nu mai

cizela şi nici nu le scria cu gândul să le publice, ci doar ca să-şi mângâie inima.

Roşu, după ce plecă Deliceanu şi reporterul, îşi reluă explicaţiile, acuma înmuiate în sarcasm din cauza comunicatului care tăgăduia o realitate îngrozitoare. Tânărul Herdelea se făcea că-l ascultă, dar vorbele îi intrau pe o ureche şi-i ieşeau pe cealaltă ca nişte sunete fără sens. Îl preocupa numai Tanţa. Se gândea să adauge la adresă şi o oră prin care să-i indice că o aşteaptă. Dacă ea nu va putea veni la ora aceea? În loc de oră adăugă: „te iubesc".

Când ieşi de la redacţie, răsuflă: În sfârşit s-a isprăvit cu tulburările! I se părea că tulburările sunt numai o altă formă a eternului subiect de discuţii care este aici chestia ţărănească. E obiceiul ţării să se vorbească mereu despre lucrurile cele mai grave, fără să se facă nimic. Vorbind, oamenii au iluzia că şi-au împlinit datoria. Importantă e vorba, nu fapta. Mai ales când vorba poate propovădui toate grozăviile.

La masă, Gavrilaş îl întreţinu tot despre tulburări. El a auzit pe la poliţie lucruri urâte: că un orăşel oarecare ar fi fost devastat de ţăranii răsculaţi şi că se vorbeşte despre mobilizarea armatei... După-amiazi se întâlni cu preotul Belciug foarte îngrijorat:

– Mi se pare că am nimerit rău cu venirea în țară. Se aud întâmplări întristătoare, nu știu cât sunt de adevărate. La hotel îmi spune portarul c-au sosit jidani de prin Moldova, care povestesc grozăvii mari...

– Pe-aici așa-s oamenii, domnule părinte! zise Titu cu o siguranță în care începea totuși să se amestece neliniștea. Le place să facă din țânțar armăsar. O fi ceva, nu zic, dar nici așa cum se vorbește...

– Mă gândesc dacă n-ar fi cuminte să mă duc eu frumușel acasă, să nu mă apuce pe aici vreo revoluție sau chiar un război. Doamne ferește, să se închidă granițele și să se oprească trenurile!

– Ia fugi, nu mai vorbi copilării! făcu tânărul Herdelea cu o strângere de inimă. Ce crezi dumneata, că asta-i țară de haram, domnule părinte? Fii liniștit și nu mai asculta toate prăpăstiile!

A doua zi se pomeni la *Drapelul* cu Grigore Iuga. Nu se întâlniseră de vreo două săptămâni. Venea să se intereseze care este adevărul în vălmășagul de știri ce circulau și se băteau cap în cap. La club se colportau lucrurile colorate după partide. Chiar oamenii despre care se știa că sunt în relații intime cu miniștri sau nu știau nimic precis, sau ascundeau înadins adevărul. Nu mai fusese la

Amara de la Crăciun, şi din pricina divorţului, şi din alte pricini. Dacă ar fi vreo primejdie, s-ar socoti obligat să rămâie la ţară, lângă tatăl său.

– Cred că ziarele cunosc adevărul deşi scriu minciuni, zise Grigore cu un surâs silit. Predeleanu îmi spune să-mi văd de treburi, că nu poate permite guvernul să se întindă dezordinile în toată ţara. Alţii însă zic că guvernul e neputincios şi nu mai poate stăpâni mulţimea întărâtată...

Titu Herdelea nu-i putea da nicio lămurire inedită sau măcar cu pretenţie de autenticitate, nici nu voia să-i spuie simple basme auzite prin oraş. Îi făcu însă cunoştinţă cu Roşu care fu încântat şi, după ce lăudă pe Titu, zise aproape solemn:

– Adevărul, domnul meu, e mai negru decât bănuieşte lumea! Mişcarea se întinde mereu, zi cu zi, ceas cu ceas, şi nu se ştie dacă se mai poate lua vreo măsură care s-o poată stăvili. Iacă, aci am ajuns! Din fericire încă nu s-a vărsat sânge, încă nu s-au pierdut vieţi omeneşti, dar nimeni nu ştie ce poate aduce ziua de mâine.

Îi zugrăvi amănunţit ce-a fost în cutare sat sau oraş, ce s-a prădat şi ce s-a distrus, iar după toate declară ca un orator la tribuna Camerei:

– Se mişcă ţara, domnul meu! Toată ţara!

Grigore Iuga, impresionat de tonul profetic al secretarului, se hotărî să plece chiar mâine la Amara, invitând şi pe Herdelea să-l însoţească, cu promisiunea că nu vor sta decât două-trei zile, iar de-ar trebui să rămâie mai mult, pe el îl va trimite în orice caz la Bucureşti. Titu ar fi fost încântat să meargă, mai ales în vremea aceasta, şi se uită întrebător la Roşu, care spuse protector:

– Poţi să te duci, puiule! Sigur! Se poate să te refuz pe tine? Te pomeneşti că-mi aduci un reportaj interesant şi pentru *Drapelul*. Ar fi senzaţional. Adică, pardon... E vorba de Argeş... Pe acolo deocamdată pare să fie linişte. Totuşi nu strică prudenţa nicăiri la ţară în zilele astea tulburi. Aşa că ia seama, puiule, să nu puie mâna pe tine ţăranii!

– Ei, parcă eu sunt moşier! râse Titu.

– Nu râde, amice! făcu secretarul. Crezi că bieţii ovrei care pătimesc acuma sunt boieri?

5

– Eu îmi fac datoria să te avertizez, draga mea, că nu e prudent să pleci acuma la ţară! zise Gogu Ionescu cu o seriozitate neobişnuită. Fireşte, dacă nu mă asculţi, eu nu te pot opri şi în orice caz conacul

de la Lespezi îţi stă la dispoziţie oricând. Cred însă că ai să mai reflectezi şi...

– Am reflectat! îl întrerupse Nadina ironic. Şi n-am putut descoperi niciun motiv care să mă reţie. Din contră, toate mă îndeamnă să nu amân lichidarea şi lichidarea nu se poate face fără mine decât riscând să fiu înşelată, ceea ce nu pot permite, tocmai fiindcă sunt femeie, şi toţi speră să mă înşele. De altfel nu merg singură. Iau pe avocatul meu.

– Aşteaptă cel puţin să se mai clarifice situaţia!

– Nu plec mâine, Gogule! glumi Nadina. Încă n-am fixat ziua. Aş vrea să se mai usuce niţel pământul şi să se îndrepte şoseaua... Şi-apoi de unde atâta frică pe tine, când prin părţile astea e linişte deplină?

– Dă-o încolo de moşie acuma! făcu Gogu. O ai arendată, lasă pe arendaş să se descurce cu ţăranii.

– Tu crezi serios că ţăranii se războiesc cu femeile? Aidade!

– Bine, nu insist, fiindcă insistenţa mea te face să te încăpăţânezi mai rău! zise Gogu. Am vorbit şi cu tata. Şi dumnealui crede că e o nebunie ce vrei să faci... Nu-ţi mai spun de Jenny, care ştii cât te iubeşte. Nu-i aşa, iubirea mea?

Eugenia avea ochii plin de lacrimi. Vru să spuie ceva. Când deschise gura o podidi plânsul. Gogu se sperie:

– Iubirea mea, sufletul meu, ce-i asta? Se poate?

– Numai tu eşti de vină, Gogule, că alarmezi lumea fără niciun motiv! protestă Nadina. Să mă ierţi, Jenny dragă, te rog! Dacă ştiam că voi face atâta tulburare nici nu vă mai spuneam că plec...

Erau invitaţii ei la masă. De când Nadina se afla în divorţ mâncau aproape permanent împreună, sau ei la ea, sau ea la ei.

– Dă-mi voie să-ţi spun, dragă Nadina, că e o nebunie, pur şi simplu nebunie! strigă în cele din urmă Gogu Ionescu, exasperat de îndărătnicia ei.

– Tocmai fiindcă e nebunie mă ispiteşte! zise Nadina cu o lucire mai vie în ochi.

Într-adevăr Nadina se înverşuna mai ales pentru că toată lumea o sfătuia să renunţe. Avocatul Olimp Stavrat, care-i susţinea divorţul, un bătrâior cochet, cu o bărbuţă îngrijită, a fost cel dintâi. Îi făcea puţină curte, uneori mai indiscret. Suspina în faţa ei şi ridica ochii spre cer, în semn de supremă pasiune. Când a auzit însă că trebuie să meargă cu ea la ţară, s-a crezut obligat să-i atragă atenţia asupra

primejdiilor. O privire ironică a Nadinei a fost suficientă să-i schimbe părerea:

– Firește, n-am vorbit pentru mine, ci pentru dumneavoastră, coniță! Din parte-mi sunt gata oricând să vă însoțesc și până la marginea pământului. (Oftă și continuă.) Poate că în sfârșit, veți observa că și în pieptul unui avocat bate o inimă...

Raul Brumaru refuză brutal:

– Ce-ți trece prin gând, Nadina? Acuma? La țară?... Vrei să-ți bați joc de mine? Nu, nu! Eu stau binișor la București!

Până și șoferul Rudolf găsise de cuviință să obiecteze că excursiunea aceasta e cam periculoasă.

Apărându-i astfel ca o aventură, plecarea la țară o pasiona. Desigur n-avea motive serioase să se grăbească și ar mai fi putut aștepta. Divorțul se pronunțase, adevărat, dar până la transcriere mai erau vreo două săptămâni. Nici nu se gândea să încheie definitiv vânzarea până ce nu o va putea face pe numele ei. Dar își zicea că trebuie să hotărască cui vinde, să fixeze tot, încât în ziua când se va transcrie divorțul, să poată iscăli actul și să sfârșească orice contact cu țara.

– De ce vrei tu, Gogule, ca ultima mea călătorie la țară să fie banală? zise Nadina. Am oroare de banalitate!

6

Sâmbătă dimineaţa, pe când explica pentru clasa a patra domnia fanarioţilor, învăţătorul Dragoş se pomeni în şcoală cu un jandarm care-i spuse încet că domnul plutonier îl poftește urgent până la post, având a-i face o comunicare. Învăţătorul, parcă l-ar fi aşteptat, răspunse liniştit:

– Bine, vin imediat...

Şi, fiindcă jandarmul rămase pe loc, adăugă:

– Sau vrei să mergem împreună?... Şi mai bine!

Se uita împrejur. Nu-şi amintea unde şi-a pus pălăria. Era pe masă. O văzu în sfârşit, dar întâi îşi luă paltonul. Iar întrebă pe jandarm:

– Să dau drumul copiilor ori...?

Şi cum jandarmul strânse din umeri neştiutor, continuă:

– Adică, firește, de ce?... Bumbu Ştefan, ieşi la catedră! Să ţii linişte şi să-mi scrii pe tablă pe cei ce nu ascultă şi fac gălăgie, ai înţeles?... Să fiţi liniştiţi şi cuminţi, copii, că mă întorc numaidecât!

Se uită la jandarm, parcă ar fi vrut să vadă pe figura lui ceva. Faţa jandarmului nu spunea nimic. Ieşind în uliţă, îi zise mai hotărât:

– Trebuie să ne abatem un minut şi pe la casa mea, ca să nu creadă nevastă-mea cine ştie ce!

Doamna Dragoş se îngrozi văzându-l cu jandarmul după el. Începu să plângă cu hohote, apoi să afurisească. Soacră-sa îi ţinea hangul.

– Staţi, nu mă jeliţi, că încă n-am murit! făcu Dragoş enervat de lacrimile lor. Staţi, că nici nu ştiu de ce mă cheamă!

– Ia îmbracă-te, socrule, şi du-te cu dânsul, nu şedea ca bolovanul! strigă Florica.

Bătrânul se iuţi, parcă glasul l-ar fi dezmeticit dintr-o toropeală. Învăţătorul ar fi vrut să spuie ceva, doar pentru asta a venit cu jandarmul. Dându-şi seama că nu poate întârzia, bâigui pierdut:

– Dacă s-ar întâmpla să nu mă întorc, atunci... Adică las' că i-oi spune tatii, dac-o fi aşa, că tot vine şi dumnealui... Ei, haidem să mergem!

Se gândi că ar trebui să-şi sărute nevasta, cel puţin pe ea, dar îşi opri dorinţa, ca nu cumva să tragă a rău sau să o sperie mai mult. Ieşind, făcu mai slab:

– Rămâneţi sănătoşi!

În faţa postului de jandarmi era căruţa cu doi căluţi a lui Lupu Chiriţoiu. Învăţătorul întrebă cu o tresărire:

– Încotro, moş Lupule?

– Nu ştiu, dom' Nică! răspunse bătrânul. Mi-au poruncit dumnealor să viu cu căruţa şi cu merinde pentru cai şi a trebuit să viu!

Plutonierul Boiangiu îl aştepta în curte şi-l primi cu o mutră de uşurare, parcă i-ar fi fost teamă că n-are să sosească. Îşi dădură mâna ca totdeauna şi intrară în cancelarie.

– Ce s-a întâmplat, domnule şef, de m-ai luat chiar din clasă? zise Dragoş cu mirarea celui ce nu bănuieşte nimic, deşi în sineşi era sigur că trebuie să fie efectul supărării lui Miron Iuga de acum trei zile.

Boiangiu făcu un gest vag, care voia să arate că el n-are nicio vină. Pe urmă îi spuse că a primit ordin telegrafic să-l trimită foarte urgent la Piteşti şi să-l prezinte domnului prefect personal.

– Şi pentru care motiv, domnule plutonier? zise învăţătorul aproape solemn.

– Eu am un ordin, domnule Dragoş, şi trebuie să-l execut! răspunse Boiangiu. Aşa că îmi pare rău, dar...

– Vai de mine, nu-ţi fac niciun reproş! protestă Dragoş. Credeam numai că poate cunoşti motivele, cu toate că în fond ar fi acelaşi lucru... Atunci când zici să plecăm?

– Cât mai repede! aşa-mi sună ordinul! spuse plutonierul. Dacă însă vrei să-ţi aducă ceva de acasă, mai putem zăbovi vreo oră, dar mai mult nu, căci până la Piteşti e cale lungă şi căluţii lui moş Lupu...

– Foarte bine... întrerupse învățătorul, căutând să păstreze o ținută demnă, mai cu seamă simțind că începea să se clatine. Auzișsi, tată, porunca?... Acu du-te degrabă și dă întâi drumul copiilor acasă, că i-am lăsat singuri în școală, și apoi spune-i Floricăi să-mi aducă ce crede dânsa pentru drum, dar iute, să nu pierdem vremea și să-l încurcăm pe dumnealui!

Plutonierul oferi un scaun învățătorului. Vorbiră despre lucruri indiferente. Un moment apăru și doamna Boiangiu, să întrebe pe Dragoș ce mai face Florica. Pe urmă, peste vreo jumătate de ceas, năvăli Nicolae, fratele învățătorului, care nu fusese acasă și aflase de la oameni. Era speriat și furios. Strigă că are să se ducă la boierul Miron, să-i cadă în genunchi... Boiangiu se supără: să nu-i facă lui neplăceri, altfel întoarce foaia... Sosi Florica cu merinde și cu schimburi.

– Atunci, domnule Dragoș, suntem gata? zise plutonierul. Vasăzică putem pleca?...

Deschise ușa de la camera jandarmilor, ordonând:

– Bogza!... Aide!... Gata!...

Un jandarm înarmat se ivi în ușă, bătând din călcâie.

În ogradă și în uliță erau strânși vreo treizeci de țărani. Vestea că învățătorul a fost arestat s-a

răspândit în sat ca focul. Boiangiu se încruntă. Îi era frică să nu se întâmple vreo complicaţie. Îi luă totuşi cu blândeţe:

– Da voi altă treabă n-aveţi, măi oameni?... Faceţi loc!... Veniţi să căscaţi gura, parcă ar fi panoramă!

Marin Stan se apropie confidenţial, socotindu-se mai prieten cu şeful:

– Don' plutonier, fii bun, zău... E păcat de don' Nică, zău aşa! Dumneata dacă vrei, poţi!

– Marine, vezi-ţi de treabă, că mă superi! mârâi Boiangiu.

Fiindcă se mai găsiră şi alţii să stăruie, plutonierul zori pe Dragoş, care-şi lua rămas bun de la Florica:

– Aidem, domnule învăţător, aidem!... Şi te rog foarte mult să ai toată grija pe drum, să nu se întâmple ceva, căci jandarmul are ordin să tragă!

– Fii liniştit! zâmbi Dragoş, adăugând către ţăranii care înconjurau căruţa: Să ne vedem cu bine, oameni buni!

– Dumnezeu să-ţi ajute! răspunse mulţimea.

Căruţa porni. Dragoş nu mai întoarse capul. Lângă el, arma jandarmului se clătina ca un avertisment. Florica, cu obrajii uzi, porni pe mijlocul uliţei, după căruţa ce se micşora mereu. Boiangiu

răsuflă uşurat c-a scăpat de-o grijă mare. Acuma explica mai blajin oamenilor adunaţi:

– Credeţi că eu fac de capul meu?... Dacă vine porunca de sus, trebuie s-o împlinesc, că sunt soldat şi soldatul nu crâcneşte!

– Apoi asta aşa-i! aprobară câţiva ţărani.

Mulţimea totuşi rămase în şosea, vorbind, sfătuind, întrebând. Deodată Nicolae Dragoş izbucni amărât:

– Staţi, staţi şi sporovăiţi ca babele în loc să mergeţi la boierul Miron, să vă rugaţi să nu-l năpăstuiască pe bietul Nică... Şi nu vreţi să ştiţi că numai din pricina voastră s-a stricat cu boierul şi...

Ţăranii ascultau, unii aprobau, mai mulţi tăceau. Cineva zise: „Putem să ne ducem, că n-are să ne omoare", altul mormăi gros: „Parcă boierul are să se uite în gura voastră", iar unul strigă sfătos: „Da de ce nu te duci tu, Nicule, şi îndemni numai pe alţii?"

– Zic eu că nu merg? se înfurie flăcăul. Crezi că mi-e frică de boier ca vouă?

Alţi ţărani soseau mai alarmaţi. Începură să se amestece şi femei, şi copii printre bărbaţii care umpleau uliţa de la postul de jandarmi până la baba Ioana. Tot vorbind şi tocmindu-se, mulţimea ajunse pe nesimţite în faţa conacului Iuga. Pe când Luca

Talabă spunea într-un grup că în alte părți oamenii nu se lasă așa călcați în picioare, Trifon Guju răbufni cu glasu-i pătrunzător:

– Aidem, măi oameni, că-i mai mare rușinea să ne tot ciorovăim ca babele!

Intrară în ograda argaților. Un stol de porumbei se ridică în văzduh, iar galițele se risipiră speriate. Curtea se umplu. Leonte Bumbu, logofătul, ieși mirat dintr-o odaie în capul gol:

– Da ce-i, de-ați venit tot satul?

Răspunseră mai multe glasuri deodată. Logofătul se scărpină în ceafă:

– Are să se supere boierul că...

– Las' să se mai supere și dumnealui, că noi ne-am supărat destul! strigă din grămadă un glas necăjit.

Întâmplarea aduse în clipa aceea pe Miron Iuga. Deșteptarea primăverii parcă-l întinerise.

– Ce-i, Bumbule, cu oamenii ăștia, ce poftesc?

Marin Stan începu rugămintea, alții o continuară până ce Iuga se dumeri:

– A, vasăzică l-au arestat?... Foarte bine au făcut... Acuma cred că o să vă vie și vouă mintea cea bună a rumânului!

Câțiva strigară obraznic să-l ierte. Miron se înfurie:

– La mine nu se prind treburile astea! Mă mir că încă nu mă cunoaşteţi, că doar împreună trăim! Eu v-am socotit oameni de omenie, dar mă tem că am greşit. Acuma veniţi grămadă, iar la învoieli vă codiţi!

– Nu mai putem, cucoane, cu învoielile vechi! ţipă Toader Strâmbu. Îmi pier copilaşii de foame, măcar că am muncit de...

– Nu mai puteţi? făcu Miron Iuga. Foarte bine! Staţi acasă, şi leneviţi, şi văitaţi-vă!... Cine-i harnic şi cumpănit poate să trăiască din munca cinstită...

– D-apoi că nimeni nu şade, cucoane, că muncim toţi destul, dar şi dumneavoastră trebuie să ne mai ajutaţi! zise Serafim Mogoş domol şi hotărât.

– Eu la tocmeală nu stau cu nimeni şi nici nu vă rog! spuse bătrânul Miron aspru. Pământ să fie, că braţe de muncă se găsesc cu miile! Dacă voi nu vreţi să munciţi, vom aduce oameni din Transilvania!

– Ba străini să nu vie, cucoane, că pământurile astea noi le-am muncit totdeauna, nu străinii! strigă Trifon Guju.

– Tu crezi că am să te întreb pe tine, prăpăditule? se revoltă Miron Iuga. Asta vă mai lipsea, obrăznicia!... Aideţi, am terminat cu voi! Să-mi curăţaţi locul numaidecât!

– Apoi aşa nu-i bine, cucoane! făcu Luca Talabă dârz. Nu-i bine deloc.

Miron Iuga nu se clinti până ce se goli curtea. Apoi porunci scârbit:

– Bumbule, închide porţile!

7

A doua zi, duminică, pe când ieşea lumea de la biserică, se răspândi vestea că adineaori ar fi trecut prin sat doi călăreţi pe cai albi cu porunci de la vodă. În faţa cârciumii, pe bătătura unde se ţinea hora, pâlcuri de oameni se opriră să afle noutăţi. Mulţi născoceau amănunte alandala. Ignat Cercel, ca un câine de pripas, trecea de la un grup la altul, cu aceeaşi întrebare:

– Oare n-o fi poruncit despre pământuri, măi oameni?

Primarul Ion Pravilă, după ce ascultă în dreapta şi-n stânga, strigă în batjocură:

– Măi, nu cumva or fi cai verzi pe pereţi călăreţii voştri?

Nu râse nimeni. Un bătrân îl probozi:

– Degeaba batjocoreşti, don' primar, că astea nu-s de batjocorit! Că nici strâmbătatea nu poate stăpâni mereu şi trebuie să vie vremea dreptăţii!

– Apoi dreptatea nu vine călare, moşule! făcu Pravilă cu alt glas.

– Vine cum poate şi bine că soseşte! bâigui bătrânul.

Leonte Orbişor povestea că Anghelina lui Nistor Mucenicu s-ar fi întâlnit cu călăreţii. Aşa i-a spus lui cineva, nu ştie cine. Lupu Chiriţoiu socotea că trebuie să fie ceva adevărat, fiindcă şi el a auzit multe la Piteşti ieri, când l-a dus pe don' Nică.

Peste un răstimp, Vasile Zidaru aduse pe Anghelina să mărturisească dânsa ce-a fost şi cum. Femeia se codea şi se ruşina să vorbească în faţa atâtor oameni care o încurajau cu ochii lacomi:

– Aoleu, păcatele mele, mi-am lăsat copiii singuri şi...

Primarul vru să o ia la instrucţie. Anghelina se sperie şi se apără că trebuie să-i mai fi văzut şi alţi oameni, că doar călăreţii nu se fereau şi nici n-aveau de ce.

– Spune, muiere, din fir în păr, că nu te mănâncă nimeni! o îndemnă Ignat cu blândeţe. Vrem să ştim şi noi poruncile şi să nu greşim!

În sfârşit Anghelina îşi luă inima-n dinţi:

– Plecasem cu băieţelul de mână până la soacră-mea, să-mi mai împrumute niţel porumb... când treceam pe la biserică tocmai trăgeau clopotele

de sfânta evanghelie şi mă închinam, şi-mi era ruşine, că de atâtea griji şi necazuri nici la sfânta slujbă nu mai pot răzbi. N-apucai bine să mă închin, că şi văzui venind pe uliţă doi călăreţi pe cai albi, de m-am mirat. Veneau din sus, dinspre Lespezi. Mă dădui la marginea uliţei, dar numai ce mă pomenii că unul mă strigă şi zice: „Unde te duci, muiere?" Zic: „Numai colea, la soacră-mea..." Şi cellalt zice: „Văd că eşti necăjită rău, dar n-ai grijă, că noi aducem veste mare, că pe noi ne-a trimis vodă să dăm de ştire oamenilor că toate moşiile sunt ale lor de-aci înainte, şi să se apuce de îndată să le împartă după dreptate, iar pe boieri şi pe arendaşi să-i alunge şi să le ardă conacele, şi curţile, şi toate acareturile, ca nu cumva să se mai întoarcă înapoi! Ai înţeles, femeie?... Şi să nu întârzie deloc oamenii, că aşa e porunca lui vodă şi cine nu ascultă porunca, amarnic are să ispăşească!" Uite aşa mi-a spus călăreţul şi eu zic: „Am înţeles, dar..." – „Apoi atunci bine! rămâi sănătoasă!" – „Dumnezeu să v-ajute şi dumnea-voastră!" Dânşii au pornit devale şi eu m-am întors şi m-am uitat după ei o bucată de timp, ş-apoi mi-am văzut de drum şi i-am spus socrului ce mi-au spus călăreţii, şi s-a mirat şi dumnealui...

Oamenii tăcură, până ce Ignat Cercel zise, clătinând din cap:

– Mare minune şi asta!

Mai aflară de la Anghelina că cei doi călăreţi erau îmbrăcaţi în alb şi că au trecut ori spre Ruginoasa, ori spre Vaideei. Pe urmă, primarul o trimise acasă să-şi vază de copii.

Într-un târziu, veni şi Anton Nacu, care avusese nişte treburi la Ruginoasa, şi povesti că şi el s-a întâlnit pe drum cu călăreţii albi şi i-au spus tot aşa, că oamenii să-şi împartă fără zăbavă pământurile boierilor şi cine se împotriveşte să nu fie cruţat, cum n-au fost nici oamenii crutaţi de dânşii.

Cu toate că se desprimăvărase, era vreme mohorâtă, cu cerul de plumb. Oamenii zgribuleau, dar nu se risipeau. Pe la amiazi, Matei Dulmanu sosi cu alţi câţiva din Lespezi, aducând ştirea că şi pe la ei au trecut călăreţii. Irimie Popa, pândarul arendaşului Cosma, se întorcea din Vaideei şi spunea că şi acolo se minunează lumea ce să fie cu călăreţii care au poruncit ca oamenii să bage plugurile îndată în moşia boierului.

– Ce să fie, măi Irimie? îl deslusi Leonte Orbişor. Ne-a mai venit şi nouă rândul!

– Nu v-aduceţi aminte de când vă spun mereu că vodă vrea să împartă oamenilor pământurile? făcu Ignat Cercel cu mândrie. N-aţi vrut să mă credeţi. Acu se adevereşte de-a binelea!

Primarul amuţise; trecu la cârciumă să se încălzească cu un păhărel, iar peste câteva minute o şterse acasă, nevrând să fie de faţă când oamenii vorbesc prea multe prostii. Petre Petre, înflăcărat, amintea lui Luca Talabă cât au alergat prin Bucureşti pentru moşia cucoanei, şi încheie:

– Bine că nu ne-am încurcat!

– Ei, stai, băiete, că nu s-a isprăvit! Dacă s-ar împărţi moşiile cum merge gura oamenilor, ehei, bine ar fi!

Atunci glasul lui Trifon Guju, zgrunţuros şi ursuz, se înălţă peste şovăirile ţăranilor:

– Da noi ce facem, măi creştini? Şezătoare, ori?...

– Aşa-i, aşa-i, ce facem? răspunseră alte glasuri desţelenite. Că de vorbe şi de sfaturi ne-am săturat!

– Apoi da! făcu Melinte Heruvim tăios ca o limbă de cuţit. Să se mai hrănească şi boierii cu vorbe goale, că noi ne-am săturat...

CUPRINS

Capitolul I Răsăritul 3
Capitolul II Pământurile 73
Capitolul III Flămânzii 136
Capitolul IV Luminile 205
Capitolul V Friguri 268
Capitolul VI Vestitorii 326

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026